Ovidiu
Constantinescu

Menestrelii regelui Ludovic

Editura Eminescu

Ovidiu
Constantinescu

Menestrelii regelui Ludovic

Editura Eminescu

Potrivit tarifului statornicit de Ludovic cel Sfînt în vederea reglementării podăritului ce se percepea la intrarea în Paris în dreptul fortăreței Petit Châtelet, negustătorii care veneau cu cîte o maimuță s-o vîndă la oraș erau obligați să plătească patru bani ; dacă maimuța aparținea cuiva care o cumpărase pentru desfătarea sa era scutită de taxe ; dacă cel în cauză era un scamator, putea fi scutit de plata oricărei taxe, atît pentru maimuță, cît și pentru lucrurile cumpărate spre folosința sa, cu condiția de a face cîteva scamatorii în fața podarului. Într-un alt paragraf se menționează că menestrelii erau de asemenea scutiți de taxe dacă primeau să cînte pentru podar o strofă dintr-un cîntec.

(G. Bureau : Teatrul și legislația lui.
Paris 1898 ; citat după *l'Information du Spectacle)*

Personajele acestui roman sînt reale
și mărturiile actorilor francezi, autentice.

Atelierul Meşterului Albert, fără a-l mai aştepta pe colegul său André, căruia îi lipsea la socoteală un şervet şi rămăsese să-l caute pe sub mese, Philippe se opri o clipă locului să-şi încheie bluzonul de piele, mai mult din obişnuinţă sau dintr-un fel de corectitudine, pentru că nu era o vreme prea friguroasă, privind în acelaşi timp imensa şi alba dantelărie a catedralei Notre-Dame, aşa cum se înfăţişa dinspre latura sa sudică, în lumina puternică a proiectoarelor. Philippe spunea că totdeauna simţea un fior în clipa cînd ieşea din atmosfera îmbîcsită şi lumina roşie a restaurantului ; primul lucru ce-l întîmpina şi-i limpezea ochii cu albul său încremenit într-o superbă seninătate, de dincolo de veacuri, era acea ireală construcţie împlîntată în cerul Parisului. Un băiat de douăzeci şi unu de ani, pe care natura îl crease mai sensibil şi mai tandru decît mulţi alţii, faţă în faţă cu acea minune ce fusese plăsmuită parcă pentru el anume, ca să fie admirată, într-o noapte de februarie a anului 1978 la ora trei noaptea, de Philippe Thilgès, un tînăr abia ieşit din adolescenţă, chelner la Atelierul Meşterului Albert, la marginea dinspre cheiul Montebello a Cartierului Latin. Cioplite de nişte pietrari care lucrau probabil după şabloane, făcîndu-şi conştiincios meseria, ornamentele de piatră păreau ispitite să-i destăinuiască secretul naşterii lor din haosul tuturor posibilităţilor, dar se opreau în pragul mărturisirilor, preferînd să se închidă într-o muţenie mîndră şi austeră. Frontoanele ajurate, rozele răsfirate în petale perfect simetrice, arcbutanţii zvelţi, monştrii şi himerele ce patronau gîlgiitul apelor de ploaie

își înlănțuiau volutele lor împietrite într-un etern extaz, ca o revanșă asupra ascezei mistice care le zămislise.

Cu imaginea asta de lumină și vis Philippe își începea drumul spre casă, traversînd Sena pe Pont de l'Archevêché străjuit la capătul dinspre chei de un arbore uriaș, în jurul căruia, ca niște stră-strănepoți, se înălța din apă o horă de mici copăcei. La ora trei după miezul nopții totul în jur era pustiu. Cele trei localuri de pe strada Maître Albert, *Djurdjura* cu ferestrele lui colorate și mate și cu zvon înăbușit de melopee arabă, *Trandafirul albastru* și *Popasul amicilor*, se închiseseră de mult. Freamătul continuu al fluviului părea să cimenteze singurătatea. Philippe ajunsese a se deprinde cu ea. La început, cînd o pornea spre casă, simțea cum i se zgribulește inima și era tot timpul cu ochii la pîndă, amintindu-și de două neplăcute pățanii din anii trecuți, o dată cînd fusese acostat de patru indivizi, dintre care unul îl amenințase cu un cuțit. Pînă la urmă se mulțumiseră să-i ceară o țigară, băieții tocmai terminaseră ultimul pachet. „Nu era nevoie de cuțit pentru asta, le răspunsese el, v-aș fi dat-o oricum". Pe urmă, a doua oară...

Acum însă nu mai avea angoasa colțurilor de după care putea apărea un necunoscut (cu unul singur încă s-ar fi putut măsura). De obicei nu întîlnea țipenie de om pînă acasă, rareori doar în apropiere de piața Bastiliei, vreun întîrziat ca și el, barman ori chelner.

A doua oară, era în metrou cu fratele lui mai mare, Richard, la ora zece seara...

Din dreptul arborelui gigantic se desprinse o umbră, cineva care stătuse rezemat de balustradă, contopindu-se în noapte cu trunchiul copacului. Venea spre el.

Era o femeie. Parcă ar fi murmurat ceva. Poate „Domnule". Se opri în marginea trotuarului. La ceasul acela chiar și prostituatele își încheiaseră corvoada nocturnă, plecînd spre hotel cu ultimul client sau, singure, spre casă.

— Domnule, aștept de aproape o jumătate de ceas să treacă un taxi.

Abia cînd pătrunse în cercul de lumină al becului din mijlocul străzii o recunoscu. Era doamna pe care o servise în seara aceea. Îmbrăcată cu un mantou de astrahan, cu obrazul fardat și gene false ca o actriță care ieșise de la spectacol fără să se mai demachieze. Sosise după miezul nopții, însoțită de un tînăr foarte înalt. Nu-i mai văzuse

niciodată în local. Se așezaseră la o măsuță izolată. Fiind început de săptămînă nu aveau prea mulți oaspeți în seara aceea. Doar cîteva mese și un banchet de vreo cincisprezece persoane în fundul sălii. Și ei păreau a sărbători ceva, pentru că la sfîrșit comandaseră o sticlă de șampanie. Nu erau dintre cei obișnuiți să frecventeze restaurantele scumpe, un chelner cu oricît de puțină experiență își dădea imediat seama de asta. Doamna mîncase cu poftă fructe de mare, sorbind cu deliciu sucul parfumat de alge din cochiliile căptușite cu sidef. Însoțitorul ei se apleca mereu peste masă cu un aer prevenitor și avea un fel ciudat de a vorbi din vîrful buzelor. „Ce dicțiune defectuoasă se gîndise Philippe. Nu poate să fie actor."

Observase că André, care se afla la bar în momentul cînd perechea necunoscută intrase în restaurant, se înclinase ceremonios și schimbase cîteva cuvinte cu doamna care se arătase plăcut surprinsă ca și cum ar fi reîntîlnit o amintire nu chiar atît de prețioasă dar nici total indiferentă. André era cel mai vîrstnic dintre cei trei chelneri și avusese de-a face pînă atunci cu mulți patroni, fiind de felul său împrăștiat, uituc și neglijent. Directorul îl avertizase de cîteva ori că se va lipsi de serviciile lui. André însă îl privea întotdeauna cu candoarea unui heruvim de douăzeci și opt de ani.

„O cunoști ? Cine e ? — „Doamna Alexandre. Dansează la Casino de Paris. În fiecare seară înainte de spectacol se oprea la *Café Bauman* să bea un expres, era chiar peste drum de Casino. Îți închipui, am lucrat acolo doi ani de zile și n-am intrat o singură dată în teatru măcar să văd cum arată sala. Muncă de ocnaș, de la nouă dimineața pînă la zece seara. În plus mai trebuia să spăl și vitrina."

Masa ocupată de noii veniți se afla în sectorul lui Philippe. Se apropiase să ia comanda.

— Fructe de mare pentru început, spusese doamna ridicînd spre el o privire zîmbitoare ce devenise deodată atentă. Dumneata ai o figură de teatru, adăugase pe un alt ton, cu o nuanță de gravitate. Trăsături accentuate pe care lumina nu le estompează. Nu-i așa Cher-Antoine ?

Glasul avea de astă dată ceva malițios.

Însoțitorul său murmurase ceva, un fel de aprobare morocănoasă, uitîndu-se la el în treacăt și fără convingere.

— Chiar vreau să fac teatru, răspunsese Philippe, aplecîndu-se cu un centimetru mai mult, ca pentru o confi-

denţă ce nu trebuia să depăşească eticheta. Mă pregătesc pentru concursul de la Conservator.

— Într-adevăr ? rostise surprinsă doamna cu o simpatie colegială în ochi.

— Deci, la început, fructe de mare. Pe urmă, pentru mine un filé, tranşase convorbirea indezirabilă partenerul ei.

Mai apoi însă, de cîte ori Philippe servise la masă, doamna Alexandre avusese grijă să-i mulţumească, adresîndu-i de fiecare dată o privire prietenoasă. Îşi scosese mantoul de blană, lăsîndu-l să atîrne pe spătarul scaunului şi rămăsese într-o rochie foarte simplă, fără nici o podoabă, ca şi cum s-ar fi îmbrăcat la întîmplare şi în grabă cu ceea ce-i venise la îndemînă. Philippe observase că avea un gît suplu şi lung de statuie egipteană. Purta părul strîns lipit de cap ca o cască şi adunat la spate într-un coc, o pieptănătură fără modă, care avea acelaşi aer întîmplător ca şi îmbrăcămintea. Cu un profil frumos, caligrafic, însoţitorul ei nu părea remarcabil decît doar prin felul în care vorbea din vîrful buzelor, făcînd parcă un efort de a articula cuvintele, cu o mişcare puţin chinuită, puţin răsfăţată, a gurii. „El nu poate fi actor, se gîndise Philippe, nu, sigur că nu.“ Deşi, văzîndu-l, îţi dădeai seama că nu era un om de pe stradă.

Clienţii aceia neobişnuiţi îl interesau însă şi avea impresia că serviciul lui căpătase un scop dincolo de îndatoririle profesionale, răsplătite cu un salariu şi cu un bacşiş oarecare. Făcîndu-şi de lucru pe la bar, mai des ca de obicei, ca să poată fi mai aproape de masa lor, la un moment dat privirea i se încrucişase cu a doamnei Alexandre, o clipă doar, o singură clipă de conivenţă clandestină parcă şi, în acelaşi timp, cercetătoare. „Un om căruia i te poţi destăinui“ îşi spusese Philippe, deşi viaţa în genere nu-i oferise prea multe motive de încredere. De mic copil se simţise întotdeauna un străin, un exilat. Ca şi Danielle. Şi ea exilată acum în sînul familiei, în Bigorre. Şi se cheamă că era în vacanţă. Ce-o fi făcînd ? De două zile nu mai primise nimic din partea ei.

Perechea necunoscută sărbătorea ceva. Venise aducînd cu ea o atmosferă festivă, sporită de frigul de afară ca de un stimulent şi pe care se străduia s-o păstreze, deşi la un moment dat s-ar fi zis că intervenise o mică disensiune, o

stinghereală, ce o făcea să acorde o atenţie exagerată mîncărurilor din farfurie. În cele din urmă bărbatul se sculase cu o mişcare prea bruscă şi pornise spre uşă. Poate avea maşina parcată în stradă. Doamna Alexandre îl petrecuse cu o privire contrariată şi nedumerită, fără să schiţeze vreun gest. În restaurantul îmbăiat în lumina discretă a lumînărilor ce dădea o strălucire mai adîncă şi mai intensă, de văpaie domesticită, feţelor de mese, şervetelor, draperiilor, toate vişinii, se iscase forfotă în jurul micului banchet din fundul sălii, ai cărui convivi începuseră a se pregăti de plecare. Doamna Alexandre se folosise de prilej chemîndu-l printr-un semn uşor pe Philippe pentru plată.

— Nota e achitată, spusese tînărul, vedeţi, domnul a lăsat restul pe masă, apoi observînd că, după o scurtă ezitare, actriţa se ridicase de pe scaun, se apropiase să-i ţină mantoul.

— A, desigur, uitasem, răspunsese ea şi iarăşi stătuse o clipă în cumpănă, privind hîrtia de zece franci aruncată pe masă ; cu o mişcare furişă, o mototolise în pumn şi o vîrîse în poşetă. Succes la concurs, adăogase apoi, strîngîndu-i mîna.

— Mulţumesc, murmurase băiatul — şi, dacă n-ar fi fost lumina roşie din local s-ar fi observat o abia bănuită îmbujorare ce-i rumenea obrazul — repetînd „mulţumesc“ încă o dată în sinea lui, despovărat de prezenţa insinuantă a bacşişului.

Doamna Alexandre traversă strada.

— Aştept de o jumătate de oră un taxi, n-a trecut nici unul pînă acum. Merg cu dumneata o bucată de drum, poate găsim o staţie.

— S-ar putea să fie una la Pont-Marie. Nu ştiu, eu întotdeauna mă întorc pe jos acasă.

— Aş fi făcut la fel, dar la ora asta e atît de pustiu peste tot, şi apoi de aici şi pînă în piaţa Clichy e o distanţă.

Ignorase, cu o dezinvoltură puţin forţată, penibilul situaţiei.

Paşii li se însăilau pe caldarîm punctînd ca o maşină de cusut freamătul înăbuşit al fluviului.

— Am stat pînă acum şi am privit biserica şi apa, continuă ea. Cred că sînt mai bine de zece ani de cînd nu le-am

mai văzut. Uitasem încotro curge Sena. Mîine probabil c-am să uit din nou.

— Nici eu, dacă aș închide ochii acum, n-aș ști să spun. Dar de ce e nevoie de asemenea precizii ?

Își dădu seama imediat că, fără să vrea, cuvintele păreau să aibă o intenție aluzivă și tăcu.

— Imprecizia înseamnă o memorie deficientă, rosti ea sentențios, apoi, fără nici o tranziție. Unde locuiești ?

— În Marais, lîngă piața Bastiliei.

— Cel puțin nu-mi pot reproșa că te-am abătut din drum. Ca să mă revanșez, dacă găsim un taxi, te conduc pînă acasă.

— Iar dacă nu găsim, îmi veți da voie să vă conduc eu pînă acasă.

— Pe jos ? rîse ea. Pînă ajungem se luminează de ziuă. Să lăsăm amabilitățile.

— O clipă, o clipă numai, spuse el. E un spectacol care merită să fie privit. Pentru că tot ați început să vizitați Parisul.

Se opriră, rezemîndu-și coatele de balustrada de piatră. Ajunseseră pe Pont-Louis ce leagă cele două insule din mijlocul Senei. Apele negre solzoase, brăzdate de luminile felinarelor, le ieșeau în întîmpinare, izbindu-se de pintenul, ca o provă de corabie, al Cetății de pe insulă, pe care o îmbrățișau cu un fel de obosită ostilitate.

— O timp, oprește-ți zborul, șopti ea malițioasă, apoi, printr-o asociație de idei neașteptată : Și cu ce vrei să te prezinți la examen ?

— Cu aceleași bucăți cu care m-am prezentat și anul trecut. Cei din comisie s-au arătat mulțumiți. „Bine, bine, foarte bine.“ După trei zile, cînd m-am dus să văd rezultatul, nu m-am găsit pe listă. Ca să poți intra la Conservator trebuie să ai relații. Erau trei mii de candidați, dintre care n-au fost primiți decît cincizeci. Dar nu mă dau bătut. Am să mă prezint cu aceleași piese, încă o dată și încă o dată, pînă am să fiu admis.

— Ce piese ?

— *Sărbătoarea* de Cocteau, o scenă din *Lorenzaccio* și *Jurnalul unui nebun.*

— *Jurnalul unui nebun* ? Crezi că ți se potrivește ? E un rol de compoziție destul de dificil. Cel puțin așa presupun.

— Am să vă arăt fotografiile — spuse el cu convingere și, pentru prima oară, avu înfățișarea vîrstei lui, crude încă.

— Ar fi mai bine poate să-mi reciți ceva. Deși n-am nici o calitate, nu sînt actriță.

— Știam, mi-a spus André. Sînteți dansatoare la Casino de Paris.

— Casino de Paris e un trecut îndepărtat. Acum joc la Mayol, adică m-am reîntors la Mayol, fiindcă doi ani am fost plecată în turneu în provincie.

— Și nu v-ați gîndit niciodată să faceți teatru ?

— Teatru ? Bine, dar tot asta fac de douăzeci de ani. Nu înțeleg.

Iertați-mă, m-am exprimat greșit, mă refeream la comedie, la dramă, la arta dramatică vreau să zic, se fîstîci el.

— Uite că nu mi-a trecut niciodată prin minte. Am învățat dansul de mică. Acum cinci ani am început să iau lecții de canto și acum cînt. Peste alți cinci poate o să iau lecții de actorie. Și poate chiar cu dumneata. E o urare, în felul ei.

Străbăteau în lung insula Saint-Louis pe o stradă îngustă străjuită de clădiri tricentenare și de magazine ale căror vitrine erau stinse. Totul părea mort, înghețat în timp, un oraș părăsit de locuitori. În depărtare doar se zărea o pisică traversînd drumul. Cotiră la stînga spre Pont-Marie. O nouă și vastă perspectivă li se deschidea spre malul drept al Senei.

— O, ce minune ! exclamă doamna Alexandre și, în ochii ei, felinarele din preajmă își concentrară reverberația în două scînteieri. Cum se numește ? Stai, stai, că știu. Nu se poate, doar l-am văzut de atîtea ori...

— Palatul Aumont, spuse, puțin stingherit de spontaneitatea doamnei, Philippe, ale cărui entuziasme aveau totdeauna o manifestare ponderată.

În fața lor se profila, ireală și parcă schematică, rezumată la liniile esențiale, în lumina proiectoarelor, o construcție în care simțul proporțiilor atît de specific arhitecturii franceze se îmbina cu eleganța zveltă a ferestrelor înalte și solemne.

— E frumos, într-adevăr frumos, adăogă doamna pe un ton mai scăzut, ca și cum ar fi simțit reticența călăuzului său. Știi, cineva spunea că în limba franceză nu mai

există superlative, au fost atît de abuziv folosite încît și-au pierdut valoarea. Nu mai înseamnă nimic. Ar trebui inventat un nou limbaj.

— M-am înșelat, constată Philippe. Stația de taxiuri e mai încolo, la podul celălalt. Dacă vreți, mai facem cîțiva pași prin Marais. În dreapta se află palatul Sens.

— *Paris by night*, așadar. E un noroc pentru mine că te-am găsit.

— E o ironie ? Credeți c-o merit ?

— Iartă-mă, te rog. Eram sinceră. Ești salvatorul meu. Ce mă făceam dacă nu te-aș fi întîlnit ?

Philippe se uită la ea zîmbind incredul. La capătul unei ulicioare, luminat de jos ca un decor de teatru, edificiul își înălța, triumfător și veșnic tînăr, turnurile lui în consolă, evocînd voluptățile rafinate ale unui princiar cuib de dragoste, sub povara insezisabilă a celor cinci secole spulberate în timp.

— De cîte ori trec pe aici, spuse Philippe, mă întreb de la care fereastră regina Margot a privit cum era înjunghiat unul din amanții ei care o trădase.

— A fost o femeie nefericită. Poate crezuse în el. Amintește-ți că tot ea a fost aceea care a răpit și a îngropat cu pietate capul bietului La Môle, un alt iubit din prima ei tinerețe.

— Trebuie să recunoașteți că avea o credință schimbătoare. Și un caracter dur : îi plăceau spectacolele violente. Putea nu numai să privească sîngele curgînd, dar să-și și înmoaie mîinile în el. Dumneavoastră ați fi în stare de așa ceva ?

— De ce, adică ? Să port în brațe un craniu, ca Salomeea ?

— Nu, să ucideți un om care v-ar fi trădat.

— Îți mulțumesc pentru buna părere pe care o ai despre mine. Oricum e o conversație cam ciudată la ora asta.

Ieșiră din nou pe largul chei al Celestinilor. Trecu în viteză pe lîngă ei o mașină particulară, apoi un *Police-Secours*, care lunecă fantomatic, fără a mai sfredeli noaptea cu claxonul lui strident, pentru că drumul era liber.

— Ce vîrstă ai ? îl întrebă doamna Alexandre cercetîndu-l curioasă. Era o femeie înaltă și, așa cum mergeau unul lîngă altul, Philippe o depășea doar cu o palmă ; între privirile lor era numai o mică distanță.

— Douăzeci și unu.

— Aș fi spus mai mult, nu fiindcă nu ți-ai arăta vîrsta, ci pentru că ai tactul unui om matur. Dar de ce *Jurnalul unui nebun* și *Lorenzaccio* ? De ce nu Coelio sau Perdican (vezi că am și eu ceva cultură teatrală) ?

— Nu eu mi-am ales bucățile, ci profesorul cu care m-am pregătit.

— E un taxi în stație, observă doamna Alexandre. Fugi repede să nu vină altcineva.

Philippe se uită la ea nedumerit ;

— Cine ?

Izbucniră și unul și celălalt în rîs : în jur domnea cea mai deplină pustietate, ca și cum ar fi fost cu desăvîrșire singuri în tot orașul. Ridicînd brațul să facă semn șoferului, tînărul o lovi fără să vrea pe însoțitoarea lui care scăpă poșeta din mînă. Se aplecară amîndoi deodată să adune lucrurile risipite pe jos, cîteva monede, bancnote, tichete de metrou, un stilou și nici un obiect de toaletă, ca într-un portmoneu bărbătesc.

— Cheile, cheile, unde sînt cheile ? spuse alarmată doamna și se opri o clipă, gînditoare. Cred că le-a luat el, a coborît în urma mea.

Șoferul chemat se apropiase și aștepta.

Ea ezita totuși să se urce în mașină.

— Are cine să vă deschidă ? se interesă Philippe. N-ar fi mai bine, totuși, să vă conduc ?

— Da, are, are, spuse ea cu jumătate de glas. Deși... nu știu... poate că...

— Urcați-vă, rosti el hotărît, apucîndu-i brațul cu un gest delicat, dar ferm. — Dacă există vreo îndoială nu pot să vă las așa.

— Cu condiția ca să-ți continui drumul cu taxiul și să-mi dai voie să-l plătesc eu, se învoi ea indicîndu-i șoferului direcția.

— Din ce secol vii dumneata ? își mărturisi mirarea după ce tînărul închise portiera. Mai crezi că e o ironie dacă-ți spun că am avut într-adevăr noroc ? Deși nu știu cu ce mi-ai putea fi de folos. Am acceptat fără să-mi dau seama.

— Poate că norocul a fost de partea mea. De patru luni de zile de cînd lucrez la *Atelierul Meșterului Albert* n-am avut parte de un tovarăș de drum ca dumneavoastră. André, cu care merg de obicei pînă la Pont-Marie, n-a auzit nici de Lorenzaccio, nici de Coelio. Nici unul dintre

colegi nu știe că mă prepar pentru Conservator. Nu se gîndesc la nimic, n-au planuri, n-au nici un fel de veleități. În plus sînt servili. E o meserie pe care poți s-o faci fără să te umilești. N-am nimic comun cu ei. Altminteri nu pot să mă plîng, e o ambianță plăcută. Cum prețurile nu sînt prea ridicate, vin uneori și artiști. Ați văzut, se poate mînca foarte bine cu mai puțin de o sută de franci.

Își dădu seama însă că nu mai era ascultat și tăcu. Doamna Alexandre avea o expresie încordată, privea absentă străzile pe care treceau, depănînd în același timp firul unui gînd încîlcit pe care părea să-l smucească uneori, iritată, cu o crispare a degetelor.

Philippe se simți dintr-o dată înstrăinat și singur. Îi rămînea acum răgazul de a gîndi și de a căuta un sens hazardului ce-l îndepărtase de la pașnica rutină a nopților lui, în care doar teama de neprevăzut avea mereu alte modulații. Și iată că neprevăzutul luase acum forma unei întîmplări ciudate. Philippe era de mic obișnuit cu ciudățeniile vieții, se născuse într-o atmosferă bizară și aventuroasă ce devenise climatul familiei — o familie de pribegi în continuă migrare, din hotel în hotel, dintr-o cameră mobilată într-alta și, în fața împrejurărilor excepționale, avea o atitudine de așteptare și de curiozitate, așa cum, rătăcind într-o pădure, întîlnești la un moment dat o vietate bizară care, fără a-ți inspira frica, te obligă să te oprești locului și s-o pîndești, să vezi ce face. Ceea ce nu putea încă să deslușească era rostul întîmplării de astă seară. Aruncînd o privire furișă femeii de lîngă el, își spuse din nou că, așa machiată, cu genele false, ochii încercănați cu verde, buzele puternic rujate, profilul de o mare delicatețe și puritate, era înspăimîntător de frumoasă. Philippe nu avea instincte donjuanești și, deprins fiind să-și stăpînească reacțiile, tinerețea făpturii sale nu se manifesta prin turbulență senzuală. Doamna Alexandre aducea cu ea ceva din misterul și mirajul scenei, venea din acel teritoriu izolat, ale cărui granițe încă nu reușise să le treacă. În plus, părea să fie mai vîrstnică decît el. Simțea pentru ea mai curînd un fel de colegialitate virtuală, un interes deferent și, în același timp, tandru și proteguitor, pentru că în clipa de față era oarecum dependentă de el.

— Fumezi ?

— Nu mi-am dat seama cînd am aprins țigara, am avut impresia că sînt singur.

— E un reproș ? Iartă-mă. Așa se întîmplă : niciodată nu ești acolo unde ar trebui să fii. Avenue de Clichy, îi strigă șoferului, acum la stînga, pe strada Legendre, prima după cinema, și iar la stînga. Aici, aici.

Ocupată de două șiruri de mașini parcate într-o rînă pe trotuare, strada, și așa destul de strîmtă, abia lăsa o fîșie de drum liber doar atît cît să poată trece un singur vehicul.

Se opriseră în fața unei intrări boltite, cu o poartă mare de lemn vopsită în verde închis, ca atîtea alte porți din străvechiul Paris.

— Douăzeci și doi de franci, spuse șoferul.

— Și încă douăzeci şi doi pentru o cursă pînă în piața Bastiliei. E bine ? răspunse doamna Alexandre, apucîndu-l energic de mînă pe Philippe care se scotocea în buzunar.

— Nu, nu, așteptați, vin și eu, stărui tînărul, coborînd la rîndul său.

— Nu e nevoie, mai departe mă descurc singură.

Philippe însă se afla lîngă ea. „Așteaptă“ îi spuse șoferului. Poarta avea un declanșator electric. Un gang luminat de un bec răspundea într-o curte înconjurată de clădiri ca atîtea alte curți din Paris. Doamna Alexandre străbătu gangul și cercetă cu ochii ferestrele celui de-al doilea etaj ce aveau o sticlire oarbă în întuneric.

— Nu s-a întors, murmură ea, nu, nu s-a întors — și-și aplecă fruntea încruntată. O, oamenii ăștia care plîng ușor — apoi către Philippe. Gata, ți-ai împlinit datoria cavalere Bayard, poți fi cu conștiința împăcată.

— Și dumneavoastră ?

— Eu ? Rămîn, ce pot să fac ? Am să aștept pe scară pînă se luminează de ziuă. Unde să caut un lăcătuș în toiul nopții ? Și nici pe doamna Liron, care are optzeci de ani, nu pot s-o deranjez ca să mă găzduiască. Iar împrejur sînt numai hoteluri deochiate, care închiriază camere cu ora. Cum să mă prezint așa, cu gene false și paiete pe pleoape? N-am încotro, trebuie să fac penitență. În loc să mă duc la Lourdes în genunchi am să stau ghemuită pe scară. Sîntem vinovați de ce ni se întîmplă.

— Nu pot să vă las așa. Rămîn și eu.

Doamna Alexandre îi puse o mînă pe umăr, privindu-l în ochi.

— De unde vii scumpul meu cavaler ? Cum de te-ai rătăcit în arondismentul șaptesprezece ? Locul dumitale

este lîngă Heloise sau în cel mai rău caz lîngă Alphonsine Duplessis. Ei, ce crezi, ce-ar zice lumea să mă găsească mîine dimineaţă complotînd pe trepte cu un june-prim ?

Mîna de pe umărul lui era uşoară, aproape imponderabilă. Philippe tăcu cîteva clipe ca şi cum ar fi avut o mică şovăială sau, mai curînd, ca şi cum şi-ar fi cumpănit cuvintele.

— Doamnă, ştiţi, eu vă respect...

Un rîs temperat, aşa ca să nu tulbure prea tare liniştea din jur, îl întrerupse :

— Ei, ce vorbeşti ! Asta-i din Corneille, Racine sau din Regnard ? Şi crezi oare că-mi face plăcere să mă respecţi ? Pentru o femeie e un sentiment dubios. Nu-i mai rămîne decît să-şi pună cenuşă-n cap sau să se ducă la mănăstire. Te ascult. Ce-ai vrut să-mi spui ?

— Mereu mă ironizaţi. Îmi pare rău, dar nu cred totuşi că am făcut o gafă. Voiam să vă propun ceva. Dacă îmi permiteţi. M-aţi tratat ca pe un camarad şi vă mulţumesc.

— N-ai de ce. Nu mi-am dat nici o osteneală pentru asta. Dar spune odată ce-ai vrut să spui.

— Nu puteţi sta toată noaptea pe scară. Veniţi la mine, aveţi unde să vă odihniţi. Nu e prea confortabil, dar loc e destul.

— Şi dumneata o să stai să veghezi într-un fotoliu, nu-i aşa ? Dragul meu Bayard eşti emoţionant. Nici măcar nu ştiu cum te cheamă.

— Philippe.

— Philippe cel Frumos, sper, deşi se pare că n-a fost chiar atît de curtenitor ca tine. Dragă Philippe am să-ţi fac o surpriză şi am să accept. Bine, cavalere, nu puteai să-mi propui asta mai curînd, cînd eram atît de aproape de casa dumitale ? Să mergem, maşina e plătită.

Şi luîndu-l de braţ cu un gest amical :

— Fii pe pace, am să caut să te incomodez cît mai puţin. Îţi mulţumesc, eşti un băiat bun. Îmi pare rău că te-am făcut să pierzi atîta timp. La vîrsta dumitale, o oră de somn face cît un steak de trei sute de grame.

— Îmi încep serviciu la şapte seara, am tot timpul să dorm.

— În schimb, mîine e ziua mea liberă. Altminteri am o muncă de rob, două spectacole zilnic.

Prin vadul îngust dintre cele două șiruri de mașini adormite, taxiul navigă spre piața Clichy și coborî pe strada cu același nume, spre biserica Trinité.

— Două spectacole, zi de zi, îți dai seama ? Trei ore și încă trei ore, în care trebuie să stau tot timpul pe scenă, să cînt ori să dansez. Îmi încep ziua la trei după amiază cînd sosesc la teatru. La patru și un sfert, matineul. La șapte mă reped pînă la un restaurant sau o cafenea din apropiere să îmbuc ceva. Retur în cabină la opt și jumătate și iar spectacol pînă la douăsprezece fără un sfert. Zi de zi, zi de zi. Viața mea personală ? Două ceasuri, între unu și trei după-amiază, cînd mă gospodăresc : cumpărături, rufele la spălătorie, pisici.

— Pisici ?

— Am trei. Am să ți le prezint. Tovarășele mele de singurătate.

— Dar...

— Dar ! De totală și eternă singurătate. Te gîndești la Delphin ? O simplă întîmplare. O întîmplare care durează de cîteva săptămîni. Mi-e partener, mai mult pe scenă, decît în viață. Am apreciat discreția pe care ai avut-o pînă acum. Păstreaz-o și de aci înainte, dragul meu cavaler. Știi, la Grenoble, există o statuie a lui Bayard cu o inscripție în care se spune că a trăit „într-un secol brutal și depravat". Și el stă tot drept, pe ploaie, vînt sau zăpadă.

Trecuseră de primăria străjuită de cohorta ei de statui și, lunecînd pe lîngă palatul Sully și biserica Saint-Antoine, taxiul ocoli monumentul lui Beaumarchais care-și pleda cu eleganță multele lui procese în fața magazinelor alimentare de pe strada Saint-Antoine și pătrunse pe mica stradă Jean Beausire ce apără flancul drept al încărunțitei armate de clădiri multiseculare.

Șoferul le ură bună seara cu o figură pasivă, de pe care dispăruse de mult orice urmă de curiozitate. O bătrînă scară de lemn, acoperită cu mochetă, urca pieptiș, obosită, etajele. La al treilea se opriră și, luînd-o înainte, Philippe descuie cu grijă, ca să nu facă zgomot, o ușă. „O clipă" spuse el și bîjbîind în întuneric, aprinse o veioză, așezată pe podeaua îmbrăcată de asemenea cu mochetă. O abureală de lumină se împrăștie de jos în sus descoperind contururile cîtorva obiecte din preajmă, o ladă ce părea să

ţină loc de masă, un fotoliu ieftin din plastic umplut cu deşeuri şi, puţin mai încolo, o fereastră.

— Deocamdată nu avem încă perdele la ferestre, spuse Philippe cu glas scăzut, închizînd uşa.

— Mai locuieşti cu cineva ?

— Nu, deocamdată. Studioul e al maestrului meu, l-a cumpărat de curînd şi n-a avut încă vreme şi cred că nici bani să-l mobileze. E plecat în Belgia unde ţine nişte cursuri pînă în martie, cînd ia vacanţă şi, pe timpul cît lipseşte, mi-a cedat mie locuinţa. Sînt în căutare de casă, n-am găsit încă ceva care să-mi convină. De cînd îl cunosc a fost întotdeauna un om providenţial pentru mine. Cu el am studiat rolurile pentru concurs. M-a pregătit timp de cîteva luni de zile cu totul gratuit şi, cu aceeaşi generozitate. mi-a lăsat acum locuinţa. Şi n-aş putea spune că e prea bogat.

— Îl înţeleg. Aş fi făcut la fel. Unde să pun asta ? E cald aici.

Stătea cu blana în braţe, privind în jur, descumpănită. Philippe i-o luă şi o aşeză cu menajamente pe un umerar, într-un dulap din perete. Aprinsese încă o lumină în chicineta minusculă amenajată într-o nişă. Li se vedeau acum deslușit chipurile :

— Ce curios ! se miră doamna Alexandre. Eşti brunet şi ai ochii albaştri. Şi ce delicat umbli cu lucrurile !

— Deprindere profesională. Ce-ar însemna să sparg în fiecare zi cîte o farfurie sau chiar un pahar ? Vesela e scumpă la *Atelierul Meşterului Albert*. Dar ce-aş putea să vă ofer ? Vreţi un expres ori mai bine un pahar de vin ? Să ştiţi că am un vin bun.

— Nu sînt băutoare. Totuşi, fiind o seară atît de neobişnuită... Dar, mai întîi, aş vrea să scot de pe mine fardurile astea. Mi-ar trebui un demachiant, ceea ce nu cred să ai pe aici.

— Ba da, din întîmplare. Nu v-am spus că am jucat, totuşi, într-o piesă — şi unde credeţi ? Tocmai în Antile, la Saint-Martin. Ca amator, bineînţeles. Mi-a rămas de atunci o mică trusă de farduri.

Îşi scosese bluzonul de piele, rămînînd într-o cămaşă de culoarea havanei. Era zvelt, avea părul foarte negru şi o lumină caldă în ochi.

— Perfect. Și acum în timp ce eu mă demachiez, povestește-mi despre dumneata. Dar e ceva ce nu pricep : ăsta-i tot mobilierul pe care-l ai aici ?

Două biblioteci nu prea încăpătoare, o pendulă olandeză veche, care nu mai mergea de mult, două geamantane, teancuri de cărți pe jos și nimic altceva.

— Camera e în formă de L, îi explică Philippe, acolo în dreapta e un intrînd în care se află patul, adică ceea ce ține loc de pat, o saltea de plastic, vastă și comodă, pot dormi trei persoane în voie. Am și pături destule și pot lăsa caloriferul aprins. E un calorifer electric.

— Ai face bine atunci să te culci și să te odihnești. Preiau eu rolul cavalerului „fără teamă și fără prihană“ și am să stau în fotoliu pînă se luminează de ziuă. Am să ies pe ușă încetișor, să nu te trezesc. Să zicem că ai gripă și că mătușa dumitale a venit din provincie să te îngrijească. Și, ca să fii cu sufletul împăcat, îmi dai și niște ciorapi să ți-i cîrpesc.

— Și nu-mi veți da voie să veghez împreună cu dumneavoastră ? Nu mi se întîmplă chiar așa des să stau de vorbă cu niște persoane care mă interesează. Mai am încă multe de învățat. N-am apucat să-mi termin studiile. Le-am întrerupt înainte de a-mi da bacalaureatul. Dar începusem să vă vorbesc despre maestrul meu. Știți cum l-am cunoscut ? Eram într-o seară în metrou și citeam un roman, *Idiotul* de Dostoievski. De obicei nu citesc o carte pînă la sfîrșit decît dacă-mi place. Și Dostoievski mă captiva.

Turnase vin în pahare și se așezase pe jos în fața doamnei Alexandre, cu cotul rezemat de lada ce slujea drept masă și pe care se afla acum veioza. Actrița își deslipea genele false, înfășurîndu-le cu băgare de seamă, să nu le strice.

— Aveam probabil o expresie atît de încordată în timp ce citeam încît la un moment dat am auzit o voce lîngă mine : „Te felicit, domnule. Pentru prima oară mi se întîmplă să văd pe cineva citind Dostoievski în metrou“. Era un om de peste patruzeci de ani — nu mă pricep să apreciez vîrstele — cu o figură fină, plăcută, zîmbitoare și extrem de amabil. O persoană care inspira deplină încredere, așa ca dumneavoastră...

— Mulțumesc pentru paranteză.

— Am coborît împreună din metrou, l-am condus pînă acasă, m-a poftit să beau cu el un pahar de vin — locuia

undeva pe lîngă avenue de Versailles, o cameră studențească — și am stat așa de vorbă pînă dimineața. I-am împărtășit toate proiectele mele și s-a oferit să mă ajute. A fost, așa cum v-am spus, o întîlnire providențială.

— Proiectele dumitale... Vrei neapărat să faci teatru. Ești hotărît ? Ai destul curaj ? Și perseverență ? E o meserie spinoasă. Nu te obligă nimeni s-o faci. O să ai de suferit. Trebuie să suferi de vreme ce ți-ai ales-o.

— Sînt obișnuit. Tot asta fac de cînd m-am născut.

— Douăzeci și unu de ani... O lungă experiență.

— Nu zîmbiți. Nici nu vă dați seama cît de adevărat este. Fiecare an a însemnat o nouă existență. Nu am venit pe lume sub o stea norocoasă. Totul în viața mea a fost sub semnul incertitudinii. E destul să vă spun că m-am născut între două căsătorii. Nici unul dintre cei doi soți ai mamei n-a vrut să mă recunoască, așa încît acum am doi tați, fără să știu precis care dintre ei este cel adevărat. Pînă la urmă, mama s-a decis să-mi dea numele ei. Asta abia cînd am împlinit zece ani.

— Ce nume ?

— Thilgès. Mă cheamă Philippe Thilgès, un nume de origină flamandă sau poate germană. Mama era totuși franceză, taică-meu, sau cel căruia apucasem să-i spun tată, corsican. Un om bizar, neliniștit, veșnic încruntat, cu niște ocupații misterioase, care-i cereau să schimbe mereu locul. Nestatornicia asta forțată ne-a purtat în lungi peregrinări de la un capăt la altul al țării, pe coasta Mediteranei, în Alsacia, în Vosges, mai apoi în Elveția și, în cele din urmă, în Germania Federală, unde ne-a părăsit. Avea o fire închisă, aspră, cu rare momente de veselie, o figură a cărei culoare mi-a rămas întipărită în ochi, chiar după ce trăsăturile lui au început să se șteargă, încetul cu încetul, din amintire, o față cenușie, culoarea fricii ori a unei conștiințe frămîntate. Trăia necontenit cu teama că-i urmărit. Am aflat mai tîrziu că făcea parte din mafia franceză al cărei nucleu se afla în sud, la Marsilia. Probabil că a fost silit să ne părăsească, după ce ne-a tîrît după el zece ani ca pe niște ghiulele, antrenîndu-ne în aventura unei vieți fără țel și fără căpătîi și în dragostea lui smintită pentru mama. Iată de ce, pînă la vîrsta de zece ani, cînd a dispărut fără urmă, n-am putut să urmez nici o școală : aproape în fiecare lună plecam în alt oraș. Am trăit tot timpul prin hoteluri și camere mobilate. Nu știam ce înseamnă

o casă, o familie, fiindcă noi nu eram o familie, ci un grup de naufragiaţi pe o plută purtată de valuri. Bineînţeles, sentimentul acesta l-am avut mai tîrziu, pe atunci îmi trăiam copilăria aşa cum mi se oferise, fără să-mi dau seama de infirmităţile ei.

— Vorbeşti frumos fără să-ţi cauţi totuşi cuvintele, constată doamna Alexandre care după ce-şi unsese cu o cremă faţa, o curăţa pe îndelete de farduri cu un tampon de vată. Un ochi şi jumătate din obraz îşi redobîndiseră puritatea originară, aşa încît acum chipul său semăna cu o mască africană.

— Întotdeauna am căutat să mă apropii de oameni care ştiau mai mult decît mine. Şi cum nu am o minte prea leneşă, prind multe lucruri din zbor, fiindcă şcoala am întrerupt-o acum patru ani.

— Şcoala şi cultura sînt două lucruri deosebite. Nu totdeauna le poţi avea pe amîndouă deodată. Şi primul dumitale tată prezumtiv ? Nu mi-ai spus nimic despre el.

— Mama s-a măritat foarte tînără, nu ştiu dacă împlinise douăzeci de ani, cu marchizul de Coffinière de Nordec cu care a avut doi copii, fraţii mei vitregi (sau poate adevăraţi ?) : Richard care a intrat în jurnalistică şi Cathie, care acum e căsătorită. Cînd şi-au împărţit copiii, tatăl l-a luat pe Richard, iar Cathie a rămas în grija mamei. Iată marea dilemă a vieţii mele : nici pînă în ziua de azi nu ştiu dacă sînt fiul unui marchiz ori al unui contrabandist.

— Necunoscîndu-l nici pe unul nici pe celălalt, eu aş zice totuşi că eşti al celui dintîi.

— Pe care nici măcar nu-l cunosc. Iar pe Richard îl văd doar din cînd în cînd. E un băiat bun însă, spre deosebire de ceilalţi fraţi este foarte atent cu mama.

— Şi mama dumitale ? Spuneai că soţul de-al doilea a părăsit-o în Germania.

Îşi scosese cu totul masca şi Philippe avea impresia că doamnei Alexandre i se substituise pe nesimţite o altă femeie, nu înspăimîntător de frumoasă, dar umanizată, atrăgătoare, cu ochi migdalaţi şi o gură fin desenată, pe care plutea mereu amintirea unui zîmbet şi indulgent, şi maliţios.

— A rămas singură într-o cameră de hotel, cu patru copii, şi, pe deasupra, însărcinată. A avut mult curaj. Nu cunoştea nici o meserie, habar n-avea de nimic. S-a întors la părinţii ei, în Franţa şi, curînd după asta, a început să

lucreze ca îngrijitoare într-un spital. Urma în același timp niște cursuri serale ca să se specializeze ca infirmieră. Dar cinci copii sînt greu de întreținut. A fost nevoită să facă gărzi de noapte ca să mai cîștige ceva peste salariu.

— Dar tatăl, contrabandistul ? N-a mai dat nici un semn de viață ?

— Mama nu l-a mai văzut de cînd s-au despărțit.

— S-au despărțit ori a părăsit-o ? Am impresia că nu e același lucru. Poate au fost înțeleși ?

— Vă gîndiți la o complicitate ?

— Nu mi-aș fi permis, dar dumneata ai rostit cuvîntul.

— Posibil. Nu știu nimic și nici n-am întrebat-o vreodată. M-am mulțumit cu ceea ce mi-a destăinuit. Acum cîțiva ani a primit în sfîrșit un telefon de la el. I-a spus că are un cancer la gît. Atîta tot. Puțin mai apoi cineva l-a întîlnit într-un azil, complet schimbat, o ruină de om. Dacă mai trăiește. ar trebui să aibă peste șaizeci de ani. Era mult mai în vîrstă decît mama care are acum patruzeci și patru de ani și continuă să lucreze ca infirmieră în spitalul de la Charenton, printre nebuni. A cumpărat în rate, la periferia orașului, un apartament pe care însă nu l-a achitat. Din păcate, n-a avut decît supărări de pe urma băieților. Cum, fiind toată ziua plecată, nu se putea ocupa de ei, i-a trimis la un pensionat. După un timp însă au părăsit școala și au început să ducă o viață de haimanale, trăind de azi pe mîine, fără să le pese de ce-o să se întîmple mai tîrziu. Sînt scandalagii, se încaieră cu diferiți derbedei, fac pungășii, au de furcă mereu cu poliția și biata mamă trebuie să umble să-i scoată din tot felul de buclucuri. Cel mare, Serge, și-a luat o cameră în oraș, mezinul Stéphane, care are cincisprezece ani, a fugit din pensionat și acum sîntem în căutarea lui.

— Dumneata ești așadar singura ei consolare. Ai fost cel mai cuminte dintre ei.

— Nici măcar eu. E o falsă impresie. Am necăjit-o și eu destul. Mă simțeam ca într-o închisoare la pensionat, departe de casă, nu mă puteam împăca deloc cu o viață măsurată cu compasul. Gîndiți-vă că pînă la zece ani n-am cunoscut nici o constrîngere afară de toanele tatălui. Mama era aspră cîteodată, ne pedepsea, dar îi trecea repede. M-am plîns și s-a înduioșat. Am revenit la Paris, dar aici am nimerit într-o școală proastă.

— Ce înseamnă o şcoală proastă ? Cum puteai la vîrsta aceea s-o judeci ?

— Nu era vorba de judecată, ci de sentiment. Aveam sentimentul timpului pierdut inutil. Nu pentru că n-aş fi vrut să învăţ, dar nu reuşisem încă să aflu cum trebuie să faci ca să înveţi şi mă simţeam derutat. Nu mă puteam lipi de nici un obiect din program, de nici un profesor. Plutea în aer o indiferenţă şi o delăsare ce mă înstrăinau. Am întrerupt definitiv studiile şi am căutat să mă apuc de ceva, să intru în viaţă, să fiu cumva folositor.

Madame Alexandre îl asculta atentă, serioasă, ca şi cum ar fi căutat să dea fiecărei vorbe ponderea cuvenită şi să extragă, dincolo de semnificaţii, esenţa subtilă a unui suflet, a unui caracter. Sorbea cîte puţin din paharul cu vin rubiniu şi privea albastrul clar, transparent al ochilor lui ce păstrau o lumină egală.

— Într-o zi am citit un anunţ în ziar : se căutau fete şi băieţi ca să servească la o gală la care trebuia să cînte Michel Polnareff. Organizatorul spectacolului era un anume Stewe Ken, un actor ratat, care ţinea nişte cursuri de teatru, fiind în acelaşi timp patronul unui mic magazin în arondismentul optsprezece. Ziua era negustor, iar seara cobora în pivniţa de sub prăvălie, unde îşi instalase şcoala şi devenea profesor de artă dramatică. Un fel de aventurier ghinionist care pusese la cale marea expediţie a vieţii lui, încercînd marea cu degetul. Gala urma să se desfăşoare într-un *rungis* — o hală de legume şi carne en gros, undeva, la marginea oraşului — în care puteau încăpea pînă la două mii de persoane. Polnareff însă semnase două contracte pentru aceeaşi seară, amîndouă concertele avînd loc în acelaşi ansamblu de construcţii. La intrarea în complex însă organizatorul celuilalt concert îşi postase oamenii lui, care-i îndreptau pe spectatori spre cea de-a doua sală. Cum erau foarte multe ulicioare şi pasaje, un adevărat labirint, dezorientaţi, oamenii renunţau să mai caute şi rămîneau în sala spre care fuseseră îndrumaţi. Polnareff s-a achitat aşadar de obligaţiile primului contract după care, ducîndu-se la gala pentru care încheiase al doilea contract şi, văzînd că nu e lume, a plecat. Şi astfel totul s-a dus de rîpă. Stewe Ken a pierdut toţi banii pe care-i investise în această afacere şi a rămas pe deasupra îndatorat pînă-n gît. L-am întîlnit a doua zi, era distrus, umbla

pe străzi năuc și cred că puțin i-a lipsit ca să se sinucidă. Am căutat să-i dau curaj, așa cum m-am priceput. Fire schimbătoare, ca orice aventurier, pînă la urmă s-a lăsat convins. Poate era și puțintel cabotin și disperarea era într-ucîtva jucată. Un ceas mai tîrziu se afla din nou pe linia de plutire. S-a reîntors la negustoria lui.

— Ce fel de negustorie ?

— Fără un specific anume. Lucruri de ocazie. Vindea de toate, adică tot ce-i pica în mînă : reproduceri de tablouri, bibelouri ieftine, Notre-Dame și turnul Eifel din metal inoxidabil, monștri și himere de ipsos, se ducea la licitații, la Hotel Drouot, cumpăra aparate de radio și televizoare vechi, pe care le repara și le punea apoi în rafturi ; cîteva luni a vîndut încălțăminte, tot de ocazie. La un moment dat a intrat într-o combinație cu o imprimerie și tipărea cărți de vizită.

— El te-a îndemnat să devii actor ?

— Nu, nu el. Nu știu cum și cînd mi-a încolțit ideea asta. Oricît m-aș gîndi nu pot să-mi amintesc. În orice caz trebuie să fi existat o împrejurare sau măcar un simplu detaliu care a determinat-o. Cînd l-am cunoscut pe Ken vocația se născuse. M-am angajat vînzător la el, la magazin, ziua mă ocupam de negoț, iar seara urmam cursurile de teatru din pivniță. Aveam un salariu de o mie de franci, din care îmi reținea două sute cincizeci pentru cursuri. Dar toate astea nu erau decît pregătirile destinului în vederea unui moment decisiv. Fiindcă atunci am întîlnit marea dragoste.

— Marea dragoste, murmură doamna Alexandre și ceva nedefinit și impalpabil i se așternu pe față, ca și cînd lumina ce-o învăluia ar fi bătut din altă direcție.

— Zîmbiți ? Am spus ceva comic ?

— Deloc. Ți se pare că am zîmbit ? Poate cu melancolie.

Sprîncenele convorbitorului se ridicară cu neîncredere și naivitate.

— Dumneavoastră n-ați cunoscut-o ?

— Numai o singură dată, crezi ? Viața de obicei îți oferă o mare iubire în mai multe exemplare. O ediție de lux cu un tiraj redus. Mai am de așteptat însă pînă la optzeci de ani ca să-mi pot da seama care a fost exemplarul unic și nerepetabil. Sau dacă toate nu erau decît niște beții cu vinuri falsificate și dureri de cap. Dar, dragul meu, ești cu totul demodat. Epoca noastră a descoperit că „dragostea"

este un cuvînt barbar înlocuindu-l cu un altul mai academic „erotism". Asta simplifică multe lucruri și ne scapă de tirania imaginației.

— Vreți să spuneți că nu mai aveți încredere în nimeni și nimic ?

— Doamne ferește. Față de dumneata ar fi un păcat. Nu cred în minuni, asta-i altceva. Și sînt sinceră. În schimb continui să cred în oameni. Seara asta e cea mai bună dovadă. Povestește mai departe, iartă-mă, te-am întrerupt.

— Într-o seară, un coleg de la cursul lui Ken m-a întrebat dacă am un ceas liber a doua zi ca să-i dau o mînă de ajutor : avea două prietene studente — două surori — care locuiau în Cetatea Universitară și trebuiau să se mute dintr-un cămin într-altul. Așa am cunoscut-o pe Danielle. Era cea mai mică dintre surori și pregătea o licență în litere. Ne-am apucat să cărăm lucrurile, nu erau prea multe : două valize, cîteva pachete cu cărți, un magnetofon, cîteva desene, fiindcă Danielle în timpul liber desenează, visul ei este să devină pictoriță. Nu știu ce m-a atras la ea și cînd anume am început s-o iubesc. În primul moment aproape că nici n-am văzut-o.

— N-ai văzut-o dar ai simțit-o, sau mai bine zis ai presimțit-o.

— Se poate să aveți dreptate. Plutea ceva delicat în jurul ei, un aer pe care-l respirai cu plăcere. Sau poate pentru că „în părul ei blond era soare" așa cum cîntă Edith Piaf. Tot ce știu este că am rămas pînă seara în noua ei locuință. Și de atunci am petrecut zile întregi, zile și nopți, acolo la cămin. Mă duceam tot mai rar la magazinul lui Ken, aproape că nu mai lucram deloc. Aveam șaptesprezece ani.

— Un copil.

— Vă înșelați. N-am fost niciodată și nici n-am avut timp să fiu copil. Nu știu să mă joc, n-am învățat, cum să te joci într-o cameră de hotel ? Singura mea plăcere era să stau la fereastră și să privesc strada. Cu Danielle m-am simțit pentru prima oară în vacanță. Locuia împreună cu sora ei și amîndouă aveau, seară de seară, invitați, o societate foarte pestriță, englezi, italieni, japonezi. Erau atît de diferiți între ei și totuși pe toți îi unea tinerețea. Un mediu cît se poate de interesant pentru mine care eram cel mai tînăr și cel mai puțin cultivat. Asta-i avantajul de a trăi într-un oraș mare ca Parisul, cu o lume atît de

diversă : îţi faci cultura din auzite, trăgînd cu urechea şi prinzînd cîte un cuvînt, cîte un nume, sau cîte o idee, din zbor.

— Audio-vizual, sistemul modern de învăţămînt.

— Aşa mi s-a dezlegat limba. Începusem să iau şi eu parte la discuţii, nu mai mult decît mă pricepeam. Păreau să nu facă nici o deosebire între mine şi ei, poate din prietenie pentru Danielle.

— Sau din simpatie pentru dumneata, nu e mai firesc ? Nu ţi-a spus nimeni că eşti un om atrăgător ?

Philippe îşi opri cîteva clipe privirea pe linia zveltă a gîtului ei, pe chipul palid uşor aplecat spre el, în ochii ce aveau un licăr înduioşat.

— M-aş mulţumi să ştiu că nu vă plictisesc. Nu e prea plăcut să fii confesor.

— Continuă, fiule. Confesionalul e comod, iar confesorul bine-dispus, fiindcă a băut un pahar cu vin.

— Vă spuneam că era o ambianţă plăcută. Asta însă n-a durat mult. Studenţii ceilalţi din cămin au început să fie geloşi pe aceste petreceri la care nici unul din ei nu era invitat. Faptul că fetele îi ţineau la distanţă, preferîndu-le nişte străini, li se părea un semn de dispreţ. La început a fost doar o ostilitate surdă care cu timpul s-a înveninat, au protestat că facem prea multă gălăgie, ne băteau în perete, în uşă, nu mai puteam asculta muzică, trebuia să vorbim pe un ton scăzut, atmosfera devenise insuportabilă. Pînă la urmă Danielle a părăsit căminul şi s-a mutat la noi acasă, adică în apartamentul de lîngă Porte de Versailles cumpărat de mama în rate. Stătea în camera mea şi am fi locuit acolo împreună şi azi, dacă fraţii mei n-ar fi fost atît de impulsivi şi dezordonaţi, dacă nu s-ar fi luat la ceartă şi nu s-ar fi încăierat mereu şi dacă în familia noastră n-ar fi existat în permanenţă o tensiune care te făcea să te simţi de prisos. Şi nici mama n-o privea cu ochi buni pe Danielle, chiar dacă nu i-o arăta. După cîteva luni am aflat că la mansarda clădirii în care locuiam era o cameră de închiriat. Ne-am mutat amîndoi „sub acoperişurile Parisului“ într-o odăiţă în care abia puteai să te învîrteşti. Apa era undeva pe culoar, cît despre confort... Mai apoi s-a mai eliberat o odaie şi am avut fiecare colţul lui. Trăiam în plină boemă. Danielle se ocupa cu pictura, avea chef de lucru, i se întîmpla uneori să picteze ori să deseneze cîte două zile în şir fără să doarmă.

Eu repetam texte în chilia mea, pregătindu-mă pentru Conservator. Tocmai atunci îl întîlnisem pe Didier, maestrul meu, așa cum v-am povestit și el mă convinsese să mă prezint la concurs. De la o vreme încetasem să mă mai duc la cursurile lui Ken care, totuși, recunosc, mi-au folosit într-o bună măsură ; mi-au pus la îndemînă bazele meseriei și m-au ajutat să-mi înving timiditatea. Atîta tot însă. Cu Didier luam lecții de trei ori pe săptămînă, cîte două pînă la patru ore de fiecare dată ; e un om care știe să-și prețuiască timpul, nu înțelege să piardă nici un moment fără rost. Avea chiar atîta încredere în vocația mea de actor ?

— Dar dumneata crezi în ea ?

— Din ce în ce mai mult.

— Atunci era natural să fi crezut. și el. Pentru că pari un om echilibrat. O vocație atît de aberantă la un om echilibrat înseamnă o certitudine.

— Meseria de comedian este o aberație pentru dumneavoastră ?

— Nu pentru mine, fiindcă atunci ar trebui să fiu internată la Charenton de vreme ce o practic. Este o părere curentă. Și pe care din păcate uneori împrejurările o confirmă. Sînt momente în viață cînd se dovedește complet inutilă. Dacă într-o familie de intelectuali care și-au ales cu toții profesiuni utile — medici, ingineri, profesori — răsare din senin un talent de comedian, cu ce ochi îți închipui că este privit ? Întreabă pe oricare dintre rudele lui „de ce oare vărul sau nepotul dumneavoastră s-a făcut actor ?" Crezi c-o să-ți răspundă cineva : „Fiindcă a avut talent" ? Nu, o să ți se spună, maliții și confidențial : „Fiindcă nu i-a plăcut să învețe". L-ai cunoscut aseară pe colegul meu de la Mayol, cu care am fost la restaurant. Știi cum au reacționat părinții cînd le-a declarat că vrea să devină actor ? L-au dus la spital să-i facă o encefalogramă, să vadă dacă nu cumva e anormal ? Și, între noi fie vorba, am impresia că aveau dreptate.

— Nu știu ce să aleg din ce mi-ați spus.

— Nimic. A fost un simplu intermezzo nedansat și necîntat, cu „cuvinte verbale" cum spunea un prieten de-al meu sud-american.

— Din momentul în care am început să iau lecții cu Didier am căpătat și mai multă siguranță. Am fost chiar atît de convins de destinul meu artistic încît am făcut un

teanc întreg de fotografii pe care le-am distribuit prin studiourile de producţie. Fără alt rezultat însă decît că am cheltuit o mulţime de bani.

— Tocmai voiam să te întreb. Înţeleg : luai lecţii, recitai texte, prietena dumitale picta zile în şir, duceaţi o viaţă boemă. Dar cu ce trăiaţi, de unde bani ?

Philippe avu un mic gest de protest :

— M-am întreţinut singur de la şaptesprezece ani. Bineînţeles că, între timp, am căutat ceva de lucru şi Danielle a încercat la rîndul ei să mă ajute, să nu fie o povară pentru mine. Şi mereu am găsit cîte ceva de făcut. Am fost curier la diverse întreprinderi, vînzător într-un magazin, am muncit într-un atelier de tîmplărie, iar în cele din urmă m-a angajat un negustor care ţinea o tarabă cu legume şi brînzeturi într-o piaţă de la marginea Parisului. Lucram patru dimineţi pe săptămînă şi cîştigam cîte o sută de franci de fiecare dată, ceea ce îmi aducea un venit de o mie şase sute de franci pe lună. O muncă destul de grea, mă sculam de la patru dimineaţa şi mă întorceam acasă pe la trei după-amiază, frînt de oboseală, dar mulţumit. Era o ocupaţie care mă şi amuza totodată, fiindcă aveam de-a face cu tot felul de oameni şi mie îmi sînt dragi oamenii. Îmi place să-i observ. Danielle se angajase şi ea bonă într-o familie cu copii ai căror părinţi aveau amîndoi serviciu, mai apoi intrase vînzătoare într-un magazin. La rîndul meu, din piaţa de zarzavaturi, am trecut la o cafenea elegantă cu muzică rock (la magnetofon) unde eram barman, ceea ce din punct de vedere financiar însemna un mare progres. La Paris meseria este de multe ori un provizorat, niciodată nu ţi-o alegi, ea te alege pe tine. Iei ce se întîmplă şi ce găseşti. Dar dacă eşti tînăr ai şi foarte multe şanse.

— Pretutindeni e un mare consum de tinereţe. „Angajăm fete şi băieţi sub douăzeci şi cinci de ani". Să nu-ţi închipui că şi-n artă nu-i la fel. Cunoscătorii preferă trufandalele.

— În cele din urmă am găsit şi eu şi Danielle o ocupaţie care ne-a reunit, pentru că de la o vreme, deşi locuiam în camere alăturate, ajunsesem să nu ne mai vedem decît o dată pe săptămînă. Doi prieteni de-ai mei deschiseseră în vechiul Montparnasse un local în care se serveau numai clătite şi băuturi. Asta era în Curtea Dragonului, ştiţi acolo unde se afla şi Teatrul Lucernaire. Prietenii mei

puseseră să se dărîme toate șandramalele și transformaseră toată curtea într-un imens local. Clienții erau toți foarte tineri, în majoritate studenți, o ambianță nespus de plăcută, de veselă. Aveam un pianist care cînta muzică de bistrou, java, șansonete, mai tîrziu veneau doi ghitariști, pe urmă din nou un pianist, un întreg program. Închiriasem o cameră în apropiere și lucram amîndoi de la șapte seara pînă la trei noaptea. În plus, dimineața, ca să mai ciștig ceva bani, mă duceam din nou la tarabă, în piață. Bineînțeles nu mai putea fi vorba nici de teatru, nici de pictură. Eram mult prea obosiți. Seară de seară trebuia să servim între două sute și trei sute de clienți. Asta a durat șase luni în care timp reușisem să strîngem un mic capital. După șase luni localul s-a închis, terenul a fost cumpărat de o antrepriză de construcții care a demolat totul. Atunci a fost demolat și teatrul Lucernaire.

— Demolat e prea mult spus, nu știu cum poate fi demolat un beci : era un fel de văgăună fără culise, fără cabine, fără aerisire, cu niște scaune de plastic ca niște băi de șezut, și o scenă de doi metri pătrați. Dar ce atmosferă! L-am văzut acolo pe Laurent Terzieff în *Don Juan* al lui Milosz.

— În septembrie 1975 așadar am rămas amîndoi fără lucru. În schimb aveam ceva economii și ne gîndeam ce să facem cu ele.

— Te cred. Nu există problemă mai dificilă pentru niște oameni care n-au avut niciodată bani. Necesarul devine dintr-o dată superfluu. E lumea întoarsă pe dos.

— Întocmai. Ne-am socotit în toate felurile, am croit o mulțime de planuri și pînă la urmă ne-am hotărît să plecăm în voiaj, ca niște rentieri și am pornit-o spre Antile. Am colindat pe rînd, timp de un an, Haiti, republica Dominicană, Port-au-Prince, Saint-Martin, Saint-Barthélémy, Guadelupa. A fost voiajul nostru de nuntă. Un voiaj princiar.

— V-ați căsătorit ?

— Nu. Danielle este împotriva căsătoriei și împotriva oricărei oficializări a sentimentelor. Bănuiesc totuși că mai e și un alt motiv care mie mi se pare ridicol.

— Poți să mi-l spui ?

— Există o diferență de vîrstă între noi. Danielle e mai mare decît mine cu șapte ani, adică are acum douăzeci și opt de ani.

Doamna Alexandre rămase tăcută cîteva clipe apoi :

— Ești foarte precis în calcule, se mulţumi să răspundă.

Philippe nu observă însă pauza şi nici incisivitatea constatării. Tinereţea lui își putea permite să jongleze cu anii. S-ar fi părut însă că doamna Alexandre îi atribuia o secretă maliţie : vorbea cu prea multă ușurință despre vîrsta iubitei sale.

— Ce greu se luminează de ziuă, spuse ea, privind ceasul. Șapte şi un sfert, e încă prea devreme ca să plec. Nu cred să fie nimeni pe stradă la ora asta. Trebuie să fii obosit. Dezbracă-te şi culcă-te. N-am să mai rămîn decît cel mult o jumătate de oră. Am eu grijă să închid uşa.

— Nu se poate. De afară nu poate fi încuiată decît cu cheia. Și pe urmă — auziţi ? — s-au sculat şi vecinii mei.

— Și ţi-e teamă să nu-mi stric reputaţia ? Delphine de Nucingen în vizită nocturnă la Rastignac. Asta n-ar putea decît să mă flateze. Dragă Philippe, eu n-am şapte ani mai mult decît dumneata, ci douăzeci. Două decenii, înţelegi ? Îmi fac ucenicia de femeie bătrînă.

Zîmbea, dar tonul era dur şi apăsat.

— Nu înţeleg. Şi nici nu ştiu ce ar trebui să înțeleg. Am stat de vorbă ca doi camarazi. Încep să mă simt vinovat. Poate v-am plictisit cu poveştile mele. Nu vreţi să ascultaţi şi sfîrșitul ? Tocmai cînd ajunsesem la anii cei mai fericiţi din viața mea...

Se ridicaseră amîndoi în picioare ca şi cum s-ar fi pregătit să se despartă.

— Dragul meu Philippe, spuse doamna Alexandre dîndu-i la o parte cu vîrful degetelor o şuviţă de păr ce-i alunecase pe obraz, ești un băiat bun. Sigur că vreau să ascult. Mă interesează tot ce poţi să-mi spui. Ba chiar te-aş ruga să-mi faci o cafea, tot n-am să pot dormi, trebuie să umblu după cumpărături. Pisicile mele, sărmanele, au răbdat de foame toată noaptea. Cred că în momentul ăsta e o cantată de miorlăituri pe trei voci.

În timp ce pregătea cafeaua în chicinetă, Philippe reluă povestirea :

— La Saint-Martin s-au terminat şi economiile noastre. Trebuia să căutăm un mijloc de a ne cîștiga existența. Și, dacă ai puţin spirit inventiv, soluția vine de la sine. Din cîteva scînduri vechi am înjghebat un fel de cotigă pe două roţi şi cu coviltir, pe care Danielle a decorat-o cu

desene nostime, viu colorate și pe care am așezat-o în gura portului Saint-Martin. Înăuntru nu încăpeau mai mult de două persoane. Vindeam clătite preparate de Danielle și băuturi servite de mine. Am fost primiți cu simpatie de populația de culoare și de patronii restaurantelor din jur. Veneau oamenii tocmai din capătul celălalt al insulei ca să cumpere clătite de la noi. Negoțul mergea strună, puteam trăi liniștiți. Timp de cîteva luni am scăpat de griji. La sfîrșitul lui decembrie însă sezonul s-a terminat și a trebuit să lichidăm și noi afacerile. Între timp am cunoscut pe responsabilul casei de cultură din localitate care tocmai se afla în căutarea unui interpret pentru piesa lui Shisgall *Tigrul*. Am acceptat să joc eu rolul principal, bineînțeles benevol, studiind textul în orele cînd nu eram ocupat la locanta noastră.

Partenera mea era o tînără profesoară din Saint-Martin care, deși nu se urcase niciodată pe scenă, avea aptitudini înnăscute. În sfîrșit, după o lună de repetiții, am putut prezenta spectacolul pe care l-am jucat de cinci ori, de trei ori pentru adulți iar de două ori pentru copii. Majoritatea copiilor nu văzuseră pînă atunci teatru și ca să-i facem să rîdă am șarjat momentele comice. Inițial plănuisem să reprezentăm piesa în toate orășelele de limbă franceză. Era însă în plină perioadă electorală și, în afară de asta, regizorul a trebuit să se reîntoarcă în Franța. Pentru mine însă acest prim — și ultim deocamdată — contact cu scena a însemnat o experiență cît se poate de folositoare.

— Ai să-l blestemi de multe ori, dar niciodată cu toată sinceritatea.

— Și vreți să vă cred ?

— Nu. Nu mă crede. E mai bine. Știi ce-a răspuns Madeleine Renaud unui gazetar — indiscret și perfid și, între noi fie-zis, cam bădăran — care a întrebat-o cît timp mai are de gînd să joace ? „Atîta timp cît voi putea sta în picioare pe scenă. Și cînd nu voi mai putea, am să-mi recit rolul stînd pe scaun. Iar cînd în nici un fel nu voi mai putea apărea pe scenă, dacă într-o piesă se va auzi o voce din culise ori imprimată pe bandă, vocea aceea va fi a Madelcinei Renaud".

— Admirabil.

— E un om extraordinar. O cunosc, am lucrat alături de ea pe vremea cînd făceam parte din ansamblul de balet al teatrului Odéon.

— Într-adevăr, ați jucat la Odéon ?

— Jucat e un fel de a zice. Am jucat cu picioarele. Asta înainte de 68, cînd Barrault mai era încă directorul Odéonului. Este o mare doamnă. Avea un tact nemaipomenit. Cu un surîs și cîteva cuvinte delicate aplana orice neînțelegere. În jurul ei totul trebuie să devină armonie.

— Vedeți ? Eu am pălăvrăgit o noapte întreagă și despre dumneavoastră nu știu nimic.

— Fii pe pace, femeile sînt de la natură vorbărețe. Sheherezada a trăncănit o mie și una de nopți. E drept că pe vremea aceea în Orient oamenii nu aveau alte distracții. Spune mai departe.

— Gata. Am terminat. De la Saint-Martin, am trecut la Saint-Barthélémy, unde aveam niște prieteni. Un tîrgușor plin de farmec și micuț ca un sat de păpuși, cu case văruite în alb și acoperișuri roșii ca în Bretania. Populația era albă, de origine bretonă sau normandă. În toamna anului trecut ne-am întors la Paris și poate că am fi plecat înapoi de vreme ce nu reușisem la Conservator, mai ales că mi se oferise un post la Guadelupa, ca responsabil al unui *snack-bar*. Din păcate acolo nu există nici un oraș cultural și nu aveam de gînd să-mi petrec viața în restaurație. Am stat și am cumpănit cu Danielle ce să facem și în cele din urmă ne-am hotărît să rămînem la Paris. Am lucrat timp de trei săptămîni la Lido, dar n-am putut rezista. Era o adevărată uzină, enorm de mulți clienți. Acum sînt de trei luni la *Atelierul Meșterului Albert* unde am avut norocul să vă întîlnesc.

— Și să petreci o noapte în confesional. Păcatele dumitale sînt inexistente, confesorul e mulțumit, a făcut o baie de inocență, și se simte la rîndul său purificat. Totuși ca să respecte canoanele trebuie să-ți dea o mică penitență, măcar așa, de ochii lumii. Într-una din zilele următoare am să-ți las o invitație la casa de bilete de la Mayol. E un spectacol nou, nu ți-l recomand, dar am cîteva cîntece care-mi plac. Ai să mă vezi și să mă auzi și, în felul acesta, nu mai e nevoie de alte detalii. Dă-mi un telefon ca să știu cînd ești liber. Am uitat să te întreb, unde-i prietena dumitale ? Nu mai locuiți împreună ?

Philippe observă că pentru a doua oară evita să rostească numele Daniellei preferînd anonimatul calităţii de „prietenă". De ce ? Să fi fost o subtilitate pe care el n-o sesiza ? Ori vroia să păstreze o distanţă ?

— Danielle este plecată la părinţi în Bigorre, se întoarce abia peste trei săptămîni. Am să vin singur.

— Atunci, pe curînd un telefon. Mulţumesc pentru noaptea asta de veghe. Oricum sper să ne mai vedem. M-ai condus astă-seară pînă în pragul casei, data viitoare trebuie să te invit înăuntru.

În urma ei Philippe încuie uşa cu un sentiment de regret şi de nedesluşită fericire în acelaşi timp, sentimentul de a fi trăit o împrejurare ruptă de cotidian, care, fără a determina vreo schimbare, deschide fugitiv şi nostalgic o perspectivă spre ceea ce ar putea fi viaţa dacă ar fi altfel de cum este.

Revenind în mijlocul camerei îşi dădu seama că se schimbase totuşi ceva, că în cercul de lumină al lămpii, împresurat de abureala cenuşie a dimineţii, rămăsese conturul unei absenţe.

ÎMBRĂCATĂ CU UN SUMAN CAFE-
niu cu găetane negre, cu părul strîns într-un coc ce tindea să urce spre creştetul capului, cu un coşuleţ de răchită petrecut pe braţ, doamna Alexandre cobora sprintenă treptele parchetate, lustruite lună de Patrice (omul casei care venea din cînd în cînd pentru a face curăţenie pe scări şi prin curte) pregătindu-se să pornească în turneul zilnic de cumpărături. În gangul clădirii un pîlc de copii între cinci şi şapte ani îi tăie drumul. Şeful lor, Fabriçou, băiatul ziaristului de la etajul întîi, îndreptă spre ea cu toată drăgălăşenia unui poliţist imberb, o puşcă rudimentară de lemn. Doamna Alexandre ridică braţele mimînd o spaimă exagerată. Fabriçou îşi stăpîni cu demnitate un zîmbet ce-i gîdila colţul gurii şi porunci cu un glas neaşteptat de gros :

— Actele dumneavoastră, doamnă.

Strînsă cu uşa, interpelata privi descumpănită în jur şi, zărind nişte reclame lăsate deasupra cutiilor de scrisori, luă una din ele şi o prezentă, făcînd o reverenţă. Fabriçou strivi din nou un zîmbet şi cercetă încruntat hîrtia cu literele întoarse de-a-ndoaselea :

— Sînteţi liberă. A, nu, încă nu, să vedem ce aveţi în coş.

Cercetă cu aceeaşi atenţie încruntată coşuleţul, apoi părăsindu-şi brusc rolul, o luă la fugă, urmărit de ceata de ştrengari.

Strada Lemercier face parte din foarte strînsa ţesătură de uliţe şi ulicioare înghesuite în preajma gării de mărfuri Battignolles, cartier fără istorie, fără plăci comemo-

rative, proliferat ca o ciupercărie de case, altminteri chivernisite, cu cîte trei sau patru etaje, unele cu spaţioase curţi interioare, respirînd o tihnită şi desuetă atmosferă mic-burgheză, foburg fără titluri nobiliare, destinat confortului familial şi vieţii de tihnită rutină, în intimitatea celor patru pereţi, pe care poarta solidă de lemn, vopsită de obicei în verde închis, o apără de indiscreţia şi forfota invadatoare a străzii. Ici, colo, cîte o modestă intenţie artistică a aşezat în mici firide, în maniera renascentistă, statueta unei fecioare drapate cu stîngăcie, ori a unui cavaler la care nu te poţi uita decît dînd capul pe spate şi sucindu-ţi gîtul. Pe alocuri spiritul mercantil al veacului a ridicat hoteluri de toată mîna şi pentru toate pungile, pe care tendinţa cotropitoare a industriei erotice din pieţele Pigalle şi Blanche le-a transformat în oficii semiclandestine ale comerţului amoros deoarece practica unei profesiuni marginale, căreia ii erau rezervate odinioară orele nocturne şi lumina discretă a felinarului, se extinsese şi asupra după-amiezelor febrile, cînd străzile forfoteau ca nişte fluvii în ebuliţie, ba chiar şi asupra paşnicelor ceasuri matinale destinate îndeletnicirilor gospodăreşti. Prostituatele mai păguboase sau mai ahtiate de cîştig nu-şi limitau lucrul în timp ci, asemenea negustorilor de comestibile ori chioşcarilor cu jocuri de noroc, rămîneau în post atîta vreme cît puteau spera să mai pice vreun client. Cîteva dintre ele îşi stabiliseră sectorul de activitate în capătul micuţei străzi Biot, o stradă destul de umblată pentru ca prezenţa lor să nu bată la ochi. Erau îndeosebi trei pe care doamna Alexandre le întîlnea cu regularitate în drum spre metrou : una, destul de anodină şi neglijent îmbrăcată, care mînca placidă seminţe, sprijinindu-se de un zid, între cafeneaua din colţ şi teatrul Européen şi, tot atît de placidă, se tocmea cu cîte un trecător, o a doua, tînără, înaltă, fîşneaţă şi dichisită, care purta nişte ochelari mici şi groşi cu lănţug auriu, cele mai adesea însoţită de cîte un partener nu prea arătos pe care-l conducea spre hotel dîndu-i explicaţiile de circumstanţă. „În plus, mai trebuie să plăteşti şi camera“ şi în fine a treia, o femeie trecută bine de cincizeci de ani cu un aer onest de menajeră, pe care o vedea îndeobşte la ore tîrzii stînd de planton, chiar cînd afară ploua insistent şi nu era ţipenie de om pe stradă, cu statornicia şi conştiinciozitatea unui paznic de noapte, la intrarea cine-

matografului *Le Méry*, într-o permanentă așteptare, o așteptare blazată, totuși, fiindcă nici ca nu mai credea în existența acelui himeric don-juan, senil, invalid, maniac sau bețiv, care, mînat de hazard, trebuia să vină spre a o trezi din letargia unei infinite zăboviri. Mai exista și o a patra, mult mai scumpă la vedere, durdulie și blondă, cu o carnație albă ca de manechin, care avea însă un fel de reședință permanentă la barul arab, de unde se auzea pînă tîrziu după miezul nopții, o muzică languroasă, evocatoare de galbene deșerturi răscoapte de soare și de caravane lîncede și unde aveau loc mereu încăierări soldate cu intervenția poliției și cu închiderea temporară a localului.

Tîrguielile făceau parte din exercițiile de relaxare ale doamnei Alexandre, era jumătatea de ceas de recreație cotidiană și de evadare dintr-o lume de artificioasă exuberanță în realitatea mereu proaspătă, mereu renăscută din cenușa propriei banalități.

Pururea umbroasă, strada Lemercier nu vedea soarele decît o oră pe zi, fiecare fragment de zid împărtășindu-se doar cîteva minute din lumina și căldura acestuia. O stradă cum va fi fost poate cea locuită de istoricul Mézeray, care obișnuia să lucreze, ziua-nămiaza mare, la lumina unei lumînări și care-și conducea musafirii cu un sfeșnic în mînă chiar în toiul unei dimineți strălucitoare.

Îngusta tranșee săpată în lungul cartierului, din Batignolles și pînă în piața Clichy, era, ca de obicei, plină de o înviorătoare animație. Doamna Alexandre făcea un prim popas la magazinul cu self-service din colț, unde lăsa cele două sticle de bere Kronenbourg în lada de lîngă ușă, salutată de patroana plinuță și blondă care, cu aceeași figură amabil-inexpresivă, rostea ca o păpușe mecanică, de mii și mii de ori pe zi, aceleași formule de politețe „Bună ziua doamnă, bună ziua domnule, mulțumesc doamnă, mulțumesc domnule" în timp ce mînuia banii cu o scrupuloasă dexteritate, plătea restul, înregistra încasările.

Părăsind magazinul, sprintenă, aferată, doamna Alexandre pornea mai departe spre rue des Dames, al cărei nume cu sonorități ceremonioase, semnalînd trecuta prezență a unei instituții monahale prin partea locului, căpăta acum, din pricina vecinătății unor hoteluri dubioase, un înțeles destul de echivoc.

— Bună dimineaţa, fata tatii.

Din pragul unei dughene întunecoase, un moşneguţ firav, costeliv, se îndreptă spre ea cu braţele întinse şi chipul brăzdat de un surîs ştirb şi, înălţînd gîtul, se trudi s-o sărute pe frunte cu duioşie. Doamna Alexandre se aplecă la rîndul său şi-l sărută pe obraji. Era o afecţiune ce se statornicise între ei de cînd intrase pentru prima oară în atelierul lui papa Dubois să dea la pingelit o pereche de pantofi. Singur pe lume şi uitat de soarta care-i rotunjea mereu vîrsta cu indiferenţă, bătrînul cizmar trăia de pe o zi pe alta din micile reparaţii pe care le căpăta de la numeroşi locatari ai mansardelor din cartier. Cele mai adesea însă stătea în uşă şi privea trecătorii. Ca să-i facă dever, doamna Alexandre îi comandase o pereche de pantofi pe măsură şi papa Dubois, se vede, îşi dăduse toată osteneala să iasă impecabili deoarece comanda o primise cu o lună în urmă.

— Sînt gata, vino să-i probezi, fata tatii. Nici pe Saint-Honoré nu găseşti mai frumoşi.

În dugheană mirosea puternic a clei şi a iuft. Bătrînul îi oferi unicul scaun care avea un picior flexibil. Doamna Alexandre se ţinu de pervazul ferestrei să nu cadă.

— E un model original, spuse papa Dubois contemplîndu-şi cu tandreţe opera.

— Într-adevăr n-am mai văzut aşa ceva.

— Ce-ţi spuneam eu ? Ei, papa Dubois a fost şi el cineva pe vremuri.

Madame Alexandre împinse cu nădejde piciorul, obligîndu-l să intre în căputa neprimitoare. Se gîndi la torturile gheişelor şi la încălţările de fier din evul mediu.

— Îţi vin ca turnaţi, fata tatii. Nu-ţi ies din picior ?

— Dimpotrivă.

— Ce-ţi spuneam eu ? Sînt perfecţi. Vrei să-i încalţi acum ? Să ţi-i împachetez pe ceilalţi.

— A, nu, nu, papa Dubois, sînt prea frumoşi ca să-i stric la cumpărături. Am să-i port numai la teatru. Ştii, am o scenă în care joc pe Marlene Dietrich. Ţii minte cîntecul din „Îngerul albastru“ ?

Şi fredonă primele măsuri. Bătrînul o ascultă extaziat.

— N-am mai fost la teatru dinainte de război, mărturisi el. Vorba ceea : dacă noi nu ne ducem la munte...

— Nu, papa Dubois, invers : dacă nu vine muntele la noi, trebuie să ne ducem noi la el.

— Păi eu ce spuneam ? Dacă nu mă duc eu la teatru, vine teatrul la mine. Să ştii că n-am pus decît cincizeci de franci lucrul. Restul e numai costul materialului.

— Nu se poate papa Dubois. Te nedreptăţeşti singur.

Îi dădu cincizeci de franci în plus, gîndindu-se cu un mic suspin lăuntric că pantofii îi mîncau două zile din salariu. Dar candoarea lui papa Dubois trebuia răsplătită.

Cu toarta coşuleţului petrecută pe braţ, doamna Alexandre trecu drumul spre măcelăria din capul străzii. Pe tejgheaua de faianţă, tăiată felii şi aşezată pe sorturi, carnea prezenta un mic holocaust gastronomic într-o punere în scenă ordonată. Vînzătorul, un tînăr abia ieşit din adolescenţă, cu o figură osoasă ingrată ce purta încă semnele unei pubertăţi întîrziate, cu buze groase şi ochi mici, se întrerupse din lucru privind-o cîteva clipe siderat şi-şi plecă imediat pleoapele.

— Ce frumos eşti azi, Francis ! Şi ce cochet te-ai pieptănat !

Disprețuind moda, „frumosul Francis“ purta părul strîns lipit de cap şi uns probabil cu prisosul de seu sau de untură ce-i rămînea pe degete, pentru că strălucea ca o cască de antracit. Băiatul se înroşi tot în timp ce un insezisabil zîmbet de vanitate, mai mult epidermic, îi îndulci trăsăturile distonante ale feţei.

— Un steak, ca de obicei, spuse doamna Alexandre, continuînd să-l tachineze cu o drăgălăşenie din care dispărea orice urmă de maliţie. Eşti prea cochet, Francis, trebuie să fii îndrăgostit.

— Un steak pentru pisicile doamnei Alexandre ! o anunţă Francis pe casieriţă care înregistră imediat comanda. Vînzătorul rămase cu ochii plecaţi în timp ce aştepta să iasă bucata de carne din maşina de tocat electrică. Abia după ce o împachetă grijuliu se încumetă să-i arunce o privire clientei, aşa cum îi va fi aruncat Cyrano de Bergerac Roxanei în timpul clandestinei declaraţii de amor.

În Paris, unde aproape toate străzile sînt comerciale, rue des Dames ca şi rue des Abbesses de pe Butte-Montmartre sau rue des Martyrs au fost asociate printr-o coincidenţă mai mult decît ciudată, dacă nu neapărat dintr-un spirit ireverenţios, comerţului alimentar, evlavia făcînd casă bună cu voluptăţile stomacului de la care, preoţimea sedentară şi îngrădită de canoane, nu s-a dat în lături, pentru a compensa lipsa altor voluptăţi mai păcătoase. Pe ta-

rabe și în vitrinele, cele mai adesea deschise, găinile dolofane se învecinau cu potîrnichile pipernicite, brînzeturile venite din toate colțurile țării cu mezelăria din toate colțurile lumii, în timp ce zarzavageriile și fructăriile etalau apetisante naturi moarte, alternînd înfoiate sălate indigene cu tomate marocane ori algeriene, cu andive untoase și cu floralele construcții ale anghinarelor, pere iernatice de ceară verzuie cu exoticul avocado, cu bizare fructe mango și fastuoși ananași.

Cumpărăturile doamnei Alexandre din acest sector erau îndeobște limitate la două, trei mănunchiuri de creson și o jumătate de kilogram de carote, pentru că pisicile aveau nevoie și de vitamine, hrana tovarășelor sale de singurătate trecînd totdeauna pe primul plan. Ele fuseseră timp de trei ani singura suflare ce dădea o aparență de viață apartamentului din strada Lemercier. Asta pînă la venirea lui Delphin, în urmă cu două luni. Delphin, o prezență întrucîtva insolită — chiar dacă vag dorită — și nevisată, dar care izbutise să schimbe ceva din personalitatea prea apăsătoare, prea închistată a casei. Venise cu tinerețea lui, cu disponibilitatea și setea lui de dragoste, cu superficialitatea și inconsecvențele lui, cu rîsul uneori stupid, cu sărăcia intelectuală și cu inofensiva-i mitomanie, ce reușea să creeze în jurul lui un naiv și îndoielnic mister. Doamna Alexandre observase tîrziu că-i plăcea să mintă fără nici un scop, numai de dragul minciunii, dar nu avusese niciodată curiozitatea de a afla mai mult decît ce-i spunea el. Manierele dezinvolte și stilate puteau fi un indiciu în privința mediului social din care provenea. Cunoștințele lui culturale erau însă atît de reduse încît cu greu puteai crede că-și luase bacalaureatul. După cum tot atît de incredibil era faptul că urmase conservatorul din Lyon, la absolvirea căruia obținuse premiul întîi la tragedie pentru rolul lui Hyppolite din *Fedra*, dat fiind dicțiunea lui defectuoasă : își frămînta buzele subțiri la fiecare început de frază pe care-l rostea apoi cu un accent puțin peltic.

Delphin se prezentase la concursul — așa numita „audiție“ — anunțat de teatrul Mayol în vederea noului spectacol pe care urma să-l monteze coregraful american Vic Upshaw. Nici dansator, nici dizeur, Delphin fusese totuși angajat fiindcă era chipeș, zvelt și făcea figură bună pe scenă, mai ales că o parte din spectacol era jucată în costumul Evei și al lui Adam. „Nud, nud integral altminteri

nu angajez“ tranșa peremptoriu orice obiecție domnul Lefebvre, directorul sau „Trabucul“ cum i se spunea în culise. În schimb, adept fără știrea lui, al doctrinei lui Charles Fourier, domnul Lefebvre își organizase sistemul de plăți într-un mod egalitar ca într-un falanster, potrivit ideii că orice activitate este la fel de utilă și de prețioasă, retribuindu-și cu destulă largheță colaboratorii cărora le fixase o sumă rotundă drept salariu, aceeași pentru toți (doamna Alexandre care ducea de fapt pe umeri întreg spectacolul era singura favorizată primind un surplus de cîteva sute de franci, cu totul neînsemnat în raport cu consumul de energie și contribuția ei artistică). În realitate, directorul, care ținuse mai înainte un magazin de antichități și care habar n-avea dacă Fourier era șansonetist, dansator de cabaret ori croitor de lux, nu urmărise altceva decît să-și simplifice socotelile și să nu-și pună în cîrcă nici un sindicat. Din păcate domnul Lefebvre nu știuse să echilibreze și poftele pasionale cu ușurința cu care echilibrase salariile dintr-o singură trăsătură de condei, pentru că de la început se iviseră unele fricțiuni. Delphin, care acceptase, fără să se gîndească prea mult, condițiunile acestui contract providențial și adoptase pentru circumstanță pseudonimul Jean-Paul Franki, ca unic actor de teatru vorbit deveni deîndată calul de bătaie și oaia rîioasă a unei echipe de profesioniști ai dansului și muzicii de cabaret, fiind mereu luat peste picior și obligat să suporte toate ironiile și vexațiunile unor colegi lipsiți de colegialitate. Și într-adevăr nu știa să facă nimic, mai mult încurcînd locul ; dealtfel nici nu avea de făcut mare lucru. În tabloul *retro* cu care începea spectacolul mima un *play-back* pe un cîntec al lui Al. Jolson, așteptînd în culise și numărînd „unu, doi, trei, patru“ ca să intre în scenă exact pe ultima măsură, cu brațele larg deschise și gura rotunjită ca și cum ar fi emis un sunet din fundul plămînilor ; schimba apoi vreo două costume ca simplu figurant în cursul spectacolului, pentru ca în final să apară fără nici un costum, într-un balcon de lîngă arlechin, reconstituind împreună cu doamna Alexandre cuplul edenic. Delphin care, odată cu numele de împrumut Jean-Paul Franki, împrumutase și orgoliul unei pseudo-vedete, exasperat de ostilitatea celorlalți, lipsit de promptitudine în replică și de spirit nu avusese alt mijloc de a riposta decît cu pumnul. Doamna Alexandre căutase să împace lucrurile, potolindu-i pe băieți, fără să-l umi-

lească pe Delphin care, zbîrlit ca un cocoș în plină luptă, nu mai auzea și nu mai vedea nimic. Și cu o zîmbitoare înțelepciune se străduise să restaureze armonia stricată. Combativitatea noului-venit fusese astfel dezarmată, sentimentul lui revanșard în schimb suferise o fixație concentrîndu-se exclusiv asupra primului solist Dominique, un tînăr înalt și bine zidit, cu o figură melancolică și plete blond-cenușii revărsate pe umeri, căruia, spre a fi diferențiat de Dominique, o dansatoare din echipă, i se spunea Domino. Era singurul căruia Delphin continua să-i întoarcă spatele sau, dacă se întîlneau față-n față pe coridor, să-i arunce o privire sfidătoare și aprigă.

Între timp se iviseră unele nemulțumiri de ordin administrativ și angajații teatrului fuseseră obligați a face cauză comună dat fiind condițiile de lucru mizerabile : subsolul unde se aflau cabinele, și așa cît se poate de meschine, avea caloriferul defect și se încălzea doar cu răsuflarea actorilor, unele chiuvete erau înfundate iar closetul era sordid și pestilențial. „Trabucul“ nu era însă dispus a face cheltuieli suplimentare și fetele venite în delegație fuseseră concediate fără multă vorbă. Pînă la urmă, adică după o lună de repetiții, revenise la sentimente mai bune și chemase un mecanic să verifice instalația de încălzire.

Doamna Alexandre simțise de la o vreme o anume insistență în privirile noului-angajat, cu care nu se întîlnea în scenă decît în tabloul final. Cum la repetiții nu era prea des ocupat, Delphin se așeza confortabil într-un fotoliu din sală și se mulțumea să contemple zbănțuielile celorlalți pe care coregraful îi punea să reia de zeci de ori aceeași mișcare, exigent și intolerant. Upshaw repeta îmbrăcat într-un costum de cow-boy, încingat și încătărămat, cu țigara nedeslipită de buze și cu un vast sombrero pe care pentru nimic în lume nu l-ar fi scos din cap, după cum nu și-ar fi descins harnașamentul cu nici un preț. Plin de temperament și pururi neobosit, sărea din sală pe scenă ca să demonstreze cum trebuie făcut un pas de dans, pentru ca, o clipă mai apoi, să se agite iar printre scaunele de la parter, dînd directive în englezește cu o voce puternică și clară. Ansamblul, ca în toate music-hallurile din lume, era cosmopolit, alcătuit din acele păsări veșnic călătoare, fără patrie și uneori și fără identitate, ce-și caută norocul pe toate meridianele lumii : o australiană, o negresă ameri-

—cană, doi arabi, un grec și patru muzicanți malgași, *Les Safari* ; restul francezi.

Continuînd să-și păstreze, cu orgoliul unei lebede negre, poziția de intrus, Delphin, cufundat în fotoliu, cu picioarele așezate pe o strapontină, ca și cum ar fi lenevit într-un șezlong pe o plaje mondenă, privea de la distanță agitația de pe scenă cu care el părea să nu aibă nimic comun, urmărind îndeosebi silueta elegantă și suplă, cu picioare lungi și gît înalt a vedetei spectacolului. Și bineînțeles, mocnea înciudat și-și rodea zăbala de cîte ori o vedea pe doamna Alexandre stînd la șuetă cu Domino, care, mai cultivat, mai sensibil și mai cizelat decît ceilalți băieți, îi căutase de la început prietenia. Cum Delphin nu vorbea cu nimeni, nici chiar cu fetele, dintre care nici una nu-l interesa, își găsise o confidentă în cabiniera care, printr-o neverosimilă coincidență, se numea tot Dominique. „Are rasă“ îi destăinuise el, cu competența unui vechi expert al nurilor feminini. Cabiniera se grăbise să transmită opinia sa doamnei Alexandre care, de astă dată, zîmbise nu cu înțelepciune, poate cu indulgență, dar o indulgență măgulită și puțin strengărească. Fiindcă Dominique locuia tot în apropiere de Batignolles, seara, după repetiții, lua împreună cu doamna Alexandre un taxi care le ducea pînă acasă ; pe drum îi pomenea mereu de Delphin, fără o intenție de codoșlîc, ci mai curînd dintr-o solidaritate femeiască, știind, foarte vag dealtfel, că doamna Alexandre avusese o decepție sentimentală care lăsase urme adînci și că trăia de multă vreme ca o călugăriță.

— Dominique, am să-ți spun un proverb grecesc, nu mai țin minte unde l-am auzit sau citit : Cînd piatra cade peste un ou, vai de ou ; cînd oul cade peste piatră... tot vai de ou !

— Nu există o regulă. Dacă ai călcat cu stîngul o dată nu înseamnă c-o să calci toată viața așa.

— Dominique, m-am obișnuit. Artista e surmenată, iar femeia s-a înscris la șomaj. Echilibrul e salvat. Am ajuns la o medie care mă ajută să mă mențin.

— Ce medie și ce echilibru ! La vîrsta dumitale !

— Tocmai asta e, la vîrsta mea ! Pentru mine e un copil. Ce vrei să fac cu el ? Să-l port în căruț ori să mă duc în parc să-l privesc jucîndu-se cu cercul sau făcînd castele din nisip ?

— Al naibii copil ! Știe el mai multe ca dumneata.

Doamna Alexandre zîmbea cu o toleranță înțelepciune.

Repetițiile erau pe sfîrșite. Vic Upshaw se ocupa de scena finală, intitulată *Sex Party*, în care interpreții nu aveau altceva de făcut decît să-și exhibeze trupul în starea lui naturală, fără nici un artificiu vestimentar. Fetele păreau destul de degajate, băieții mai păstrau încă pudori, dar nevoia te învață să mănînci și mere pădurețe. Cocolați în balconul de lîngă arlechin. Jean-Paul Franki și doamna Alexandre trebuiau să înfățișeze pe Adam și Eva. Prilej fericit pentru Delphin de a schimba primele vorbe cu femeia „rasată". Orice început e dificil, mai ales cînd ai ambiția de a te prezenta în chipul cel mai avantajos și cînd, pe de altă parte, trebuie să combați un concurent ca Domino. Și, în timp ce Upshaw se dădea de ceasul morții, străduindu-se să grupeze ansamblul într-o cît mai sugestivă configurație, doamna Alexandre simțise o suflare confidențială la ureche :

— Are un glas de centaur.

Făcuse ochii mari : ·

— Cum de centaur ? Ai auzit vreodată un centaur strigînd ? Poate vrei să spui un stentor, îl corectase ea binevoitoare.

Delphin se fîstîcise :

— A, da, sigur. Ai dreptate.

— Dar ce-ți închipuiai că e un centaur ?

— Un monstru.

— În sfîrșit, cam așa ceva.

— Puternic ca o sută de tauri.

— Logic : cent = o sută, taur = taur.

Delphin zîmbise încîntat. Trecuse examenul de cultură generală.

— Știi că e simpatic protejatul dumitale ? îi mărturisise doamna Alexandre garderobierei în taxiul ce le ducea spre casă. Am vorbit azi despre centauri.

— Ei, asta-i bună. Doi oameni tineri, în loc să vorbească despre dragoste, să discute despre vite !

— Poate c-am de gînd să mă retrag la țară. Crezi c-ar fi rău să cumpăr o fermă și să cresc centauri ?

Dominique îi aruncase o privire pe sub sprîncene și nu mai scosese nici o vorbă.

În cursul ultimelor repetiții doamna Alexandre avusese răgazul să afle mai multe despre Delphin, care, acum că

gheaţa fusese ruptă, devenise volubil. Se născuse în Alger, de unde trecuse împreună cu părinţii la Marsilia. Tatăl deţinea o funcţie administrativă şi era un om bine situat. Fapt pentru care se opusese cu fermitate năzuinţelor artistice ale feciorului său. Fiind însă unicul şi atît de chipeş, încît avea cel puţin un motiv de a se mîndri, autoritatea paternă se văzuse nevoită să cedeze. Băiatul fusese trimis la Paris să-şi încerce norocul care se grăbise să-i iasă în cale sub înfăţişarea domnului Lefebvre, directorul teatrului Mayol şi nimeni nu putea să priceapă ce anume îl determinase pe Trabuc să-l angajeze. Cum nu era fumător şi nu suporta alcoolul, ducea o viaţă cumpătată, drămuindu-şi cheltuielile. Locuia undeva pe rue du Faubourg Saint-Denis, la etajul al cincilea.

— Am o cameră sub dărîmături *(sous les décombres)* îi mărturisise partenerei sale în scena cu Adam şi Eva, în timp ce goi-goluţi, zgribuliţi de frig, aşteptau să se termine chinuitoarea repetiţie cu costume sau mai bine zis fără costume, din preajma generalei. Doamna Alexandre care începuse a se obişnui cu absurdităţile lui lexicale, înţelesese că era vorba de o odaie mansardată, aflată sub acoperiş *(sous les combles)*.

Curios era faptul că asemenea confuzii nu se limitau numai la noţiuni pedante, extinzîndu-se asupra unor expresii curente, ca şi cînd franceza n-ar fi fost limba maternă a lui Delphin, ci ar fi învăţat-o mai tîrziu, după ureche şi ar fi avut încă ezitări în folosirea unor vocabule între care existau doar mici diferenţe de pronunţare. Haosul acela intelectual într-o constituţie fizică atît de temeinic şi de armonios plămădită crea un contrast surprinzător care avea farmecul lui. Viguros şi rezistent în aparenţă, Delphin era în acelaşi timp dezarmat ca un copil nepriceput şi bleguţ, plutind cu cea mai deplină seninătate în imensa lui neştiinţă ca în elementul său.

La repetiţia generală doamna Alexandre îl văzuse învîrtindu-se preocupat şi nervos în preajma cabinei. Avea trac ? Pînă atunci se descurcase destul de bine. Numai dacă vreunul din băieţi nu i-ar pune piedică în momentul intrării în scenă.

— Ce s-a întîmplat Jean-Paul Franki ?

Delphin se hotărîse în sfîrşit.

— Aş vrea să te rog ceva.

— Zi.

— Știi, părinții mei sînt în sală. Vor să se convingă că într-adevăr sînt actor.

— Și au să fie încîntați cînd au să te vadă uns cu vacs pe față și cîntînd cu vocea altuia.

— Nu-i vorba de asta. Mă gîndeam la tabloul final.

— Unde apari ca un prunc nou-născut.

— Întocmai. N-ai vrea să stai în fața mea, așa ca să mă acoperi ? Să nu se scandalizeze.

— De ce ? Vor constata că au un băiat bine înzestrat.

— Nu rîde. Îți închipui ce decepție ar încerca : ei care mă și vedeau jucînd *Cidul* sau *Bajazet !*

— Fii fără grijă. Am să fiu cel mai opac paravan.

Drept mulțumire el o sărutase în creștetul capului. După premieră, într-unul din micile lor conciliabule din tabloul biblic, o anunțase :

— Știi, am apă caldă.

În boema pariziană a spune cuiva că ai apă caldă, ceea ce e aproape o minune într-o cameră de la mansardă, echivalează cu o propunere amoroasă.

— Să-ți fie de bine, îi răspunsese partenera lui.

La matineul din ziua următoare, Adam îi mărturisise cu umilință :

— Te-am mințit ieri : n-am apă caldă.

— Îmi pare rău pentru tine. În orice caz e o discuție pasionantă.

A treia zi Delphin revenise :

— Parcă apa caldă înseamnă totul în viață ? Adam și Eva se spălau la izvor.

— Spune, omule, lămurit ce vrei ?

— După spectacol să mergem la mine.

— De acord.

Fusese prima și ultima vizită în camera de „sub dărîmături". De atunci, în fiecare seară, între șapte și opt, mîncau împreună la un restaurant din apropierea teatrului, iar după spectacol Delphin devenise cel de-al treilea pasager al taxiului cu care doamna Alexandre și Dominique se întorceau acasă.

Delphin era o prezență caldă și liniștitoare, se lingușea ca un copil răsfățat și, senzual ca o pisică, voia tot timpul s-o simtă lîngă el. Tandru, supus, curtenitor, cu un mic complex de inferioritate care nu-l deranja prea tare, dar posesiv și „crampon", gelos pe orice bărbat care îndrăznea să se uite la ea. Sporovăia vrute și nevrute cu o totală in-

consecvență în păreri, gata în orice clipă să le accepte pe ale ei și limbuția asta infantilă, rîsul spontan și clar, deși nu totdeauna motivat, însuflețeau casa, risipind pustietatea de pînă atunci, în care lunecările elastice și mute ale pisicilor aveau ceva fantomatic. Frămîntarea buzelor ce păreau să modeleze în gol fiecare început de frază îi făcea rău cîteodată doamnei Alexandre, iar prostiile debitate cu o senină irresponsabilitate o consternau, așezînd între ei o depărtare de la care îl privea intrigată, ca pe o bizarerie, și neliniștită, întrebîndu-se cît de profundă putea fi stupiditatea lui și dacă pîrtia aceasta lunecoasă pe care, din concesie în concesie, cobora ca pe o primejdioasă serpentină, nu însemna o degradare în profitul animalității satisfăcute. Se căia însă imediat pentru judecata ei intolerantă, pe care nu lipsea mult ca s-o considere cinică, se apropia de el, îl cuprindea înduioșată în brațe, îi lipea capul de pieptul ei și se simțea sfîșiată de remușcare cînd îi vedea ochii încrezători căutîndu-i privirea.

Noaptea, Delphin adormea totdeauna cel dintîi ; se afunda în somn copilărește și răsuflarea lui sănătoasă, fără întreruperi, fără icniri, curată, avea efectul unui calmant. „Mă simt bine, își spunea, ce-mi pasă. E un om lîngă mine, o prezență protectoare, într-un fel viața mi s-a împlinit. Într-un fel.“ Își astupa urechile cu dopuri de ceară și se întindea în așternut apropiindu-și mîinile de spatele-i lat să pătrundă în aura lui de căldură. „Mi-e drag, murmura, mi-e drag. Într-un fel.“

Cu timpul însă descoperea anumite tropisme, anumite șabloane în comportarea lui. Se gîndea la lăstarii de viță ai căror cîrcei se prind automat de orice suport întîlnit în cale. Delphin poseda o neobișnuită capacitate de adaptare. Se integrase imediat în atmosfera casei, de parcă apartamentul fusese de la început construit pe dimensiunile lui și cîștigase din primul moment prietenia pisicilor. Salomé mai ales, neagra, șerpuitoarea și fatala Salomé („poartă manșon și pălărie cu voaletă“ spunea doamna Alexandre) se culcușea peste noapte la picioarele lui. Dar ce temei poți pune pe afecțiunea unui lăstar de viță ? Cu cît e mai rudimentar un om, cu atît e mai indescifrabil, mai misterios.

Infantilismul lui Delphin se manifesta uneori prin capricii intempestive, prin gesturi a căror bruschețe nu mai avea nimic de-a face cu lingușeala și docilitatea lui curtenitoare. În seara aceea, bunăoară, cînd cinaseră amîndoi

la *Atelierul Meşterului Albert*, pentru a sărbători cele două luni de intimitate şi cînd plecase fără un cuvînt, lăsînd-o să se descurce singură în toiul nopţii. Fusese prima mojicie pe care i-o făcea. Motivul era ridicol : îl indispusese faptul că o salutase André, chelnerul pe care-l cunoştea de la cafeneaua Bauman şi că schimbase cîteva cuvinte cu el. Întrebase doar atît „Ăsta cine mai e ?“ şi primise prost răspunsul ei ironic „Unul din cei unsprezece chelneri care mi-au fost amanţi.“ „De ce unsprezece ?“ „E o cifră care-mi poartă noroc.“ Îl simţise apoi mocnind supărat. Încercase să-l îmbuneze, dîndu-i toate explicaţiile şi părea chiar să fi reuşit. În timp ce mîncau îngheţata însă André se apropiase de masa lor să-i întrebe dacă sînt mulţumiţi, poftindu-i să mai vină şi altă dată. Iar doamna Alexandre îi răspunsese, numindu-l cu familiaritate „dragă André“. Atîta tot. Se răzbunase lăsînd-o să rătăcească singură pe cheiul pustiu în căutarea unui taxi. Izbucnirea aceasta temperamentală o neliniştise mai mult decît o supărase. Era ceva ce sporea tristeţea şi încîlceala haosului interior al lui Delphin, făcîndu-l şi mai vulnerabil. Deşi rîdea uşor şi pentru orice fleac, umorul lui era limitat la grotescul gesturilor şi al situaţiilor, incapabil să sezisese ambiguitatea comică a cuvintelor şi doamna Alexandre îşi reproşa adeseori că nu-şi dă seama îndeajuns de îngustimea acestor limite. Glumele ei, oricît de inofensive, ricoşau mai totdeauna izbindu-se de un zid de opacitate.

Cu atît mai puţin o putea supăra purtarea lui cu cît aventura insolită pe care o trăise atunci îi oferise prilejul să-şi rememoreze vechi plimbări printr-un cartier îndrăgit, pe care nu-l mai colindase de ani de zile şi, mai cu seamă, să întîlnească acel miracol care este descoperirea unui suflet omenesc necunoscut, secret şi nebulos. Te opreşti ca în pragul unei uşi abia întredeschise şi aştepţi pînă ce ochiul ţi se obişnuieşte cu întunericul spre a face o primă explorare şi un prim inventar, întrebîndu-te cu o vagă teamă şi cu o ispititoare curiozitate dacă privelişte a ce ţi se va oferi va fi într-adevăr promiţătoare sau dacă nu cumva vei închide binişor uşa şi vei încerca să te retragi pe tăcute, ca să nu se observe deziluzia încercată.

Prelungindu-şi ecoul, noaptea petrecută într-o odihnitoare şi caldă comuniune în odaia lui Philippe îi lăsase aceeaşi impresie de elan plutitor pe care o avusese privind pentru întîia oară împietrita fluturare a Victoriei din

Samothraki ce de ani și ani se pregătea să-și ia zborul din capul marilor scări ale Luvrului.

În timp ce traversa drumul, după ce așezase în coșuleț cele două salate și punga cu carote, îndreptîndu-se spre patiseria de unde cumpăra de obicei pachetul cu pîine tăiată felii, doamna Alexandre depănase în minte, ca în camera obscură a kinematoscopului construit de Edison, un teanc întreg de imagini ce rezumau existența ei din ultimele două luni.

Închizînd circuitul aprovizionării casnice, doamna Alexandre trecu din nou pe la self-service spre a lua două sticle de bere pentru alimentarea unui organism deshidratat, fiindcă în lumea teatrelor pîinea zilnică se cîștigă în sudoarea nu numai a frunții dar a întregului corp, apoi făcu un ultim popas la vecina ei, băcăneasa impozantă și afabilă, care articula cuvintele răspicat, cu o voce sonoră, subliniind cu voluptate fiecare *r* ca și cum ar fi avut un prîsnel în beregată. Puse în coșuleț și ultimele cumpărături — patru ouă, un pachet de unt și un borcan cu dulceață — și intră din nou pe poarta de lemn care în timpul zilei era dată de perete. Ușa a doua pe stînga de pe gang ducea spre cele șase apartamente de la etajul întîi și doi, unul dintre ele fiind rezidența ei.

— Bună-dimineața, doamnă Liron. Unde te grăbești așa ?

Locatara de la parter, o bătrînă voinică și înaltă, îmbrăcată cu ceva ce putea fi rochie, pardesiu, reverendă sau capot, croiala străveche a costumului făcînd posibilă orice confuzie, era pe picior de plecare.

— La lucru. Ce să fac, mă plictisesc în casă. Știi, acum o săptămînă am împlinit optzeci de ani.

— Și încă mai lucrezi ?

— Fac și eu ce pot. Îngrijesc de bolnavi. Cînd ai timp, vino să bem împreună o cafea.

— O, doamnă Liron ! Eu și timpul sîntem mereu în divorț. A părăsit de mult domiciliul conjugal.

— Curaj ! Fii sigură c-o să se întoarcă înapoi la bătrînețe. O să vrei să scapi de el, dar n-o să-l mai poți urni de acasă.

„Omul nu se supune îngerilor și nu se predă cu totul morții decît dintr-o infirmitate a propriei voințe“ spune Poë într-una din povestirile sale fantastice, referindu-se la îngerul morții Azraël. Octogenara care încă mai avea

puterea să se ocupe de alţii ca să evite plictisul lîncezirii, era reconfortantă, în marea ei detaşare. Doamna Alexandre, pentru care timpul nu avea nici o elasticitate, încorsetat într-un program rigid şi invariabil, cu o singură zi de repaos în care abia apuca să-şi tragă răsuflarea, nu-şi crease din pricina lui probleme inutile. Îl ignora pur şi simplu, ghidîndu-se după exactitatea ceasului şi nu după filosofia clepsidrei. Se reciclase din vreme pentru o nouă profesiune, ştiind cît de scurtă este cariera dansatorilor. Avînd o înnăscută muzicalitate, îşi descoperise un firicel de voce pe care căutase să-l cultive şi să-l dezvolte, cu sîrguinţa şi disciplina din care îşi făcuse un titlu de noblеţe. Nu se întreba niciodată : pînă cînd ? În viaţa ei nu existase decît un singur moment de inactivitate şi descurajare, un lung moment, ce-i drept, un gol în care energia ei se surpase şi viaţa rămăsese suspendată de un sentiment unic, obsedant şi chinuitor. Dar asta fusese de mult de tot. Acum cîţi ani ? Doi ? Trei ? Sau chiar patru ? Un sentiment care purta numele magic al lui Milovan. Milovan... Pe unde va fi fost acum, la care margini de lume ? Ultima veste ce-i venise la ureche era că semnase un angajament bine retribuit cu un bar de lux din Tokio. Voia cu orice preţ să-şi facă suma cîtă vreme era tînăr. Avea instinct artistic, nu şi talent şi cu atît mai puţin vocaţie. Şi totodată un infailibil spirit practic. Pentru el timpul constituia o problemă care însă, cu puţină tenacitate, putea fi rezolvată. Şi n-ar fi de mirare ca foarte curînd să devină la rîndul său patronul unui bar de noapte pe lîngă Champs-Elysées, poate chiar să preia vechiul *Shako* unde dansa-seră împreună.

Faimoasa cîntăreaţă Falcon îşi încheia cariera, printr-un ironic şi crud capriciu al destinului, la vîrsta de douăzeci şi cinci de ani, după o serie de răsunătoare succese care-i dăruiseră celebritatea. Într-o seară, în plin spectacol i se stinsese brusc glasul şi nu mai fusese în stare să scoată nici o notă. Avusese apoi răgazul şaizeci de ani de-a rîndul să retrăiască de mii şi mii de ori, pînă în cele mai mici detalii, trecuta ei strălucire, încheindu-şi toate socotelile cu viaţa la vîrsta de optzeci şi cinci de ani.

În schimb Françoise Rosay, tot octogenară, apăruse, cu un an înainte de a muri, pentru ultima oară pe scenă într-o comedie bulevardieră, destul de stupidă altminteri, a

lui Robert Lamoureux, *Castronul de supă!* Intrase în scenă sprijinindu-se în baston și încununată ca de un nimb de zăpadă de părul argintat. Plină pînă la ultimul loc, eleganta sală a teatrului Eduard VII clocotise de aplauze și timp de cîteva minute nici unul dintre interpreți nu putuse să rostească o replică, fiindcă publicul înțelegea să-și manifeste pînă la capăt entuziasmul. Cu cîtă forță și cu cît à propos răsunase însă mai apoi bastonul izbit autoritar de masă de bătrîna mătușă din piesă, subliniind poantele pe care, cu îndelungata ei experiență, actrița știa să le puncteze cu atîta haz !

Asociind-o pe doamna Liron cu ilustra divă de operă și cu Françoise Rosay, (care fusese și ea cîndva cîntăreață), doamna Alexandre urcă sprintenă treptele pînă la etajul doi și deschise ușița de fier a ascunzătoarei, *le cagibi*, în care era de obicei depozitată singura cheie a apartamentului, știind că Delphin plecase între timp la ora lui de gimnastică. Lăsase în urmă însă ceva din prezența lui înviorătoare. Și din farmecul lui. Ce curios, să fii atît de nătărău și să ai în același timp farmec ! Doamna Alexandre era la vîrsta cînd începi să apreciezi tinerețea. A altora, bineînțeles, fiindcă propria tinerețe o trăiești cu o totală inconștiență.

Primul lucru care te frapa intrînd în vestibulul apartamentului, era o mobilă din lemn prețios, poate palisandru, ce părea să fie un scrin sau un secretar cu capac. După cîteva clipe abia, privindu-l mai îndeaproape, te dumireai că era de fapt o spinetă. O piesă scumpă despre care ea vorbea cu neglijență, fără să dea nici o lămurire. Probabil o amintire de familie, dintr-o perioadă pe care căuta în genere s-o ocolească știind cît de perfide pot fi nostalgiile.

În momentul cînd deschise ușa, doamna Alexandre auzi un ropotit catifelat pe parchet. Salomé și Caramouche se grăbeau să-i iasă în întîmpinare, urmate cu o mică întîrziere de Samsonnet care era complet surd : un motan de pripas, mare și alb, fără rasă precisă, pe care-l găsise pe stradă, costeliv, cu o ureche ciopîrțită, cu blana răpănoasă, și cu tot felul de beteșuguri. Nu era numai surd ca o cizmă, dar și miop. Îngrijit pe îndelete și cu afecțiune, Samsonnet, care între timp fusese castrat ca să fie scutit de orice complicații erotice, mai ales că se afla între două vampe, fostul motan se întremase și înflorise, recă-

pătînd, aparent, bărbăţia patronului său biblic. „Samsonnet s-a înfrumuseţat spectaculos, seamănă cu un voal de mireasă, spunea stăpîna lui. E alb şi vaporos.“ Salomé era ca un mic diavol domesticit, un Asmodeu feminizat, „cu voaletă şi manşon“. Tăcută, distinsă şi dispreţuitoare, nu mieuna niciodată spre deosebire de Samsonnet care se dovedise a fi un haidamac de maidan, necioplit şi nemanierat şi care miorlăia ca un saxofon, reclamîndu-şi insistent dreptul la viaţă. Caramel, (sau Caramouche) sălbatică şi fricoasă, nu tolera nici o altă apropiere afară de cea a stăpînei care, de cîte ori se întorcea de la spectacol se apleca să-i mîngîie căpşorul pururi nedumerit şi panicat, numind-o „flutturaşul meu brazilian“ din pricina părului său înflorat de multiple culori ca pînzele unui pictor taşist.

Odată, fiind plecată la Nancy, unde dansa într-un bar de noapte, doamna Alexandre se pomenise pe nepusă masă cu Milovan care i-o aducea pe Caramel într-un coşuleţ-colivie : după plecarea ei, simţindu-se părăsită, pisica nu se mai atinsese de mîncare, privindu-l tot timpul, înspăimîntată şi ostilă. De atunci, la fiecare turneu, se obişnuise să le care cu sine pe „cele trei mustăcioase“ cum le spunea ea, înghesuite claie peste grămadă în colivia de răchită.

Tocmai cînd se pregătea să pună la fiert salata şi carotele auzi zbîrnîind telefonul în dormitor. În timp ce ridica receptorul observă pe mescioară un bilet lăsat de Delphin „Te-a sunat Philippe ? ? ?“ cu trei semne de întrebare, inchizitoriale şi scandalizate. Zîmbi cu o măgulită maliţie şi poate chiar cu o umbră de şiretenie.

Recunoscu imediat glasul :

— Dragul meu Bayard, ce bine-mi pare că m-ai chemat ! Uitasem să-ţi cer numărul dumitale de telefon. Cînd vrei să vii la spectacol ? Azi, mîine ? Ţi-aş spune să treci pe la cabină, dar abia ai timp să ajungi la restaurant. Poate că miercurea viitoare, cînd e ziua mea liberă, vii să ne faci o vizită. Da, am spus să *ne* faci, cuplul edenic nu s-a destrămat.

Verva ei obişnuită avea acum ceva febril, ca şi cînd ar fi vrut să condenseze într-un răstimp scurt cît mai multe cuvinte. O ureche atentă ar fi putut discerne o umbră de nelinişte sau de teamă, dorinţa de a umple un gol sau de a nu lăsa convorbirea să tînjească.

Lăsă receptorul jos și rămase cîteva clipe locului, privind cu un surîs visător pe fereastră și, tot surîzînd, se îndreptă spre bucătărie și se apucă să scoată cumpărăturile din coșuleț fără să știe prea bine ce face.

— De ce mi-o fi pus frumosul Francis pătrunjel în pachet ? murmură ea surprinsă.

Pătrunjelul nu figura printre plantele folosite în limbajul florilor. Neavînd altceva la îndemînă, tînărul măcelar își mărturisise, în felul său, timida lui admirație, poetizînd-o culinar

ETICHETA DIN CE ÎN CE MAI COMplicată a curții franceze în timpul Burbonilor prevedea, printre altele, două importante ceremonialuri cu care monarhul își începea încărcata sa existență cotidiană : mica și marea solemnitate a sculării regelui din pat, cea de-a doua desfășurîndu-se, după ce bărbierul și coaforul își îndeplineau misiunea și desăvîrșeau dichisul capului domnesc, în fața unei mult mai numeroase asistențe. La una din aceste ceremonii, la care trebuia să ia parte și Mehmet-Riza-Bey, așa-zisul ambasador al Persiei, Ludovic al XIV-lea a apărut îmbrăcat într-o haină de casă din moar brodată cu fir de aur și cu diamante, un adevărat edificiu vestimentar pentru realizarea căruia se cheltuiseră nu mai puțin de douăsprezece milioane cinci sute de livre. Îmbrăcămintea era atît de împovărătoare încît *Sa Majesté* s-a grăbit să se descotorosească de ea îndată după încheierea protocolului. Paradoxal este faptul că festivitatea atît de costisitoare nu fusese în realitate decît o mascaradă organizată cu tot șartul de marchiza de Maintenon pentru amuzamentul bătrînului soț morganatic, a cărui sensibilitate blazată nu mai era receptivă decît la situațiile inedite. Va fi bănuit ceva suveranul și se va fi pretat cu bună-știință acestei înscenări, bucuros să adopte postura de comediant ca suprema ipostază a unei prea îndelungate și fastidioase domnii ? Nimeni nu știe, deși n-ar fi imposibil ca, jucîndu-și conștiincios rolul, Ludovic să fi tras o cacealma stupidității anturajului său. După cum tot așa nimeni nu știe ce s-a mai întîmplat cu pretinsul Mehmet-Riza-Bey, care era de fapt un aventurier cosmopolit.

Mica și marea ceremonie matinală a primului contact cu existența în mica și totuși atît de vastă, în raport cu scumpetea chiriilor, rezidență a lui Philippe, monarh al unui etern provizorat, se petrecu în ziua aceea în felul următor : mai întîi cum dormea întins pe spate, într-o poziție de perfectă relaxare, ca unul din mulții *gisants* de piatră din bazilica Saint-Denis, cu părul brun răvășit pe albul pernei, deschise ochii albaștri și privi cîteva secunde plafonul ce se pierdea în pîcla dimineții de iarnă. Auzise un zgomot sau mai curînd părerea unui zgomot, care nu putea veni din apartamentul alăturat, deoarece vecinii săi, o pereche de tineri senegalezi sau malieni, se sculaseră în faptul zilei și plecaseră la serviciu, un zgomot ce putea fi o bătaie în ușă. Și imediat în mintea încă înceţoșată de somn se ivi un nume *doamna Alexandre*, căreia îi telefonase în ajun, după ce lăsase să treacă trei zile ca să nu pară indiscret. Apoi auzi clar un ciocănit energic în canatul ușii pe care totuși afișase un avertisment „Bateți încet". Și iar îi veni în minte gîndul *doamna Alexandre* și, sărind în picioare de pe salteaua de plastic așternută pe jos, își puse la repezeală cămașa care nu era cusută cu diamante și-și trase pantalonii, care nici ei nu erau ţesuți cu fir de aur. La ușă își dădu seama că rămăsese desculţ, dar nu se mai putea întoarce din drum pentru că vizitatorul își manifesta din nou cu o sporită insistență, nerăbdarea. Deschise așadar ușa, lăsînd să intre în penumbra culoarului îngust un personaj uriaș care nu era nici doamna Alexandre și nici Mehmet-Riza-Bey ambasadorul Persiei. Apropiindu-se de lumina sură a ferestrelor personajul se dovedi a fi un tînăr solid, cu un păr blond cîrlionțat și încîlcit, cu ochi verzi și cu niște trăsături de o amicală și prevenitoare blîndeţe, în contrast cu masivitatea trupului.

— Tu erai, Gérard ? spuse Philippe cu o voce fără inflexiuni care putea trăda o decepție. Cît e ceasul ?

— Douăsprezece și jumătate. Te-am trezit cumva din somn ? Sau poate așteptai pe altcineva ?

— Pe cine să aștept ? Danielle se întoarce abia peste trei săptămîni.

Philippe care, datorită împrejurărilor, căutase toată viața să fie un om util, evita cu grijă relațiile inutile, bazîndu-se pe hazardurile fericite spre a-i scoate în cale oameni care-i puteau fi de folos, fie chiar numai prin sim-

pla lor prezență. Prietenia cu Gérard, student în anul întîi de conservator, era și ea rodul unei întîmplări. Într-una din duminicile lui de totală și odihnitoare singurătate se dusese să vadă la Théâtre de la Plaine strania piesă a Andrée Chedid, *Nefertiti*, jucată de nu mai puțin strania interpretă Valia Boulay. O sală modernă, în amfiteatru abrupt, cu fotolii îmbrăcate în material plastic gri-închis sau negru, culoare ce nu se distingea bine în lumina scăzută. Plasatorul, un tînăr înalt ce-l întrecea aproape cu un cap, îi oferise programul. „Cît costă ?“ „Șapte franci.“ „Prea scump pentru mine.“ Tînărul avusese o ușoară mișcare de retragere și un zîmbet stingherit de scuză. Se vedea că este un debutant într-o funcție îndeobște rezervată femeilor. O mișcare lăuntrică de simpatie sau o intuiție pozitivă îl îndemnase pe Philippe să se apropie din nou de el și să-i ceară programul. „Nu cumva și dumneata faci teatru ?“ „Da, sînt la Conservator“. Îi răspunsese simplu, fără să manifeste nici o surpriză.

Identitatea vîrstei este un passe-partout al camaraderiei. Philippe îi mărturisise că și el se prezentase la concursul din toamnă. „A, tu ești cel cu *Jurnalul unui nebun ?* N-am asistat la examen dar am auzit că ai fost bine. Mă mir că n-ai intrat.“ Îl tutuise cu o familiaritate spontană ce-l situa dintru început la un nivel egal. „Eu am avut șansa de a fi blond, adăogase apoi ca o consolare. Majoritatea studenților sînt bruni. Sper că n-ai renunțat. Să știi că și eu am fost resprins prima oară, am urmat totuși cursurile timp de un an ca auditor liber.“

De obicei Gérard pleca după ce se stingeau luminile în sală. De astă dată rămăsese în culise să-l aștepte pe Philippe pînă la sfîrșitul spectacolului. Întîmplător locuia tot în preajma pieții Bastiliei așa că aveau același drum. Noul său prieten îl invitase la un pahar de vin și o tartină de icre de lump, „caviarul săracului“. Gérard se trăgea dintr-o familie de comedianți de bîlci a căror ascendență urca în trecut pînă la 1820, cînd cel mai îndepărtat strămoș din spița Colin cunoscut de el poposise, pentru un timp, cu baraca lui de saltimbanci în tîrgul de la Neuilly. Meșteșugul artistic păstrat din tată în fiu, cu cerbicia unei tradiții consacrate și înnobilate de vechime, se pierdea apoi în cețurile vremii. Vreun străbun sau vreo străbună Colin va fi făcut poate parte pe la începutul secolului optsprezece din trupa lui Alard sau a lui Maurice, care jucau la bîlciul de

la Saint-Germain cu actori în carne şi oase, în locul desuetelor marionete, farse buclucaşe şi mai mult ori mai puţin deocheate cu cîntecele şi dansuri, spre desfătarea mulţimii amatoare de spectacole ieftine şi a tinerilor seniori. Ori din trupa faimosului Bertrand al cărui joc fusese demolat la intervenţia Comediei Franceze alarmate de o primejdioasă concurenţă. Memoriile fraţilor Parfait, şi ei foşti comedianţi de bîlci, menţionează că pe vremea aceea o interpretă de roluri prime era plătită cu douăzeci de bani pe zi, avînd în acelaşi timp asigurat tainul de mîncare tot pe spezele directorului. Era oricum o certitudine şi o garanţie în raport cu existenţa mai vechilor artişti ambulanţi, jonglerii medievali, ce colindau de-a rîndul castelele cu o vielă sau un rebec şi uneori şi cu cîte o maimuţă năstruşnică, trăind din resturile ospeţelor şi din pomana castelanilor petrecăreţi şi sentimentali.

Teatrul lor ambulant se numea *La Verdine* şi era alcătuit dintr-un convoi de trei rulote. Una din ele, cea mai preţioasă, fusese transformată în magazie pentru decoruri şi costume, avînd o capacitate considerabilă deoarece La Verdine era dotată, după cum spunea Gérard, cu o mîndrie postumă de moşier scăpătat, cu aparatură scenică „formidabilă". Prin simpla manevrare a unei pîrghii, bunăoară, toate decorurile montate pe estradă se prăbuşeau într-o clipă, ca şi cum ar fi fost culcate la pămînt de furia unui năprasnic taifun. În felul acesta au putut pune în scenă primul act din *Furtuna* lui Shakespeare, operaţie care dă atîta bătaie de cap scenografilor, regizorilor şi, mai ales, maşiniştilor. Mijloacele lor însă, trebuia să recunoască, erau mai mult decît modeste, în comparaţie cu spectaculoasele reprezentaţii şi efectele senzaţionale pe care le putea realiza faimosul *Théâtre de la Marche :* la un moment dat se declanşa o explozie terifiantă şi scena, cu tot ce se afla pe ea, mobilier, panouri pictate, inclusiv o figuraţie de cincizeci de persoane zbura în aer, performanţă de pe urma căreia interpreţii se alegeau cu contuzii serioase şi cu mici zgîrieturi. Totul pentru artă şi pentru delectarea unui public care nu făcea o distincţie precisă între circ şi teatru. Gérard care învăţase să meargă de-a buşilea, apoi copăcel, printre rulote, făcuse primii paşi fermi pe scenă, cîştigîndu-şi dreptul la viaţă şi la pîinea zilnică de la vîrsta de cinci ani, cînd debutase cu un rol important, în travesti, rolul Cosettei din *Mizerabilii.* O

Cosette cam voinicuță, cam poticnită în mers, cu o rochiță ce plesnea pe ea, dar al cărui chip angelic și ale cărei bucle blonde, revărsate pe umeri, îi cucerise pe spectatori. Copilul debita textul pe nerăsuflate, cu ochii în pulise, unde taică-său, Jean Valjean, stătea cu teancul de foi în mînă, pregătindu-se să-i sufle. Cureaua părintească făcuse însă minuni, fortificîndu-i memoria și Gérard își spusese replicile ca pe apă, fără să se preocupe de joc. Mutrișoara lui speriată, privirea ațintită spre arlechinul din dreapta, ca sub fascinația unui amenințător destin ce se pregătea să-l tragă la răspundere de îndată ce va fi ieșit din scenă, zugrăviseră în chipul cel mai sugestiv simțămintele fetiței urgisite de infamul cuplu Thénardier.

Nouă ani mai tîrziu, cînd *La Verdine* reluase piesa, Gérard avea să fie din nou distribuit. de astă dată în rolul lui Gavroche. Un Gavroche tot așa, bine dezvoltat pentru cei paisprezece ani împliniți, aproape un flăcăiandru, cu un pufușor blond deasupra gurii, dar care cîștigase suficientă experiență între timp, se mișca pe scenă ca la el acasă, exuberant, dezlănțuit, urlînd cît îl ținea gura faimosul cîntec :

Si je suis tombé à l'eau
C'est la faute à Boileau
Si je suis tombé par terre
C'est la faute à Voltaire

Acestea fuseseră cele două roluri grase din tînăra lui carieră. În alte piese făcea mai mult figurație ori avea de spus cîteva replici sumare. În *Cele două orfeline*, bunăoară, era un băiat din mulțime iar în *Domnul părinte printre bogătași* făcea pe un valet, suplinind camerista indicată în text.

Repertoriul era alcătuit în genere din melodrame cu succes garantat : *Doamna cu camelii*, *Marie-Jeanne*, *Femeie din popor*, *Capriciile dumnezeirii*, printre care se mai strecura și cîte un Molière sau — rara avis, pentru tîrgurile mai răsărite — cîte un Shakespeare. Aveau dealtminteri o trupă destul de numeroasă, în măsură să acopere exigențele unei distribuții mai spectaculoase, deoarece tatăl se asociase cu un frate de-al lui, blagoslovit cu o familie și mai mare, părinți și copii laolaltă constituind un ansamblu de cincisprezece persoane. Multe guri de hrănit

și rețete adesea slabe, mai ales în zilele de lucru. Trăiau de azi pe mîine, mulțumindu-se uneori cu cîte o strachină de cartofi fierți, în lipsa unor mîncăruri mai suculente. Cînd se întîmpla să le intre mai mulți bani în casă, prisosul era păstrat pentru reînnoirea costumelor și recuzită. Copiii și chiar părinții purtau îmbrăcămintea de epocă a unor ilustre ficțiuni scenice. Multă vreme Gérard o văzuse pe maică-sa curățînd zarzavaturi în neglijeul vaporos, acum destrămat și zdrențuit, al Marguerittei Gauthier, iar fratele lui mai mare, Christian, umblase îmbrăcat într-o uniformă de jandarm pînă plesniseră toate cusăturile și-i ieșiseră coatele prin țesătura rărită a mînecilor.

Fiecare din cele două familii locuiau în cîte o rulotă din care o treime era amenajată în chip de cabină cu măsuțe pentru farduri și cu oglinzi. Cei patru copii, Gérard împreună cu cei doi frați și o soră, dormeau în trei paturi. Spectacolele aveau loc într-un cort pe care-l montau în piețele din mijlocul satelor sau tîrgurilor pe unde poposeau. Tatăl remorca pe rînd cu un camion — distanțele între sate fiind mici, patru sau cinci kilometri — fiecare dintre cele trei rulote. Un singur afiș atîrnat de un stîlp era singura publicitate ; reclama orală pe care o făceau cumetrele și strengarii din partea locului era cea mai eficientă. Apoi artiștii, care aveau cu toții multiple funcții — cărăuși, tîmplari, croitori, mașiniști, electricieni, plasatori și, în fine, comedieni — se apucau de lucru, trăgeau, întindeau, ridicau, priponeau, puneau proptele, băteau cuie, instalau scena, draperiile, decorurile, băncile, robotind așa pînă spre seară, cînd trebuiau să se pregătească pentru spectacol.

Tatăl era nu numai actor, ci cultivase deopotrivă toate talentele și toate dibăciile care, potrivit tradițiilor teatrului de bîlci, stau la baza formației unui artist complet, capabil să trezească buna-dispoziție a publicului și să-i întrețină curiozitatea prin cele mai diverse exhibiții : cu o egală iscusință, putea fi, după împrejurări, acrobat, jongler, cîntăreț, muzicant sau dansator de step. Mama, care se trăgea și ea dintr-o familie de actori de bîlci, era mai mult comediană și, ocazional, și muzicantă. De la o vreme, prididită de treburile gospodărești renunțase să mai joace, mulțumindu-se să stea la casă.

Uneori, după reprezentație, țăranii le cereau să le cînte ca să danseze și, pe loc, încropeau o orchestră, pe cît

de cudată, pe atît de rudimentară. Mama își aducea mandolina, unchiul vioara iar tatăl puncta ritmul în chip de baterist. Și începea balul care se prelungea pînă după miezul nopții.

Dimineața, în zilele cînd nu trebuiau să desfacă sau să monteze cortul, cei patru copii luau lecții de interpretare, de acrobație sau de jonglerie și profesorul lor avea o palmă grea și era iute la mînie. Spre deosebire de Gérard care era blajin, docil și împăciuitor din fire, deși se făcuse coșcogea găliganul. Încasa palmele fără nici o reacție decît o clipire măruntă din pleoape. Într-o zi însă tatăl văzuse ochii lui verzi, clari, liniștiți și rămăsese cu privirea ațintită cîteva clipe asupra lor. Ce va fi deslușit în ei nu se știe, dar de atunci mîna lui nu se mai ridicase amenințătoare iar autoritatea sa începuse treptat-treptat să cedeze.

Asta însă se întîmpla mai de mult. *La Verdine* rămăsese doar o amintire, o scumpă amintire, despre care Gérard vorbea cu mîndrie :

— Jean Le Poulain, Jean Marais și Jean Desnos și-au început și ei cariera într-un teatru de bîlci. Și Michel Bouquet, tot așa. „Acolo am învățat meseria“ spune adeseori.

Tatăl a vîndut camionul și cele trei rulote și a desfăcut la *Marché aux Puces* toată garderoba, adică ceea ce mai putea fi folosit la un bal mascat de periferie. Avea șaizeci și unu de ani acum și locuia cu soția într-o suburbie a Parisului, chiria fiind plătită de doi dintre băieți. Nu renunțase însă la ceea ce fusese rațiunea întregii lui vieți. Tot mai juca, pe ici, pe colo, în spectacole pentru copii, ca mim. Purta încă în nări mirosul de praf, de vopsea și de scîndură de brad al culiselor, ca pe o toxină ce-i intrase în sînge și cerea mereu o nouă intoxicare.

Trei dintre copii, Gérard, Christian și sora lor își făcuseră o meserie din arta în care fuseseră inițiați. Aveau ori nu vocație pentru ea ? Grijile existenței nu le lăsase răgazul să reflecteze și să se lămurească. Era o moștenire pe care o păstrau în virtutea inerției, fără să-și pună întrebări, fiind singurul lucru pe care-l învățaseră în viață. Și, cum teatrele de bîlci erau condamnate la o moarte lentă prin inaniție, renunțaseră rînd pe rînd să mai înfrunte vitregia unor vremuri seduse de spectacolul industrializat. Din cele trei sute și cincizeci de rulote cîte străbăteau în lung și-n lat vastul teritoriu al Franței, în urmă cu șase

ani, nu mai rămăseseră decît două ultime vestigii, mai curînd piese de muzeu.

Cel de-al patrulea frate își găsise un angajament într-un teatru de marionete, ca mînuitor. Și cîteșipatru se risipiseră în cele patru vînturi.

La nouăsprezece ani, Gérard venise la Paris cîntînd :

Si je suis tombé dans l'eau
C'est la faute à Boileau

și, înainte de orice, își căutase un mijloc de trai. Pentru început intrase ca om de serviciu la un mare magazin, cărînd mărfurile din depozit și așezîndu-le în rafturi ori pe etalaje. Și totodată se înscrisese la conservatorul Charles Dullin, o școală particulară condusă de Monique Arnaud, care acorda o deosebită atenție mișcării scenice și în special Commediei dell'Arte.

Primul concurs la Conservatorul de stat fusese un eșec. Resemnat, urmase ca simplu auditor, cursul de interpretare al lui Pierre Vial, timp de un an, în care avusese două reușite. Întîi găsise un post de mașinist la un teatru ; apoi, împreună cu alți doi băieți întemeiase una din nenumăratele companii fără viitor, cu o existență de cîteva luni sau de cîteva săptămîni, pe care o botezaseră *Les Ludes*. Cei trei tineri histrioni, abia ieșiți din adolescență, lucraseră cu rîvnă o piesă compusă și regizată de fratele mai mare al lui Gérard, Christian Colin, intitulată *Nebunește*, în care un protagonist întreținea un dialog secret cu două virtuale ipostaze ale propriei persoane, două proiecții ale conștiinței sale. Se prezentaseră în vara aceea la festivalul de la Avignon, spectacolul avusese oarecare succes și urma chiar să plece într-un turneu în Germania Federală, proiect care se risipise în van ca mai toate proiectele.

În toamnă, cu ajutorul unui prieten cu relații, făcuse un stagiu de ucenicie, timp de o lună și jumătate, la faimosul Piccolo Teatro din Milano. Reîntors la Paris căutase să pună în practică cele învățate și încropise singur un spectacol de pantomimă — *one man show* — care se termina prin mișcări de păpușă mecanică și pe care-l jucase de treizeci de ori la Teatrul Lucernaire. Se îmbrăca într-o cabină îngustă, fără fereastră, luminată doar de un bec chior de pe sală și neîncălzită. Nici în rulota lor însă nu era mai cald în timpul iernii, dar Gérard era rezistent la in-

temperii ca un grenadier din armata lui Napoleon, *un vieux de la vieille.*

Se prezentase, în fine, pentru a doua oară, la concursul de intrare în Conservator cu o scenă din *Capriciile Marianei*, în rolul lui Coelio, una din *Scapin* şi un fragment dintr-o piesă a lui Marivaux, interpretînd rolul Arlechinului. Şi iată-l acum mîndru de noua lui calitate de student. Mîndru şi nu prea. Metodele de învăţămînt ale Conservatorului îl dezamăgiseră.

— Aseară am avut doar opt spectatori în sală, dintre care şase cu invitaţii. Nu ştiu cît o s-o mai ducem aşa. Nu pentru că mi-aş putea pierde postul. Mi-au promis c-o să mă ţină şi la următorul spectacol. Criza asta a teatrului însă am impresia că este o boală fără leac. Am început să mă gîndesc.

— A, atunci e foarte grav !

Gérard nu părăsea decît rareori figura lui ermetică. Şi nu era vulnerabil la ironii.

— Să ştii că da. Sîntem din ce în ce mai mulţi, iar şansele tot mai puţine.

— Ascultă Gérard, eşti un băiat simpatic şi-mi face plăcere că ai venit. Dar ca să-mi dai vestea asta crezi că merita să mă scoli din somn ? Orice-ai spune, tot n-ai să mă descurajezi. Chiar dacă se scufundă corabia, am să fiu ultimul şoarece care rămîne pe bord. Măcar din curiozitate, să văd ce o să se întîmple.

— Numai că, deocamdată, eşti un şoarece care pîndeşte pe chei un moment prielnic să se poată strecura printre picioarele pasagerilor.

Philippe se aşeză în fotoliul de plastic surîzînd. Cînd zîmbea buzele lui aveau o linie sinuoasă care-i dădea un aer copilăros şi amuzant.

— Mă predau. Nu mai am replică. Vrei să mîncăm împreună ?

— N-avem timp. Îmbracă-te şi vino cu mine. Îţi ofer un bilet de călătorie, nu chiar de clasa întîia, dar oricum nu mai stai la pîndă pe chei.

Philippe făcu o mişcare ca şi cum ar fi vrut să sară de pe scaun, dar se stăpîni.

— Nu mai spune ! Despre ce-i vorba ? întrebă cu calmul lui obişnuit.

— Ai auzit de *Paştile la New-York* ?

— Parc-am citit ceva. Se joacă la Cetatea Universitară.

— Un spectacol interesant, gen Grotowski. E o companie tînără, dar subvenţionată şi care are totuşi o vechime de doi ani.

— Nu prea ştiu bine cine e şi ce vrea Grotowski, dar ai să-mi explici. Vrei să-mi dai o invitaţie ? Ştii bine că nu sînt liber decît duminica.

— Nu. L-am cunoscut pe directorul şi regizorul companiei care nu a reuşit încă să-şi formeze o echipă permanentă, din pricina condiţiilor. Actorii sînt plătiţi, ce-i drept, dar foarte puţin, cam o mie trei sute de franci pe lună. Dacă se întîmplă să găsească altceva mai rentabil, pleacă. Ar fi o posibilitate pentru tine.

— Şi cum am putea trăi două persoane cu o mie trei sute de franci ? Danielle nu are serviciu şi nici nu cred c-o să-şi ia unul chiar atît de curînd. Nu pot renunţa încă la *Atelierul Meşterului Albert*, trebuie mai întîi să strîng ceva bani ca să putem rezista un timp.

— Îmi pare rău atunci. Dacă l-aş fi cunoscut pe Barrault sau pe Pierre Dux...

— Ei, nu, n-o lua aşa. Ai fost foarte drăguţ şi-ţi mulţumesc. În orice caz aş vrea să-i cunosc. Ştii doar că mă interesează orice om de teatru. Poate că, mai tîrziu...

— Asta şi voiam, să-i cunoşti deocamdată. Mergem chiar acum, pînă la patru nu am nici un curs.

Strada Jean Beausire are o particularitate unică în urbanistica pariziană : este trifurcată, unul dintre cele trei braţe fiind înfundat la capăt. Cei doi tineri o apucară pe braţul cel mai scurt ce ieşea în bulevardul Beaumarchais. O femeie frumoasă şi elegantă ce aştepta în pragul unei case îi acostă cu sfială, aproape în şoaptă „Domnule..." Obişnuiţi cu asemenea întîmplări banale băieţii trecură mai departe neînvrednicindu-se s-o privească.

— Face ore suplimentare, constată Gérard, fără nici o intenţie zeflemitoare.

— Dacă te-ai fi uitat la ea, ai fi văzut că are un aer aparte, chiar o anumită distincţie. Şi pare foarte timidă.

— În orice caz şi-a ales un post strategic. E şi discret şi are şi perspectivă spre bulevard.

Cu veacuri în urmă, acolo unde gurile metroului se deschid spre complicatul labirint subteran, trecea şanţul oraşului şi se înălţa poarta Saint-Antoine cu podul ei suspendat, primul rudiment al cetăţii Bastiliei. Acum din vîrful uriaşei coloane de bronz geniul libertăţii planează în-

ir-un zbor pe veci încremenit, deasupra indiferenței parizienilor care au pierdut gustul alegoriilor atît de specific trecutului secol.

— Unde mergem ? întrebă Philippe.

— La Cetatea Universitară.

— E un loc cu dulci amintiri.

— Da, știu, marea ta dragoste. Mă întreb cum poate fi o dragoste mare sau mică ? Nu e ceva absolut ?

— Azi ești plin de întrebări, surîse Philippe. Ar trebui să știi, din moment ce l-ai jucat pe Coelio care moare din dragoste.

— Un comedian trebuie să fie în stare să exprime orice sentiment și orice stare de spirit. Chiar și aceea a unui criminal. Pentru asta și facem atîția ani de zile instrucție actoricească. O să ai acum prilejul să-ți dai seama că nu totdeauna ceea ce simte un interpret pe scenă coincide cu ceea ce trebuie să simtă spectatorul din stal. Cei din *Compagnie du Lierre* au un sistem special cu care eu, ca să-ți spun drept, nu sînt de acord. Mi se pare și mai convențional decît convenționalismele obișnuite. A, am uitat să-ți spun : am fost aseară la o lecție cu Sarah.

— Sarah ? Asta cine mai e ?

— Ține niște cursuri de expresie corporală. Jean-Pierre Aumont, profesorul meu de la Conservator pentru impostarea vocii și respirației, a lucrat cu ea. El m-a recomandat. Am luat aseară prima lecție și după două ore am ieșit extenuat.

— Dar ce ți-a făcut ?

— Fără glumă.

— Nici n-am glumit. Crezi că umorul meu e chiar așa de ieftin ?

— Mi-ar fi mai ușor să-ți arăt, decît să-ți explic. E destul de complicat. Sarah asociază metoda *tai-shi*, pentru respirație, cu *tai-shi-tan*, pentru mișcare și cu *zen* pentru respirație și mișcare după sistemul yogha.

— De-abia acum mi se pare comic ceea ce-mi spui.

— Să fi fost în locul meu n-ai mai vorbi așa. Mă simțeam ca un osîndit, eram frînt. E nevoie de cinci ani de exerciții, după cum zicea ea, ca să ajungi să-ți disciplinezi respirația și asta m-a cam pus pe gînduri. Glasul trebuie modelat prin mișcările diafragmei, coardele vocale sînt doar un element pasiv. Și nu e o treabă chiar așa de simplă.

— Văd că vrei cu tot dinadinsul să mă descurajezi. Ei, uite, eu n-am de gînd să iau lecţii cu Sarah, să mă simt ca un condamnat.

— Dragul meu, azi teatrul se face pe baze ştiinţifice, altminteri rămîi un simplu amator. Cei din *Compagnie du Lierre* s-au format, la rîndul lor, după sistemul Grotowski.

— Dragul meu, orice fachir sau iluzionist o să-ţi spună că scamatoriile lui au o bază ştiinţifică. Chiar şi cărturăreselc din place Blanche.

— Îmi pare rău pentru tine că ţii cu orice preţ să fii inteligent făcînd glume proaste.

— Îmi cer iertare dacă vrei. Uite, recunosc că nu sînt inteligent, dar crede-mă că n-am glumit. Explică-mi şi mie, ca să nu mor prost. Cine e Grotowski şi ce e cu sistemul lui. Nimeni nu mă lămureşte. Maestrul Didier mi-a spus să învăţ întîi alfabetul scenei şi pe urmă să mă ocup de Grotowski.

— O să-ţi explice mai bine Farid Paya, regizorul trupei. E iranian, adică tatăl lui este iranian şi mama franceză, şi se află de la vîrsta de şaisprezece ani în Franţa. Aici şi-a făcut studiile. Ştii că are o diplomă de inginer urbanist ?

— Şi ce legătură are urbanismul cu Grotowski ? Sau trebuie să fii neapărat inginer ca să-l înţelegi pe Grotowski ?

Gérard îl privi cu ochii lui verzi, calmi şi răbdători şi Philippe nu mai spuse nimic.

Metropolitanul se opri într-o staţie ; o femeie îmbrăcată cu o blană de astrahan se urcă în capătul opus al vagonului şi rămase în picioare, sprijinindu-se cu mîna de unul din stîlpii metalici. Philippe care se uita în gol cu gîndurile risipite şi un zîmbet uitat pe buze, rămase deodată cu ochii aţintiţi la sinuozităţile mărunte şi dese ale blănii ce lucea stins. Şi pe loc luminile puternice din vagon îşi înnegurară scînteierea, călătorii dispărură ca prin farmec şi în faţa lui se deschise largul Pont de l'Archevêché peste care în pustietatea nocturnă, trecea o pereche solitară, văzută din spate. Zgomotul roţilor se preschimbă într-un vuiet înăbuşit de ape în care se întreţesea ţăcănitul ritmic a două perechi de pantofi. O, Timp, opreşte-ţi zborul !

— Stai puţin, spuse Philippe în momentul cînd coborîră din trenul suburban în gara Cetăţii Universitare, nu mi-ai spus încă nimic despre *Paştile la New-York*. Mă duc

chiar așa, cu degetul în gură ? Ca un șomer care e gata să facă orice, să fie chiar și actor, numai să cîștige o bucată de pîine ?

— Dar nu le-am pomenit de nici un angajament. Am vrut doar să-i cunoști, să știi cum stau lucrurile și să hotărăști singur. Oamenii sînt oricînd dispuși să primească noi colaboratori. Îți spuneam că *Paștile la New-York* e un spectacol ce iese din comun, un spectacol fără text, fără să fie totuși o pantomimă.

— Nici vorbit, nici mimat ? Atunci ce poate fi : umbre chinezești ?

— E vorbit, totuși, dar într-o limbă inventată. Și chiar și cîntat uneori, dar fără cuvinte. În locul unor noțiuni care se adresează inteligenții, sînt niște sonorități care trebuie să sugereze emoții. E ceea ce-am înțeles eu.

— Și ceea ce eu înțeleg mai greu. Nu văd sensul.

— O comunicare mai directă cu publicul. Mie, ca să fiu cinstit, mi se pare ceva destul de rudimentar. Oricum, interesant. Și am văzut efectul asupra spectatorilor. Îți mărturisesc că și eu am fost impresionat.

— Mă întreb dacă vizita asta mai are vreun rost. Eu vreau să fac teatru, nu experiențe cu publicul. Mă preocupă mai puțin reacțiile publicului, decît ceea ce simt și ceea ce gîndesc eu despre teatru.

— Ești un individualist, dragul meu. N-ai auzit încă de „creații colective" ? Tu vrei cu tot dinadinsul să fii o vedetă ?

— Dar tu ?

— Bineînțeles. Nu strică totuși să te duci la spectacol, să vezi despre ce-i vorba. Așa, pentru cultura ta generală. Eu care am făcut și puțin circ, printre altele, cred că nici o formă de spectacol nu trebuie disprețuită.

— De acord, să mergem.

Desprinzîndu-se din bulevardul Jourdain, strada Nansouty coboară de-a lungul parcului Montsouris, străbătut de rari trecători în zilele lucrătoare și mai ales în orele de dimineață. De partea cealaltă a bulevardului Cetatea Universitară vegetează și ea într-o aparentă somnolență, majoritatea studenților fiind la cursuri ori la cantină.

La numărul 14 bis o construcție relativ nouă privește cu o superioritate puțin temătoare și nedumerită, de la înălțimea celor cinci etaje ale sale la clădirile mai mărunte din jur.

Apartamentul în care se află sediul trupei şi totodată şi locuinţa conducătorului ei era compus din trei încăperi ce se deschideau una într-alta, fără uşi între ele sau poate cu niște glasvanduri date de perete. În prima, o sofa, un birou vechi şi două fotolii, în cea de-a doua, care părea să fie o sufragerie, o masă cu şase scaune, ultima cameră fiind goală ca şi cum ar fi aşteptat un nou locatar ce întîrzia să sosească. Totul cu un aer de provizorat sau de nepăsare anahoretică faţă de bunurile materiale oferite de viaţă.

În momentul cînd uşa apartamentului se deschise, primitoare, Philippe nu apucă să vadă nimic, deoarece statura gigantică a prietenului său acoperea întreg cadrul ei, gata să atingă cu creştetul pragul de sus. Amfitrionul, Farid Paya, un tînăr smead cu niște ochi negri infiniţi de blînzi, nu era chiar scund, totuşi trebuia să-şi dea puţin capul pe spate ca să vadă faţa oaspetelui său.

În spatele lui Farid se ivi o delicată figură feminină, tot smeadă şi tot cu ochii negri : Sima, sora lui, scenografa şi electriciana trupei. Venită mult mai tîrziu la Paris decît Farid, păstra încă ceva din atitudinea retractilă şi extrem de discretă, a orientalelor cu o viaţă, prin tradiţie, claustrată. De cîte ori însă avea ceva de spus se exprima concis şi cu fermitate, ca un om sigur de bagajul său de cunoştinţe.

Amîndoi fraţii comunicau o bunăvoinţă şi o căldură umană care inspirau deplină încredere şi Philippe nu mai regretă că făcuse atîta drum pînă aici.

— Cum vedeţi, nu avem nici birouri, nici secretariat, nici oficiu de presă. Condiţiile noastre de lucru sînt mai mult decît modeste, începu vorba regizorul. Ne face însă plăcere şi ne simţim cumva răsplătiţi cînd niște oameni atît de tineri ca voi se interesează de ceea ce lucrăm.

— Atît de tineri ? protestă, puţin contrariat, Philippe. Dumneata eşti chiar atît de bătrîn ?

— Oricum, treizeci de ani e o vîrstă. În trupă însă avem cîţiva actori şi mai vîrstnici. Michel Parent, de exemplu, are un stagiu de peste zece ani în meserie, iar Hélène Moreau a împlinit treizeci şi doi de ani. Ne-am adunat pe rînd pentru a constitui o echipă, şi, din opt cîţi sîntem acum, nu ştiu dacă vom mai rămîne tot atîţia la spectacolul următor. În orice caz dispunem de acel minim necesar unei existenţe posibile, deşi strîmtorate. Pînă în ul-

tima vreme însă am trăit într-o incertitudine și într-o angoasă insuportabilă, finanțele noastre erau într-un hal fără hal. Nici unul dintre colaboratori nu putea fi plătit. Acum cel puțin beneficiem de două subvenții a cîte patruzeci de mii de franci, una acordată de stat, cealaltă de municipalitate. Și actorii primesc, de bine de rău, cîte o mie trei sute de franci lunar. În fiecare an însă trebuie să alcătuim și să depunem un nou dosar pentru a ni se reînnoi subvențiile. Din păcate nu ne mai putem îndeletnici și cu altceva ca să ne sporim veniturile. Sîntem prinși într-un angrenaj. Munca noastră este acaparantă. Lucrăm cel puțin opt ore zilnic. Nu avem nici administrator, nici tehnicieni. Facem noi totul ca să restrîngem pe cît se poate cheltuielile. Teatrul reține treizeci la sută din rețete ceea ce înseamnă cam o mie de franci pe seară. Asta timp de trei luni pe an. După aceea plecăm în turneu, vindem spectacolul cu cîte cinci mii de franci în medie și îl jucăm timp de două săptămîni. Oricum, e destul de rentabil. Vedeți dar că trăim într-un cerc vicios.

— O mie trei sute pe lună, constată Gérard, e într-adevăr foarte puțin. Eu locuiesc cu încă doi colegi, am închiriat împreună un apartament de trei camere pentru care plătim o mie două sute de franci. Suma asta bineînțeles o împărțim între noi. Și n-aș putea spune că trăim foarte comod. Cînd eu vreau să ascult muzică clasică, — fiindcă avem toți casetofoane — vecinul meu pune muzică rock și mă bruiază. Îmi închipui că și chiria voastră trebuie să fie destul de ridicată.

— Sîntem proprietari. Apartamentul a fost cumpărat de tatăl nostru, care este medic chirurg la Teheran, în anul cînd mi-am luat diploma de inginer. Își închipuia că voi face carieră în direcția asta. Cînd ești tînăr, alții aleg pentru tine locul care cred ei că ți-ar conveni în viață. Am fost totdeauna un elev bun la matematică, era logic deci să urmez calea pe care o indicau aptitudinile mele. Vă dați seama ce dureroasă decepție le-am pricinuit cînd au aflat că și eu și sora mea, care, de asemenea, are o licență în filologie, ne-am decis să devenim histrioni. Probabil au regretat din tot sufletul că ne-au trimis la studii aici.

— Dacă doreați atît de mult să faceți teatru, același lucru s-ar fi întîmplat și rămînînd la Teheran, spuse Philippe.

— Din păcate, acolo nu există decît o formă de teatru tradiţională, pe cale de dispariţie, cu reprezentaţii în cerc închis, pentru iniţiaţi. Mi-ar fi plăcut de asemenea să fac muzică, o năzuinţă pe care mi-am putut-o îndeplini abia aici, să învăţ pianul, dar n-am reuşit să descoperim un singur profesor de pian în tot oraşul. În materie de artă trebuia să ne mulţumim cu superproducţiile cinematografice americane de cea mai proastă calitate şi cu concerte de muzică pop importate din străinătate. Primul contact cu teatrul în occident n-a fost totuşi prea fericit. Eram intern la un pensionat din Rouen şi aveam deseori ocazia să venim la Paris, în condiţii speciale, pentru a asista la matineurile şcolare ale Comediei Franceze. Ce deziluzie şi ce plictiseală ! Un formalism îngheţat, lipsit de orice emoţie. Am ieşit dezamăgit, posac şi pe loc am renunţat la ideea de a mă înscrie la Conservator.

— De ce oare toată lumea detestă Conservatorul şi-l critică — inclusiv eu — şi totuşi în fiecare an se prezintă nu sute, ci mii de candidaţi la concursul de admitere ? se întrebă Gérard.

— Nu cunosc părerile altora, răspunse Farid, dar în ce mă priveşte eu cred că teatrul trebuie să fie, şi este, chiar, de fapt, o artă vie, iar Conservatorul încearcă să facă din el o şedinţă de spiritism cu apariţii fantomatice. Am simţit întotdeauna o nevoie imperioasă de a mă exprima prin intermediul unei arte vii pe care pentru mine o reprezenta teatrul. Mai curînd decît pictura sau sculptura, bunăoară, care sînt nişte arte circumscrise, mai puţin accesibile.

Întîmplarea a făcut ca în timpul perioadei universitare să întîlnesc pe cineva care studiase cu Grotowski şi Eugenio Barba expresivitatea corporală. Tocmai înjghebasem la facultate o mică trupă de amatori cu care montasem cîteva spectacole fără pretenţii. L-am întrebat dacă n-ar vrea să ne dea unele îndrumări şi, dirijaţi de el, am început o muncă disciplinată nu atît asupra textului, cît mai ales în direcţia modelării glasului, şi, în special, a corpului, prin exerciţii fizice. El mi-a deschis ochii şi mi-a demonstrat că se poate face şi un altfel de teatru decît cel care mă decepţionase atît de cumplit. Am stăruit deci în sensul acesta, pe baza celor învăţate de la el. Continuam să fiu stăpînit de ideea de a constitui o echipă permanentă, pentru că grupul cu care lucram deocamdată, format din

vreo douăzeci de amatori — uneori chiar și treizeci — nu avea nici o stabilitate, oamenii veneau, plecau după cum li se năzărea, nu erau statornici. După un an, am reușit în sfîrșit să înjghebez acea echipă visată, compusă din zece inși selecționați dintre elementele cele mai serioase, care voiau într-adevăr să persevereze în direcția aceasta. Printre alții și sora mea, Sima...

— Și Jean-Michel Baudoin, se auzi un glas bărbătesc cristalin și puternic.

În ușă stătea un tînăr cu o față foarte albă dungată de o mustăcioară subțire care, în mod curios, în loc să-l maturizeze, îi dădea aerul unui adolescent grimat, cu niște bucle spectaculos revărsate într-o cascadă mătăsoasă pe umeri și cu niște dinți neverosimili de albi și de ordonați. Privindu-l, Philippe se gîndi că în viața lui nu văzuse o dantură atît de perfectă. Buclele, mustăcioara, vitalitatea lui exuberantă îi aminteau de unul dintre eroii lui Dumas, Henri du Bouchage sau vicontele de Carmainges.

— L-am cunoscut pe Farid curînd după ce intrasem în facultate, cam la vreo două luni continuă noul-sosit după acest mic efect scenic. Ni se dăduse să completăm un chestionar asupra activităților culturale cu care am fi dorit să ne îndeletnicim, și eu răspunsesem că mi-ar fi plăcut să fiu consilier muzical pentru spectacolele de teatru. Farid m-a căutat imediat și în scurt timp am pășit pe scenă. Am avut întotdeauna o înclinație pentru muzică, asta aș fi rîvnit să fac în viață, numai matematică nu. Cunosc, dealtfel, bine două instrumente : pianul și saxofonul. Simțeam nevoia să mă exprim într-un fel, să explodez.

Pentru debut mi s-a încredințat rolul unui băiat simplu și foarte fragil. Și piesa și rolul mă atrăgeau. Atunci ne-am întîlnit cu un om care a avut o influență hotărîtoare asupra noastră, actorul François Ferré care ne-a schimbat orientarea. Altminteri, ca toți amatorii, am fi urmat făgașul teatrului clasic în maniera tradițională. Ferré ne-a spus că teatrul trebuie abordat cu totul altfel, într-un mod mai sensibil, mai emotiv. Înaintea textului există corpul, există suflul, există spațiul, contactul cu ceilalți. A știut să trezească în noi dorința de a face teatru cu carnea noastră, de a îndeplini un act comunitar.

— Crezi, într-adevăr, interveni Gérard, că teatrul se poate dispensa de text ?

— Nu tocmai. Dar nici nu cred în absoluta necesitate a textului. N-aș vrea să mă înțelegeți greșit. Spun asta dintr-un fel de umilință față de text. Teatrul e o construcție în care așezi piatră peste piatră, ultima piatră — cheia de boltă — fiind textul.

Am început prin a ne modela corpul, în corp am pus (ca într-o nouă geneză) suflul și vocea care, deocamdată, nu este încă articulată, abia acum, după ce toate astea au ajuns să fie împlinite, ne putem gîndi și la text.

— Sînt toate șansele, spuse Farid, ca următorul nostru spectacol să aibă un suport literar. Mai avem încă de efectuat o muncă de investigație pentru a ieși din convențional în rostirea textului. O primă experiență am făcut-o cu *Domnul Mockinpott* de Peter Weiss, un spectacol burlesc.

Philippe asculta cu o atenție încordată și cu un interes în care se întrețeseau sentimente confuze și derutante. Îi privea cu admirație pe tinerii aceștia care vorbeau cu atîta facilitate, mînuind cu dezinvoltură noțiunile abstracte și în același timp era intrigat, nedumerit și zăpăcit de problemele pe care le ridicau în fața lui, ca pe niște garduri de sîrmă ghimpată menite să apere și să interzică profanilor accesul unui teritoriu rezervat exclusiv inițiaților. Pentru el teatrul avea o definiție statornicită o dată pentru totdeauna, aceeași pentru slujitorii lui ca și pentru omul de pe stradă. Nu și-ar fi putut închipui că pe lîngă practică mai exista și o teorie a teatrului. Contactul cu publicul ? Ce putea fi altceva decît o chestiune de destoinicie, de virtuozitate ? Iluzionistul care își exercită dibăcia ce altă pretenție ar putea avea decît să nu lase să se destrame magia sugestiilor pe care a urzit-o în jurul spectatorilor ?

În momentul acela observă că Sima care dispăruse de la o vreme din încăpere, se întorcea cu un teanc de farfurii, pregătindu-se să așeze masa, în camera alăturată, însoțită de un tînăr blond, spelb și firav, cu o figură de om necăjit. Atinse brațul lui Gérard și se ridică în picioare.

— Cred c-ar trebui să plecăm. V-am reținut destul.

— De ce să plecați ? protestă Sima, apropiindu-se de ei. Rămîneți la masă. Avem destulă mîncare. Roger ne-a pregătit niște macaroane italienești.

Invitația era atît de fermă încît nu se mai osteni să refuze.

— N-am mîncat așa ceva de nu mai știu cînd, spuse Gérard văzînd platoul cu anghinare de pe masă. Bucătăria rulotei noastre nu era prea variată.

Fiecăruia îi reveni cîte o inflorescență somptuoasă. Ultima care mai rămăsese în farfurie o ceru Jean-Michel după o scurtă ezitare.

Un morman de macaroane cu sos de bulion și șuncă apăru pe masă pentru a se topi în cîteva minute.

— Ai pomenit adineaori de Grotowski, spuse Philippe. Ai avut cumva ocazia să lucrezi cu el ?

— Cu el nu. Am făcut doar un stagiu de zece zile cu trei din comedienii lui, pe vremea cînd juca *Apocalipsis cum Figuris* la Sainte-Chapelle. Erau primele răspunsuri pe care le primeam la ceea ce, în mod nebulos încă, intenționam să fac. A fost detonatorul care mi-a declanșat ideile, dezvăluindu-mi-le. Mi-am dat seama atunci că țelurile spre care tindeam se sprijineau pe o nouă înțelegere a raporturilor umane. Un actor nu trebuie să fie un ins care execută, ci un individ cu care colaborezi. Munca de investigație era orientată spre arhetipurile teatrale și nu spre compunerea cutărui ori cutărui personaj.

Lucrasem mai înainte trei luni la *Théatre du Soleil* cu Ariane Mnouchkine, după care urmasem timp de un an cursurile școlii Jacques Lecoq.

— N-am auzit, mărturisi cu inocență Philippe. Sînt zeci de cursuri particulare, e greu să le cunoști pe toate.

— Era o școală cu oarecare pretenții. Și nu chiar la îndemîna oricui. Plăteam cinci sute de franci pe lună pentru douăzeci de ore de curs săptămînal. Aveam cinci profesori iar elevii erau veniți din toate colțurile lumii : japonezi, americani, germani, englezi, iugoslavi, americanii fiind singurii care beneficiau de o bursă oferită de Statele Unite.

— O școală tot după sistemul Grotowski ?

— Nu, nu avea nimic de-a face cu Grotowski, deși se baza tot pe disciplina corporală, pe modularea expresivității, dar în cu totul alte direcții. Pe de o parte fusese preluată succesiunea lui Copeau și Antoine, cu unele idei împrumutate de la Stanislawski, pe de altă parte se făceau studii și investigații care aveau ca obiect măștile teatrale, masca neutră, Commedia dell'Arte, pantomima albă în genul lui Marcel Marceau, cu întreaga evoluție a lui Pierrot, experiență deosebit de utilă pentru precizia gestului,

adică ceea ce constituie esența artei mimului. Gestica îmbrățișa o arie întinsă în care intrau mișcările specifice animalelor, ale unei plante care crește, ale materiei, ale apei, ale pămîntului. Studiam de asemenea arta clovnului, evoluțiile de ansamblu ale corului grec, felul în care grupurile se deplasează păstrînd totuși coeziunea. Niciodată n-am studiat un text, toate cercetările erau îndreptate spre formele extreme ale teatrului : pantomima, clovnul.

În fiecare seară lucram cu colegii mei din echipă care nu dispuneau de mijloacele necesare pentru a se înscrie la o școală, împărtășindu-le ceea ce învățasem peste zi. Ne adunam la locuința unuia dintre ei și ședeam pînă seara tîrziu. A fost un an de muncă intensă. Nu aveam nici o secundă liberă, doar atîta cît să mănînc și să dorm. Eram hotărîți — și eu, și Sima, și Jean-Michel — să devenim actori profesioniști. Pentru început însă a trebuit să acceptăm unele concesii. Eu am găsit un post de inginer într-un birou, făceam o muncă de cercetare în domeniul sociologici urbane, lucrînd însă numai jumătate de zi. La fel și Baudoin care preda matematica la un liceu, tot cu orar redus. Firește, nu era ceea ce ar fi dorit pentru el părinții lui, amîndoi profesori universitari.

Tînărul spelb, care nu scosese nici o vorbă pînă atunci se ridică de la masă, scuzîndu-se că trebuie să plece : avea cursuri sau, poate, se întorcea la serviciu. Deși îmbrăcat doar cu o flaneluță din fire sintetice, ieși din casă așa cum se afla, fără să ia vreo haină din cuier. Făcea parte dintr-o generație care, cu o pereche de blue-jeans, o cămașe și un bluzon, rezolvase problema vestimentară pentru toate anotimpurile, nesocotind deopotrivă vicisitudinile meteorologice și cochetăria. Era departe timpul cînd Malherbe, renumit pentru maladiva lui sensibilitate la temperaturile scăzute, își punea nu știu cîte perechi de ciorapi de cîte ori era obligat să iasă în oraș. Și ca să nu se înșele cumva încălțînd mai mulți ciorapi pe piciorul drept decît pe cel stîng născocise un sistem de control infailibil : la fiecare ciorap pe care-l trăgea pe picior, lăsa să cadă cîte un bănuț într-o strachină. Cînd termina de înfofolit piciorul drept și începea să se ocupe de cel stîng, la fiecare ciorap se apleca și scotea un bănuț din strachină. Pentru a-i ușura o operație atît de complicată și de zăbavnică, prietenii îl sfătuiseră să brodeze pe fiecare pereche de ciorapi cîte o literă a alfabetului. Într-o zi geroasă, părintele clasicis-

mului francez se lăuda că ajunsese cu încălţatul ciorapilor pînă la litera L.

— Mi-aş permite o întrebare, spuse Gérard, cu figura lui impasibilă, pe care cu greu puteai deslusi o intenţie. Eu, de pildă, sînt sau voi deveni actor, pentru că am trăit în teatru de mic. Este singura meserie pe care am învăţat-o şi o cunosc şi nu ştiu să fac sau, poate, n-aş fi în stare să fac altceva. Nici măcar nu m-am întrebat vreodată dacă e vorba de o vocaţie. Voi însă care aţi urmat o facultate — şi nu una dintre cele mai uşoare — şi v-aţi trudit atîta să învăţaţi, de ce aţi ales o profesiune atît de ingrată şi cum puteţi să vă restrîngeţi la un salariu de nimica toată — fiindcă în realitate nu cîştigaţi mai mult decît un controlor de metrou — cînd aţi fi putut trăi atît de comod, fără să mai aveţi grija zilei de mîine, cu cele cinci, şase, sau poate şi mai multe mii de franci pe care i-aţi fi primit ca ingineri ? Zău, nu pot să pricep. E drept că aveţi părinţi bine situaţi...

— Nu primesc nici un ban de la părinţii mei, protestă cu ardoare Baudoin. Înţeleg să mă întreţin singur, fără nici un ajutor de nicăieri. La douăzeci şi opt de ani cred că sînt destul de matur ca să trăiesc pe picioarele mele.

— Nu primeşti chiar nimic, nimic ? stărui Gérard. Nici măcar mici cadouri ?

— Cadouri, asta-i altceva, rosti ceva mai moale Baudoin. Aşa, din cînd în cînd, doar.

— Şi eu şi sora mea ne limităm la cei o mie trei sute de franci lunar, adăugă Farid. Şi cum vezi, nu murim de foame. Nu ştiu dacă în cazul nostru e vorba de vocaţie. Aş numi-o mai curînd o opţiune. Ca inginer, raporturile umane ar fi fost atît de sărace, de seci, încît ar fi devenit insuportabile. Aş fi fost obligat să-mi asum roluri de conducere, care m-ar fi pus în situaţii penibile, ar fi trebuit bunăoară să iau nişte decizii împotriva firii şi concepţiilor mele. În felul cum ne-am organizat acum viaţa, raporturile cu semenii noştri sînt mult umanizate. Eforturile pe care le facem, lupta pe care o ducem — o luptă de furnici — au drept scop tocmai îmbogăţirea relaţiilor cu cei pe care întîmplarea — mă gîndesc la spectatorii noştri — ni-i scoate în cale. Din punctul nostru de vedere, teatrul nu trebuie să se mulţumească a fi numai teatru, trebuie să meargă mai departe.

— E o meserie de sacrificiu aşadar, pe care aţi acceptat-o ca nişte misionari ?

— Sacrificiu ! exclamă Baudoin contrariat. Nu-mi place cuvîntul. E adevărat, în fiecare zi eşti nevoit să suferi cîte puţin şi, totuşi, în fiecare zi eu mă simt fericit, din toată inima fericit. E o meserie ascetică, dacă vrei să-i spui aşa, cu disciplina, cu regulile, cu eforturile ei, dar care sînt pe deplin consimţite.

— Totuşi, după cîte am înţeles, partea pe care o acordaţi vieţii personale este destul de neînsemnată, dacă nu chiar aproape inexistentă. Asta nu înseamnă un sacrificiu ?

— Dimpotrivă, interveni Sima, viaţa personală trebuie să fie foarte intensă, la fel de intensă ca şi cea profesională, pentru ca una s-o îmbogăţească pe cealaltă.

— Într-adevăr, confirmă Baudoin, sînt două aspecte deosebite ale vieţii care se influenţează reciproc, într-un sens pozitiv. Împreună alcătuiesc un mod nou de viaţă.

— Două aspecte între care trebuie să existe un echilibru, continuă Sima. Dacă viaţa mea personală ar avea de suferit, aş renunţa la profesiune.

— În ce mă priveşte, mărturisi Jean-Michel, eu n-am ajuns încă să mă echilibrez îndeajuns în viaţa profesională, ca să-mi permit a angaja şi alte persoane în existenţa pe care mi-am ales-o.

Trecuseră cu toţii între timp în camera de lucru a lui Farid. Deşi sinceritatea cordială a gazdelor îl făcea să se simtă ca între vechi cunoştinţe, pe măsură ce convorbirea se prelungea, Philippe îşi dădea seama tot mai lămurit că era cu desăvîrşire străin de preocupările lor care-l interesau, fără îndoială, dar nu reuşeau să tulbure sentimentele cristalizate în el. Era doar o uşoară vălurire la suprafaţă, o neliniştе ce se calma sau reapărea la cîte o nouă întorsătură de frază. Individualist, cum îl numise Gérard ? Probabil, dar ce poate fi atunci dorinţa de a se afirma pe care o nutreşte şi ultimul cabotin ? Ar trebui totuşi să vadă spectacolul lor. Măcar din simplă curiozitate.

— Spuneai adineauri, reluă Gérard discuţia întreruptă, adresîndu-se lui Farid, că ai refuzat să-ţi asumi un rol de conducere. Totuşi în momentul de faţă eşti regizorul şi directorul trupei. Fără dumneata *Théâtre du Lierre* ar ajunge să se destrame.

— În perioada despre care vorbeam mai înainte rămăsesem doar cinci actori în trupă. Un grup restrîns, în care

însă relaţiile umane se dovedeau a fi foarte vii. Eram cu toţii mînaţi de aceeaşi răzvrătire împotriva teatrului tradiţional şi tindeam spre o totală prefacere a raporturilor culturale. Doream abolirea autoritarismului, a ierarhiei, voiam să nu mai depindem de nici un patron, actorul să nu mai fie socotit un simplu pion dirijat, iar munca să fie colectivă. Acum începem să ne dăm seama că toate astea sînt utopii. Cu trecerea vremii, în sînul echipei a ajuns să se materializèze şi să se definească nu o egalitaţe, ci o indispensabilitate. Fiecare face ceea ce este în măsură să realizeze, cu condiţia ca străduinţele tuturor să fie îndreptate într-un sens comun. În primele timpuri însă refuzam mental să îndeplinesc o funcţie de conducere, era o autoritate pe care nu puteam s-o accept, despre care aveam o părere categoric negativă, mi se părea că în felul acesta mă separ omeneşte de cei cu care lucram.

Idealul ar fi să pot asuma rolul de director-actor, fără să impun nimic şi în nici un moment actorilor. Colaboratorii mei să fie nişte oameni cu o cale proprie de investigaţie, cu o voinţă de creaţie extrem de precisă, în aşa fel încît să existe neapărat un dialog. Esenţial este să ajungem la un echilibru între noi. Comedianii trebuie să fie la curent cu întreaga organizare şi evoluţie a spectacolului (administrativă, economică, ideologică) cu tot ceea ce este important pentru fiecare să cunoască, pentru a fi un individ complet, cu adevărat responsabil. E ceea ce am putea numi instaurarea unei democraţii în mijlocul nostru. Fiecare trebuie să poată lua cuvîntul şi să-şi impună părerea atunci cînd e nevoie, fiecare trebuie să aibă o putere, care este aceea a actorului. În felul acesta rezultatele vor fi mai bogate. Iată cum am ajuns să ne realizăm ca echipă.

Vă spuneam că la început studiam şi exersam la locuinţa unuia dintre noi, fără a putea pregăti încă un spectacol. Curînd însă am avut şansa nemaipomenită de a repeta într-o clasă de liceu, în timpul nopţii. În fine, am prezentat publicului prima noastră manifestare teatrală, un ciclu axat pe burlesc, *Bonjour clown*, o creaţie colectivă pe care am jucat-o timp de un an şi jumătate pe unde s-a putut : la teatrul Mouffetard, la festivalul de la Carcassonne, la Récamier, în spectacole pentru copii. Totul era bazat pe improvizaţie, pe situaţii comice născute din

conflictul cu obiectele — puțin în genul lui Chaplin — pe schimbări de ritm.

Pentru cel de-al doilea spectacol, tot burlesc, *Cum a scăpat domnul Mockinpott de necazuri*, o piesă de Peter Weiss, am umblat un an întreg pînă să găsim o scenă care să ne găzduiască. În cele din urmă ni s-a oferit ospitalitate într-unul din căminele Cetății Universitare Internaționale. Mai apoi spectacolul a fost reluat la teatrul Cetății. Am trăit ca niște bezmetici în tot acest timp, în niște condiții îngrozitoare.

— Vezi deci, întări Baudoin, pentru ce sîntem fericiți acum, cînd avem cel puțin existența asigurată. Deocamdată nu-mi doresc mai mult.

— Sînt curios să știu un lucru care m-a intrigat tot timpul spectacolului, spuse Gérard. Limba aceea ciudată pe care o vorbiți pe scenă și care aduce cînd cu o limbă latină, cînd cu una slavă, este o improvizație de moment, ori există anumite reguli după care vă conduceți ?

— Închipuiește-ți că avem totuși un text, cu toate că limba este întru totul inventată. Am început prin a asculta niște benzi pentru a ne familiariza cu fonetismul unor limbi de structură diferită, ca să știm din ce este compusă și cum este articulată fiecare dintre ele. Pe urmă interpreții și-au improvizat, fiecare, partitura sa în decursul repetițiilor. În sfîrșit am înregistrat partiturile respective și le-am retranscris fonetic. În ultima instanță am obținut un text — imaginar, ca să zic așa, într-o limbă fictivă — pe care l-am memorat.

— Într-adevăr o muncă de furnici, teribil de migăloasă, spuse Philippe.

— La fel am procedat și cu părțile cîntate, continuă Baudoin, care sînt, tot așa, rodul improvizației. Avînd studii muzicale, le-am notat după ureche și am ajuns astfel să dispunem de niște partituri muzicale pe care, de asemenea, le-am învățat pe dinafară.

— N-ar fi fost mai simplu să luați o piesă gata scrisă, cu situații bine definite și cu replici clare ? întrebă Gérard.

— Nu, pentru că spectacolul nostru nu se adresează de fel inteligenței, ci numai și numai emotivității publicului. Trebuie simțit, nu înțeles. Te-a interesat, te-a mișcat, ai stat pînă la sfîrșit, ai venit pe urmă la noi să ne cunoști ? Este exact ceea ce am urmărit.

— Înseamnă deci că și reacțiile personajelor le-ați imaginat pe parcurs ?

— Nu avem nici un personaj în piesă. Sînt doar niște oameni fără identitate, niște arhetipuri umane. În timpul repetițiilor, ne-am dat seama, încetul cu încetul, că trebuie să abandonăm noțiunea de personaj, care putea fi doar o mască. Bunăoară, în cazul călăului S.S. pe care-l joc eu, puteam fi tentat să merg direct la stereotipie, să execut niște acțiuni detașate de personalitatea mea. Cum intenția noastră este să exprimăm numai ceea ce există în noi, trebuia să recurg la un alt mod de abordare a situației și am încercat atunci să fac apel la ceea ce îmi era sensibil, îmi aparținea, la anumite asociații de idei aproape inconștiente la început. Să luăm de pildă momentul în care călăul se află în fața unor femei. Am căutat să pun în jocul meu, mai presus de orice, un sentiment de duioșie. În clipa cînd mă apropii de acele femei, nu mai sînt un călău, am devenit un copil. În clipa următoare însă, cînd mă aflu în fața unui bărbat înspăimîntat, sînt ca un vultur în fața unui animal vulnerabil. Astfel că jocul meu este alcătuit dintr-o serie de raporturi umane a căror succesiune nu are nici o logică. Nu există așadar un personaj definit, a cărui existență poate fi povestită. Spectatorii vor vedea un personaj doar în continuitatea prezenței mele pe scenă și a acțiunilor pe care le înfăptuiesc.

— Mi-aduc aminte perfect. Era o scenă brutală și mă întreb de ce a trebuit s-o joci tocmai dumneata care ai o figură atît de puțin fioroasă ?

— O scenă violentă, într-adevăr. Dar atunci cînd ești pus să le vorbești unor oameni despre oameni și, mai cu seamă, să stabilești o comuniune între ei, violența devine o mărturie de dragoste. Dacă vorbești de pildă despre mizerie și mergi pînă la capăt fără să-ți cîntărești cuvintele, cu vehemență și în chipul cel mai veridic, o faci pentru a-i impresiona mai puternic pe ceilalți.

În momentul acela de la etajul de deasupra se auzi cîntînd languros un pian. Abia atunci își dădură seama că Farid plecase pe nesimțite din mijlocul lor.

— Ce muzică romantică ! observă Gérard.

— Farid improvizează, explică laconic Sima.

— Deasupra e tot locuința voastră ? Frumos apartament v-a cumpărat tatăl vostru : pe două etaje.

— Dar, știi, apartamentul nu ne dă de mîncare, ripostă prompt fata.

— În schimb, aveţi sală de muzică. Dar despre dumneata nu ne-ai spus încă nimic. Eşti scenografa trupei, nu-i aşa ?

— Şi electriciana ei. Farid a reglat luminile. Pe urmă a trebuit să mă descurc singură. La început mi-a fost teamă, cu timpul însă m-am obişnuit. Pînă şi directorul teatrului a fost curios să mă vadă. „Pentru prima oară în viaţa mea am întîlnit o femeie electrician" a spus el. Înainte de spectacol vînd programe şi rup biletele la control.

În genere, munca mea în echipă este solitară, dar nu mă plîng, în orice situaţie trebuie să te privezi de ceva. e vorba doar de un lucru pentru care am optat. De vreme ce mă satisface pe deplin, înseamnă că nu există privaţiuni.

— Costumele sînt făcute de dumneata ? întrebă Philippe.

— În parte. Cele bărbăteşti le-am cumpărat la *Marché aux Puces* de la Montreuil. Cele pentru femei le-am cusut cu mîna mea. În poezia lui Cendrars, *Paştile la New-York,* care a fost sursa de inspiraţie a spectacolului, sînt menţionate patru culori : albastru, negru, roşu şi auriu. Sînt toate reprezentate pe scenă.

Am urmat timp de trei luni o şcoală de bele-arte, dar nu era ceea ce căutam eu. Singură am descoperit tot ce am realizat la *Compagnie du Lierre*. Paralel cu scenografia sau, mai bine zis, în cadrul scenografiei, mă interesează în mod deosebit măştile teatrale. În direcţia aceasta am întreprins o muncă de cercetare. Am început cu cele trei măşti folosite în spectacolul cu *Domnul Mockinpott.* Cum ansamblul nostru urmează să plece în Danemarca, unde va rămîne trei săptămîni, fiind invitat de *Holstebro Odin Teatret* pentru un schimb de experienţă, voi profita de acest răgaz ca să lucrez o serie de măşti de războinici.

— Doamne Sfinte ! exclamă Philippe uitîndu-se la ceas. E aproape trei şi jumătate. Cum ajung eu în trei sferturi de oră pe strada Saint-Denis ?

— Cu helicopterul, îi propuse Gérard.

— Stai, nu te alarma ! se auzi glasul împăciuitor al lui Farid care apăruse ca prin farmec lîngă ei (probabil apartamentul avea o scară interioară, oferind ospitalitate şi altora din echipă, dar Philippe nu mai avea timp să-şi pună întrebări). Ia-o pe jos pînă la Porte d'Orléans, acolo ai un metro direct. Sau poate îţi iese înainte un taxi.

— Dar unde te grăbești așa, dacă nu sînt indiscret ? îl întrebă Gérard cînd ieșiră în stradă.

— Mă duc la teatru, la matineu.

— Matineu, luni ? Unde ?

— La Mayol.

— La Mayol ! Dar ce cauți tu acolo ?

— Sînt invitat de o dansatoare. O dansatoare extraordinară. Dacă n-ai văzut-o încă ai pierdut zece ani din viață. Dansează și cîntă. Cîntă și dansează.

Și Philippe o luă la fugă spre capătul străzii Nansouty, purtat de o euforie ce-i întraripase picioarele.

— Marea dragoste ! Hm ! murmură Gérard, privind în urma lui. Cum o fi atunci o dragoste mică ?

TEATRUL MAYOL PĂSTRASE INterîorul *belle-époque* cu care-l dotase primul său director. în urmă cu o sută de ani. Cochet, fără pretenţii, îmbrăcat în catifea vişinie, cu o scenă mică, pe care nu se putea desfăşura un ansamblu numeros cum era cel de la Casino de Paris. Trupa compusă din şaisprezece persoane, plus cei patru instrumentişti malgaşi. *Les Safari*. Intrarea pentru public se afla în *rue de l'Echiquier* şi semăna cu intrarea unui cinematograf de cartier ori a unui circ ambulant, cea pentru artişti era pe *rue du faubourg Saint-Denis* printre cafenele şi magazine alimentare cu tot felul de produse orientale. Un gang lung, pe care stăteau înşirate multe lăzi de gunoi, ducea direct spre cabinele actorilor.

În faţa casei de bilete două panouri mari prezentau spectacolul şi pe realizatorii lui, interpreţii fiind menţionaţi numai cu numele mic, ca la un local de noapte cu numere de atracţie, singura trecută cu numele întreg fiind doamna Aimée Alexandre, ca primă vedetă şi factotum al ultimei reviste.

Pe scena Mayolului cîntase pe vremuri vestita Yvette Guilbert nu mai puţin vestita şansonetă satirică *Madame Arthur*, cea care „fără ziare, fără reclamă, fără nimic, avea o sumedenie de amanţi". Dat fiind că doamna Alexandre era şi ea cîntăreaţă şi purta aceeaşi coafură cu coc în creştetul capului ca Yvette Guilbert, colegii o supranumiseră în chip de alintare hazlie *Madame Arthur* cu diferenţa că, în loc de „o sumedenie de amanţi", în noua sa întruchipare Madame Arthur avea „o sumedenie de pisici".

Așa ai cupletului umoristic și ai cîntecului romanțios sau dramatic — Dranem, Parysis, Jeanne Aubert, Lucienne Boyer, Fernandel — defilaseră de-a lungul anilor pe scena aceluiași Mayol, sporindu-i faima și propulsîndu-l în prima linie a frontului jovialității și picanteriei specific pariziene. Teatru popular, la îndemîna unor buzunare mai puțin chivernisite, cu ambiții modeste, dar nedesmințite, fără multă pompă, dar străduindu-se să se mențină la un nivel calitativ constant, Mayolul nu mai putuse înfrunta, de la un timp, concurența fastuoaselor spectacole de la *Folies-Bergère, Casino de Paris, Moulin-Rouge* și mai în urmă, de la *Lido* sau *Alcazar* și degringolase treptat spre teatrul erotic, acceptînd nudul integral, ca un prim compromis, pe care-l exploata însă cu o relativă decență, fără să renunțe complet la orice velei-tăți artistice.

Spectacolul începea cu o evocare a anilor 30, *les années folles*. Cortina se ridicase de cîteva minute și Philippe intră pe întuneric în sală, ghidat de o plasatoare care îl conduse la balconul pe jumătate gol. „De ce tocmai la balcon ?“ se întrebă Philippe privind actorul din fața rampei, care, cu obrazul mînjit cu negru. se străduia să facă destul de stîngaci un play-back pe melodia *Sonny-boy*. După statură și gesturi părea să fie tînărul care o însoțise pe doamna Alexandre la restaurant. Era un fel de paradă a vedetelor filmului vorbitor din epoca lui de pionierat : James Cagney, Shirley Temple, Fred Astaire, Ginger Rogers, nelipsitul Charlot, imitat fără talent de un ins mărunțel, mai mult lat decît înalt. Dar ea, unde era ea ? În scenă apăruseră șapte Marlene Dietrich deodată și, în mijlocul lor, doamna Alexandre care cînta în limba germană cunoscuta melodie de șantan din *Îngerul albastru*. O clipă de *suspense*, de totală întrerupere a contactului cu realitatea, apoi Philippe simți trei ciocăniturI repezi în piept, urmate la un scurt interval de o a patra. ca în *Simfonia destinului*. Rămase cu ochii pironiți asupra făpturii neînchipuit de zvelte și de frumoase, ce se mișca în largul estradei cu o sobră eleganță. Sorbit ca de un imens aspirator, uitase unde se afla, pentru ce venise acolo, nici măcar nu-și mai dădea seama de ceea ce vedea, copleșit de o curiozitate atît de puternică, de mistuitoare, încît însuși obiectul acelei curiozități era anihilat. Asta numai un timp însă, pentru că tînărul candidat la actorie, care, de felul lui, era

un om logic și cumpătat, „o trestie gînditoare", își veni curînd în fire, reintrînd în pielea unui spectator de rînd. Momentul de șoc se datora faptului de a fi reîntîlnit o persoană cunoscută — cunoscută, oare ? — într-o situație mai puțin obișnuită și sub un aspect excentric. Fără nici un fel de părtinire, îi păru rău totuși cînd, terminîndu-și cîntecul, doamna Alexandre ieși din scenă. Pentru a se reîntoarce însă în tabloul următor, care se petrecea în birourile unui studio din Hollywood, într-o nouă ipostază, cu o rochie de școlăriță și o perucă foarte roșie și foarte cîrlionțată, în chip de provincială fascinată de mirajul cinematografului. Că avea haz, Philippe își putuse da seama din noaptea mărturisirilor, în care ironia ei, ușor acidulată, punctase convorbirea cu mici paranteze nostime. Dar n-ar fi putut bănui că atitudinea ei ponderată și condescendentă, de persoană pentru care maturitatea reprezintă o permanentă obligație, ascundea atîta fantezie comică și o asemenea vervă în gesticulație. Doamna Alexandre era cu adevărat o fetișcană de șaptesprezece ani, zburdalnică și zăpăcită, pe care gloria picată din senin pe capul său o năucise complet. Ajunsă peste noapte vedetă de film, schimba toalete după toalete cu velocitatea uluitoare a unui transformist, trecînd după draperia fundalului pentru ca după cîteva clipe să apară din nou cu altă rochie și altă perucă, fiecare dintre ele marcînd o nouă treaptă într-o ascensiune ce lua proporții catastrofale. În sfîrșit, îmbrăcată în mătase albă, învoaltă și fluturătoare, noul star își făcu o ultimă apariție, în brațele unui june atletic, cu pletele revărsate pe umeri și încorsetat într-un frac negru de mare ținută, un partener demn de strălucirea ei, cu care se avîntă într-un vals amețitor. Mica scenetă satirică la adresa industriei falselor iluzii, a „fabricii de vise" și a exploatării talentelor spontane, își avea reversul ei, prost camuflat, pe care însă nimeni nu se arăta dornic să-l afle, cu atît mai puțin publicul de matineu, alcătuit în majoritate din mici rentieri, din străini dornici să cunoască, între două vizite de afaceri, decoltata veselie pariziană și din bătrîni libidinoși, care se mulțumeau să pipăie măcar cu privirea inaccesibila goliciune a fetelor. Domnul Lefebvre, patronul și soția lui Reine (autoarea scenariului), care-și începea ziua cu cîteva păhărele de Grand-Marnier, umblînd apoi pînă seara pe două cărări, într-o stare de ebrietate întreținută sistematic cu multe cupe de vin și chiar

de șampanie, nu se întrebaseră niciodată dacă eforturile la care-și supuneau salariații în schimbul unor retribuții aparent „generoase", obligîndu-i să joace două spectacole consecutive zilnic, nu se încadrau totuși în același sistem de speculare abuzivă a unor tinere energii cărora le storceau nu numai vitalitatea, nu numai prospețimea fizică sortită să se ofilească sub fardurile inundate de sudoare, dar le răpeau în primul rînd răgazul de a se bucura de viață, de a respira măcar un alt aer decît cel din hrubele teatrului ? Extenuați după șase ore de zbănțuială scenică, băieții și fetele din balet nu mai aveau altă dorință decît să-și destindă articulațiile și să-și repauzeze muschiulatura suprasolicitată, dormind neîntorși pînă a doua zi, cînd o luau iar de la capăt. Philippe auzise că exploatarea așazisă „artistică" a numeroșilor aspiranți la glorie putea lua și alte forme, mai oculte și mai perfide și că ar fi existat anumite locuri în lume unde dreptul de a-ți afirma talentul era dobîndit cu argumente pecuniare și unde regizorii de film, bunăoară, avînd latitudinea de a-și alege interpreții, nu-i foloseau decît pe cei care se învoiau să împartă cu ei onorariile primite, astfel încît mai toate filmele erau jucate de aceeași actori care, fără a fi neapărat favoriții publicului, reușiseră în schimb să cîștige favorurile regizorilor. Dar, cum Philippe nu avea cunoștințe prea detailate de geografie și cum zvonul acesta i se păruse fantezist, nu fusese prea curios să știe unde anume se aflau acele locuri. Deocamdată interesul lui era cu desăvîrșire acaparat de doamna Alexandre și, așa cum se întîmplă de obicei cu orice spectator care se grăbește să facă o selecție de la primele scene ale piesei, îndreptîndu-și simpatia asupra unuia dintre interpreți pe care-l urmărește cu atenție pînă la sfîrșit, identificîndu-se cumva cu el, Philippe devenise la rîndul său exclusivist în aprecieri, dorind din răsputeri ca preferata lui să planeze deasupra întregului ansamblu și să cucerească toate aplauzele. Ceea ce nu era prea greu, ansamblul, cu excepția tînărului în frac cu care dansase valsul și a unei negrese, Betty, care părea dotată pentru rolurile comice, fiind destul de mediocru.

Prima parte a spectacolului se apropia de sfîrșit și pe scenă începuse defilarea fastuoasă a vampelor de acum cincizeci de ani, cînd se întîmplă un lucru, pe cît de ne-

așteptat, pe atît de absurd. Din culise apăru un bărbat împingînd un ou de carton, un ou imens, ca de arheopterix sau de iguanodon, rămas dintr-o preistorie a genului revuistic, iar din oul gigantic ieșea la iveală un bust feminin. O clipă mai apoi, ca sub impulsul unui declanșator, bustul țîșni în sus, completîndu-se cu niște șolduri, niște coapse, niște picioare prelungi și perfect modelate, pentru a se transforma într-un nud de o superbă ingenuitate, ca în pictura lui Ingres *Izvorul*. În clipa imediat următoare modelul lui Ingres în carne și oase o zbughia din nou în culise lăsînd doar alba amintire a unei fantome frumoase. Philippe avusese totuși răgazul s-o recunoască pe doamna Alexandre și să simtă din nou în piept cele trei bătăi din *Simfonia destinului*, urmate de o a patra la un scurt interval. Și învăluit într-o tulburătoare amețeală, privi cu ochi de miop, ca printr-o pînză cețoasă, finalul zgomotos și pestriț, în care direcția Mayolului își permisese, cu o bine socotită risipă și cu ajutorul unui tînăr și talentat scenograf, Gilles Patrick, să concureze costisitoarele montări de la Casino de Paris, printr-o defilare de costume ce căutau să înlocuiască profuziunea de penaje, strasuri și lamouri strălucitoare prin bun-gust, fantezie și o rafinată armonie coloristică.

Philippe ieși să fumeze o țigară în foaierul foarte îngust de la parter. Ar fi trebuit să coboare la cabinele actorilor să-i mulțumească doamnei Alexandre, dar în momentul cînd descoperi scara ce ducea la subsol, se opri nehotărît. Un sentiment penibil și stingheritor îi frîna mișcările. Cît era el de siăpîn pe sine și de cumpănit, n-ar fi fost în stare să scoată un cuvînt ajungînd în fața ei. Abia acum își dădea seama de ce căutase să-l îndepărteze de scenă, rezervîndu-i un loc la balcon. Totuși ar fi fost mai bine să nu-l fi invitat la spectacol. Philippe se născuse și crescuse într-o lume în care nuditatea era sarea și piperul existenței și, de mic copil, îi trecuseră prin mînă reviste cu femei mai mult sau mai puțin despuiate, iar statuile de la Luvru, unde fusese adesea cu școala în promenade instructive, dovedeau că strip-teasul era practicat în artă încă de pe vremea vechilor egipteni și a aheilor lui Homer. Cît privește filmele, o cenzură mai mult decît tolerantă, ținea lungi și agitate ședințe pentru a stabili în care categorie se cădea să fie încadrată cutare sau cutare peliculă ce urma să fie lansată pe piață, dacă era

propriu-zis „pornografică" sau numai „erotică" — în care caz beneficia de circumstanțe atenuante — și dacă vizionarea ei trebuia interzisă adolescenților pînă la vîrsta majoratului ori numai copiilor sub treisprezece ani.

Philippe care nu văzuse în viața lui un film erotic, ca majoritatea parizienilor dealtfel, preferînd ostentației naturiste seminuditatea sugestiei, nu avea nici temperamentul pătimaș al mamei sale și nici refulările unui băiat viteregit de soartă. Egalitatea sa de spirit se răsfrîngea și asupra domeniului amoros și, obligat de foarte tînăr să-și cîștige existența, Philippe nu-și îngăduise niciodată să se abandoneze reveriilor lascive. Prin Danielle cunoscuse, așa cum zicea el, „marea dragoste" sau, poate, dragostea în sine, față de care dovedise o incredibilă și anacronică statornicie. Nu avusese niciodată parte de răsfăț și nu era obișnuit să se răsfețe singur. Danielle fusese unica generozitate a vieții care totdeauna se arătase meschină cu el și nu înțelegea să renunțe la acest dar neașteptat ce împlinise disponibilitățile sale și-l scutise de obsesiile vîrstei.

Doamna Alexandre îi apăruse, în memorabila noapte a confesiunilor, ca o ființă descinsă nu chiar de pe un alt tărîm, dar dintr-o lume pe care o socotise aproape inaccesibilă și într-un chip atît de surprinzător încît în primul moment ar fi putut crede că ieșise din apele fluviului ca Ondine sau se desprinsese ca Daphné din uriașul copac de la marginea cheiului Montebello (dacă Philippe ar fi știut cine era Daphnė și cine Ondine). Cu toate că se demachiase în fața lui, scoțîndu-și genele false și ștergîndu-și fardul de pe obraz și cu toate că băuse cu el un pahar de vin, doamna Alexandre păstrase pînă în zori ceva din natura unei făpturi legendare și providențiale în același timp, care-i dezvăluise lui însuși existența unei tainice aspirații nebănuite pînă atunci. Cu fiecare clipă își dădea seama tot mai lămurit că aștepta de mult venirea ei și că rolul pe care-i era dat să-l joace în viața lui era esențial. Pe măsură ce-i vorbea simțea cum începeau să se limpezească în el o seamă de lucruri încă nebuloase pînă în seara aceea. Îi inspirase o încredere atît de deplină încît nu ezitase nici un moment în pragul unor mărturisiri de o totală sinceritate. Așa cum ezita acum în pragul scărilor ce coborau spre cabine. Femeia goală, pe care o văzuse țîșnind din oul de carton și zburînd, speriată, în culise, nu

avea nimic comun cu doamna Alexandre, era o femeie goală oarecare ca atîtea altele care-şi expuneau farmecele în *Play-boy*. Nu decenţa — în privinţa asta, Philippe era la fel de blazat ca orice alt tînăr parizian de vîrsta sa — ci încrederea lui fusese contrariată, dacă nu chiar zdruncinată. Drept care, terminînd de fumat ţigara, se urcă din nou la balcon să-şi ocupe locul.

Partea a doua a spectacolului începea cu o demitizare dublată de o contestaţie, *Isus, idolul*, potrivit modei ce mai avea încă priză în teatrul aşa-numit serios, dar care, pe o scenă de music-hall devenea ridicolă, dacă nu chiar burlescă. Cu o relativă cultură, mai mult cinematografică şi foarte puţin livrescă, Vic Upshaw, coregraful, combinase într-un amestec eterogen, haotic şi excesiv de pitoresc, reminiscenţele învăţăturilor însuşite la şcoala parohială cu imagini din filmele de aventuri, Vechiul cu Noul Testament, budismul cu ritualurile magice şi vrăjitoria. Reprezentarea pătimirilor, crucificării şi învierii lui Isus era în întregime dansată, aşa cum în opera rock *Jésus-Christ super-star* era de la un capăt la altul cîntată. Protagonistul — tînărul pletos şi atletic cu care doamna Alexandre dansase valsul hollywoodean — se înfăţişa în costumul celui mai patetic dintre sclavii înlănţuiţi ai lui Michel Angelo, adică în completa nuditate a sculpturalei sale anatomii şi îndura torturile la care era supus dansînd cu stoicism, după cum călăii săi, cu pantaloni şi veste de piele *hippies* îl biciuiau dansînd frenetic. În sală apărea tot dansînd, dar cu mişcări lenese, onctuoase, şi se urca pe scenă un alai de bonzi feminini, în rîndul cărora Philippe o recunoscu imediat pe doamna Alexandre, fiindcă avea picioarele cele mai lungi şi articulaţiile cele mai suple. În sfîrşit, încheindu-şi ciclul suferinţelor, atleticul Isus se lansa într-o lungă şi voluptoasă exhibiţie coregrafică împreună cu negresa Betty, tot atît de nudă şi ea, care părea să joace un dublu rol, asociind-o în făptura sa de culoarea ciocolatei fără lapte pe Sulamita cu Maria-Magdalena. Astfel încît Trabucul putuse menţiona cu litere mari pe afiş „spectacol în nud integral", iar Reine, patroana, îşi continuase liniştită libaţiile solitare cu Grand-Marnier, imaginînd, prin aburii beţiei, noi scenarii menite a perpetua renumele Mayolului.

Într-o largă desfăşurare de ansamblu grupul mixt de dansatori se străduia acum să exprime fascinaţia pe care

noul idol o exercita asupra lor. În interpretarea demitizantă și excentrică a Noului Testament, Upshaw ocolise totuși cu grije apostazia, păstrînd ceva din spiritul misterelor medievale, într-o ilustrare puternic colorată ca o pictură naivă și actualizată cu multă stîngăcie.

Philippe începea să se plictisească de toată acea însăilare coregrafică fără cap și fără coadă, frizînd adesea stupiditatea, și, cum în locul idolului magician și al adepților lui, săltăreți ca un roi de lăcuste, apăruseră în lumina reflectoarelor două gemene bondoace, cu figuri mult prea comune pentru a mai fi și drăgălașe, care cîntau un potpuriu de vechi melodii, marcînd fără prea multă convingere ritmul cu bătăi din palme, spre a-i antrena pe spectatori, se uită la ceas și văzînd că era șase și jumătate, se strecură printre rîndurile de scaune spre ieșire.

Afară ningea, fenomen rar pentru o iarnă pariziană și care dădea un aer somptuos unui oraș în permanentă festivitate. *Parisul este o sărbătoare* scria Hemingway în fragedele, fermecătoarele amintiri din epoca sa de boemă strîmtorată și totuși atît de voioasă, petrecută într-o mansardă de pe rue Mouffetard din Cartierul Latin. Văzute prin imaculata broderie mișcătoare a fulgilor de zăpadă, clădirile, oamenii, vehiculele păreau zugrăvite de un pictor *pointillist*, Seurat sau Signac. Țipete zglobii, tinerești, umpleau strada și forfota trecătorilor era sporită de gesturile vesele cu care își scuturau umerii, piepții hainelor și mînecile acoperite de fulgi. Pe cheiul Montebello, pustiu la ora înserării, pantofii lui Philippe imprimară în albul covor așternut pe trotuare primele urme de tălpi.

Ajunse ultimul la *Atelierul meșterului Albert*, deși nu era încă șapte. În timp ce-și îmbrăcau uniformele de serviciu — pantaloni negri, vestă roșie, papillon negru — colegii lui comentau cu bucătarul șef, cu ajutorul acestuia și cu spălătoarea de vase, Claudine, o făptură fără vîrstă și fără sex, în fața căreia băieții nu se jenau să stea în ținută intimă, ultimele evenimente la ordinea zilei : răpirea baronului Empain, întîmplată cu cîtva timp înainte și capturarea primejdiosului criminal Yves Maupetit, urmărit de multă vreme pentru asasinate, agresiuni și tîlhării. Împărțit între impresiile diverse ale unei zile atît de pline, Philippe asculta numai cu o ureche.

Baronul Empain, unul din vîrfurile industriei franceze, om cu o avere considerabilă, care; în afara activită-

ților sale publice, ducea o viață cît se poate de retrasă în sînul familiei, fusese răpit, în apropiere de rezidența sa, de o bandă de necunoscuți amatori de cîștiguri fabuloase și spontane. Ispravă în ale cărei impulsuri intra și gustul infantil al spectacolului de mare senzație, ca și aspirația spre un vedetism vertiginos. Dat fiind personalitatea victimei, un *gros bonnet* al finanțelor, poliția se pusese imediat în mișcare. Cercetările însă erau anevoioase din pricina reticențelor familiei, care prefera să trateze în secret cu agresorii în privința răscumpărării. Cum controlul exercitat de forța publică îi incomoda pe aceștia, familia primise într-un pachețel discret o mică mostră de cruzime și de perseverență din partea răpitorilor : prima falangă a degetului mic de la mîna stîngă a baronului Empain, începutul unui holocaust metodic. La rîndul lor, polițiștii primiseră în ajun un al doilea colet în care se afla, înfășurat în vată, un deget întreg, aparținînd, așa cum se stabilise fără multă dificultate, unui lucrător musulman mort într-un accident de muncă. O glumă sinistră al cărei autor încă nu fusese descoperit.

— Dacă au s-o țină tot așa, comenta Claudine. nevastă-sa o să-l capete înapoi, bucățică cu bucățică.

— Ca la solduri, adăugă André.

— După degete, cine știe ce le-o mai da în gînd descreierașilor să-i taie. Nu înțeleg de ce-și vîră nasul poliția. Să fi lăsat oamenii să se descurce între ei, nu să le pună bețe-n roate. Dacă au de unde să plătească, să plătească. Să mă fi răpit pe mine. n-ar fi dat nimeni nici un ban chior.

— Fii pe pace, nu s-au născut încă gangsteri care să te răpească pe tine. Claudine.

— Ești obraznic, dar ai dreptate. Ce e drept, nu-i păcat. Într-o seară s-a luat un tinerel după mine. L-am lăsat așa o bucată de drum și, cînd am ajuns lîngă un felinar, m-am întors repede spre el : „Ce dorești, băiețaș ? Vrei să faci amor cu maică-ta mare ? Șterge-ți nasul și du-te și te culcă. Și nu te mai uita așa la mine, c-ai să visezi urît la noapte". A început să se bîlbîie, „scuzați-mă doamnă, v-am confundat". Și-a fugit ca din pușcă.

Aventura Claudinei declanșă o explozie de veselie.

— Am avut totuși noroc că era un băiat bine-crescut. Altminteri s-ar fi putut s-o pățesc.

— De pățit, ar fi pățit-o numai el, comentă André,

— Să ştii că nu-i nimic de rîs. Aţi auzit ce s-a întîmplat cu banda aceea de derbedei în arondismentul nouă ?

— Ce ? N-am auzit.

— Umblau în şir pe scutere de-a lungul trotuarelor şi smulgeau din mers poşetele femeilor care se întorceau acasă liniştite, de la serviciu. Pe una din ele, care s-a cramponat de poşetă, au tîrît-o vreo trei sute de metri. Sărmana a trebuit s-o interneze în spital. Asta era pe la ora şapte seara, pe strada Blanche.

— Păi de, cine le-a pus să meargă pe marginea trotuarului ?

— Ei, uite, de asta se întîmplă atîtea, fiindcă noi luăm totul în glumă. Să ne fie nouă bine, ceilalţi treaba lor, facă ce-or şti. Cum zicea papa Ludovic, nu mai ştiu care din ei : „După mine potopul".

— Lăsaţi inundaţiile, că încep să pice clienţii acum, îi luă la zor directorul. Şi tu Claudine, ai face mai bine să le dai o mînă de ajutor băieţilor.

Philippe se apucase să aranjeze mesele din sectorul lui. Tăcut şi discret, nu se amesteca în discuţiile celorlalţi, prefera să asculte, ceea ce nu-l obliga la nimic. Cum de obicei nu-l interesa ceea ce se vorbea, tăcerea lui îl proteja ca un izolant sonic prin care pătrundea doar o rumoare confuză. Şi totuşi ar fi avut şi el ceva de spus de astă dată : cum fuseseră atacaţi, el şi fratele lui mai mare, Richard, la ora zece seara, în metrou, de două haimanale, doi vlăjgani, care se apropiaseră, aroganţi şi ameninţători, şi le ceruseră să scoată toţi banii din buzunare. De ce tocmai lor, cînd se mai aflau şi alţi călători, mai vîrstnici sau mai vulnerabili, în vagon ? Poate nici nu aveau neapărată nevoie de bani, poate nu voiau decît să se amuze pe socoteala lor, să-şi pună forţele tinere în mişcare, să cheltuiască o energie cu care nu aveau ce face, ori poate fuseseră iritaţi de îmbrăcămintea foarte corectă a lui Richard, de cămaşa lui albă şi gulerul cu o croială impecabilă ? Fratele său rostise un „nu" categoric pentru care primise un pumn în falcă şi într-o clipă se încinsese bătaia. O lovitură puternică în stomac îi tăiase lui Philippe răsuflarea, făcîndu-l să se îndoaie.

În vagon se mai aflau încă zece sau cincisprezece persoane, dar nici una dintre ele nu intervenise nici măcar cu un protest, toată lumea se retrăsese îngrijorată spre capătul opus. Încăierarea se desfăşurase în mai puţin de

un minut, pe parcursul dintre două staţii. La următoarea oprire, agresorii deschiseseră uşa şi dispăruseră pe primul culoar ce le ieşise înainte. Philippe şi fratele său erau plini de sînge pe faţă, cu mîinile julite, iar Richard avea şi falca zdrobită de un corp contondent, poate un box, aşa că se duseseră împreună la cel mai apropiat spital.

Philippe rămăsese multă vreme cu gustul amar al laşităţii oamenilor, care i se descoperise atunci pentru prima oară. Absurdul întîmplării îl acceptase mai uşor fiindcă se integra în toată acea absurditate care era existenţa lui.

Se gîndise mai apoi cum ar fi reacţionat dacă ar fi fost singur, fiindcă el nu avea asupra lui, în seara respectivă, decît zece franci. S-ar fi opus, i-ar fi înfruntat pe cei doi vlăjgani, s-ar fi bătut cu ei, ori ar fi băgat, docil, mîna în buzunar şi le-ar fi plătit tributul ? Poate că ar fi tăbărît şi aşa asupra lui, pentru amorul artei, pentru plăcerea de a lovi şi a umili, dovedindu-şi puterea. Yves Maupetit, sîngerosul criminal, care terorizase Franţa timp de cîteva luni, omorîse un biet pensionar pentru cîteva hîrtii de zece franci. Merita oare ca, în numele demnităţii ori al unor principii nu prea clare, să zacă în pat cîteva zile de pe urma loviturilor sau să rămînă desfigurat, riscîndu-şi cariera actoricească ? Dar dacă toată lumea ar judeca la fel ? Călătorii care se retrăseseră spre capătul vagonului, atunci cînd văzuseră că se îngroaşă gluma, mulţumindu-se a fi simpli spectatori, se socotiseră degajaţi de orice răspundere, păzindu-şi pielea. Dacă însă Philippe ar fi dat dovadă de o egală laşitate, scoţînd banii din buzunar de teama ameninţării, cu siguranţă că l-ar fi privit cu compătimire. Revista Paris-Match făcuse nu cu mult timp înainte un original şi întristător experiment : angajase trei cascadori pe care-i pusese să simuleze o încăierare pe una din cele mai frecventate artere ale oraşului, pe Champs-Elysées, în aşa fel încît inechitatea incidentului — doi dintre bătăuşii stipendiaţi urmînd să-l atace cu brutalitate pe al treilea — să provoace indignarea. Rezultatul : două fotografii edificatoare. Într-una din ele, publicată pe două pagini mari, aşa încît toţi cei surprinşi de obiectivul aparatului se puteau cu uşurinţă recunoaşte, agresiunea înfăţişată în cele mai mici detalii în prim-plan, iar pe trotuar, în planul secund, mulţimea strînsă în jurul palpitantului spectacol la care asista cu o detaşată curiozitate, închizînd pe

jumătate ochii și strîmbînd buzele cu o grimasă nu de oroare, nu de revoltă, ci provocată de lumina puternică a soarelui. Majoritatea bărbați, printre care unii tineri și zdraveni. În ciuda strigătelor de ajutor ale presupusei victime, după cum se menționa în legenda ilustrației, nimeni nu mișcase un deget, nimeni nu se simțise îndemnat să potolească furia bătăușilor, nimeni nu se gîndise să-i cheme pe cei doi polițiști care se aflau la o distanță de cincizeci de metri. „În zilele noastre, spunea în încheiere testul revistei Paris-Match, indiferența rimează cu violența.“ O a doua fotografie, mai mică, îl arăta pe cascadorul molestat, așezat pe caldarîm, cu hainele sfîșiate și cu o mînă la cap, pipăindu-și contuziile. probabil reale, pe care le suferise. Circulația fusese reluată, trecătorii se mulțumeau să-i arunce din mers o privire vag curioasă și parcă puțin dezamăgită că spectacolul nu fusese suficient de pasionant.

Philippe cercetase îndelung prima fotografie, studiind fiecare obraz, fiecare expresie și îndeosebi chipul tînărului din stînga, în bluzon de piele, cu cămașa descheiată la gît și părul ondulat poate la coafor, care avea un zîmbet puțin crud, puțin amuzat și o fixitate lacomă în ochi, ca și figura placidă a fetei din dreapta, cu plete blonde și foarte elegant îmbrăcată, care se rezemase de capota unui automobil ca să privească mai comod.

Sentimente nedeslușite, întortocheate, se agitau în el, scormonind în adînc mîluri, silindu-l să șadă un timp indefinit cu Paris-Matchul deschis în față. De ce îl interesau atît de mult și, poate, atît de dureros, cele două pagini din revistă ? Pentru că frații lui mai mici făceau și ei parte din specia aceea biologică egoistă, dură și exigentă, lipsită de orice răspundere și liberă de orice obligații, care își poate permite orice și căreia totul îi este permis. Ca și tatăl său prezumtiv, pe care nu și-l dorise și față de care se simțise totdeauna străin. Așa cum nu-și dorise nici frații alături de care crescuse. Căminul familial era ca un compartiment de tren ai cărui călători, adunați laolaltă din întîmplare, nu au nimic comun între ei decît cele patru, cinci sau șase ceasuri de călătorie. Philippe îi părăsise cu inima ușoară după ce ani de zile trăise cu sentimentul de a fi scîndura icșită din cuie de care se poticneau toți din casă. Jucase tot timpul rolul copilului năpăstuit. Cu eficiență însă pen-

tru că toate treburile gospodărești fuseseră lăsate în seama lui. Învățase să gătească, să servească la masă și să spele vasele. Practica meseriei de chelner o deprinsese de mic. Frații lui refuzaseră să se ocupe de asemenea lucruri înjositoare și plicticoase iar maică-sa nu avea timp, iar cînd avea, prefera să iasă în oraș cu vreunul din medicii de la spital sau vreunul din foștii ei pacienți. Soția mafiotului fusese foarte frumoasă și era încă foarte frumoasă la cei patruzeci și patru de ani ai ei și dacă, avînd cinci copii, nu reușise să-și refacă viața, putea, în schimb, să aleagă partenerul cel mai agreabil dintre bărbații care o invitau la restaurant.

Mai apoi, cînd frații lui începuseră să crească, devenind tot mai năzuroși, resursele familiei se dovediseră neîndestulătoare și Philippe se văzuse obligat să caute un serviciu. De ce el trebuia să fie cel scos la mezat, de ce numai asupra lui cădeau toate îndatoririle ? N-ar fi putut spune că maică-sa nu ținea la el, că nu i-ar fi arătat nici un pic de tandrețe ori că și-ar fi descărcat numai asupra lui toanele. Voluntară, capricioasă, absurdă și, adeseori, insensibilă, fusese față de toți. Cînd avea însă ceva de cerut, cînd era de făcut vreo cursă în oraș, cînd era de dus sau de adus un pachet, i se adresa numai lui Philippe. Pe ceilalți frați îi cruța, știindu-i, poate, cît sînt de îndărătnici și de răuvoitori ori poate pentru că erau odraslele mafiotului, singurul om pe care-l iubise cu pasiune oarbă, renunțînd la o existență sigură și onorabilă peniru o viață rătăcitoare, clandestină și plină de riscuri. Philippe își amintea de zilele nesfîrșit de lungi petrecute în cîte o cameră de hotel. Cînd rămînea singură, maică-sa ședea întinsă pe pat și fuma cu ochii în tavan, sau își dădea în cărți. De îndată ce se întorcea mafiotul, trăiau amîndoi într-o continuă exaltare, uitînd de copii, pe care de obicei îi lăsau la hotel să-și omoare timpul cum pot, fiindcă nici măcar jucării nu se gîndiseră să le cumpere. Philippe și sora lui mai mare și le făceau ei înșiși din șervețele de hîrtie sau din poze decupate de prin reviste. Descoperiseră un joc de hazard cu gajuri : se așezau amîndoi în dreptul ușii de la balcon și numărau trecătorii, pe cei ce veneau din stînga separat de cei din dreapta sau femeile separat de bărbați, după ce fiecare dintre ei optase pentru stînga sau dreapta, pentru femei ori pentru bărbați. La sfîrșit comparau rezultatele,

Jocul se termina repede însă, deoarece Philippe nu știa să numere decît pînă la zece, iar sora lui ajunsese abia pînă la douăzeci. În timp ce părinții zăboveau în oraș, amurgul se lăsa, odaia începea să se întunece, pe stradă se aprindeau felinarele și copiii nu puteau atinge cu mînuțele comutatorul electric. Se așezau jos pe covor, abia mai îndrăznind să se miște și pîndeau pașii de pe culoar, doar, doar unii dintre acești pași se vor opri în dreptul camerei lor și se va auzi o cheie răsucindu-se în ușă. Era o amintire pe care Philippe o rechema în memorie de cîte ori avea slăbiciunea de a se gîndi înduioșat la trecut. Oricum, despărțirea lui de familie nu fusese privită cu ochi buni : indezirabilul Philippe se dovedise dintr-o dată foarte necesar. Păcatul căzuse pe Danielle. ca era singura vinovată, ca le răpise o sursă de venituri care le aparținea de drept și de fapt. După plecarea sa, unul dintre frați, cel mai vîrstnic, închiriase la rîndul său o garsonieră în oraș plătită nu știa cum și cu ce bani, probabil din micile găinării și furtișaguri puse la cale cu alții de teapa lui. N-ar fi fost de mirare să fi făcut parte chiar din banda de borfași pe scutere care operase în arondismentul nouă. De cîte ori Philippe încercase să-i vorbească, se izbise de o îndărătnicie arogantă și cu desăvîrșire opacă. Cuvintele pentru el erau goale de sens iar argumentele ricoșau, dezamorsate de o totală lipsă de imaginație. Refractar la orice imixtiune exterioară, fie și o simplă sugestie cu duhul blîndeții, nu recunoștea decît logica demonstrațiilor făcute cu pumnul sau cu lovituri de picior, așa-numitul box francez. Și Philippe se întreba, descurajat, în ce fel, prin ce mijloace, cu ce metode sau cu ce lipsă de metodă, acești cățelandri sălbatici, negri în cerul gurii, încăpățînați, zănatici și întărîtați puteau fi domesticiți, puteau fi făcuți să nu mai urle la lună, să nu mai bată drumurile în nestire. să nu mai sară să muște mîna ce le dă de mîncare și să nu mai ciulească urechea la chemarea pădurii.

Își spunea uneori că, de fapt, civilizația se naște din nou cu fiecare prunc omenesc ce vine pe lume. Cu fiecare din ei, în răstimpul unei singure vieți, istoria civilizației trebuie să-și reia ciclul întreg de la cel mai îndepărtat capăt, etapă cu etapă, din ziua cînd primul grafician amator a zgîriat peretele unei peșteri, sintetizînd în forme rudimentare imaginea lumii exterioare și pînă în momen-

tul în care omul a ajuns la conștiința de sine. Nu toți indivizii pesemne au însușirile necesare, nu toți sînt apți să parcurgă în răstimpul potrivit fiecare etapă. Unii întîrzie pe drum ori se opresc — lipsiți de voință și de curiozitate sau mulțumiți de ceea ce le apare ca o condiție ideală — la civilizația ghioagei și a toporului de piatră, chiar dacă poartă blue-jeans și bascheți și fumează Gauloises E de ajuns să privești în jur pentru a descoperi, una cîte una, vîrstele omenirii în cele mai diverse întruchipări, chiar fără să ai ochiul unui fizionomist.

Philippe care nu fusese prea des prin muzee, reținuse totuși, dintr-o vizită făcută la muzeul Rodin sub călăuzirea Daniellei, imaginea sculpturei intitulate *Vîrsta de bronz* : era o atît de revelatoare, de sublimă poezie în gestul tînărului care se trezește dintr-un somn îndelungat și, respirînd adînc, cu brațul lipit de frunte și capul dat pe spate, într-o stare de amorțeală încă nedestrămată și de extaz, ca luminat pe dinăuntru de primă înmugurire a conștiinței ! Dar de cîte ori pe zi, pe săptămînă, pe lună, într-un an, se naște inefabila „trestie gînditoare" a lui Pascal într-o lume pururea imperfectă ce caută pe dibuite calea spre o himerică perfecțiune, plăsmuind cu o grabă febrilă, fără discernămînt, mereu alte matrițe umane, mereu alte structuri, de la copiii supradotați pînă la acele amorfe, triste și inocente simulacre care sînt handicapații ?

Între timp, dîndu-le ajutor băieților la așezatul tăcîmurilor, Claudine nu încetase o clipă să sporovăiască, decisă a merge pînă la capătul ideilor sale. *Portocala mecanică*, despre care vorbea acum, îi oferise prilejul unei aprige diatribe la adresa filmelor americane.

— „Atîta ce-am rîs, îmi spune nepoată-mea, de mult nu m-am mai amuzat așa la cinema", înțelegeți ? Ea rîdea, iar mie mi se ridicase părul în cap și tremuram toată de indignare. Cum adică, vezi că dă un camion peste tine, gata să te strivească și tu rîzi și spui că niciodată nu te-ai distrat atît de bine ? Rîdeți, rîdeți, am zis eu, o să vedeți voi ce-o să iasă din asta. Fiindcă filmul n-a fost turnat numai pentru mine, pentru dumneata sau dumneata, oameni așezați și cu mintea întreagă, ci a fost făcut pentru tot felul de tipi și mai ales pentru derbedei. Vin haimanalele, se uită, rîd sau, poate, nu rîd, în orice caz creierul lor începe să lucreze. „Ai naibii americani, uite ce sînt în stare să facă.

Asta într-adevăr e libertate, nu ca la noi, unde pentru orice fleac te înhață sticleții. Ia să ne amuzăm și noi niței, ca ăștia cu portocala, să vedem ce-o să fie." Și se apucă băieții să jefuiască ziua-n amiaza mare, să umble ca nebunii cu mașini de furat, ca-n filmele polițiste, să dea peste oameni, să le spargă capetele ori să-i ia ostatici, să violeze femeile, să facă toate răutățile de pe lume. Și chiar așa s-a întîmplat cum am spus eu, de parc-aș fi fost madame Soleil, ghicitoarea. Nu trece mult și ce citesc în jurnal : patru băiețandri de cincisprezece, șaisprezece ani, niște mucoși, au furat o mașină, nu mai știu în care oraș, și au pornit ca zevzecii, pe străzi, cu o sută pe oră. Un polițist, om în toată firea, cu nevastă și copii, a încercat să-i oprească și au trecut peste el de parc-ar fi fost o găină, l-au făcut terci. Urmarea : i-au arestat, i-au ținut vreo două zile la zdup și le-au dat drumul, căci erau minori. Va să zică dacă ești minor poți să omori oameni ori să-i schilodești că nu-ți cere nimeni socoteală. Băiatul victimei, care era și el tot polițist, a fost atît de revoltat încît a spus că, dacă nu se face dreptate, el își dă demisia din poliție. Și, pe urmă, ce s-a întîmplat în Morbihan, vara trecută, parcă, sau poate ceva mai înainte, nu-mi mai amintesc, cu o bandă de șase derbedei care umblau cu două mașini de furat și tot așa, mascați, ca ăia din *Portocala mecanică* : într-o singură noapte au atacat nu știu cîte vehicule, le-au ciocnit, i-au cotonogit pe conducători, au oprit apoi o limuzină în care se aflau trei bărbați și o femeie și ce credeți ? Halal bărbați, cîteșitrei au rupt-o la fugă și au lăsat-o pe biata femeie în mîinile lor. Spre norocul ei, a trecut tocmai atunci pe acolo un camion și golanii și-au luat tălpășița. Dar tot nu s-au lăsat, au oprit o altă mașină în care erau doi tineri căsătoriți, i-au dus pe cîmp și și-au bătut joc de soție sub ochii bărbatului, căruia îi puseseră cuțitu-n gît. Exact ca în afurisita aia de *Portocală*. Nu mai știu ce-a mai fost pînă la urmă, dar cîteva zile toată lumea din partea locului a trăit cu frica-n sîn. Degeaba, nimeni nu învață nimic. *Portocala mecanică* mai rulează încă și acum și toate pramatiile și toți derbedeii își fac educația la cinematograf. Mai e de mirare că se întîmplă atîtea ? Cine-i vinovat ? Toată lumea, fiindcă stă cu mîinile-n sîn. Și mai mult decît toți, producătorul care

a fost în stare să arunce pe piață asemenea murdării. Rîzi André ?

— Rîd, fiindcă ai dat cincisprezece franci ca să vezi „murdăriile" lui. Cine-i vinovat atunci : Claudine. Fii mulțumită că trăiești la Paris și nu la Roma sau în Sicilia sau chiar la New York. Oricum la noi e liniște, să nu te plîngi.

Claudine ar mai fi vrut să spună ceva, dar tocmai atunci intrară pe ușă primii clienți și directorul o expedie de urgență la bucătărie.

La ora trei, cînd Philippe o porni spre casă, ninsoarea încetase și albul auster și imaculat al iernii domina orașul. Imensul copac de lîngă chei înflorise tot ca un cireș japonez și zăpada așternută într-un strat egal pe Pont de l'Archevêché scînteia în lumina felinarelor ; perechea stingheră de trecători — doamna cu blană de astrahan și tînărul cu bluzon de piele — se destrămase în văzduhul întunecat. În locul ei, femeia goală de la Mayol alerga înfrigurată prin mijlocul podului spre caldul confesional din stradă Jean Beausire și tînărul întinse pasul grăbit s-o ajungă. În sfîrșit acum avea s-o poată privi pe îndelete să-și dea seama dacă într-adevăr era doamna Alexandre. Ce intolerant, ce stupid fusese ! De ce oare confesorul lui din noaptea mărturisirilor nu putea fi una și aceeași persoană cu dansatoarea ce-și expunea goliciunea în fața unor oameni necunoscuți, veniți anume ca s-o contemple ? Philippe își aminti de lady Godiva așa cum o văzuse în copilărie, într-o gravură din dicționarul Larousse și citise de nenumărate ori povestea femeii milostive care străbătuse goală un oraș întreg pentru a ușura birurile sărmanilor localnici. Oare într-adevăr oamenii îi respectaseră demnitatea și nici unul dintre ei, nici măcar unul singur, nu aruncase o ocheadă printre scîndurelele obloanelor ? Oricum ar fi fost, lady Godiva se înapoiase acasă la fel de neprihănită precum plecase, fără a ști dacă vreun ochi curios îi spionase nuditatea. Și dacă ar fi chibzuit lucrurile cumpătat, așa cum îi era firea, el însuși, Philippe Thilgès, tînărul ce năzuia cu atîta ardoare să-și schimbe viața, devenind actor, nu era unul și același cu Philippe chelnerul care, cu șervetul pe braț, se apleca să asculte, docil, comenzile clienților la *Atelierul Meșterului Albert*, suportîndu-le toate capriciile ? Cînd ieșea însă din local în frigul

înviorător de afară. încheindu-și cu grijă bluzonul și privind dantelăria de piatră a catedralei Notre-Dame, uita totul, și zîmbetele lor condescendente, și glumele nesărate pe care și le îngăduiau față de el, și bacșișurile primite, redevenind Philippe Thilgès, cel care dorea atît de mult să îmbrace costumul lui Bajazet, lui Rodrigue ori al lui Perdican. Dușul pe care-l făcea acasă îl spăla de reziduurile unei existențe meschine și invariabile.

Trebuia neapărat să-i dea mîine un telefon. Neapărat.

O ZI FĂRĂ ISTORIE. ÎNCĂ IMPERsonală, încă firavă, ce încerca să se prindă cu un strop de liant de pietrele alb-sure-gălbui ale bătrînei cetăți. Obloanele albe, larg deschise, lăsau să se cearnă prin mii și mii de ferestre lumina lăptoasă a zilei de iarnă. Mai rămăsese totuși un cotlon ascuns, o celulă ferită deocamdată de preocupările, anxietățile și răspunderile cotidianului. Orașul îi respecta și el, deocamdată, independența pe care i-o asigura somnul. Deocamdată, adică timpul redus la cea mai infimă fracțiune, adică provizoratul, adică esența însăși a existenței omenești : deocamdată iubim, deocamdată suferim, deocamdată ne lăsăm legănați de speranțe. Deocamdată durează uneori cît o viață de om.

În golul curții interioare o minge își afirmă zgomotos prezența. Porumbeii înșirați pe streșini priveau cu o aristocratică detașare în golul fîntînii de jos. Sălbăticiți, împînzeau orașul, cuibărindu-se pe unde puteau, gungurindu-și impulsurile erotice, prăsindu-se ca niște nomazi. Statuile bisericii Trinité aveau creștetele văruite și obrajii înlăcrimați de produsele lor fiziologice. În grădina Tuileries pășeau leneși, grațioși, pe alei, izmeniți ca niște curtezane de lux scăpătate, așteptînd pomana de grăunțe a vizitatorilor. Fiind însă proști și tembeli, vrăbiile, mai sprintene, le furau totul de sub cioc : frumusețea concurată de șiretenic.

— Nu peste flori. Fabriçou !

Copilul ridică niște ochi nedumeriți spre năluca albă răsărită în cadrul ferestrei proaspăt deschise : care flori ? În curte, pe un petec de cincizeci de centimetri pătrați,

creșteau niște tufe cu frunze scorțoase pe care nu le văzuse nicicînd soarele și care păreau a fi uitat că făcuseră cîndva parte din regnul vegetal.

— Dar n-am dat peste flori.

Ofensat de o asemenea nedreptate, băiețașul mai bătu mingea de vreo două ori, apoi o luă în brațe și se refugie în gang. Năluca în cămașă de noapte pierise însă din fereastră.

Doamna Alexandre se întoarse către patul alb sprijinit pe patru volume groase din anuarul telefonic Bottin și ornat, la căpătîi, cu o coroană de carton aurit de la Bobotează, *Jour des Rois*. Cuvertura de pichet alb era înfășurată în jurul unui trup invizibil cufundat în somn.

Clopoțelul de la intrare clincăni discret.

— Vai, cum de-am uitat !

Repede, capotul de casă, pe care de obicei îl purta Delphin. Unde putea fi ? În baie nu, în bucătărie nu, nici în salon. Bineînțeles, pe spineta de pe culoar. Clopoțelul zăngăni din nou, mai energic.

— Vin, vin acum !

Philippe aștepta în prag, cu un buchet mare de ghiocei.

— Primii ghiocei ! Nu puteai să-mi faci o mai mare bucurie ! Miros a zăpadă. Știi că-ți seamănă ? Philippe în carne și oase cu o armată întreagă de cavaleri Bayard în miniatură. Dar de ce mă privești așa ?

Tînărul își plecă ochii.

— Vreți cu tot dinadinsul să mă faceți să roșesc ?

Doamna Alexandre stătu o clipă în cumpănă.

— Am înțeles de ce n-ai venit la mine în cabină, spuse ea cu glas scăzut. Dragul meu, trebuie să știi că am făcut și *strip-tease* în lunga mea carieră, ce-i drept în niște baruri șic. Am dansat în baletele Joos, pe scena Odeonului, dar și în cabarete de noapte. Am făcut tot ce mi-a stat în putință să fac, pentru a cumpăra acest apartament și a strînge în jurul meu o familie pe care acum, vai, am pierdut-o. Dar asta e o poveste mai lungă. Am făcut totul sau aproape totul, păstrînd însă două lucruri : stima față de mine și singurătatea.

— M-am gîndit la lady Godiva, mărturisi, puțin încurcat, Philippe.

— Lady Godiva ? Asta cine mai e ? Unde joacă ? A, lady Godiva, zici ? Aceea din Larousse ? Numai că ea fă-

cea *strip-tease* din caritate. E nostim. Ba nu, nu e nostim, e foarte frumos ce-mi spui.

Vorbind, îl conduse în dormitor.

— N-am unde să te poftesc, în salonul de subprefectură e frig. Vrei să vezi o scamatorie ?

Aplecîndu-se deasupra patului, ridică uşor unul din colţurile cuverturei de pichet, dînd la iveală un picior fildeşiu cu călcîi roz, restul trupului fiind complet ascuns în trîmba de pînză ce-l preschimba într-o albă mumie culcată în diagonală peste pat. Doamna Alexandre smuci capătul cuverturii, o dată şi încă o dată, mai cu putere, fiindcă întîmpină rezistenţa unui braţ greu şi în sfîrşit reuşi să scoată la vedere un profil bărbătesc adormit, cu un nas foarte drept, foarte clasic. Delphin zîmbi somnoros, printre gene. De sub învelitoare, chiar sub bărbia lui, apăru căpşorul unui motan alb, cu un nas trandafiriu foarte puţin clasic şi foarte mult teşit. Samsonnet deschise mari ochii galbeni şi miopi, privind lumea cu indiferenţa unui mic eunuc.

Ca şi cum ar fi simţit schimbările petrecute în dormitor, pe uşă năvăliră mieunînd două pisici înfometate de o prea îndelungă aşteptare, una neagră ca o sculptură în antracit, alta înflorată ca soldurile de la Galeriile Lafayette.

— Acum cunoşti pe toată lumea : Samsonnet, motan în retragere, Salomé, femeia fatală cu voaletă şi Caramouche, fluturaşul meu brazilian. Iar dumnealui este Jean-Paul Franki pe care ai avut prilejul să-l aplauzi pe scena Mayolului, fiindcă sper că ai aplaudat un spectacol de o atît de înaltă concepţie.

Delphin întinse o mînă leneşă spre a strînge mîna vizitatorului. Era băiat bun astăzi şi faptul că fusese trezit din somn atît de brusc îl prinsese nepregătit pentru a lua o atitudine precisă, punîndu-l în inferioritate, cu toate că postura favorizată de cavaler curtenitor, a lui Philippe, îl irita puţin, obligîndu-l să se considere îndatorat faţă de cel ce reparase mojicia lui din seara nefericită. Simţea instinctiv că situaţia era destul de delicată şi că trebuia să acţioneze cu tact pentru a susţine o comparaţie care, deocamdată, îl dezavantaja. În nici un caz Philippe nu putea să-i fie simpatic.

— Să trecem un moment în bucătărie, pînă se îmbracă Delphin. Sper c-o să fie atît de drăguţ şi-o să dea o fugă

pînă jos să cumpere ce-a mai rămas de cumpărat. Sticla de șampanie și tarta de mere am luat-o de ieri.

— Șampanie Taittinger. Mi-a recomandat-o vecina noastră, băcăneasa, adăugă Delphin. Zicea că din asta a băut la revelion și că e atît de bună că-ți vine să cazi în genunchi.

— Sărbătoriți ceva ? întrebă Philippe.

— E sfîntul Valentin azi, patronul îndrăgostiților, spuse doamna Alexandre, patronul sentimentelor afectuoase, adică al prietenici.

— Prietenie amoroasă, insinuă Delphin cu o neașteptată sclipire de perfidie, pierdută în van, fiindcă cei ce trebuiau s-o remarce și ieșiseră spre ușă. Spre norocul lui : comportarea plină de tact pe care și-o propunea debutase cu o gafă.

Doamna Alexandre se apucă să pregătească mîncarea „mustăcioaselor" ; puse la fiert salata și morcovii pe care trebuia să-i amestece cu carnea crudă, pentru vitamine.

— Jos, la intrare, istorisi Philippe, era un copil care mă privea foarte atent, aproape ca pe un delincvent. „Ce faci aici ?" l-am întrebat. „Mă uit la oamenii pe care nu-i cunosc." Era o invitație indirectă de a mă prezenta.

— Fabriçou cunoaște perifraza din naștere, e băiatul unui ziarist.

— M-am prezentat : „Pe mine mă cheamă Philippe Thilgès. Și pe tine ?". „Mă cheamă Fabrice. Doamna Alexandre îmi spune Fabriçou, numai dînsa îmi spune așa, dar pe mine mă cheamă Fabrice. Mă mai cheamă și Yvan și încă cumva, nu mai știu cum, dar am s-o întreb pe mama și-am să-ți spun."

— E cel mai tînăr amorez al meu. Ce-i drept e cam dur și cam scorțos, nu-i place să fie mîngîiat, dar eu îl accept și așa.

În momentul acela cineva la etajul de deasupra începu să clămpănească la pian, atacînd vijelios o bucată arhicunoscută, cu îndîrjirea războinică a unei hoarde de huni.

— Trebuie să fie unu, ora la care pianista noastră intră în acțiune. De cîtva timp e *Campanella* și numai *Campanella*. Are o singură bucată în repertoriu și o cîntă de parcă ar toca pătrunjel sau ceapă. Zilnic o toacă de cîte douăzeci, treizeci de ori. E mereu în formă, toacă vîrtos, cu nădejde. Pînă acum două luni a fost *Türkische Marsch*, pe care l-a dat gata pînă la urmă. E curios că totdeauna

cîntă ca un automat. așa, în neștire, nu caută o interpretare anume, o nuanță nouă. Am impresia că e profesoară de canto, pentru că după-amiaza, în locul pianului, se aud vocalize, făcute însă de glasuri diferite. Cum vezi, stăm într-o casă de artiști.

— Pentru mine sînteți o continuă surpriză. Știți tot. Vă pricepeți la toate.

— De ce ? Pentru că pot deosebi *Campanella* de *Türkische Marsch* ? O dansatoare trebuie neapărat să aibă și ureche muzicală, dragul meu, altminteri calcă-n strâchini.

— Eu vă mărturisesc că n-am nici cea mai mică idee de muzică, nu sînt în stare să recunosc nimic. E ceva cu totul străin de mine.

— Am să te iau o dată la un concert. Știu eu cînd ? Bineînțeles într-o miercuri. Ah, am uitat, zilele noastre libere nu coincid. M-ar fi interesat să văd cum reacționezi. Cu Delphin am fost la un concert Colonne, ca să-l inițiez. Și cum, în plin extaz muzical, stăteam cu capul rezemat de spătarul fotoliului, transportată de *Moartea Izoldei*, îl simt că se apleacă spre mine și-mi șoptește : „E frumos, nu-i așa ?“ Credea că admir plafonul. Ce să-i faci, un om poate fi drăguț și cumsecade fără să-l cunoască pe Wagner, pe Beethoven sau pe Debussy. Cultura e ceva destul de relativ. Dacă, de pildă, ai să mă întrebi care e teoria lui Einstein, am să mă bîlbîi și ai să-ți pierzi toate iluziile despre mine.

— Didier e un om care știe absolut tot și care mi-a explicat foarte multe lucruri.

— Didier ? A, da, mi-aduc aminte, maestrul dumitale.

— E o inteligență excepțională. Totul e clar și ordonat în mintea lui. Are o licență în filosofie și un doctorat în teatrologie.

— Mă sperii. Am asistat o dată la o discuție despre Hegel între doi filosofi. Eu nu pricepeam o iotă iar ei erau gata să se ia de păr. Caraghioși sînt intelectualii între ei ! Noi astea, mai baletiste, nu avem motive de controversă așa de aprigă.

— Mereu trebuie să descoperiți ceva amuzant, vi se pare atît de comică viața ?

— O, da, chiar foarte comică. Are mult umor negru, gen Beckett, *Sfîrșitul petrecerii* cu cei doi bătrîni care trăiesc în niște lăzi de gunoi.

Pisicile primiseră pe rînd în cîte o farfurioară tainul de carne cu vitamine, pe care-l consumau fiecare după firea și apucăturile sale : Samsonnet înfulecînd lacom ca un vagabond flămînd. Caramouche sperioasă și pripită, întorcînd mereu capul, ca și cînd ar fi fost pîndită de o amenințare, iar Salomé, care-și lepădase voaleta și manșonul, cu distincția scîrbită a unei cucoane care se teme să nu se îngrașe. Terminîndu-și porția în cîteva clipe, motanul dădu o raită prin farfuriile vecine, alungîndu-le pe cele două pisici.

— E grosolan, egoist și nesimțitor ca un adevărat eunuc. Știi ce făcea monstrul ăsta aseară, cînd am venit de la teatru ? Stătea la fereastră și privea luna — era lună plină — cu o vigilență care nu avea nimic poetic. Cum e el miop, o confunda probabil cu un porumbel și aștepta să-i pice în gură. Fiind și surd, nu m-a auzit intrînd, a continuat să șadă așa, ca fascinat. A trebuit să-l iau de ceafă și să-l dau jos ca să pot închide obloanele. Și acum vino cu mine în salonașul de subprefectură, să mă ajuți să fac focul. Vara trecută am fost la Fontainbleau cu niște prieteni și am strîns din pădure niște cioturi pentru ocazii festive cum este cea de azi.

— Sfîntul Valentin ?

— Și el, dacă vrei. Ai să afli la șampanie.

Dejunul era cam sumar, înjghebat din ceea ce Delphin reușise să găsească la magazinele din apropiere : o picantă salată *niçoise*, ciuperci marinate și o găină bine rumenită dar, cum amîndoi băieții aveau poftă de mîncare, în farfurii nu mai rămaseră decît oasele. În cămin focul ardea harnic, odaia se dezghețase și, cu bunăvoință, se putea spune că era chiar cald. Delphin se străduia cu toată inocența să fie afabil și să aibă un aer cît mai intelectual. Nu omise să spună că își încheiase studiile la Conservator cu un premiu pentru rolul lui Hyppolite din *Fedra*.

— Ca să ajung pînă la urmă într-o trupă de music-hall. E greu să faci artă în zilele noastre. Cred că nu-l cunoști pe Sylvestre Ladoue, nici n-ai auzit de el, poate. A terminat Conservatorul cînd eu mă prezentam la concursul de intrare. A găsit imediat un angajament la cel mai mic teatru din Paris — avea patruzeci de locuri — *Le Globe*. Juca în două spectacole zilnic, în *Chéri* și încă într-o piesă după Sade, nu mai știu cum se numea.

— *Chéri* ? se miră doamna Alexandre. Înseamnă că l-am văzut : un băiat frumușel și delicat care spunea atît de emoționant „Nounoune", în timp ce o lacrimă i se prelingea pe obraz, în scena despărțirii. Eram atît de aproape încît i-am văzut lacrima și i-am urmărit-o pînă s-a topit în colțul gurii. Unde-i acum ? N-am mai auzit de el. Nu-i de mirare : sînt actori la Paris care se nasc și trăiesc doar cît trăiește un spectacol. Pe urmă dispar în neant.

— Le Globe n-a rezistat decît o stagiune. În locul lui a apărut *Théâtre des Deux Boules* un teatru erotic cu locuri de o sută și de o sută cincizeci de franci.

— S-a înmulțit prin sciziparitate, spuse doamna Alexandre. Dintr-un glob au ieșit două mingii.

Delphin o privi siderat, cu o figură atît de năucă încît Philippe, care nici el nu știa prea lămurit ce poate fi acea „sciziparitate", nu-și putu stăpîni un zîmbet.

— Sylvestre a rămas mai departe angajatul teatrului într-un spectacol *porno*, continuă Delphin.

— Se spune un *Life show*, e mai elegant, îl corectă doamna Alexandre. Îmi pare rău pentru el dacă a ajuns la o asemenea extremitate. E cea mai tristă caricatură a artei.

— De două ori pe zi trebuia să suporte asalturile a două fete gemene, foarte experte.

— Bietul băiat, ce performanță ! Cred că l-au dus foarte curînd la reanimare.

— Într-adevăr, de atunci nu mai știu ce s-a întîmplat cu el.

— Măcar de ar fi strîns ceva bani ca să-și deschidă un bar de noapte sau o spălătorie. Dar n-aș crede. Și fiindcă veni vorba de spectacole îndrăznețe, ce impresie ți-a făcut scena cu oul ? îl întrebă dansatoarea pe musafir. Nu-i așa că-i stupidă ? Regizorul însă ținea la ea. Nu știam ce să fac. Ce poate face un actor care iese dintr-un ou ?

— Dă din aripi, uite așa, îi arătă Delphin, ca un pui de găină nou-născut.

— Dragul meu, găina nu-i mamifer. Ideea însă nu e rea.

Doamna Alexandre se ridică de la masă și se apucă să strîngă farfuriile.

— Aduc îndată tarta cu mere și șampania. Să vedem dacă o să cădem și noi în genunchi ca vecina noastră, bă-

căneasa. În salon se poate fuma, trebuie să existe pe undeva și o scrumieră, poate pe șemineu.

— Pe șemineu e o pereche de pantofi, remarcă Delphin cu un aer critic. Ce caută acolo ?

— Sînt pentru decor. Nu-i pot purta. Papa Dubois e tot atît de miop ca și Samsonnet și i-a făcut mult prea scurți. În orice caz să nu puneți scrumul în ei.

Philippe aprinse o țigară. În cămin jeraticul se spuzise și încăperea se încălzise acum, deși ușa rămăsese deschisă spre culoar. În calitate de gazdă, Delphin se simți obligat să continue conversația, mutînd-o pe un teren care-i putea oferi unele avantaje.

— Am auzit că prietena dumitale e pictoriță, spuse el.

Philippe își dădu seama că fusese în amănunțime informat asupra nopții confesiunilor și bănui și motivul indiscreției. Danielle juca rolul tamponului menit să prevină sau să împrăștie suspiciunile unui amant prea gelos.

— Nu chiar. Mai curînd dorește să fie.

— Și eu aș fi vrut să pictez, aveam aptitudini, urmă Delphin, străduindu-se să-și demonstreze competența. Îmi place pictura. Mai ales impresioniștii. Degas...

Se opri, scormonind o memorie dezarmată și săracă, în căutarea unui nume rătăcit printr-un cotlon. Avea expresia chinuită și încordată a unui copil scos la tablă cu lecția neînvățată și care se căznește să-și amintească ceva ce n-a știut niciodată, sperînd că, printr-un miracol, acel lucru necunoscut va răsări prin generație spontanee într-o minte virgină. Și iată că minunea se întîmplă :

— Rembrandt, rosti el ușurat, luminîndu-se la față.

— Bine, dar Rembrandt nu e impresionist, protestă doamna Alexandre din bucătărie unde robotea de zor, judecînd după clinchetul de pahare și tacîmuri.

— Nu ? se miră Delphin. Totuși țin minte că l-am văzut la Luvru. Dar, dacă zici tu...

Urmă o nouă tăcere și un nou și chinuitor efort intelectual. În disperare de cauză aruncă și ultima carte pe masă :

— Breughel !

— N-aș zice, îndrăzni să intervină Philippe. Breughel e mai aproape, cred, de Evul Mediu decît de impresioniști.

— Breughel a trăit în secolul al șaisprezecelea, spre sfîrșitul Renașterii, precizează doamna Alexandre intrînd pe

ușă cu tava cu pahare într-o mînă și cu sticla de Taittinger în cealaltă.

Delphin se dădu bătut fără să se arate cîtuși de puțin rușinat de nepriceperea lui.

— Bine, ai să-mi spui tu ceea ce eu nu știu, rosti el concesiv, încheind discuția în chip onorabil.

Se ridicară în picioare spre a închina cupele de șampanie.

— Astăzi e ziua mea, îi anunță amfitrioana. Am împlinit patruzeci și doi de ani.

Stătea aproape de ușă, la oarecare distanță, ca și cum ar fi vrut să se detașeze de ei ori să le vadă, cu obiectivitate, reacțiile. Tonul însă era trist și avea, parcă, o umbră de amărăciune.

— E vîrsta rațiunii, comentă cu dezinvoltura unui om de lume, Delphin, mai mult ca să nu tacă din gură.

— Nu știu dacă am ajuns chiar pînă acolo, spuse doamna Alexandre. E o vîrstă ideală pe care mă întreb dacă am s-o ating cîndva. În privința ta însă sînt convinsă că n-ai s-o atingi niciodată. Din fericire.

— Din fericire ?

— Pentru tine și pentru toată lumea. Pentru că atunci n-ai mai fi Delphin, ar trebui să-ți schimbi numele.

— Mi l-am și schimbat.

— Da, dar în modul cel mai puțin rezonabil. Cînd te cheamă Delphin, ce nevoie aveai să devii Jean-Paul și încă Franki. De ce nu Jean-Paul Frankenstein ?

Delphin care ridea foarte ușor pentru orice prostie, izbucni într-un rîs atît de nestăvilit încît i se sugrumă glasul. Rîdea mutește, aplecîndu-se din șale, cu mîna pe pîntece ca și cum ar fi simțit o irezistibilă gîdilitură lăuntrică pe care căuta s-o comprime.

— Vino lîngă mine, o rugă el, făcîndu-i loc pe canapea, de ce stai așa departe ?

Doamna Alexandre se supuse, docilă și, înlănțuind-o cu un braț, Delphin o lipi de el. Puțin stingherit de indiscreția acestei scene de tandrețe, altminteri decente, Philippe lăsă cupa de șampanie pe masă și-și aprinse o nouă țigară.

— Aș vrea să am patruzeci și doi de ani, spuse el, dar să semăn cu dumneavoastră. Cred că sînteți singura actriță din lume care își declară cu francheță vîrsta.

— Eu însă n-aș mai vrea să am douăzeci și unu de ani. La etatea dumitale cutreieram lumea cu o trupă de balet și eram îngrozitor de singură.

— A atit de îngrozitoare singurătatea ? întrebă Philippe — și doamna Alexandre remarcă din nou sinuozitatea copilărească și dulce a surîsului său. Eu nu mi-am dat seama pînă acum.

— Fiindcă te-ai născut odată cu ea. Sînteți frați siamezi.

— Frați siamezi ? se miră Delphin. De unde le mai scoți ? Eu știam că numai pisicile sînt siameze.

Constatarea i se păru atît de comică încît izbucni iar într-un rîs nestăpînit, aplecîndu-se din șale.

— Lasă c-am să-ți explic eu între patru ochi, răspunse doamna Alexandre și se desprinse de el, incomodată de intimitatea posturii de cuplu edenic.

— Vino lîngă mine, se alintă Delphin, capricios și senzual. Și ea se supuse din nou, îngăduitoare.

— Știi că acest domn atît de blînd și de manierat în particular, în viața publică e foarte impulsiv și bătăios. Ieri era cît pe ce să provoace din nou un scandal. Nu înțeleg ce are cu Domino. De cîte ori trece pe lîngă el îl privește sfidător, peste umăr. Face tot ce poate ca să-l ațîțe. Și în sfîrșit ieri a reușit să-l scoată din sărite. Să-l fi văzut pe bietul Domino, care e un băiat pașnic și la locul lui, cum se-zbîrlise ca un cocoș și striga „Și eu am mușchi ! Ce, numai el ? Și eu am mușchi !". Și strîngea pumnii ca un boxer. Dacă nu interveneam, s-ar fi încăierat amîndoi.

— Ce am cu el ! Cînd îl văd tolănit la tine în cabină cu picioarele lui murdare așezate pe scaun !

— Vine omul să mai schimbe o vorbă cu mine în antract. E un băiat cultivat și un bun camarad. Și e murdar pe tălpi fiindcă dansează cu picioarele goale, după cum bine știi.

— Și tot așa, murdar cum e pe tălpi, își pune ciorapii, își trage cizmele și pleacă frumos acasă !

— Ca să se spele.

— Crezi tu ! Ca să se culce pe un cearceaf negru de murdărie. Dacă nu cumva doarme cu cizmele-n pat.

— Pentru pat plătește chirie, iar cizmele îi aparțin. Nu văd de ce trebuie să te preocupe atîta picioarele lui

Domino. În orice caz e o discuție care nu-l poate interesa pe invitatul nostru. Mai bine ai turna șampanie în pahare.

— Pentru mine nu, se scuză oaspetele. Nu mă pot duce amețit la serviciu.

— Dar cît e ceasul ? își aminti Delphin. La cinci am ora mea de gimnastică.

Philippe se simți de prisos și se ridică să plece.

— Dumneata mai rămîi, dacă n-ai altceva mai bun de făcut, îl opri dansatoarea. N-o să mă lăsați singură tocmai de ziua mea. Domnul Jean-Paul Franki trebuie să-și mențină condiția fizică. Dar se întoarce și el.

— Depinde, spuse Delphin.

— Depinde ce ?

— Dacă mă întorc.

— Dragul meu cunoști șansoneta pe care o cîntă Edith Piaf *Je sais comment* ? Vrei să-ți arăt eu cum se deschid porțile unei închisori ? Ți-aș arăta dacă aș fi temnicer. Și dacă tu ai fi un deținut. Dealtfel nici nu pari convins de ce spui.

Delphin zîmbi strengărește cu aerul de a fi făcut o glumă reușită.

— Atunci, la revedere. Poate ne mai întîlnim Philippe.

Doamna Alexandre lipsi cîteva clipe pentru a aduce ultimele cioturi ca să întrețină focul.

— Cum îți place Delphin ? se interesă ea, revenind în salon.

— Vreți să fiu sincer ?

— Nu mai e nevoie. Te-am simțit de cîteva ori stînd ca pe ghimpi. De aceea te-am reținut, ca să putem vorbi în liniște.

— Ceea ce mă surprinde mai mult este dicțiunea lui. Îți vine greu să crezi că a trecut printr-o școală dramatică.

— Cu Delphin nu știi niciodată ce trebuie să crezi și ce nu. Mi-am dat seama încă mai de mult că-i mitoman. Îți mărturisesc că am aceleași îndoieli ca și dumneata. Totuși este un băiat bun și-i sînt recunoscătoare că a alungat pustiul din casă. Pisicile nu sînt niște interlocutori prea volubili și nici nu le interesează poveștile mele cu Trabucul și cu madame Reine care umblă pe două cărări de la primele pahare de Grand-Marnier. Nici cu Delphin

nu găsesc prea multe subiecte de discuţie, dincolo de banalitatea imediată. În schimb rîde tot timpul ca un copil prost iar, cînd tace, poate fi şi fermecător. Cîteodată, noaptea, cînd se întîmplă să mă trezesc din somn şi-l aud respirînd sănătos şi liniştit îmi spun „Doamne, e un om lîngă mine, un om“ şi adorm la loc, împăcată. Au fost ani întregi în care, în afara celor două ore petrecute în atmosfera îmbîcsită şi zgomotoasă a unui bar din Bourges, Nancy, Luxembourg sau din altă parte, unde apăream într-un dans acrobatic cu un coleg ori într-un french-cancan îndrăcit cu un grup de fete, mă întorceam în camera şinguratică de hotel. Dimineaţa umblam prin oraş vizitînd ceea ce era de văzut, tot singură, iar după-amiaza stăteam, tot singură cu cîte o carte în mînă pînă la zece seara cînd mă duceam la bar. A fost spre norocul meu că mi-a plăcut să citesc, că mi-au plăcut toate lucrurile frumoase în care am găsit întotdeauna o consolare. Poate nu chiar deplină. Era haşişul meu. Mîncam o dată pe zi, iar seara beam două, trei ceaiuri fiindcă eram însetată după atîta cancan. Strîngeam bani cu cea mai mare economie, o economie sordidă, ca să pot aduna din nou în jurul meu familia risipită. Îi strîngeam însă muncind cinstit. Mi-aduc aminte de o colegă care, între două dansuri, dădea o raită prin bar să antreneze clienţii la băutură. Cînd se întoreea în cabină, scotea din corsaj hîrtii de cîte o sută sau chiar de cinci sute de franci, un teanc.

— Numai pentru atît, ca să bea cu clienţii ?

— Pentru atît sau poate pentru mai mult, n-am întrebat-o. Cîştiga de zece ori retribuţia fixată prin contract. Avea o fată pe care o creştea într-un colegiu din Anglia, ca doamna Warren. Şi probabil acuma e, la rîndul ei, patroana unui bar de lux. Iar eu beam ceai în camera mea de la mansarda hotelului şi-l citeam pe Kafka, pe Barbey d'Aurevilly ori pe Robbe-Grillet. Sau încîntătoarele romane ale Colettei cu care începusem să mă confund de la o vreme. Vagabondă ca şi ea, dansatoare de café-concert ca şi ea, la fel de singuratică şi ocolită de fericire. S-a întîmplat o dată să locuiesc chiar deasupra localului în care dansam. În timp ce mă pregăteam să urc la mine pe scara din dos, care se afla chiar lîngă bucătărie, cîte un chelner ieşea din restaurant ducînd pe o tavă resturile de la mese. „Doamnă Alexandre nu vreţi să mîncaţi ceva ?“

Mă aplecam peste balustrada scării şi, lihnită de foame, ciuguleam ce se mai găsea prin farfurii. Oamenii erau îndatoritori şi ştiau că mă culc nemîncată. În schimb mă cultivam de zor şi comunicam cu marile spirite ale universului, ceea ce nu era o consolare pentru stomacul meu care își făcea cu greu educaţie. Cînd m-am angajat la Casino de Paris, după spectacol, alergam la *Shako*, un local intim, cu puţine mese, dar destul de scump, unde dansam într-un cuplu acrobatic cu un coleg brazilian Jorge Lago, un bun prieten. Eram bine plătiţi şi patroana aprecia musculatura partenerului meu. Pe urmă Lago m-a lăsat baltă, n-a mai vrut să danseze prin cîrciumi, fie chiar pe Champs-Elysées, ţinea neapărat să lucreze în condiţii optime, în faţa unui parter de cunoscători. *Shako* s-a închis şi el — mergea tîrîș-grăpiș — şi a devenit *La Grande Eugène* care a rezistat un timp şi, cum afacerile nu erau prea strălucite, şi-a închis la rîndul său porţile. În momentul acela însă reuşisem în fine să cumpăr apartamentul şi să-i dau aspectul pe care-l are acum. Fiindcă la început era o harabaie cît toate zilele, fără instalaţie de apă, fără bucătărie, fără nimic, nu ştiu la ce va fi servit înainte. Eu am fost arhitectul, am desenat planul şi am ridicat pereţii interiori, poate ai remarcat cît sînt de subţiri. Abia atunci am putut s-o aduc aici pe mama şi pe fratele meu Alexandre.

— Alexandre ?

— Da, îi port numele, l-am adoptat pentru scenă, în amintirea lui. Toată lumea mă cunoaşte sub numele acesta, cel adevărat există numai în acte. Toţi îmi spun doamna Alexandre.

— Şi fratele ?

— A murit la treizeci de ani, după ce şi-a petrecut copilăria şi tinereţea într-un cărucior. Era de o extremă sensibilitate şi un băiat foarte frumos. După cîteva minute uitai că e infirm. Dar nu-mi place să vorbesc despre asta. Sînt lucruri prea grave şi prea intime ca să le analizez. Cuvintele denaturează sentimentele, fără să poată comunica nimic.

— Credeţi că sentimentele Roxanei sau ale Fedrei au fost denaturate de cuvintele lui Racine ?

— Acelea nu sînt cuvinte, ci sugestii poetice şi asta-i cu totul altceva. Iar Madame Arthur nu este poetă.

— Madame Arthur ? Mi se pare că-i un cabaret în Pigalle.

— Mai întîi a fost o șansonetă. Asta e soarta artei și artiștilor. Scriitorii devin străzi, actorii case de cultură, iar romanele produse cosmetice. Eu nici acum nu știu dacă strada noastră e patronată de un autor dramatic sau de un arhitect. Ceea ce însă nu mă preocupă în mod deosebit. Oricum nu e o fericire prea mare să devii o celebritate pentru a te preschimba postmortem într-un trotuar — călcat în picioare de mii de trecători.

Philippe nu se mai simțea acum defel stînjenit. Plecarea lui Delphin reușise să creeze o ambianță amicală și îmbietoare pe care prezența lui o împiedicase să se închege. Începuse a se împrieteni cu tot ce vedea în jur, cu fotoliile, cu covorul în tonuri închise, mocnite, cu biblioteca din colț, cu scrinul Biedermeier, cu focul din cămin. Se înserase și doamna Alexandre aprinse două sfeșnice, unul pe cămin, altul pe masă și, între amîndouă, gîtul ei lung se profila, fără nici o podoabă, suplu, maiestos, elegant, în toată seninătatea. Îmbrăcase la întîmplare, așa cum se îmbrăca întotdeauna, o rochie simplă, sur-viorie, al cărei decolteu se decupa corect, ca într-un pensionat de maici. „Am patruzeci și doi de ani.“ Avea eternitatea Nefertitei și ochii ei migdalați, în care pîlpîia o lumină surîzătoare și blîndă.

Lumînările aprinse îi aminteau lui Philippe de seara de la *Atelierul Meșterului Albert*. Îi apăruse atunci cu frumusețea grimată și mirajul scenei. I se înfățișa acum așa cum era, în marea ei sinceritate.

— Mă întreb uneori, cînd am răgazul să fac bilanțuri și să mă melancolizez — și asta se întîmplă mai adesea în turnee, atunci am la dispoziție ceasuri întregi în care stau cu mine însămi, într-o cameră ce arată ca mansarda poetului din Puccini, o înghesuială de pisici, peruci, ghitară, costume — dacă am ales cariera asta dintr-o nevoie de a mă exprima, de a pune în libertate un surplus de energie sufletească sau dacă nu era decît dorința vană de a poza în vedetă, de a sta în vitrină, de a fi comentată, adică un fel de exhibiționism, o manie ce ține mai degrabă de domeniul psihiatriei. N-am ajuns încă la nici o concluzie, pentru că, între timp, am uitat ceea ce a fost la început. Am debutat cu un recital, singură, singurică

— îți închipui ce curaj sau ce pretenții aveam pe atunci — la care n-a venit decît puțină lume, dar care l-a costat ceva parale pe tatăl meu, care mai trăia încă. Pe urmă tata a murit, am rămas strîmtorați și a trebuit să mă gîndesc serios la o profesiune. Cum altceva nu învățasem, am decis că-i tot mai bine să fiu baletistă decît guvernantă sau vînzătoare la un *prêt-à-porter*. Și m-am angajat în ansamblul baletelor Joos care mai existau încă pe vremea aceea. Trebuia să-mi cîștig singură existența și, pe cît puteam, să-i ajut și pe ai mei. Fumurile ambiției începeau să se risipească, trupa nu avea vedete, contribuția artistică a tuturor dansatorilor era egală. De atunci am fost și prim-solistă, și coregrafă, și cap de afiș, și steluță într-o constelație, și corp de ansamblu. Ambițiile deșarte s-au spulberat, a rămas doar stăruința de a fi o bună profesionistă și de a pune o intenție artistică în tot ceea ce făceam. Mi s-a spus de mii de ori că am talent și asta mă încălzea și-mi dădea curaj, chiar dacă talentul ăsta era răsplătit cu parcimonie. Am căutat întotdeauna să fiu onestă și cu mine și cu publicul, deși eram adesea obligată la concesii. Dar nu aveam de ales. Primești ce ți se oferă și ce se găsește. Bucuria jocului, plăcerea de a dansa ori de a cînta, n-am pierdut-o niciodată. Și dacă ar fi să mă nasc a doua oară tot meseria asta aș alege-o, cunoscîndu-i dinainte toate tribulațiile și toate deziluziile. Atîta timp cît am temperamentul pe care-l am și sînt alcătuită așa cum sînt n-aș putea face altceva. „De ce simțiți nevoia să vă exprimați ?“ a fost întrebat Valéry de un jurnalist. „Din slăbiciune“ a răspuns Valéry. Și nu era nici poză, nici butadă, ci doar o mare simplitate. Într-adevăr e o slăbiciune să nu-ți poți stăpîni un impuls mai puternic decît toate frînele morale care te opresc să te dezvălui în fața oricui, să te etalezi. „A compune, spunea mai deunăzi André Casanova, este o necesitate pe care n-o poți zăgăzui și, de fapt, veritabila forță constă tocmai în a nu te exprima.“ Te rog din nou să mă ierți pentru toate aceste citate, să știi că detest pedanteria, dar sînt fraze care completează atît de perfect ceea ce gîndești încît fără să vrei ți se întipăresc în minte. Și pe urmă, la fel ca și dumneata, n-am prea des ocazia să vorbesc cu cineva care să mă asculte și să mă și înțeleagă. La Mayol, cel puțin, cu excepția lui Domino care este un băiat cu oarecare cultură, res-

tul au niște cunoștințe foarte sumare și în afară de meseria lor nu știu mai mult decît vînzătorii de stridii de pe Saint-Denis. Mi-aduc aminte că, o dată, la Casino de Paris, în pauză, în cabina pe care o împărțeam cu cîteva dintre stelușele spectacolului, am avut un moment de expansiune : „Vai, fetelor, nu știți ce lucru minunat : am un prieten care a venit din Statele Unite și care toată ziua și-o petrece la Luvru iar seara se duce la teatru. Nu e extraordinar ?“ S-a făcut tăcere deodată, o tăcere penibilă care a durat cîteva momente. Pe urmă și-au reluat conversația întreruptă, despre menaj, despre chirie, despre diferite rețete de mîncare. Crezuseră la început că voiam să le dau vreo adresă de solduri ieftine. Nu știu ce-mi venise. Erau niște biete femei care, pe lîngă grijile casei, se sbănțuiau trei ore pe scenă ca să sporească bugetul gospodăriei. Ca și dansatoarele de strip-tease din Pigalle sau din *place Blanche* pe care toată lumea le crede niște ființe decăzute : după ce-și termină exhibiția, îmbracă rochia de toate zilele și se duc spre casă unde le așteaptă un soț, niște copii și mîncarea ce trebuie încălzită.

— Într-un teatru serios însă atmosfera este alta.

— Îmi place termenul „serios“. Dragul meu, să știi că și noi cînd muncim, muncim cu toată seriozitatea. Da, ai dreptate, fără îndoială. În orice caz subiectele de discuție sînt ceva mai interesante și mai variate, deși prietenul meu Jean-Noël, care este și el comedian, pretinde că toate actrițele sînt proaste și că, în genere, un actor nu trebuie să strălucească prin inteligență.

— Aveți atîția prieteni ? Mereu pomeniți alt nume.

— Am, într-adevăr, mulți prieteni pe care însă nu-i văd niciodată. N-au timp de vizite iar eu cu atît mai puțin. Miercurea, de obicei, după ce duc rufele la spălătorie și mai cos cîte un nasture sau vreo mînecă descusută, prefer să merg la un film. În schimb, vorbim la telefon, mai ales seara, după spectacol. Cel puțin fostul meu partener, Georges Lago, mă ține cîte o oră întreagă cu receptorul la ureche. Sentimentele noastre amicale se transformă în unde electromagnetice. Măcar așa știm unul de altul.

În momentul acela se auzi, discret și argintiu, clinchetul clopoțelului de la intrare. Doamna Alexandre se ridică :

— Să nu pleci încă, spuse ea, ai să cunoşti pe unul dintre ei, cel mai serios poate. N-aş vrea să spun şi cel mai drăguţ, fiindcă prietenii mei nu pot fi decît drăguţi. *C'est mon coeur qui les a choisi.*

Se întoarse puţin mai tîrziu conducînd doi oaspeţi : o doamnă în vîrstă, uscăţivă, cu un aer monahal, de stareţă blajină dar vigilentă, cu trăsături subţiri şi o faţă triunghiulară ca a lui Richelieu, ceea ce după indicaţiile fizionomiştilor era mărturia unei naturi cerebrale şi a unei inteligenţe ascuţite şi un bărbat de vreo patruzeci de ani cu o figură rotundă şi ochelari groşi de miop ce reduceau irisurile la mărimea unor boabe de linte. Deşi doamna arăta ca o călugăriţă în postul Paştilor iar bărbatul promitea să devină cu timpul rotofei, între cei doi era o asemănare frapantă ce dezvăluia imediat o strînsă legătură de familie.

— Încă o sticlă de şampanie Taittinger, anunţă amfitrioana. De astă dată, cu siguranţă o să cădem în genunchi, aşa cum ne-a prorocit vecina noastră.

— Pe dumnealui nu e nevoie să-l prezinţi, spuse doamna des Vallières, musafira, întinzîndu-i mîna lui Philippe. L-am recunoscut imediat : e Adam.

— Mă confundaţi, protestă tînărul. Numele meu e Philippe Thilgès.

Doamna Alexandre izbucni în rîs :

— Adam trebuie să pice şi el acum din rai, e la ora de gimnastică. Philippe deocamdată se pregăteşte pentru concursul de la Conservator. Sper pentru el că va juca roluri mai interesante decît cel al primului nudist de la facerea lumii.

— Nu are de ce să se simtă vexat. Partenerul dumitale era un băiat bine făcut.

— Vă mulţumesc, se înclină tînărul. Modestia mă îndeamnă să rămîn totuşi Philippe Thilgès.

— E un foarte bun nume de teatru, spuse doamna Alexandre, aruncîndu-i o privire uşor intrigată : nu cumva era vanitos ?

Philippe află că însoţitorul doamnei des Vallières (a cărei particulă în realitate nu desemna nici un titlu nobiliar) era fiul său şi că renunţase de mai bine de zece ani la cariera de dansator, din pricina miopiei. Se numea

Marco Olivier, pseudonim pe care-l adoptase pentru teatru, păstrîndu-l în continuare și după ce părăsise lumea iluziilor scenice, reintrînd în anonimat.

— Am fost dansator și acum am devenit modistă, mărturisi el cu o simplitate zîmbitoare, în care se simțea însă o umbră de sarcasm.

— Exista totuși o soluție, dar n-ai vrut s-o accepți, îi reproșă doamna Alexandre. Lous e tot atît de mioapă ca și tine și uite că se descurcă perfect cu lentilele ei de contact.

— Ca să pățesc ca ea. Într-o seară, în antract, am văzut-o umblînd în patru labe pe scenă. În timp ce dansa îi sărise din ochi una din lentile și o căuta cu disperare, fiindcă nu avea altă pereche de schimb. M-am așezat și eu în patru labe și am început să adulmecăm scena, de la un capăt la altul, ca niște prepelicari. Am descoperit-o în cele din urmă lîngă un practicabil. Spre norocul bietei Lous fiindcă puteau s-o calce mașiniștii în picioare.

— Ce înseamnă lentile de contact ? întrebă Philippe. N-am auzit de așa ceva pînă acum.

— Niște lentile foarte fine care se aplică direct pe globul ochiului, îi explică Marco. Un fel de proteze, ca o dantură falsă. Pe mine m-ar fi inhibat. De abia atunci m-aș fi simțit infirm. În ziua în care, la un spectacol, am intrat într-un decor și l-am spart, mi-am spus : „Gata, băiețaș, cariera ta s-a încheiat. Punem punct și ne ocupăm de altceva.“ Am stat în casă două luni, am lucrat cîteva modele de rochii și de pălării, bineînțeles cu ajutorul unei croitorese și al unei modiste și am înjghebat un mic magazin.

— Un mic magazin, dar la cîțiva pași de Rond-Point des Champs-Elysées, spuse doamna Alexandre, adică în centrul centrului modei pariziene. Marco are foarte mult gust și o fantezie inepuizabilă. Iar mondenelor noastre nu le displace un pic de extravaganță. În ce mă privește mă mulțumesc să admir de la distanță modelele lui. Îmbrăcată cu ele cred că aș arăta exact ca vecina noastră, băcăneasa, poftită la masă de Rotschild.

— Comparația mi se pare puțin cam hazardată, protestă Marco, oarecum lezat. Dacă m-ai lăsa să te îmbrac eu, ai fi cea mai superbă femeie din Paris.

— Marco mă îmbracă și pe mine, interveni doamna des Vallières. Și sper că nu arăt ca vecina dumitale, pe care n-am avut încă plăcerea s-o cunosc.

— Vai, vai, ce-am făcut ! se lamentă doamna Alexandre, luîndu-și obrajii în palme. Și cu cele mai oneste intenții încă ! Am vrut doar să spun că nu mă simt demnă de creațiile lui. Dealtfel au avut atîta succes și magazinul a mers atît de bine încît Marco s-a gîndit să-și extindă afacerile și a închiriat un vast apartament pe strada Saint-Roch, tot în centrul centrului.

— Prea vast chiar, precizează doamna des Vallières, ne-a costat o avere ca să-l renovăm iar chiria este exorbitantă. Patru camere mari cît niște saloane. În schimb avem acum un atelier și trei lucrătoare permanente. Mi-e tare teamă, nu știu dacă o să puteni face față cheltuielilor. Deocamdată ne-am păstrat clientela veche, care nu este totuși suficient de numeroasă pentru ceea ce și-a propus Marco. Tot timpul stau cu inima pierită.

— Fiți liniștită, în croitorie și cosmetică nu există șomaj, o asigură amfitroana. O femeie își pierde mai curînd mințile decît cochetăria. Nebuna din Chaillot era o super-cochetă : purta cîte trei pălării în cap, una peste alta. Am văzut cîndva o tînără fată care, coborînd scările unui imobil, a alunecat și s-a dat de-a rostogolul pe trepte de la etajul trei la doi. Știți care a fost primul lucru pe care l-a făcut cînd a reușit să se ridice puțin și să se sprijine într-un cot ? Și-a căutat repede poșeta și a scos o oglindă să-vadă dacă nu și-a rupt vreun dinte ori dacă nu și-a stricat cumva frumusețea. Abia după aceea a început să se vaite c-o doare. Am ajutat-o să se scoale de jos. N-avea nimic și ar fi putut foarte bine să se ducă pe picioarele ei acasă, dar în momentul acela a văzut coborînd un tînăr și a simțit brusc nevoia să se sprijine de umărul cuiva. Bineînțeles că nu de umărul meu.

— Ai dreptate, cochetăria femeilor a influențat pe vremuri nu numai manevrele politice dar și planurile arhitecților și se știe că arhitecții sînt cei mai încăpățînați dintre artiști, adăugă doamna des Vallières care era o pasionată cititoare a cărților de istorie, cu o marcată preferință pentru istoria secretă și cancanieră. Ducesa de Fontanges își datorează celebritatea nu atît calității de favorită a Regelui-Soare, cît mai ales faptului de a fi in-

ventat cea mai extravagantă coafură feminină. Pe atunci doamnele de la curte purtau asemenea edificii în cap încît, ca să treacă dintr-o încăpere într-alta, trebuiau să facă o reverenţă, oricît de înaltă ar fi fost uşa. A fost o epocă în care bieţii arhitecţi erau mereu obligaţi să modifice dimensiunile uşilor, după capriciile modei, să le lărgească pe măsura crinolinelor sau să le înalţe pe măsura coafurilor, care atinseseră asemenea proporţii încît, aşa cum spunea Montesquieu, figura unei femei ajunsese exact la mijlocul persoanei ei fizice, adică, adaug eu, acolo unde mai înainte se afla buricul.

— Extravaganţa pariziană şi-a găsit un ultim refugiu la Casino de Paris şi la Folies-Bergère, spuse Marco revenind la actualitate, şi în ultima revistă pe care a mai pus-o în scenă la Casino, *Zizi je t'aime*, Roland Petit a căutat să reînvie fastul montărilor lui Henri Varna.

— Cînd a preluat conducerea Cazinoului după moartea lui Varna, Roland Petit a dizolvat întreaga trupă, inclusiv eu, interveni doamna Alexandre, în chip de martor ocular. Singurul pe care l-a păstrat a fost Lago, *le Macaque*, cum l-am poreclit. Şi-a alcătuit apoi un ansamblu după gustul lui, compus adică exclusiv din dansatori, *girls* şi *boys*. A investit sume enorme în montare, ajutat fiind, se pare de Dubonnet, fabricantul de lichioruri. Au repetat cîteva luni de zile, pentru că Roland Petit este extrem de minuţios şi de exigent. În tot acest timp trupa a fost plătită cu nişte lefuri de mizerie, dar cu promisiunea că, după premieră, situaţia se va schimba. Pînă atunci actorii s-au hrănit mai mult cu speranţe. Cu cîteva zile înaintea repetiţiei generale, Zizi Jeanmaire a avut o criză de nervi, a început să bată din picioare şi să ţipe că nu şi nu, ea nu mai apare în spectacol dacă nu i se pune la dispoziţie o trenă din pene de pasărea paradisului, fiindcă ea nu înţelege să joace „dezbrăcată".

— Cum dezbrăcată ? se miră doamna des Vallières. O pusese bărbatu-său să joace goală ?

— „Dezbrăcată" vorba vine, adică numai cu maioul ei de balerină. A încercat bietul Roland Petit să-i explice că nu mai are de unde să scoată bani, că asta ar fi însemnat o cheltuială exorbitantă, a rugat-o, a implorat-o, şi-a dat cu pumnii în cap, şi-a blestemat soarta, dar Zizi a rămas neînduplecată. S-a încuiat la ea în cabină şi s-a

întrerupt repetiția. Și pînă la urmă, la premieră, a apărut cu o incomensurabilă trenă neagră din pene de pasărea paradisului.

— A fost un mare succes, nu ? întrebă Marco.

— Colosal. Eram în sală, îmi făcuse rost de o invitație *le Macaque*. A fost un delir. N-am văzut niciodată niște costume atît de somptuoase și de rafinate. Spectacolul era susținut în întregime de Zizi Jeanmaire. Pentru ca și fusese făcut. Nici o altă stea ori steluță care să-i facă umbră. O bucățică de om — cred că nu cîntărește mai mult de patruzeci de kilograme — o dansatoare corectă, cu niște picioare admirabile, neobișnuit de lungi pentru înălțimea ei, cu o voce mică, dar catifelată și senzuală, plină de nerv însă, o femeie cu draci, cum se spune. *Elle a du chien*. Altminteri timidă. Tremură toată, moare de frică, atunci cînd trebuie să coboare în sală și să glumească pe socoteala spectatorilor. După premieră, Aragon a scris un foarte frumos articol în *Nouvelles littéraires*, de o mare poezie, în care-l compara pe Lago cu Apolo : Vă închipuiți ce mîndru a fost *le Macaque*. Nu prea știa el nici cine e Aragon, nici cine e Apolo, dar ulterior i s-au dat toate lămuririle necesare.

— Și cum era, de fapt, *le Macaque* ? întrebă Marco care-l cunoștea.

— Splendid. Splendid și tropical. Pe atunci îmi telefona în fiecare seară după spectacol să-mi dea raportul, un fel de gazetă vorbită a Cazinoului. Și Doamne ferește dacă nu-l ascultam cu toată atenția pînă la sfîrșit, adică preț de o oră. „Vezi, îi profetiza Roland Petit, ai să ajungi un june-prim *en vogue* cum a fost Rudolf Valentino pe vremuri sau cum e acum Alain Delon". Dar de plătit tot prost îl plătea.

— Dar de ce l-ați poreclit *le Macaque* ? se interesă Philippe, captivat de verva povestitoarei.

— Pentru că turuie și clămpăne ca un *macaque*. Într-o seară, pe vremea cînd mai dansam încă la Casino, în pauză, am auzit pe cineva care vocifera la etaj într-o franțuzească scîlciată și schimonosită, dar cu un debit amețitor încît nu se distingea decît un mac-mac-mac fără sfîrșit. „Cine e" ? am întrebat-o pe cabiniera. „Noul angajat al teatrului, un om imposibil, țîfnos și pretențios că nimeni nu-i poate intra în voie." „Ia să văd și eu fenome-

hul“ mi-am spus și am căutat să-l cunosc. Și pe loc ne-am împrietenit. Am înțeles imediat ce se întîmplase : era o simplă confuzie de vîrste. Toată lumea îl lua drept un bărbat de douăzeci și cinci de ani, cîți avea pe atunci. Eu am fost singura care mi-am dat seama că nu era decît un copil de șapte ani. Un copil care se căsătorise fără a ști ce înseamnă o căsnicie, care făcuse la rîndul lui un copil, fără a ști ce înseamnă să ai un copil și care-și părăsise nevasta și odrasla, undeva în America lui Latină, ca să facă bani în Arcadia europeană, să le poată oferi o viață mai bună. Și tot strînge și strînge, bietul băiat, ca să-și aducă familia mai aproape. Deocamdată i-a strămutat pe părinți într-un orășel din Spania ca să se simtă în largul lor, fiindcă nu cunosc altă limbă decît spaniola. E bun și inimos Jorge Lago — în teatru i se spunea Georges — cu toată firea lui sucită și arțăgoasă.

— Dar de ce, de vreme ce spectacolul a avut atîta succes, stărui doamna des Vallières, dornică să afle cît mai multe detalii, Zizi Jeanmaire s-a retras după mai puțin de un an de la premieră ?

— Și-a plătit orgoliul și lăcomia. A ținut morțiș să fie ea și numai ea pe scenă tot timpul, să cînte și să danseze toate rolurile. Și pînă la urmă n-a rezistat, a avut o depresiune nervoasă și a trebuit să întrerupă un timp ca să se refacă. În locul ei a intrat Lisette Malidor, negresa.

— Am auzit că are un corp extraordinar.

— Într-adevăr este foarte frumoasă. Are și voce și a învățat foarte ușor și repede să danseze, bineînțeles nu lucruri prea complicate. Îi lipsește însă strălucirea, dinamismul, vibrația pe care o avea predecesoarea ei. Tonusul spectacolului a scăzut imediat și ritmul a început să lîncezească. S-a jucat totuși în continuare patru ani de zile, dar cu săli pe jumătate goale. În schimb Lisette Malidor a făcut carieră. La început a fost plasatoare la Casino. Roland Petit a remarcat-o însă imediat și a și urcat-o pe scenă. Acum e vedetă la Moulin-Rouge.

— Zizi a dansat din nou, după o lungă pauză, spuse Marco, într-un balet montat tot de Roland Petit, pentru centenarul Operei. Gurile rele se întrebau pentru care centenar : al Operei sau al ei ? Ori al ambelor ?

— O, ce răutate ! protestă doamna des Vallières. Cred că de-abia a împlinit jumătate de secol. Și uite că la cei

cincizeci de ani trecuți ai ei, culege aceleași aplauze ca odinioară, în spectacolul de la Bobino.

Philippe avu impresia că doamna des Vallières nu era mai puțin malițioasă decît gurile rele pe care le osîndise mai înainte. Se simțea bine în tovărășia celor trei, în salonul în care focul ardea domol și răsfățat, cu perechea de pantofi noi așezați ca niște bibelouri pe cămin, cu lumînările ce pilpîiau capricios în cele două sfeșnice, cu conversația antrenantă și frivolă din care însă afla atîtea lucruri noi pentru el. Era lumea lui, ambianța după care tînjea și ar fi vrut să suspine și el ca doamna Alexandre „O, Timp, oprește-ți zborul !"

— Cazinoul a fost o aventură costisitoare pentru Roland Petit, spuse Marco, probabil că mai e și acum înglodat în datorii.

— Amintește-ți de Barrault, ale cărui planuri s-au prăbușit de cîteva ori în șir ca niște castele din cărți de joc și care de fiecare dată a trebuit să pornească totul de la început și încă la o vîrstă înaintată, îi replică doamna Alexandre. După ce i s-a luat conducerea Odeonului, a vîndut niște tablouri de mare preț din colecția lui, după cîte se spune, și suma realizată a investit-o în montarea lui *Rabelais* într-o sală de *catch* din place Blanche. Spectacolul a fost bine primit la Londra, nu și la Paris însă. Pierdea cîte treizeci de mii de franci săptămînal — asta o știu de la una din interprete — pînă n-a mai putut, i-a ajuns cuțitul la os. A trebuit să lichideze totul. Și asta în toiul iernii, cînd e atît de greu pentru un actor să găsească un angajament, deoarece spectacolele sînt toate pregătite și programate cu luni înainte !

— Barrault este vagabondul nemuritor, continuă Marco, luîndu-i vorba din gură. El însuși se consideră un comedian ambulant. După o nouă aventură cu Teatrul Récamier unde a montat *Harold și Maud* și după multe altele din trecut, s-a lansat în cea mai riscată antrepriză a lui : transformarea gării d'Orsay într-o sală de spectacole. După cum spunea nu mai știu care gazetar : ce alt loc putea fi mai potrivit pentru un hoinar ca el decît o gară ? Antrepriză cu atît mai riscată cu cît construcția urma să fie demolată odată cu Halele. De astă dată a avut noroc și pare să aibă și de aci încolo toate șansele de partea lui. Într-o seară, Clermont-Tonnerre, care era pe atunci

ministrul culturii, vine la spectacol, priveşte cupola din sticlă şi fier forjat, îi place arhitectura ornamentiată *fin de siècle* şi de a doua zi chiar porneşte o campanie ca s-o salveze. Şi reuşeşte. Iar Barrault rămîne mai departe chiriaşul S.N.C.F.-ului.

— Alegerea nu mi se pare chiar atît de fericită, opină doamna Alexandre. Sala se zguduie din toate încheieturile de cîte ori trece un tren subteran, de parcă ar fi un cutremur de pămînt. Şi trec multe trenuri, ceea ce nu e deloc în avantajul spectacolului. Mă întreb uneori de ce un teatru atît de elegant şi de spaţios ca Eduard VII stă de atîta vreme părăsit şi de ce Barrault trebuie să joace într-o gară iar trupa lui Peter Brook în ruinele de la Bouffes du Nord ? Ca să nu mai vorbesc de Théâtre de Paris, de Moderne sau de Hebertot care îşi deschid porţile pentru o lună, două şi intră iar în relâche pentru trei, patru luni. Să fie proprietarii sălilor respective atît de pretenţioşi şi de încăpăţînaţi ?

— E un simptom, care nici măcar alarmant nu mai poate fi, pentru că ne-am obişnuit cu el. Lumea ocoleşte teatrul. Refuză efortul pe care i-l cere ascultarea unui text. Preferă spectacolul bulevardier unde totul e convenţional şi fără probleme, iar tineretul aleargă la spectacolele unui Planchon, unui Peter Brook sau Marcel Maréchal ori ale mai ştiu cărui Théâtre de la Tempête în care se petrec atîtea lucruri încît nu mai ai timp să observi că printre multele peripeţii se mai rostesc şi nişte replici.

— Pentru mine teatrul a fost întotdeauna o odihnă şi o încîntare, spuse doamna des Vallières. Îmi amintesc cu drag şi acum de *Harold şi Maud*. Am văzut şi filmul, un film bun, nimic de zis, dar prea direct, prea brutal, cu situaţii absolut neverosimile şi uneori chiar penibile. Madeleine Renaud aduce cu ea pretutindeni poezia, e toată numai poezie, graţie şi delicateţe şi nu-ţi vine greu să crezi că un adolescent a putut fi fermecat de ea. Îmi povestea una dintre clientele noastre că, într-o dimineaţă, ieşise în oraş după treburi şi mergea posacă şi gînditoare, cu ochii în pămînt, fără să vadă nimic, preocupată de grijile casnice, de bărbatul cu care avea neînţelegeri, de copilul care începuse să fumeze şi cîte altele. Şi aşa, gînditoare şi încruntată, ajunsese într-o staţie de autobuz. În

timp ce aştepta, a simţit la un moment dat că se întîmplă ceva neobişnuit şi că trebuie să ridice ochii : lîngă ea se oprise Madeleine Renaud, care aştepta de asemenea autobuzul, îmbrăcată într-un taior de culoare închisă, cu un buchețel de violete prinse în piept şi pe buze cu acel surîs diafan pe care numai Madeleine Renaud îl are. Şi de abia atunci şi-a dat seama că afară era primăvară, şi soare, şi flori şi că avea tot dreptul să se bucure de viaţă.

— Ce frumos ! spuse doamna Alexandre, înduioşată. Într-adevăr, Madeleine te poate face să te gîndeşti la primăvară. De ce tocmai ea trebuia să joace *O, les beaux jours !* Cred că era sfîşietor.

— N-am văzut-o niciodată, mărturisi Philippe ca şi cum ar fi vrut să se scuze. Nici pe ea, nici pe Edwige Feuillère, deşi treceam adesea prin faţa teatrului Atélier şi mă opream să citesc afişele, pentru că pe atunci mă mulţumeam doar să privesc afişele, n-aveam bani pentru biletul de intrare. Mă atrăgea titlul piesei : *Dulcea pasăre a tinereţii.*

— Păcat ! Erai un copil pe atunci, nu ? Nu cred să fi avut mai mult de cincisprezece ani. A fost impresionantă. Un spectacol poate mediocru, nu ştiu şi nici nu mă interesa să ştiu, n-o vedeam decît pe ea. Impresionantă, într-adevăr. O mare actriţă. Îi acoperea pe toţi, îi desfiinţa. Nu înţeleg cum partenerul ei, Bernard Fresson, care e un actor apreciat, a putut fi atît de neconvingător. Parcă juca într-o altă piesă, un alt rol.

— Edwige Feuillère a fost toată viaţa o femeie frumoasă, interveni doamna des Vallières. Avea rutina scenei, o excelentă şcoală, se mişca admirabil, cu prestanţă, dar nu reuşea decît rareori să te emoţioneze cu adevărat. Totul era măsurat la ea, chiar cînd rîdea, se ferea parcă să deschidă gura cu un milimetru mai mult ca să nu-şi deranjeze frumuseţea. Au trecut însă anii şi frumuseţea ei s-a maturizat, a început să-şi piardă strălucirea şi Edwige a înţeles în fine că e zadarnic să mai lupte împotriva timpului şi că trebuie de aci înainte să lupte împotriva indiferenţei publicului, să-şi folosească toate resursele, să-şi impună personalitatea. Fiindcă are foarte multă personalitate şi o voinţă de fier. Şi a căutat roluri potrivite cu vîrsta sa, cu amurgul unei femei care a fost cîndva frumoasă : aşa a devenit Edwige marea actriţă de azi,

— Mulţumim pentru expunere, spuse Marco. Mama apără întotdeauna pe reprezentantele generaţiei sale.

— În primul rînd vreau să-ţi atrag atenţia că nu sînt octogenară ca Madeleine Renaud. Şi pe urmă : de ce generaţia mea ? Suzanne Flon, pentru care am o mare admiraţie, este mai tînără decît mine, ca şi Annie Ducaux, ca să nu mai vorbesc de Michèle Mercier, Geneviève Fontanel sau Geneviève Casile care sînt mai tinere şi decît tine, Marco. Asta ca să-ţi întorc tachinăria. Dar parcă mai ai timp să admiri pe cineva acum ? Actorii apar şi dispar ca stelele căzătoare, abia apuci să observi că erau, poate, excepţionali. Şi pe urmă se scufundă complet, ca să reapară din nou după cîţiva ani, cînd lumea aproape că i-a uitat.

— Suzanne Flon, îşi aminti doamna Alexandre, a locuit cîndva la cîţiva paşi de aici în Cité Lemercier.

— Cité Lemercier ? Unde vine asta ? întrebă Philippe.

— E o fundătură, puţin mai încolo, altminteri largă şi luminoasă, pavată cu pietre de rîu printre care creşte iarba. Ai crede că te afli într-un orăşel de provincie. O întîlneam adeseori pe stradă, simplă, modestă, n-o remarca nimeni, se pierdea printre trecători. E foarte curios : nici una din piesele în care a jucat în ultimii ani n-a avut succes. Pentru *Tereza* a primit un premiu. Sala însă era mereu goală.

— E mult prea fină ca să placă, motivă fostul dansator. Poate şi prea cerebrală. E apreciată mai mult de oamenii de teatru. Şi joacă rar pentru că îşi alege numai piesele care-i convin.

— Sau pentru că nu e solicitată, îşi dădu cu părerea Philippe.

— S-ar putea să ai dreptate, confirmă Olivier. E o asemenea derută în teatru încît antreprenorii de spectacole, comanditarii şi regizorii nu mai ştiu ce să facă, ce interpreţi să-şi aleagă şi mai ales ce piese. De aceea, invazia asta de actori necunoscuţi, răsăriţi peste noapte şi un repertoriu atît de haotic. În momentul de faţă, bunăoară, se joacă *Pescăruşul* în două montări diferite aşa încît puţinii amatori de teatru care au mai rămas trebuie să opteze pentru una din ele.

— Criza asta de spectatori care pe voi vă nelinişteşte atît de mult, spuse doamna des Vallières, nu este de azi,

de ieri, ci a existat întotdeauna. Pe vremea lui Mazarin care a încurajat Teatrul Italian, ba nu. ceva mai tîrziu, cred, spre sfîrșitul secolului al șaptesprezecelea, un contemporan scria că dintre cele trei teatre care se aflau pe atunci la Paris — Opera, Comedia Franceză și Italienii, ultimul făcea rețetele cele mai mari. De ce ? Fiindcă spectacolele lui aveau mai puțin bun-simț decît celelalte. Iar publicul, spunea autorul respectiv, dorește cît mai multă veselie, cît mai multe năzbîtii și vorbe de duh, iar dacă, întîmplător, se mai strecoară și cîte un lucru rezonabil printre toate astea, atunci trebuie să fie de bună calitate și să te facă să rîzi ca și celelalte. Iată o definiție a teatrului bulevardier de azi, care pe mine, drept să vă spun, mă plictisește îngrozitor. Prefer totuși bunul simț.

— Mama a rămas la secolul al șaptesprezecelea, spuse Marco.

— Ba, să am iertare, am trecut acum la *Epopeea amoroasă a lui Napoleon* de Paul Gordeaux. Dacă am să vă spun că o citesc cu pasiune o să rîdeți de mine. Să zicem deci că mă interesează mai mult din punctul de vedere al autorului. Istoricii ăștia sau, poate, numai unii dintre ei, simt o plăcere infantilă de a face autopsia marilor oameni așa cum ar spinteca niște păpuși, lăsînd să curgă tărîțele sau deșeurile cu care sînt umplute. Că a avut slăbiciuni Napoleon, este scuzabil omenește și de înțeles. Că a avut însă niște slăbiciuni ridicole și meschine, asta scoate în evidență înainte de toate meschinăria autorului. Napoleon, arată el, a colecționat nu mai puțin de două sute de metrese. Să-i fie de bine, bravo lui ! Era un afemeiat, asta se știe. A căutat cu disperare, ani și ani de zile, să se căsătorească, pînă a găsit-o pe Joséphine. Voia omul să se așeze la casa lui. I-a făcut curte cu asiduitate domnișoarei Montansier, directoarea teatrului de la Palais-Royal, care era cu patruzeci de ani mai mare ca el și care totuși l-a respins. Foarte bine, înseamnă că Napoleon era un om chibzuit și că ca nu și-a dat seama ce pierdea. Cel mai lamentabil este însă sfîrșitul acestui mare conducător de oști pe care orice femeiușcă îl purta de nas. În timpul exilului de la Sainte-Hélène, nemaiavînd nici un război de pierdut, Napoleon umbla după toate fetișcanele din insulă pînă ce o brodeză de șaptesprezece ani s-a îndurat să împartă așternutul cu el. Și ce făcea toată

ziua ilustrul împărat de care tremurase întreaga Europă? Stătea lîngă iubita lui și se uita la ea cum lucrează și uneori îi mai dădea o mînă de ajutor. Nu am avut niciodată admirație pentru Napoleon în privința căruia împărtășesc părerea lui Tolstoi din *Război și Pace* : a fost doar un accident al istoriei ori un rău necesar pe care împrejurările l-au scos la suprafață. În plus era un parvenit și un om de un prost-gust evident. Detest stilul *Empire* cu toți sfincșii și toate lebedele lui.

— Și totuși palatul de la Malmaison e încîntător, căută s-o tempereze Marco. Și pe urmă păpușile moderne nu mai sînt umplute cu tărîțe și cîlți ca odinioară.

Doamna Alexandre însă nu mai era atentă de cîteva minute. Cu pleoapele pe jumătate coborîte, într-un fel de contemplație visătoare, îl privea pe Philippe, atitudinea lui nonșalantă, degajată, deferența cu care o asculta pe vorbitoare, zîmbetul sinuos, ușor amuzat, dar prevenitor, mîinile care se odihneau firesc pe brațele fotoliului fără nici o urmă de stinghereală sau de timiditate. De unde avea băiatul ăsta atîta eleganță, cine-l învățase să se poarte atît de dezinvolt și totuși cu atîta măsură pe copilul ăsta crescut la voia întîmplării într-o veșnică peregrinare din hotel în hotel, de o femeie capricioasă și voluntară și de un bărbat urmărit de poliție, care apărea pe negîndite în casă și dispărea tot așa ? Francheța și onestitatea lui erau învăluite totuși în atîtea mistere. Va avea oare vreme sau va reuși să le descopere ? La ce bun însă ? Nu era de ajuns că-l vedea acolo în fața ei, în salonașul de subprefectură ? Doamna Alexandre se simțea mulțumită, împăcată, aproape fericită, așa cum nu se mai simțise de mult. „O, Timp, oprește-ți zborul !“

— Dar tînărul nostru prieten, reveni doamna des Vallières, nu ne-a spus nimic pînă acum. Poate ar vrea să recite vreuna din bucățile pe care le prepară pentru Conservator ?

— Eu, doamnă, se scuză Philippe, duc tava deocamdată.

— Faci figurație ?

— Exact cum ați spus : figurație. La *Atelierul meșterului Albert.*

— E un atelier experimental pentru tineret ?

— Pentru tineret, poate, mai mult sau mai puțin, iar experiențele sînt doar culinare, răspunse Philippe cu un

aer atît de ceremonios încît doamna Alexandre pufni în rîs. *Atelierul meşterului Albert* e un restaurant, de fapt, iar eu sînt chelner.

— Trebuie să fie un restaurant foarte luxos, spuse doamna des Vallières, fără a se arăta cîtuşi de puţin surprinsă, ca să-şi poată permite a avea un salariat atît de drăguţ şi distins.

— Vă mulţumesc, doamnă des Vallières, interveni dansatoarea. Philippe a fost salvatorul meu într-o noapte cînd rătăceam pe străzi, în căutarea unui taxi. Era pustiu, era frig şi uitaşem încotro curge Sena, iar Philippe era supărat pe regina Margot.

— Nu înţeleg nimic, dar probabil că a fost o ambianţă foarte romantică, spuse doamna des Vallières, apoi, văzînd că tînărul se ridicase să plece : sper că ai să vii să vizitezi şi Atelierul meşterului Marco Olivier, eşti un om de gust şi cred că o să-ţi placă.

Doamna Alexandre îl conduse pînă la uşă :

— Acuma ştii, îi aminti ea, privindu-l în ochi cu duioşie, vorbitorul este deschis în fiecare zi, între douăsprezece şi două şi jumătate. După aceea Madame Arthur se duce la baraca ei de bîlci din *rue de l'Echiquier.* Iar miercurea e ziua dedicată prieteniei.

TRECU O SĂPTĂMÎNĂ ÎNTREAGĂ

însă fără ca Philippe să dea vreun semn de viață. „Să fi spus ceva care l-a jignit, se gîndea doamna Alexandre, sau poate s-a simțit desconsiderat fiindcă ne-am așternut la palavre și lui nu i-am mai dat nici o atenție ? Să-l fi deranjat cumva prezența lui Delphin ? Oricum era prevenit. Cu un om ca el atît de discret sau de secret, nu prea știi cum să te porți.“ În vreo două rînduri luase receptorul în mînă, pregătindu-se să formeze numărul lui, apoi renunțase. „Facă ce o vrea. De ce să-i creez obligații ? Și-apoi ce sens are această legătură ? Existența mea e completă, n-a mai rămas nici un locșor liber, Philippe ar fi supranumerar. Am eu vreme să dădăcesc un mucos ?“ Căuta să-l minimalizeze, mascîndu-și nemulțumirea sub o prefăcută detașare. Îi părea rău însă, mult mai mult decît își mărturisea sieși. „Biet copil singuratic !“ își spunea înduioșată, pregătind rațiile de vitamine ale pisicilor.

Miercurea următoare totuși renunță să mai aștepte și, îmbrăcată elegant, ca de zile mari, cu mantoul de astrahan, coborî sprintenă scările, într-o stare de plăcută disponibilitate. Se ducea într-o vizită. De cînd nu i se mai întîmplase așa ceva ? Nici nu mai ținea minte. Ultima oară fusese, ultima oară...

Deschizînd ușa ce da spre gang, se opri locului, surprinsă. Era într-adevăr el, nu se înșela ? La capătul dinspre curte al gangului, întors în profil — nasul puternic și foarte drept, părul lung ce făcea o buclă pe frunte, genele dese — Philippe privea scrutător ferestrele apartamen-

tului ei. Doamna Alexandre rămase în prag, ferindu-se să mai facă vreo mișcare și urmărindu-l atentă. Tînărul însă nu avea de gînd să plece, se uita mai departe, concentrat, în direcția salonașului de subprefectură, ca un detectiv în misiune, pînă ce își dădu seama că se mai afla cineva în apropiere.

— Să știi că nu obișnuiesc să stau toată ziua la fereastră, spuse doamna Alexandre, degeaba aștepți.

Tînărul tresări și se răsuci brusc spre ea. Se înroșise ori era numai o părere ?

— Veneai la mine ? De ce nu mi-ai telefonat ? Îmi pare rău, dar trebuie să ies în oraș.

— A, nu, se grăbi el să se justifice. Eram în treacăt pe aici și am intrat o clipă din simplă curiozitate. Am ieșit să iau aer și, fără să știu cum, am ajuns în cartier.

Își redobîndise cu ușurință stăpînirea de sine și mințea cu detașare. Ce reflexe prompte avea băiatul ăsta !

— Atunci, dacă n-ai altceva mai bun de făcut, mă poți însoți pînă la metrou.

— Vă grăbiți ? Unde vă duceți ?

— Îți răspund, deși ești indiscret : în strada Rambuteau, la prietenul meu Jean-Noël, despre care ți-am vorbit. E prima vizită pe care i-o fac deși ne cunoaștem de opt ani.

— Și stați mult acolo ?

— Ei, dar ce înseamnă asta ? Mă controlezi ? Uite, îți răspund și de astă dată : stau exact o oră. Jean-Noël m-a prevenit că la două are o repetiție. Deci la unu și jumătate trebuie să ies pe ușă.

— Foarte bine.

— Foarte bine, ce ? Că ies pe ușă și nu pe fereastră ? Ar fi imposibil pentru că apartamentul e la etajul cinci

— Am să vă spun : din Rambuteau, prin rue des Francs-Bourgeois, ieșim la mine acasă. Iar de la mine pînă în piața Bastiliei sînt doi pași. Cunosc un restaurant acolo foarte onest și foarte simpatic, cu terasă închisă. Îmi pot permite să vă invit la masă ?

— Propunerea e tentantă, cu atît mai mult cu cît Delphin și cu mine avem programe diferite azi. Și ce-ai să faci între timp, mă aștepți în stradă sau te duci să vizitezi monstrul Beaubourg ?

— Să știți că-mi place.

— Ce-ți place ? Monstrul Beaubourg ? Sînt gusturi și gusturi.

— Nu. Faptul că mă luați mereu în răspăr. Mă simt ca un copil care a făcut o boroboață și-mi vine să rîd.

— Admirabil ! Și de ce nu mi-ai atras atenția mai demult ? Am eu un aer de guvernantă englezoaică ? Am să-ți fac și eu o propunere, dar cu obligația ca s-o primești. Un restaurant e costisitor și nu accept să cheltuiască nimeni cu mine, cu atît mai puțin un băiat care-și cîștigă existența cu greu. Cumpărăm ceva pe drum, pe urmă te duci frumos acasă, pregătești masa și mă aștepți. Mîncăm fără nici o etichetă.

— Nici nu-mi puteam dori ceva mai încîntător, spuse Philippe cu entuziasm. Dar nu cumpărăm nimic, am eu de toate acasă, brînzeturi, andive, icre de lump — caviarul săracului — și am să vă fac niște macaroane milaneze de toată bunătatea. Am mai învățat și eu cîte ceva, servind la restaurant. Vreți să luați metroul de aici ? Să coborîm mai bine la Saint-Lazare. Aveți un metrou direct pentru Rambuteau.

— Bine. Numai să nu mă faci să întîrzii.

Piața Clichy clocotea împînzită de mașinile ce veneau din șapte direcții deodată, dirijate de un complex de semafoare. În mijlocul pieții imensul, alegoricul și teatralul monument al apărării Parisului de către mareșalul Moncey, un monument atît de înalt încît nici un trecător nu se mai ostenea să ridice ochii spre a-l privi.

Aveau de traversat trei artere importante pentru a ajunge pe strada Clichy ce cobora în pantă ușoară spre scuarul bisericii Trinité. Pe dreapta, după un magazin supraîncărcat cu cele mai noi aparate de recepție și de audiție muzicală, se înșiruiau somptuoasele vitrine ale negustorilor de covoare, în care vechi și prețioase tapiserii evocau în imagini florale rafinatele grădini ale Semiramidei țesute din fire de mătase și moi lîneturi. Peste drum, o firmă ale cărei culori păliseră de mult, anunța existența unei bătrîne și desuete *Academii a Biliardului*. Cufundîndu-se în șuvoiul mulțimii ce împînzea trotuarele la ora aceea activă, gospodărească, Philippe fu izbit ca întotdeauna de contrastul dintre forfota neistovită a străzii și solitudinea ciudată a magazinelor în care, machiate ca niște bibelouri de Saxa. vînzătoarele își făceau de lucru cu mișcări lente, ca într-un acvariu, în așteptarea unor cumpărători prezumtivi, întrebîndu-se cum de reușeau patronii să susțină cheltuielile de regie și să înfrunte concurența zdro-

bitoare a *Monoprix*-urilor și *Drugstore*-urilor ce ispiteau curiozitatea și ademeneau simțul de economic al consumatorilor. Reclama devenea spectacol în sine și utilitatea ei se pierdea în absurd.

În dreptul fundăturii în care se afla teatrul lui Lugné-Poe, *l'Oeuvre*, doamna Alexandre încetini pasul pentru a arunca o privire spre micul afișier cu fotografii. Aici o văzuse o dată, pe vremea cînd se juca *Leul în iarnă*, pe Edvige Feuillère interpreta Aliénorei d'Aquitaine, intrînd în teatru cu mersul ei princiar, înaltă, elegantă, dreaptă ca un plop tînăr și cu războinica feminitate a unei amazoane ce înfruntă orgolioasă trecerea anilor. Și tot aici îl întîlnise pe Paul Guers cu o barbă căruntă de patriarh. Paul Guers care jucase timp de patru ani la teatrul Michel *Orașul al cărui monarh era un copil*, piesa lui Montherlant, sărbătorind jubileul de o mie de spectacole. „Pînă la urmă, abatele de Prats, rolul pe care-l interpretați în piesă, n-a ajuns să se infiltreze în viața dumneavoastră personală ?“ fusese întrebat de un gazetar. „Nu, răspunsese actorul, pentru că de obicei ies din rol în momentul cînd părăsesc scena. În schimb mi-a impus o disciplină foarte severă. Mănînc cumpătat, nu beau deloc și îmi impun să dorm un anumit număr de ore. Aproape o existență ascetică“. Ar fi putut fi o glumă, dar doamna Alexandre știa că e un adevăr. Existența ei nu era mai puțin ascetică, în afara celor șapte ore pe care le trăia zilnic la Mayol. Paul Guers își permitea uneori, cînd se simțea obosit, să-și întrerupă activitatea, avînd o dublură. Dar ea care apărea zi de zi în două reprezentații succesive ? Dacă ar fi lipsit o singură dată ar fi însemnat să dea tot spectacolul peste cap. „Gîndiți-vă la actorii japonezi care joacă piese de cîte șase, șapte ore și trăiesc exclusiv în teatru“ le spunea fetelor, cînd se plîngeau de oboseală.

— Vă preocupă ceva ? întrebă Philippe intrigat de tăcerea ei.

— Nu. Mă gîndeam că aici l-am văzut acum patru ani pe Paul Guers în rolul lui Henric al II-lea și că, de atunci, n-am mai auzit nimic despre el, a dispărut în necunoscut ca și cum s-ar fi retras din teatru.

— Nu înțeleg de ce. N-am avut posibilitatea să mă duc prea des la spectacole și nici să urmăresc carierele actorilor, dar tot ce am aflat în ultimul timp mă pune pe gînduri.

— Foarte bine, nu-ţi strică. Succesul în teatru e tot ce poate fi mai fragil şi mai capricios. Ca rîurile acelea care se afundă la un moment dat în nisip ca să iasă din nou la suprafaţă după cîţiva kilometri. E bine să ştii ce te aşteaptă. Ceea ce nu înseamnă că trebuie să renunţi. Însuşi Michel Simon, aşa mi s-a spus cel puţin, a rămas cîndva un an întreg fără angajament. A fost totuşi una din ilustrele figuri ale filmului francez.

— Şi care credeţi că ar putea fi cauza ?

— Concurenţa dintre teatrul de vedete şi cel în care caută să-şi impună supremaţia regizorul. Primul e mai costisitor, în schimb este pe gustul generaţiilor mai vîrstnice, care au şi ceva mai mulţi bani. Iar regizorii cu o prea puternică individualitate, la rîndul lor, preferă să lucreze cu debutanţi sau cu actori de mîna a doua, fiindcă sînt mai docili şi mai uşor de modelat, altminteri s-ar ciocni de personalitatea inflexibilă şi exigentă a vedetelor şi ar ieşi scîntei. În al doilea rînd, fii sigur că Jacqueline Maillan, Brialy, Sophie Desmarets sau Jean Le Poulain vor fi mereu prezenţi pe afiş deoarece fac publicul să rîdă, aşa cum nu se întîmplă cu Daniel Ivernel, Suzanne Flon, Maria Casarès sau Paul Guers care vor neapărat să-l impresioneze şi să-i scuture apatia. Şi, la urma urmei şi mai presus de orice este o chestiune de noroc.

Apoi fără nici o tranziţie :

— Uite aici e cafeneaua Bauman de unde-l cunosc pe André, colegul tău.

— Nu mai e la noi.

— De ce ?

— E cam zăpăcit, mereu îi lipseau tacîmuri şi servete la număr. Şi a mai fost şi o poveste la mijloc, nu ştiu ce anume, n-am vrut să întreb şi nici nu mă interesează.

— Şi aici, pe cît se pare, a făcut o boroboaţă, dar n-am putut afla ce. Cînd dansam la Casino, veneam regulat cu o oră înainte de spectacol, să-mi beau cafeaua. Într-o seară s-a apropiat de mine şi m-a întrebat în şoaptă : „N-aveţi idee de vreun loc, undeva, pentru mine ? Aş vrea să plec de aici.“ N-aveam nici o idee, aşa că nu i-am putut fi de folos. Am întrebat-o pe doamna Bauman ce s-a întîmplat. „Vă rog să nu interveniţi, mi-a spus, nu ştiţi ce-a făcut.“ A doua zi nu l-am mai văzut, m-a servit un alt băiat. Poate chiar ăsta, dar nu cred. Se vor fi schimbat mulţi de atunci.

În interiorul cafenelei domnea un calm patriarhal. La casă patroana număra niște mărunțiș iar în dreptul uneia din oglinzile localului un nou André își studia pe îndelete ținuta : vesta roșie îi venea ca turnată, nici un pic de burtă, pieptul suficient de bombat, impresie excelentă pentru oricine ar fi intrat pe ușă în momentul acela : o americană bogată între două vîrste, amatoare de aventuri pariziene sau un regizor de cinema în căutarea unui interpret. Visconti nu-l descoperise pe Helmut Berger într-un hotel din Germania Federală unde era băiat de serviciu ? Altminteri ce putea să aștepte un tînăr ca el într-o cafenea cu clienți rari, unde cu greu ar fi putut încropi un mic capital din cele patruzeci sau cincizeci de centime primite bacșiș la un filtru sau la o sticlă de bere. Destinul îi oferise totuși, la vîrsta cea mai prielnică, o vitrină în calea tuturor, geamurile imense, mereu luminate, ale cafenelei. Era îndreptățit deci să aștepte, cu un fel de languroasă indolență, ocazia nedefinită, încețoșată, căreia imaginația lui săracă nu era în stare să-i dea o figură precisă, dar al cărei presentiment îl păstra dispersat în întreaga sa ființă. De cîte ori se deschidea ușa, indiferența opacă a privirii lui avea o sclipire de atenție ascuțită care se stingea imediat ce constata că noul sosit nu sugera nici un fel de miracol posibil. Și așteptarea continua să plutească în el, ca particulele unui coloid, tulburate, cînd și cînd, de suflul ușor al ușii deschise și închise, înregistrînd o nouă prezență. Tînărul își ducea mai departe existența lui de protozoar, înghițind clipele și asimilîndu-le ca pe niște corpusculi. De la douăzeci și doi de ani la treizeci se întinde un timp incomensurabil. De opt ori cîte trei sute treisprezece zile (scăzînd zilele de repaus), în care cel mai meschin calcul al probabilităților nu se putea să nu lase, pe ici, pe colo, rătăcită, cîte o șansă. N-ar fi imposibil, bunăoară, să ajungă barman la un local de noapte din preajma Operei sau, cine știe, chiar *maître d'hôtel* la un restaurant pe Champs-Élysées ori în Montparnasse. La treizeci de ani șansele încep să fie numărate ; dacă n-ai dat lovitura cea mare, aluneci vertiginos, ceas cu ceas, spre bătrînețea ce sosește mult mai curînd în lumea ospătăriilor de lux, unde consumul de tinerețe este aprig și nesățios. La patruzeci de ani cu greu va mai putea găsi un post la o cafenea de cartier sau ca portar, la un hotel modest. Dacă nu va naufragia în cine știe ce orășel de provincie, într-un

bar cu clienți dubioși și prostituate de duzină, în vacarmul unui magnetofon urlător.

Forfota străzii îi prinsese ca într-o mașină de tricotat, silindu-i să adopte automat mișcarea ei cadențată. Peste drum, la Casino de Paris, Line Renaud, întinerită și flatată de un desenator abil, înlocuise de mult silueta ciocolatie a Lisettei Malidor, o *Maja desnuda* a tropicelor, văzută însă de ochiul lui El Greco.

— Biata Zizi și *son truc en plumes*, murmură doamna Alexandre.

— *Son truc en plumes* ?

— E șansoneta pe care a lansat-o arborînd trena din pene de paradis. Dacă ar fi fost de lebădă, aș fi zis că i-au purtat ghinion. Zizi Jeanmaire este totuși pasărea-phoenix, a renăscut din cenușa unei montări colosale dar fără noroc. Ce s-o fi întîmplat cu *son truc en plumes* ? Știi, am apucat trista împrejurare cînd, după moartea lui Varna, s-a vîndut la licitație întreaga garderobă de la Casino de Paris, toate costumele purtate pe vremuri de Mistinguett, de Joséphine Baker și de Cécile Sorel : o avere. Dar ce jalnic, ce sfîșietor bilanț al unei munci de o viață ! Și ultimele spectacole înainte de lichidare : ce debandată ! Nimeni nu mai avea chef de nimic, toți își făceau de cap. Eu și cu Lago eram singurii care ne indeplineam la fel de conștiincios datoria și căutam să-i mai ținem în frîu pe ceilalți.

Ajunseseră în dreptul grădiniței de la poalele bisericii Trinité, oaza celui mai animat dintre cartierele comerciale ale Parisului, acel forfotitor furnicar omenesc din jurul magazinelor Lafayette și Printemps, revărsat în continuare pe rue de la Chaussée d'Antin, pe străzile Mogador, Caumartin, Havre și Saint-Lazare și oprit brusc în capătul potolitei străzi Châteaudun, în care vuietul orașului se cufunda ca în cutia de rezonanță a unui violoncel.

De fiecare dată cînd trecea prin fața bisericii Trinité, doamna Alexandre respira adînc frumusețea clădirii surarginții cu multele ei statui înfășurate în zborul leneș al porumbeilor și în lumina zilei însorite. În micul scuar, încă înverzit în toiul iernii, o tihnă de provincie îndepărtată, cîteva bănci, un pensionar răsfoia ziarul, doi copii se jucau în nisip. un tînăr îmbrăcat neglijent fuma încruntat o țigară. o gospodină placidă se așezase să se odihnească, ținînd în brațe sacoșa cu tîrguieli. În jur mașinile lunecau, țesînd o rețea amețitoare de viteze și sensuri. — Anacronism

ce alătura două timpuri diferite : grădiniţa rămăsese undeva în trecut, contemporană cu omnibuzele cu cai şi cu echipajele luxoase. Culorile în schimb îmbinau cele două permanenţe pariziene : verdele sumbru al vegetaţiei cu frunze perene şi alb-cenuşiul construcţiilor, pe care scînteierile soarelui le nuanţa în fel şi chip, făcînd să transpară lumina lor mocnită, interioară.

Coliră la dreapta spre staţia Saint-Lazare. În pasajul subteran înconjurat de mici magazine pitoreşti, se despărţiră, fiecare avînd de luat o altă linie de metrou.

— Mai ţineţi minte unde aţi fost în seara aceea ? întrebă Philippe. Să vă dau adresa.

— Fii fără grijă, dacă vrei pot să-ţi desenez şi planul casei. Cunosc drumul : place des Vosges, rue des Tournelles, Jean Beausire (eu aş spune mai curînd Philippe Beausire). Ca să-ţi dai seama că sînt atotştiutoare, am să adaug că pe rue des Tournelles a locuit şi Ninon de Lanclos. Ai auzit de ea ?

— Ei, asta e, cum să nu fi auzit ? A fost o curtezană frumoasă.

— Ce repede şi sumar sînt catalogate bietele femei ! A fost o mare doamnă, *cher monsieur* !

În metrou doamna Alexandre găsi o strapontină liberă la capătul vagonului şi se aşeză acolo să privească în golul tunelurilor pe ai căror pereţi, din loc în loc, era zugrăvită de cine ştie cînd reclama lichiorului aperitiv Dubonnet. Nu vedea însă nimic. În amintirea ei se proiecta acum o scenă de teatru cu albe coloane de carton şi trepte, luminată de albastrul unui clar de lună, un fel de curte interioară, în care sub privegherea bătrînului cerşetor, Oreste şi Electra stăteau cufundaţi în somn, el întins pe un soclu cu capul pe genunchii ei, ea rezemată de trunchiul uneia din coloane.

„Hai, luaţi-o din loc, cucuvelelor ! Îi treziţi !“ se răstea Cerşetorul la micile Eumenide ce-l înconjuraseră pe Oreste încercînd să-l zgîndăre cu răutăţile lor.

„Priviţi-i pe cei doi inocenţi ! îşi continuase monologul Cerşetorul în faţa tragicei imagini a frăţiei, cîtă dreptate au să doarmă în acest ultim ceas de care se mai pot bucura ! Să-i lăsăm ! Eu am să dau o raită. Mi-e teamă să nu-i trezesc. Voi toţi care rămîneţi însă tăceţi şi înclinaţi-vă !... E prima odihnă a Electrei !... E ultima odihnă a lui Oreste !“

În sală se așternuse o liniște adîncă, de mare ceremonial și în această liniște profundă se desfășurase gingașa, mirifica tălăzuire poetică din *Lamentația grădinarului*. Aproape fără să mai răsufle, cu privirea ațintită spre scenă și atenția dureros încordată, doamna Alexandre se străduise să surprindă în frazarea și accentele marelui actor Michel Duchaussoy secretul acelei liniști compacte ce coborîse peste parterul, peste cele trei rînduri de loji și peste balcoanele Comediei Franceze. Cuvintele interpretului erau sorbite în reculegere ca o împărtășanie, pentru ca, în final, după cîteva clipe de suspensie, să izbucnească, entuziaste, aplauzele.

„O tăcere, o secundă din tăcerea ta... e o dovadă cu atît mai puternică. Ascultați... mulțumesc."

O, Doamne, acel „ascultați", acel „mulțumesc" care se pierdea ca o fluturare de batistă în profunzimile scenei ! Aplauzele. Cortina.

În pauză cineva ieșise la rampă spre a anunța că, fiind ziua foștilor combatanți, doamna Gabrielle Robinne, și ea „fostă" societară a Teatrului Francez, avea să facă o cheta prin sală. Gabrielle Robinne ? Mai trăia încă ? Nu apucase s-o vadă jucînd, o cunoștea doar din auzite, fiindcă se retrăsese de mult din viața artistică. Știa doar că soțul său, actor proeminent și el, se numise Alexandre. În momentul acela din al doilea rînd de staluri se ridicase o doamnă cu părul cărunt, încă frumoasă, înaltă și zveltă, fardată discret și îmbrăcată cu o rochie neagră de voal, ținînd în mînă o cutie pentru ofrande. Era o seară festivă, o seară caldă, îmbietoare, de toamnă, totul i se părea admirabil, totul o impresionase : textul dens, sinuos, scînteietor, cu zeci de reflexe, cu zeci de nuanțe, făcînd ape-ape, ca un briliant de preț, jocul lui Michel Duchaussoy, prestigiul marei cochete care era Annie Ducaux, frumusețea sumbră a Geneviévei Casille în rolul Electrei, glasul ei cu inflexiuni de violă, în fine surprinzătoarea apariție a lui Oreste, un tînăr actor blond cu ochii foarte albaștri, al cărui nume avea o rezonanță ciudată. Oare vechii argieni erau blonzi și aveau ochii atît de albaștri ?

În *Electra* lui Giraudoux îl văzuse pentru prima oară pe Jean Noël Sissia cu care nu și-ar fi închipuit — col puțin în seara aceea — că avea să se împrietenească mai tîrziu. Ceea ce o frapase mai ales fusese claritatea și timbrul unei voci de o calitate rar întîlnită în teatru.

Începuse actul al doilea. Înconjurat din nou de Eumenidele care crescuseră între timp, devenind adolescente, Oreste deschisese ochii și rostise prima replică „Sînt treaz, surioară" urmată de răspunsul Electrei „Trezește-te din această trezie. Nu asculta ce spun fetele astea". „O, Electra, ești sigură că n-au dreptate ?"

Și spectacolul continuase, crescînd treptat în intensitate, culminînd cu marea scenă a justificărilor Clitemnestrei, trecînd apoi pe un plan narativ — ca în tragediile lui Eschil — prin ampla povestire a Cerșetorului. Apoi finalul ca răsuflarea unui om ce s-a istovit alergînd și se oprește să-și astîmpere bătăile inimii, finalul ce părea să evoce acordurile simfoniei a șasea a lui Beethowen, atunci cînd, după ce furtuna s-a îndepărtat, în liniștea tivită de nori negri la orizont, se aude pitpalacul cîntînd :

Prima Eumenidă : Uite unde te-a dus orgoliul, Electra! Nu mai ești nimic ! Nu mai ai nimic !

Electra : Îl am pe Oreste ! Am dreptatea ! Am totul !

A treia Eumenidă : Oreste ! Pe Oreste n-ai să-l mai vezi niciodată. Te părăsim acum spre a hotărî asupra lui. Vom lua vîrsta ta și chipul tău ca să-l hăituim. Și nu-i vom mai da pace pînă cînd nu va începe să aiureze și nu-și va face singur seama, blestemîndu-și sora.

Electra : Am dreptatea ! Am totul !

Femeia Narses : Ce tot spun astea ? Ce rele sînt ! Unde-am ajuns, biată Electra, unde-am ajuns !

Electra : Unde-am ajuns ?

Femeia Narses : Da, lămurește-mă. Eu înțeleg mai greu. Simt, fără îndoială, că se întîmplă ceva, dar nu prea îmi dau seama ce anume. Cum se numește asta, cînd se revarsă de ziuă, ca azi, și cînd totul s-a năruit, cînd totul a fost pustiit și cînd totuși aerul mai poate fi încă respirat, cînd ai pierdut totul, cînd orașul e cuprins de flăcări, cînd nevinovații se măcelăresc între ei, dar cînd totuși vinovații trag să moară, în revărsatul zilei ce începe ?

Electra : Întreabă-l pe Cerșetor. El știe.

Cerșetorul : Toate astea poartă un nume foarte frumos, femeie Narses. Numele lor e aurora.

Dezastrul Electrei, cruzimea Eumenidelor, candoarea și milostenia femeii din popor, nota de ironie din ultima replică a solemnului Cerșetor, umilă întruchipare a destinului : ce stranie împletire și cît de tulburătoare !

După spectacol, doamna Alexandre simțise nevoia să umble puțin, să-și adune gîndurile și să pună ordine în multele emoții ce se suprapuseseră și în ideile ce dospeau și creșteau, ramificîndu-se abundent, din piesa lui Giraudoux, ca dintr-un teren fertil. Era aproape de miezul nopții și străzile mai păstrau oarecare animație, Parisul fiind în momentul acela năpădit de străini cu prilejul nu știu cărui salon al automobilului. Casino de Paris se închisese și avea acum un angajament de o lună la un local de noapte din apropierea Teatrului Francez, unde apărea cu Milovan într-un dans acrobatic, înscris în program la ora douăsprezece și jumătate. Milovan nu era deloc amator de teatru și adoptase profesiunea ei în parte pentru a a putea fi mereu împreună, dar totodată cu gîndul de a scoate cît mai mulți bani, ca un vrednic fiu de negustor. Învățase, cu tenacitate, cu îndărătnicie, meseria, antrenîndu-se zilnic ore întregi și, avînd aptitudini firești, în mai puțin de un an ajunsese un excelent dansator de cabaret. Fusese epoca luminoasă, de nesăbuită risipă sentimentală și de intensă și voluptoasă împlinire trupească, epoca aflată sub egida lui Milovan și care purta numele lui, stema și flamura lui. Transfigurat de prezența lui Milovan, micul apartament din strada Lemercier se strămutase pe un tărîm ireal, într-o eternă „grădină a deliciilor". Eternitate de o clipă. Singurătate în doi. De-abia cînd se despărțiseră, doamna Alexandre înțelesese că se aflase sub influența unui stupefiant și că grădina desfătărilor fusese doar o hală pustie mobilată cu efemerele artificii ale unui bal mascat.

„Sînt treaz, surioară." „Trezește-te din această trezie."

Piesa lui Giraudoux îi picurase treptat în conștiință o limpezime pe care de mult o pierduse. În cele trei ore cît durase spectacolul, Milovan încetase a mai fi acaparanta obsesie de fiecare clipă. Doamna Alexandre își dădea seama că pe lume există multe lucruri admirabile și că admirația în sine este un act de fervoare comparabil, ca plenitudine, cu voluptatea dăruirii în dragoste.

Traversase cu pași lenți piața Carrousel, ieșise pe cheiul Senei și, agale, visătoare, făcuse înconjurul Luvrului, pentru a se reîntoarce la Palais-Royal. Ar fi trebuit să alerge, să-l reîntîlnească o clipă mai devreme pe Milovan și totuși simțise nevoia să se reculeagă în singurătate și, mai ales, să gîndească, lucru de care se dezobișnuise.

Cum în acel octombrie însorit și fermecător — trecuseră opt ani de atunci — avusese treizeci de zile în șir de libertate, cu singura obligație a dansului acrobatic de la bar care ținea exact opt minute, căutase în repertoriul Comediei Franceze alte spectacole în care ar fi putut să-l revadă pe Michel Duchaussoy și pe Jean Noël Sissia. Fusese la o piesă contorsionată, haotică și inutilă a lui Eduardo Manet, jucată pe meschina scenă de patru metri pătrați de la *Petit Odéon*, piesă în care Duchaussoy se cățăra pe pereți și stătea în cap într-una din pozițiile gimnasticii yoga, rostindu-și imperturbabil replicile. În schimb putuse privi de aproape impenetrabilitatea atît de sugestivă a chipului său voluntar, cu trăsături confuze, în care ochii concentrau o clară și pătrunzătoare spiritualitate. Numele lui Sissia îl reîntîlnise pe afiș în *Horace* și în *Port-Royal*. În ultima piesă trecea prin fața rampei o clipă în primul act, iar în *Horace* apărea abia spre sfîrșit, în rolul lui Valère, cu o tiradă de cîteva minute. Dar cîtă lumină aducea în scenă figura lui deschisă, impetuoasă, casca de păr blond și privirea atît de albastră, ce ecouri trezea în înălțimile sălii glasul cu sonorități de violoncel !

Avusese atunci sentimentul unei flagrante nedreptăți și meditase cu tristețe la relativitatea sistemului de valori în artă, fiindcă era de neînchipuit că un teatru care dispunea de un interpret de talia lui Duchaussoy și de un actor cu o prezență scenică atît de convingătoare și cu atît de profundă vibrație în glas nu ajunsese încă să-i distribuie în roluri demne de generoasele lor posibilități, favorizîndu-i în schimb pe alții cu o mediocră zestre artistică. Manevre oculte de culise și privilegii de grup intrau, probabil, și aici, în joc. Îi scrisese atunci — nu lui Duchaussoy al cărui chip ermetic îl arăta mai puțin accesibil, ci lui Sissia cu care i se păruse a avea afinități — cîteva rînduri de caldă prețuire, împărtășindu-i impresia puternică lăsată de Oreste și convingerea ei că întîlnise un artist autentic.

A treia zi primise răspunsul : o fotografie — cea din programul teatrului — din care o privea cu o inocentă și senină încredere un tînăr blond cu ochi limpezi, aproape un adolescent și un cuvînt de mulțumire. Un an mai tîrziu îi sosea tot prin poștă o mică plachetă de versuri intitulată *Le temps d'apprendre à dire* al cărei autor era Jean-Noël Sissia. Afinitățile bănuite ieșiseră în fine la iveală, fiindcă de cîtva timp doamna Alexandre începuse la rîndul său

să scrie poezii care, deşi fără pretenţii, aveau un suav fior lăuntric şi o amprentă originală, precum originală era întreaga sa persoană, ba chiar să compună şi melodii pentru unele dintre ele „croşetez cîntece, spunea ea, aşa cum altele croşetează pulovere".

Pe pagina de gardă a plachetei primite era citată o delicată miniatură din lirica japoneză :

O libelulă
Scoateţi-i aripile,
E o păstaie de fasole.

O păstaie de fasole.
Puneţi-i aripi.
E o libelulă

în continuarea căreia Sissia formulase propria sa artă poetică :

Eu pun aripi păstăilor de fasole.

recunoscînd ca însuşire primordială a versurilor sale fantezia.

Poetul era un virtuos: jongla cu rimele, cu metrii, cu tropii şi, mai ales, cu vorbele, claviatura era diafană, registrul gingaş iar repertoriul, sentimental şi nostalgic, explora pe îndelete *la Carte du Tendre* imaginată de Mademoiselle de Scudéry. Un poet în afara oricărei mode şi a oricărui curent literar, eliberat de orice influenţe, cu un sunet propriu şi o emoţie insinuantă, învăluitoare, ce dezarma şi cel mai blazat estetism.

Afişele din *place Colette* tocmai anunţau *Capriciile Marianei* într-o nouă montare, cu Jean Noël Sissia în rolul nefericitului Coelio. Doamna Alexandre se dusese la spectacol, apoi intrase o clipă la el, în cabină, să-l felicite şi să-i împărtăşească bucuria de a fi descoperit un poet care-i oferise ceea ce aştepta ea de la poezie : prospeţimea.

Încercase însă o surpriză : în faţa ei se afla un alt om decît adolescentul din fotografie : trăsăturile erau aceleaşi, poate ceva mai accentuate, mai bărbăteşti ; din ochi însă dispăruse acea inocentă încredere care o înduioşa, în locul ei se ivise o largă şi zîmbitoare indulgenţă, poate sceptică sau poate, pur şi simplu, indiferentă.

— Sînteţi din nord ? Probabil normand ? întrebase doamna Alexandre privindu-i casca de păr blond.

— Nu, sînt burgund.
— Dijon, Macon sau din Morvan ?
— Cunoaşteţi bine geografia Franţei.
— Prin forţa împrejurărilor. Sînt de profesie nomadă.
— M-am născut la Lyon.
— Şi atunci cum aţi ajuns burgund ?
— Tatăl meu este originar din Burgogne, deci şi eu sînt burgund. M-am născut şi am trăit la Lyon pînă la douăzeci de ani cînd am venit la Paris. Şi tot acolo am făcut şi Conservatorul şi am debutat în teatru, într-un Goldoni montat de Marcel Maréchal.

Doamna Alexandre îi spusese cinstit impresia ei despre spectacol, care i se părea mediocru şi cam deslînat, dar căruia interpretarea lui îi dădea strălucire şi poezie, înnobilîndu-l prin felul său magistral de a rosti versurile.

Nu-l mai văzuse de atunci, nici măcar pe scenă, fiind mereu ocupată la Mayol, unde era cap de afiş de cîteva luni. Vorbeau în schimb, cînd şi cînd, la telefon. Cum însă orele lor de lucru nu prea coincideau, adesea, după ce forma numărul lui, auzea vocea puţin metalică a unui robot, articulînd răspicat „Nu, Jean-Noël Sissia nu-i acasă. Păcat !“

— Robotul dumitale are umor, îi spusese o dată doamna Alexandre. Nu mai puţin decît stăpînul lui.

Mai apoi pierduse pentru o bună bucată de vreme legătura cu el. În răstimpuri doar, din vreun turneu, cîteva rînduri laconice a căror cordialitate însă îi împrospăta inima ca darul unui mic buchet primăvăratic. Felul în care folosea cuvintele reuşea să le scuture de tot praful banalităţii. Nu avea însă nici o aplecare pentru genul epistolar, era expeditiv în scrisori şi rareori îi dădea detalii despre ceea ce făcea în momentul acela. Şi unul şi celălalt păstrau consemnul tacit al celei mai desăvîrşite discreţii. Doamna Alexandre aflase numai că locuia singur.

— Şi familia ?

— O, ştii, familia şi cu mine... răspunsese el rîzînd. Îmi sînt dragi ai mei, ţin la ei, dar de departe. Ne vedem uneori, e foarte plăcut, îi iubesc, dar...

În toamna lui 76 primise prin poştă un nou volum de versuri, mai arătos, mai elegant, *Les coeurs obligés*. Bardul adolescent se maturizase, se juca mai puţin cu tropii, cu rimele, cu cuvintele, tonalitatea era mai gravă iar atmosfera era a unui parc francez cu lungi alei umbroase ce

radiau din jurul unui bazin cu tritoni și naiade pentru a se pierde în depărtări deschise spre orizonturi aurii de miez de vară, spre ruginii amurguri de septembrie, ori spre melancolice neguri și triste regrete autumnale.

Aventura dragostei era înfățișată mereu într-o altă lumină, la diverse ore de-a lungul unei zile — atît cît îi era sortit unei iubiri să dureze — ca faimoasa catedrală din Rouen, așa cum o pictase Monet, mereu transfigurată de lunecarea soarelui pe orbită. Etern îndrăgostit, poetul se apropia cu gesturi catifelate și prevenitoare de fragila efigie a iubirii ca de o senzitivă mimoză, asociind languros și nostalgic deliciile clipei cu conștiința precarității și nestatorniciei sentimentelor.

Pe pagina de gardă autorul înscrisese constatarea sarcastică și amară totodată :

„Și cînd te gîndești că, astăzi, îți trebuie curaj ca să te declari poet și să te încumeți a publica."

— Te-ai izbit de atîtea obstacole ? îl iscodise doamna Alexandre.

Jean-Noël izbucnise în rîs : întrebarea i se părea mult prea candidă venind din partea unui om care, pe cît se părea, luptase din greu în viață.

— În fiecare zi te izbești de cîte un obstacol. Nu mă sperii de obstacole. Puțin îmi pasă : le ocolesc pur și simplu. Dar tocmai asta e amuzant. Cînd lucrurile merg ca pe roate, te plictisești. Iată de ce nu port nimănui ranchiună. Am o fire generoasă. De aceea sînt așa cum sînt

Și doamna Alexandre își spusese că era, într-adevăr, un preafericit. Seninătatea sa nu putea fi umbrită de nici o intenție răuvoitoare, de nici o ostilitate. I se citea cumsecădenia în ochi și cinstea pe față.

„Sînt treaz, surioară" — „Trezește-te din această trezie."

Fără să știe cînd, ajunsese la stația *Arts et Métiers* unde trebuia să coboare. Drumul nu fusese prea lung, totuși întîrziase : era douăsprezece și jumătate și mai avea de mers o bucată pe jos. În timp ce străbătea strada Beaubourg îi ieși în întîmpinare *Monstrul,* cum era numit de unii Centrul Cultural Pompidou. Prima oară cînd îl zărise rămăsese locului cîteva clipe descumpănită și stupefiată, închipuindu-și că umblase aiurea pe străzi și că se afla probabil la marginea orașului în fața unei bizare rafinerii ce semăna cu jucăriile copiilor din Brobdingnag, țara uria-

şilor descoperită de Gulliver. De ce ţinuse oare fostul preşedinte al Franţei să-şi lege numele de acea fantasmagorică şi întortocheată încolăcire de intestine industriale — cu splină, rinichi şi colon — vopsite strident ? Era imposibil de crezut că arhitecţii care-l proiectaseră se trăgeau cu adevărat din spiţa celor ce plăsmuiseră cu un atît de exact simţ al proporţiilor Luvrul şi Notre-Dame, palatul Versailles şi Trianonul şi nenumăratele bijuterii din Marais. Dar oare turnul Eiffel nu fusese şi el considerat o aberaţie la vremea cînd ţîşnise impetuos din *Champ de Mars*, cu ambiţia de a sfredeli firmamentul, pentru a deveni pînă la urmă simbolul cel mai ilustrativ al cetăţii ? Atît de mare să fie puterea de absorbţie şi de asimilare a Parisului ? Poate că peste cîţiva ani apariţia aceea de coşmar va pătrunde în obişnuinţa localnicilor, încetînd de a mai fi un obiect de senzaţie, ca să devină la rîndul său un simbol pitoresc al acestui învălmăşit şi pestriţ secol douăzeci.

Porţiunea din strada Rambuteau pe care locuia Jean-Noël era aşadar flancată de două edificii contrastante : pe de o parte Centrul Pompidou, pe de alta încîntătorul palat Soubise cu graţioasa lui colonadă. Imobilul în dreptul căruia se opri părea a fi cel puţin bicentenar. Printre multele magazine alimentare cu tarabele încărcate de „fructe de mare“ şi zarzavaturi din toate anotimpurile anului, un gang îngust ducea spre o scară de lemn cu trepte incomode. Doamna Alexandre urcă sprintenă cinci etaje, dar pe palierul celui de-al cincilea se opri să-şi tragă suflarea. În aceeaşi clipă însă uşa de lîngă scară se şi deschise.

— Dar n-am sunat încă. M-ai auzit urcînd ?

— Nu eu — pisica. A ciulit urechile.

Şi arătătorul mîinii stîngi făcu o mişcare de rotaţie spre interiorul casei unde, pe sofaua acoperită cu o pătură groasă de lînă, o pisică, imaculată ca Albă-ca-Zăpada, se ridicase s-o întîmpine, prietenoasă.

— E frumoasă. Cum o cheamă ?

— *La Seconde.*

— *La Seconde* ? De ce ?

— E titlul unui roman de Colette. Am avut înainte una care a căzut de pe terasă şi a murit. Se numea Renaude, ca eroina unui alt roman al Colettei, *Pisica.* Aşa că dînsa este *La Seconde*. Cu ea îmi împart singurătatea.

„Ca și mine, se gîndi doamna Alexandre. Cu deosebirea că eu am trei pisici. Și un motan mare ce se numește Delphin."

— O cafea ?

— E drept că am plecat în grabă de acasă, fără să iau nimic. Dar n-aș vrea să te mai osteneşti pentru mine.

— Și eu am nevoie. Ca să mă trezesc.

Ora, într-adevăr, era matinală pentru un actor. Îl însoți în bucătărie, asistînd la măcinatul cafelei cu rîșnița electrică, apoi intră în unica încăpere a studioului, neașteptat de largă pentru o clădire atît de veche. Ferestrele luminoase încadrau puritatea albastră a zilei însorite. Un scrin rustic cu niște rafturi de cărți deasupra, o bibliotecă în care luceau cotoarele aurite ale unor ediții scumpe, o canapea cu un spătar de o formă ciudată, triunghiulară, două plante de salon. Și cea mai desăvîrșită liniște. O atmosferă propice visării sau lecturii.

— Văd niște discuri. Ai un pick-up ?

— Un pick-up ? Ce-i aia ? îi strigă el din bucătărie. Așa ceva nu mai există acum. Vrei să spui, poate, un Hi-Fi ori un superphone. Da, am un superphone.

— Discuri clasice ?

— Da. Pentru mine muzica modernă e zgomot.

— Vroiam să te întreb mai demult. Am avut impresia o dată — era prin toamnă, cred — că te-am zărit la Muzeul de Artă Modernă al orașului Paris, în rotonda unde se află fresca lui Duffy.

— Mă îndoiesc. Pictura mie nu-mi spune nimic. Mă opresc în fața unui tablou, mă uit și trec mai departe, asta-i tot.

Se întoarse cu cafeaua care aburea în cești.

— E foarte tare, îmi place, o lăudă musafira, apoi, surîzînd unei proaspete amintiri : Am fost de curînd în grădina de la Palais-Royal. Am regăsit „balconul în care visa Colette"...

— Nu e chiar acolo, dar, în sfîrșit...

— N-am reușit să descopăr însă micul havuz „care se împotrivește din răsputeri sfîrșitului inevitabil al lucrurilor".

— Havuzul se află totuși acolo.

— Nu era decît unul singur și acela în reparație.

— Îmi pare rău, dar altul nu există.

— Este o poezie în ultimul dumitale volum care m-a impresionat în mod deosebit, scrisă „la moartea unui prieten". Coincidea cu o tristă împrejurare din viața mea, o ființă dragă pe care am pierdut-o. Am recitat de sute și sute de ori acest vers : „Cerul e albastru și-ți spun că-i o nebunie să mori".

— Nu : „Cerul e albastru : E o nebunie să mori !"

— Simțeam în el o consolare și în același timp o sfîșietoare tristețe. Și acum vorbește-mi despre dumneata, spune-mi ce faci, de ce ai părăsit Comedia Franceză ?

— De ce ? Pentru că sînt prea tînăr. Așa mi s-a răspuns cînd, după zece ani de stagiatură, am cerut să fiu încadrat societar.

— Și între timp ? Tot ce știu este că ai luat parte la una din croazierele Paquet.

— Văd că ești foarte informată. Am fost două săptămîni pe un pachebot unde am jucat în premieră *Avocatul diavolului* de Saltel.

Doamna Alexandre citise un articol despre croazierele Paquet care organizau călătorii de plăcere de cîte două săptămîni agrementate cu spectacole de teatru sau cu recitaluri muzicale. Poate nu i-ar fi acordat nici o atenție dacă numele lui Jean-Noël Sissia n-ar fi fost menționat în cuprins. Plătind niște prețuri probabil sărate, snobii cu înclinații artistice aveau prilejul să vină în contact cu actorii și să-i cunoască îndeaproape iar aceștia, la rîndul lor, se bucurau de o vacanță confortabilă pe un vapor de lux, făcîndu-și totodată meseria de comedianți spre a distra publicul, așa cum pe vremuri menestrelii cîntau la ospețe înfruptîndu-se și ei din bunătățile de pe masă. „În ultima seară — scria autorul articolului, care asistase la nu mai puțin de douăzeci și patru de reprezentații în timpul călătoriei — Claudine Coster, soția lui Robert Manuel, conducătorul trupei, îi sugerase acestuia să dea un spectacol special pentru personalul de serviciu al pachebotului. În acea seară așadar, la orele 22, sala a fost înțesată, dar nu cu rochii de seară, ci cu blue-jeans, ținuta de oraș a personalului «în vacanță», care lepădase livreaua, boneta sau șorțul. Manuel alcătuise cu grijă programul : vesel dar și dramatic în același timp, cu texte de calitate. Jean-Noël Sissia, transfug al Teatrului Francez, care s-a dovedit cu acest prilej un excepțional recitator, a lansat, dacă se poate spune așa, calul său de bătaie, *Le Crapaud* de Victor Hugo.

Priveam sala : tinerii spectatori, la fel ca și cei în ținută de seară din ajun, aveau ochii umeziți. Unii dintre ei începuseră să muncească de la vîrsta de treisprezece ani și nu puseseră niciodată piciorul într-un teatru, gen de spectacol pe care acum îl descopereau pentru prima oară. Era mai mare dragul să vezi uimirea lor. Trecuse de miezul nopții. Majoritatea celor de față intrau în serviciu la ora cinci. Cu toții însă se simțeau atît de subjugați încît nu se mai îndurau să-i lase pe artiști să părăsească scena."

— Spectacolul s-a transmis la televizor vineri seara cînd jucam. Am rugat-o pe vecina mea de apartament, doamna Liron, care nu prea e umblată prin teatre, să-mi spună cum ai fost. „Cea mai perfectă canalie, mi-a răspuns, avea un rînjet atît de arogant, de cinic, încît îți venea să-l strîngi de gît. Păcat de chipul lui !" „Probabil că era grimat." „Da de unde ! N-avea nici un pic de grimă. Viu și natural, așa cum s-a născut." Dacă ai să vii vreodată pe la mine, am să te prezint ca să-și schimbe impresia. Într-adevăr, nici eu nu pot să înțeleg cum un om atît de blajin și de îndatoritor a reușit să se transforme, fără nici o grimă și, aparent fără nici un efort, într-un personaj cinic și perfect odios.

— La început nu m-am simțit deloc în largul meu, era un rol atît de opus firii mele încît am fost tentat să-l refuz.

— Îmi pare rău că n-am putut să te văd. Așa cum nu te-am văzut în multe alte piese. Ocaziile pierdute sînt și cele mai atrăgătoare.

— Am jucat peste o sută de roluri — mai exact o sută patruzeci — dintre care patruzeci importante, pe scena Teatrului Francez. Am început prin a fi Sever în *Polieuct*, Pirus în *Andromaca*, Oreste în *Electra* lui Giraudoux...

— Pirus ? Nu erai totuși prea tînăr atunci pentru rol ?

— Dar ce vîrstă crezi că are Pirus în piesa lui Racine ? Optsprezece ani. Așa cum Fedra are douăzeci și opt de ani, Hyppolite paisprezece iar Alceste din *Mizantropul* treizeci. De obicei sînt roluri jucate de actori vîrstnici, care posedă meseria, așa încît publicul a ajuns să confunde etatea personajelor cu a interpreților.

— Mi-ai spus cîndva că ai făcut conservatorul la Lyon.

— Nici nu știi ce simplu am intrat : m-am prezentat la concurs cu o scenă din *Femeile savante*, jucînd rolul lui Chrysale care spune la un moment dat „Iată un scaun".

Nu era însă nimeni ca să-mi dea replica. „Destul", m-a întrerupt cineva din comisie. Tot examenul a constat din aceste trei cuvinte. Am fost admis de la bun început : „am fizic".

— Ceea ce este o evidență.

— Am urmat doi ani Conservatorul din Lyon pe care l-am terminat cu două premii întîi : pentru comedie clasică și pentru tragedie. Am făcut apoi serviciul militar, după care m-am înscris la Conservatorul din Paris unde l-am avut profesor pe Louis Seigner. Și de astă dată am absolvit cu trei premii : tragedie, teatru modern, teatru clasic. Dacă ar fi totuși să-mi retrăiesc viața, aș alege o profesiune mai liniștită : aș fi scriitor.

— Ce impresie ți-a lăsat Conservatorul ?

— Un caravanserai. E cea mai proastă școală de teatru.

— Ce curios ! E o părere pe care am auzit-o din gura multor actori inteligenți.

— Inteligenți ? Actorii în general nu sînt inteligenți. Inteligența nu este o calitate în meseria noastră. De ce rîzi ?

— Pentru că îți plac paradoxurile.

— Vorbesc foarte serios. Un comedian nu are nevoie decît de intuiție, trebuie să simtă ceea ce face.

— Ce numești inteligență ?

— Judecata, reflecția, discernămîntul.

— Ca să mă lămuresc mai bine, ar trebui să-mi dai și o definiție a profesiunii.

— Ucenicia propriului talent. Niciodată nu ești destul de exigent cu tine însuți. Exigența dă cele mai bune rezultate. Cînd îndrăgești un lucru trebuie să-l duci la capăt. În epoca noastră oamenii se interesează de una, de alta, rețin din toate cîte puțin și habar n-au de nimic. În meseria de actor trebuie să excelezi sau să nu joci deloc. Importantă este calitatea execuției. Trebuie să știi să întreții misterul, lucru care a început a fi uitat. Toată lumea vrea să facă teatru în zilele noastre. Cutare persoană se trezește dimineața din somn, se spală pe față și-și închipuie că a devenit actor. Există mult amatorism în teatru. Oamenii care au talent se ascund. La Comedia Franceză, bunăoară, marii actori au dispărut, fiind înlocuiți de interpreți tot mai slabi.

— Adevărul este că, deși are un ansamblu de aproape șaptezeci de societari și stagiari — cam atîția sînt, dacă nu

mă înșel — Comedia nu reușește decît rareori să alcătuiască o distribuție perfectă. Mulți dintre cei buni au plecat. Nu e mai puțin adevărat însă că mai toți actorii de frunte au jucat cîndva pe prima scenă a țării.

— În teatru s-a infiltrat diletantismul, e ceva la care eu nu pot să mărșez. În momentul de față există un șomaj în proporție de 90% în profesiunea noastră. Dar, dintre actori, 80% ar trebui să se facă zidari.

— Teatrul experimental, așa numitul teatru de investigație, e obligat să apeleze la amatori. Cîți dintre profesioniști își pot permite să joace fără să fie plătiți ? Sînt curentele noi, teatrul ce caută o nouă expresie sau o nouă formulă.

— „Noul este ceea ce a fost uitat" — e un aforism al cameristei Mariei-Antoaneta. Arta modernă se prefface a căuta ceea ce a fost dinainte descoperit. Nu poți inventa cuvinte noi, trebuie să te folosești tot de cele cunoscute. Arta este în mod magnific neutră. Cu ea nu se poate trișa. Eu în orice caz n-aș putea.

Socotindu-se neglijată, imaculata *La Seconde* se juca singură pe covor, lingușindu-se și cochetînd cu un nevăzut spectator. Jean-Noël se oprea din cînd în cînd ca să-i adreseze în șoaptă un cuvînt de alint.

— Mi-am dat seama că ai o mare admirație pentru Colette. Ca și mine dealtfel. Numai că eu n-am citit chiar toate cărțile ei și nici nu știu unde aș putea să le găsesc.

— Îți spun eu. La Gibert-jeune, în capătul bulevardului Saint-Michel. Nici nu-ți închipui ce de lucruri poți descoperi acolo.

— Am să-ți urmez sfatul. Dar în poezie ? Care sînt poeții preferați ?

— Villon mai presus de toți, Verlaine, Hugo („Hélas Hugo !", cum spunea André Gide) și, bineînțeles, Péguy, Rimbaud, iarăși Colette, care este o mare poetă, Anna de Noailles, Marie Noël.

— Și dintre cei în viață ?

— Guy René Cadoux.

— Eu nu prea am timp să colind librăriile. Doar să arunc în treacăt o privire în vitrine sau la etalajele de pe stradă. Am impresia însă că se publică foarte puține volume de versuri.

— Dimpotrivă, se tipăresc enorm de multe, peste o mie de volume anual. Eu însumi primesc mereu cărți din toate

colțurile Franței. Dar... nimic interesant. Ca să scrii trebuie să existe o tăcere lăuntrică, să fii plin de tăcere. O tăcere care să izbucnească în afară, fiindcă nu poate fi înăbușită. Trebuie să te simți constrîns să scrii. Ceea ce vrei să exprimi să te oblige a te exprima. Nu poți crea dacă în tine nu există o neliniște, o angoasă, o tristețe, dacă nu-ți pui întrebări. Arta nu se plămădește în bucurie. Trebuie să fii rănit, sfîșiat, să se producă un dezechilibru. Sînt lucruri despre care însă nu se poate vorbi așa cum ai vorbi despre o mașină.

Doamna Alexandre își aminti că, în metrou, cufundată cum era în gînduri, era cît pe ce să treacă de stația la care trebuia să coboare. „Trezește-te din această trezie."

— N-aș vrea să întîrzii de la repetiție din pricina mea, spuse ea. Ce oră e ?

Jean-Noël privi ceasul de la mînă :

— Mai am zece minute libere.

— Ce repeți acum ?

— Un recital de poezie la care se vor spune și versuri de mine. De asemenea pregătesc un spectacol cu *Cyrano* care nu se va juca decît o singură dată, un spectacol de gală, la opera din Geneva. De aceea nu m-ai putut găsi în ultimul timp.

— Rolul lui Cyrano ?

— Nu, sînt prea tînăr pentru Cyrano. Christian, bineînțeles.

— Atîta muncă pentru o singură reprezentație, fie chiar de gală !

— Nu țin neapărat să joc. Comedienii sînt cei care vor să joace cu orice preț, nu artiștii.

— Un nou volum de versuri ?

— Nu țin neapărat să public. Îmi place să scriu. atîta tot. Mi-am propus acum să scriu o carte de aforisme. Prefer aforismele care concentrează ideile. Sînt atîția palavragii pe lume care vorbesc, și vorbesc ca, pînă la urmă, să nu te alegi cu nimic.

— Probabil, va fi un nou *Paradox asupra comedianului*, pronostică musafira ridicîndu-se. Și acum, cine știe cînd ne vom mai întîlni...

— S-ar putea să plec la toamnă într-un lung turneu pe care Robert Manuel are de gînd să-l întreprindă în cîteva țări din Orient : Grecia, Turcia, Liban, Israel, cu un repertoriu alcătuit din paisprezece piese, clasice și mo-

derne. Printre altele *Mizantropul*, în care voi juca rolul principal, *Dovezile* de Marivaux și *Avocatul Diavolului*.

Ca să fiu sincer însă mai presus de orice îmi place să trăiesc. Întîi viața și apoi meseria. Mi-am cumpărat o căsuță la țară și sînt fericit ori de cîte ori pot să mă reped acolo pentru o zi, două.

Doamna Alexandre se pregăti de plecare :

— Nu te-am întrebat, spuse ea din ușă, întinzîndu-i mîna, cum te împaci cu vecinătatea Monstrului ?

— Să știi că Monstrul are o excelentă bibliotecă la care mă duc adeseori să citesc. Ți-o recomand.

— Mă îndoiesc c-o să am timp vreodată. Succes și *bonne chance !* îi ură ea, privind pentru ultima oară ochii neverosimil de albaștri și figura luminoasă și zîmbitoare a lui Jean-Noël Sissia.

Pe drum se gîndi ce-ar putea să-i cumpere lui Philippe. În cele din urmă intră într-o florărie și alese un trandafir. Roșu, crem, roz ? Se hotărî pentru unul crem. Străbătu *Place des Vosges* pe latura dinspre nord pitoresc numită *Pas de la Mule* și intră pe strada Tournelles privind curioasă reședințele particulare de pe vremuri înghesuite unele într-altele. În care din ele va fi trăit Ninon de Lenclos ? I se atribuiau vreo patru locuințe diferite. În salonul ei, scria Saint-Simon, „totul era delicat, ușor, cumpătat". Îndărătul căreia din ferestrele ce scînteiau în bătaia soarelui iernatic se stinsese, la adînci bătrînețe, ascultînd pentru ultima oară freamătul îmbietor al străzii, această subtilă și frumoasă Egerie a saloanelor literare pe vremea cînd cultura, apanaj al cercurilor elegante și distinse, folosea cu precădere sistemul de difuzare orală ? Cu o lună înainte de moarte îi fusese prezentat un băiețandru de vreo doisprezece ani, pe nume Arouet, care scrisese o piesă în versuri stîrnind oarecare vîlvă printre snobii literari. Impresionată de răspunsurile lui ce vădeau o precoce înțelepciune ca și de privirea lui scăpărătoare, Ninon îi prorocise un strălucit viitor și-i lăsase prin testament suma de două mii de franci spre a-și putea cumpăra cărți. Fusese ultima afecțiune platonică a faimoasei Ninon de Lenclos, sibila celui ce avea să devină Voltaire.

Sufragetă *avant la lettre* și libertină din principiu și din firească înclinație, Ninon de Lenclos sau, mai exact, de l'Enclos declarase cîndva : „Îmi dau seama că noi femeile am fost împovărate cu toate atributele frivolității și

că bărbaţii şi-au păstrat dreptul la calităţile esenţiale. Din momentul acesta am devenit bărbat". Fusese însă leală în dragostele sau galanteriile ei, nu împărţise aşternutul decît cu un singur amant, firește pentru un timp limitat ; cînd se plictisea de favoritul temporar i-o mărturisea deschis, schimbîndu-l cu altul. Avea însă în permanenţă, ca Madame Arthur din şansonetă, „o droaie" de admiratori.

La insistenţele doamnelor de la curte, scandalizate de neconformismul domnişoarei de l'Enclos, Anna de Austria îi trimisese printr-un ofiţer de poliţie un ordin cu sigiliul regal prin care i se punea în vedere să se retragă la o mănăstire. Luînd cunoştinţă de cuprinsul mandatului, Ninon îi răspunsese aducătorului : „Pentru că regina e atît de bună şi-mi îngăduie să-mi aleg singură mănăstirea la care doreşte să mă retrag, vă rog să-i spuneţi că am ales-o pe cea a Marilor Cordelieri". Se ştie însă că, la vremea aceea, călugării din cinul respectiv aveau cele mai dubioase moravuri şi cea mai proastă reputaţie în Franţa. Aflînd răspunsul osînditei, regina izbucnise în rîs : „Afurisita ! Ducă-se unde-o vrea !"

Doamna Alexandre grăbi pasul. Philippe, probabil, număra minutele ce trecuseră după ora unu şi jumătate şi începuse să se impacienteze. Se simţea bine dispusă, liberă, despovărată de orice răspunderi. Ceasul petrecut în atmosfera calmă, odihnitoare, limpede şi parcă anacronică sau, mai bine zis, desprinsă de timp, a studioului din strada Rambuteau, îi spălase sufletul de griji. Îşi aminti de un roman citit în ultima vreme *Călătorie în străinătate* de Georges Borgeaud, care la fiecare pagină îţi propunea un subiect de meditaţie. Mai precis, de o frază pe care ar fi dorit s-o fi scris ea. Vorbind despre oamenii cu sensibilitatea îmbîcsită şi sclerozată de convenţionalisme, Borgeaud mărturisea „Aş vrea să-i aud spunînd la telefon : Iertaţi-mă, am întîlnire cu un copac, nu pot să vă primesc".

Şi ea se ducea acum la o întîlnire cu un tînăr copăcel, un pui de copac. Cu sentimentul unei strengării nepermise, dar totuşi inofensive, ca un şcolar care trage la fit, pentru a scăpa de un curs plicticos, fără alt gînd decît de a tăndăli într-un parc, culcat în iarbă, cu ochii la cer. Dacă-i va povesti lui Delphin vizita făcută lui Jean-Noël, cu siguranţă c-o va tăinui pe cea de acum, ştiind că el nu va putea pricepe sensul unei prietenii atît de gratuite cu

un băiat care abia ieșise din copilărie. De fapt avea vreun sens ? Parcă toate lucrurile pe care le înfăptuim trebuie să aibă un sens ? Un capriciu care nu strică nimănui, fie el cît de nesocotit, se numește fantezie. Era ceea ce-i lipsea vieții ei, ceea ce nu-și putuse permite niciodată : o fantezie. O doamnă îmbrăcată cu o haină de astrahan și cu un trandafir în mînă bătînd la ușa unui copilandru de douăzeci și unu de ani : ce puteau să-și închipuie cei ce-ar fi văzut-o ? Treaba lor ! Iată cu ce probleme își pierdea vremea. „Chiar așa, domnilor, iertați-mă, nu vă pot face pe plac, am întîlnire cu un tînăr copăcel."

Începu să urce scara de lemn întortocheată ca o căsuță de melc și acoperită cu mochetă. „E prima odihnă a Electrei" — „Ascultați... Mulțumesc."

Philippe veni să-i deschisă ușa, cu zîmbetul lui sinuos și delicat. Era în ciorapi

— Cred că ar trebui și eu să fac la fel. Ce grijă ai de curățenia camerei !

Și-și scoase la rîndul ei pantofii.

— Nu e camera mea. Dealtfel să știți că sînt foarte ordonat. Disciplină profesională.

— Sau deformare profesională. La mine se ocupă Madame Paulette de treburile astea.

— Madame Paulette ?

— O persoană foarte drăguță care vine de două ori pe săptămînă să scuture și să deretice prin casă. Uneori îmi mai și face cîte ceva de mîncare. Sînt o proastă gospodină.

Observă într-o glastră un trandafir crem, la fel ca al ei, proaspăt pus acolo.

— Doi frați gemeni, spuse ea, desfăcînd pachetul, și poate cumpărați de la aceeași florărie. Patroana a făcut afaceri strălucite azi. Dar ce parfum îmbătător de macaroane milaneze !

— Sînt aproape gata. Vă puteți așeza la masă.

Totul era pregătit pe lada de lîngă perete : farfurii, tacîmuri, pahare, o sticlă de vin și cuplul de trandafiri din glastră. Doamna Alexandre luă loc în fotoliul de plastic, Philippe pe jos, la picioarele ei. La fel ca în seara aceea.

— În timp ce preparam macaroanele, spuse Philippe, mă gîndeam că am trecut de zeci de ori prin piața Clichy, ca și astăzi dealtfel, și tot nu știu încă ce anume reprezintă monumentul din mijloc. Am reținut doar că în vîrf se află

o cucoană foarte măreață cu o mantie lungă și cu ceva în mînă, parcă o suliță.

— Lăudabile preocupări intelectuale în timp ce fierb macaroanele. Stai că te lămuresc eu în două cuvinte : monumentul din piața Clichy îl reprezintă pe Samsonnet călare, avînd în dreapta pe Jeanne d'Arc și, în stînga, pe Madame de Pompadour, toți trei privind spre Waterloo.

— „Garda moare dar nu se predă", comentă rîzînd tînărul. Asta e tot ce mi-a mai rămas din școală în legătură cu Waterloo.

— Sau „*le mot de Cambronne*".

— Dar, într-adevăr, Samsonnet ar merita un monument, măcar unul mai mic, în curtea din strada Lemercier.

— Sub castanul care înflorește, dar nu leagă rod niciodată : nu are soare, săracul ! E un biet copac steril. Ca și Samsonnet, care este castrat. Așa încît ar fi tot atît de indiferent la farmecele marchizei ca și la eroismul Jeannei d'Arc.

— Ce face preferata mea, Salomé ?

— Te salută discret cu manșonul. Tot așa cum o știi : cu manșon și voaletă. Iar eu cu nasturi lipsă. N-am timp să-i cos.

— Aș putea să vă dau o mînă de ajutor. Îmi cîrpesc singur îmbrăcămintea. N-am avut niciodată prea multe haine.

— Ești plin de talente, dragul meu Bayard. Femeia cu care o să te însori n-o să aibă altceva de făcut decît să stea în pat și să-și ghicească viitorul în cărți.

— Danielle nu vrea să ne căsătorim, rosti Philippe, devenind serios.

— Nu m-am referit la ea, răspunse doamna Alexandre cu o voce neutră.

— Și știți de ce ? Cred că v-am mai spus. Din cauza diferenței de vîrstă. Ceea ce mi se pare cu totul absurd.

— Să nu pomenim de funie în casa spînzuratului.

— O, dumneavoastră sînteți tinerețea însăși. Eterna tinerețe.

— Treaba asta cu eternitatea este cam echivocă. Să vorbim despre altceva.

— Despre Danielle.

— Dacă vrei, încuviință doamna Alexandre cu o voce și mai neutră. Numai să nu-mi ceri sfaturi. Întîi pentru

că nu ajută la nimic. Și apoi pentru că mi-ai îngreuna digestia, obligîndu-mă să cuget cînd n-am ajuns nici la desert.

— Iertați-mă, dar, într-adevăr, chiar nu știu ce să fac. Danielle îmi scrie din nou că abia așteaptă să se întoarcă și eu încă n-am găsit o cameră.

— Ai căutat ?

— Nu prea, în ultimul timp, recunoscu Philippe cu jumătate de glas. Cum vedeți e o situație destul de confuză. Și, mai cu seamă, nesigură.

— Dragul meu, ce să-ți spun. Vrei să te însori și trăiești deocamdată ca pasările cerului, zburînd din creangă-n creangă, în acest arbore imens și stufos care este Parisul. Vrei să urmezi Conservatorul fără să ai o bază materială pe care să contezi.

— Prietenul meu Gérard e la fel de bogat ca și mine și se descurcă totuși. Dealtfel atîta timp cît o să mai lucrez la *Atelierul Meșterului Albert* am de gînd să pun ceva bani deoparte.

— Și Danielle ? Mi se pare că tu o întreții, dacă nu mă înșel. Trebuie și ea să urmeze o școală de artă. Ca dilettant în pictură ajungi în *Place du Tertre* și pictezi mereu aceleași case ori faci portrete la minut.

— Da, e o problemă cu Danielle...

— Și atunci, fiind atît de priceput și de dibaci în multe lucruri, de ce vrei să devii actor ? E doar o întrebare, nu am intenția să te descurajez.

— Pentru că n-aș putea face altceva.

— Văd că poți, totuși.

— Mi-ar fi imposibil să trăiesc cu gîndul că voi rămîne toată viața chelner sau negustor de brînzeturi la tarabă ori, în cel mai bun caz, băiat de prăvălie la Stowe Ken, să vînd pantofi vechi sau aparate de radio stricate. Ar fi îngrozitor. Mai curînd aș renunța la viață.

— Te înțeleg. E vorba așadar de ceea ce se cheamă o vocație, adică destin. Adică fatalitate. Sînt oameni care trag la sărăcie. Ce poți face cu niște dezrădăcinați care nu-și găsesc locul în lume, decît în realitatea machiată și deghizată a scenei ? Sînt unii care-i consideră niște incapabili, obligați să mizeze totul pe o singură carte, pentru că nu sînt în stare de o muncă utilă și disciplinată și de un efort susținut. Un fel de trîntori care trăiesc din pomana harnicelor albine. Disciplină ? Să mă întrebe pe-mine ce înseamnă disciplina pentru un dansator. Efort susținut ?

Să le spun eu cît sînt de istovită după ce, șapte ore în șir, am dat din mîini și din picioare și am urcat și coborît de treizeci de ori scara dintre cabine și scenă ca să-mi schimb costumul sau să mă despoi ca lady Godiva, simpatia ta. Mai rămîne în suspensie chestiunea utilității. Arta poate sau trebuie să fie utilă ? Răspunsul să-l găsească alții. Eu asta știu, asta fac, la ce bun să-mi frămînt mintea ?

— În cazul ăsta de ce vă îngrijorează situația mea ?

— Nu strică din cînd în cînd o baie de pesimism, e reconfortantă.

— Cred că mai reconfortantă ar fi acum o cafea. Pînă o pregătesc, vă puteți amuza cu niște *clémentines*.

Și deșertă pe ladă un fileu plin cu mandarine pitice.

— Știți, spuse el în timp ce supraveghea filtrul, am cunoscut de curînd trei tineri din *Compagnie du Lierre* care a montat *Pastile la New-York*.

— Parc-am văzut ceva în Pariscop.

— Doi băieți și o fată, toți în jur de treizeci de ani : regizorul, scenografa și un actor din trupă. Citeșitrei licențiați, mai mult chiar, băieții erau ingineri. Au preferat totuși să devină actori, nu fiindcă nu le-ar fi plăcut profesiunea pe care o aleseseră, ci pentru că nu puteau suporta o ambianță prea rece, prea seacă, prea convențională. Nici eu nu mă dau înapoi cînd e vorba de muncă, dar vreau să simt puțină căldură în jurul meu, oameni cu care să am preocupări comune, să comunic cu ei, să mă intereseze ce spun. De aceea mă simțeam în largul meu cînd vindeam la tarabă : aveam prilejul să cunosc tot felul de inși, să descopăr ceea ce era caracteristic la fiecare din ei. Stau uneori cîte o jumătate de oră în cîte o cafenea sau o circiumă și mă uit la lumea din jur, la cei ce intră și ies pe ușă.

— Eu aș zice că-i o plăcere de mizantrop. E adevărat că am stat și eu o dată o jumătate de oră într-o cafenea din Roma — eram cît pe ce să întîrzii de la spectacol — pentru că în stradă era un agent de circulație, atît de frumos încît nu mă mai înduram să-mi iau ochii de la el.

— O, Doamne, începu să rîdă Philippe, dumneavoastră trebuie totdeauna să dați o întorsătură comică unei discuții cît de serioase.

— Comică ? Asta-i bună ! Cînd eu îi vorbesc de sentimentele mele estetice ! Dar mai voiam să-ți spun ceva. Acum un an, pare-mi-se, guvernul — sau poate numai ministerul culturii — a socotit necesar să procedeze la o ope-

rație „adevăr", cum scriau ziarele : în consecință luase hotărîrea de a nu mai acorda nici o asistență „rațelor șchioape" care se dovedeau a fi condamnate din punct de vedere economic. „Rațele șchioape" în speță erau întreprinderile artistice care mergeau tîrîș-grăpiș, abia ducîndu-și zilele. Ziarul care-mi căzuse în mînă considera că, în felul acesta, se va accelera procesul de mercantilizare a teatrului în detrimentul imaginației creatoare și al efortu-rilor de investigație, citînd numele lui Adam Smith, după cîte mi-am dat seama însă, într-un sens negativ. Cine să fie acest Adam Smith ? m-am întrebat : regizor, actor, autor dramatic sau ministru de finanțe ? Am deschis deci biblioteca și am căutat în Larousse, în același Larousse în care tînărul Philippe Thilgès caută poze cu femei goale — și mai are îndrăzneala să mă acuze pe mine de frivolitate. Astfel am aflat că numitul Adam Smith ar fi un economist scoțian care a trăit acum două sute de ani și care ar fi descoperit pentru a doua oară oul lui Columb (a treia oară l-am descoperit eu pe scena Mayoului) și anume că sursa bogăției este munca, pe urmă că valoarea trebuie apreciată în funcție de cerere și ofertă și că, în fine, concurența este nervul economiei. Deci : concurență și legea cererii și a ofertei. Prin urmare *Boeing-Boeing* și *Croque-Monsieur* pe treapta cea mai de sus a scării valorilor. *Fedra* și *Hamlet* pe la mijloc iar *Hedda Gabler* și *Dansul morții* jos de tot, fiindcă nu prea vine lumea la ele. Operetele lui Francis Lopez la nivelul Simfoniei a IX-a, iar *My fair lady* cu cîteva trepte mai sus decît *Tristan și Isolda*. Mai departe: spirit practic, ca orice scoțian, Monsieur Smith împarte îndeletnicirile oamenilor în două categorii : meserii productive și meserii așa-zise neproductive începînd cu armata și cu capetele încoronate și continuînd cu preoțimea, actorii, bufonii, muzicanții, cîntăreții, pentru a termina — închipuiește-ți ce impertinență ! — cu balerinii. O fi avînd sau nu dreptate ? Uneori îmi vine să spun că da. Totuși nu pot să-i iert impertinența. Dar ce poți să faci dacă la baletele lui Felix Blaska sînt cincizeci sau o sută de spectatori, în timp ce la Lido sala-i ticsită ? Poți aduce publicul cu forța la teatru ? Iată deci că legea cererii și a ofertei este suverană.

— Sînteți de acord prin urmare cu concesiile făcute publicului ?

— Nu, bineînțeles. De vreme ce mă număr printre cei care plătesc oalele sparte. Din concesie în concesie s-a ajuns la *Hair*, pe urmă la *Life-shows*, la *Hard-core*, la filmele erotice, la *Emmanuelle* și *La grande bouffe*. Dansatoarele de french-cancan de la Moulin Rouge își arătau pe vremuri pantalonașii cu danteluțe. Azi nu știu ce a mai rămas neetalat. Picanteria de odinioară a devenit trivialitate. Pornografie pentru pornografie, violență pentru violență. Asta nu explică totuși decît într-o oarecare măsură pentru ce sălile de teatru sînt pustii. În ce mă privește, prefer să cînt într-un bar de noapte, cu rochie lungă, ciorapi negri și mănuși pînă peste cot, iar nu să ies, ca adevărul gol-goluț, din oul lui Columb. Concesiile nu le-am făcut noi, artiștii, ci producătorii și comanditarii și, odată porniți pe panta asta, nu-i mai poate ține nimeni în frîu. Iar ziarele nu fac altceva decît să le cînte în strună. Concurența merge ca pe roate, arta a dovedit că poate fi și productivă, adică rentabilă, dar... nu mai este artă. E bine să fii avertizat. Nu-ți dau nici un sfat. Dacă simți că nu-mai așa îți poți afla un rost în viață, fă-te comedian și gata. Dar să nu oftezi niciodată : „Ce meserie păcătoasă !“ Nu te-a silit nimeni s-o îmbrățișezi. Pînă la patruzeci de ani mai ai încă vreme să te răzgîndești. Poți să te reciclezi.

— Și Didier îmi vorbește la fel : „Dacă ești slab de înger și n-ai suficientă rezistență, vocația poate deveni o infirmitate“.

— Foarte just. A rezumat într-o formulă tot ce am încercat eu să-ți spun. Actorii n-au voie să fie nici infirmi, nici bolnavi. Să te mai întreb încă ceva : ce așiepți de la meseria asta : aplauze, glorie, premii, fotografii în ziar, interviuri, ca Alain Delon, Gérard Depardieu, Patrick Dewaere sau Francis Huster ? Creațiile colective nivelează ambițiile sau le suprimă pur și simplu. Nu mai există cap de afiș. Ansamblul trece înaintea actorului.

— Dumneavoastră ce ați așteptat cînd ați ales cariera de dansatoare ?

— Îmi răspunzi tot cu o întrebare. Eu n-am mai avut răgazul să mă gîndesc. Trebuia să mă angajez undeva, ca să-mi cîștig existența și să-i pot ajuta pe ai mei. După moartea tatălui meu nu ne-a rămas nimic, decît mobila din casă.

— Spineta...

— Şi ea, şi alte cîteva lucruri pe care m-am străduit să nu le vînd. Sora mea mai mare, Dodichon...

— Aveţi o soră ?

— Din prima căsătorie a tatălui meu. E cu douăzeci de ani mai mare decît mine. Un om încîntător, bună ca pîinea lui Dumnezeu. N-am întîlnit încă fiinţă mai generoasă ca ea. Dodichon a găsit un post bine plătit la un sanatoriu de lîngă Viena : întîmplător a aflat că se căuta o infirmieră care să ştie limbi străine, în special franceza. Acolo a rămas pînă în ziua de azi şi din salariul ei, cum este foarte cumpătată, a reuşit să-şi cumpere un mic apartament la marginea Vienei. Acum e cetăţeană austriacă. Şi pentru că eu cutreieram lumea cu o trupă de balet şi locuiam prin hoteluri, i-a luat cu ea pe mama şi pe Alexandre. S-a ataşat de o familie care nu era a ei şi i s-a devotat trup şi suflet. Mai apoi, cînd am avut un angajament stabil la Paris şi am putut la rîndul meu să-mi înjghebez un cuib, i-am adus pe amîndoi aici. Dodichon însă este cea care l-a crescut pe fratele meu şi l-a învăţat tot ce-a ştiut, deoarece nu ne puteam permite să plătim profesori şi nici n-am vrut să-l dăm la o şcoală pentru infirmi. Fiind extrem de inteligent, n-a trebuit să se ostenească prea mult cu el. Mama...

— Unde e ? La Viena ?

— A murit acum cîteva luni. Răsfăţată de părinţi, răsfăţată de tata cu care s-a căsătorit din dragoste, mama n-a ştiut niciodată ce înseamnă grijile şi nici n-a cunoscut valoarea banului. Viaţa pentru ea nu şi-a schimbat culoarea : mereu trandafirie. A trăit o veşnică primăvară, chiar atunci cînd nu prea aveam ce pune pe masă. Pînă la şaptezeci de ani a rămas un copil. Un copil pe care şi eu, şi Dodichon, căutam din răsputeri să-l cruţăm, să-l ferim de realitatea crudă.

Se opri o clipă, aruncînd o privire curioasă în jur :

— Camera asta are ceva ocult : te predispune la confesiuni. Trebuie să fi locuit aici cîndva un preot ori un mag. Am terminat. Vorbeam despre altceva. Despre aplauze.

— Artistul este un vanitos şi aşa cred că şi trebuie să fie. Are nevoie de admiraţie, se hrăneşte cu ea. Aţi observat că florile care cresc la umbră ca viorelele, campanulele, ţin capetele aplecate ?

— Nu cumva îți închipui că din modestie ? Sau pentru că nu-i nimeni să le spună : „Bravo, fetelor, sînteți nemaipomenite !“

— Un artist are nevoie de înțelegere, de laude. Altfel pierde încrederea în sine și devine un ratat. Într-o lume de analfabeți. credeți că un romancier ar mai avea chef să scrie ?

— Nici n-ar putea, pentru că și el ar fi analfabet.

— Ori dumneavoastră ați putea dansa într-o grădină zoologică, în fața cuștii cu lei sau maimuțe ?

— Cu lei, în nici un caz ; cu maimuțe ar fi o idee nostimă. Orfeu nu cînta pentru animale ? Și eu. uneori, cînt pentru Samsonnet care nu e numai animal, dar pe deasupra mai e și surd. Astea-s naivități, dragul meu. Marea artă este răsplătită prin tăcere și reculegere. În privința aceasta cred că avem cel mai bun, adică cel mai liniștit și mai atent public din lume. Fram într-o seară la Comedia Franceză, la o reprezentație cu *Falsele confidențe* de Marivaux. În sală un public onest, din mica burghezie sau din cea mijlocie, majoritatea cu pardesiele sau blănurile puse pe spătarele fotoliilor sau pe balustradele balcoanelor, deoarece francezul, dacă a dat treizeci sau patruzeci de franci pe un bilet, caută să economisească acei doi sau trei franci cît l-ar costa garderoba. E socotit din fire, ceea ce nu înseamnă că nu poate fi și generos. Ca întotdeauna, înainte de spectacol, stăruia o rumoare plăcută, moderată, cuviincioasă, care s-a întrerupt subit, ca tăiată cu cuțitul, în momentul cînd s-au stins luminile și au răsunat loviturile brigadierului. Și pînă la pauză nu s-a mai auzit nici un foșnet, nici o șoaptă. Toată lumea stătea încremenită cu ochii ațintiți spre scenă, ca păpușile de la muzeul Grévin. Cum e cu putință asemenea miracol ? mă întrebam. De unde vin oamenii aceștia care știu să se distreze cu atîta bună-cuviință și cu atîta respect față de cei ce se ostenesc să-i încînte ? În aceeași clipă mi-au căzut ochii asupra programului pe care am citit 1680, data înființării Comediei : spectatorii din sală aveau de trei sute de ani rutina teatrului. Iar cît privește aplauzele, niciodată nu-și precupețesc entuziasmul. Atunci cînd în sală există spectatori.

— Îmi dați dreptate deci ?

— Că artiștii sînt iremediabil vanitoși ? Ba bine că nu ! Că sînt exhibiționiști ? Sînt, cel puțin unii dintre ei.

Salvador Dali, din ce în ce mai senil, nu mai știe ce excentricități să născocească pentru a provoca scandal în jurul unei jalnice înfumurări. Recent s-a fotografiat în biroul său, cu mustața în furculiță și părul cănit, fiindcă sărmanul, din toată bărbăția lui, i-a rămas numai mustața, flancat de două femei goale, dar nu niște simulacre, ci în carne și oase. Yves Saint-Laurent, considerîndu-se probabil demn de dalta unui Praxitel, s-a fotografiat el însuși în costumul lui Adam și cu ochelarii pe nas, spre a face reclamă nu știu cărui parfum, iar Brigitte Bardot, de cînd a început să se dezbrace mai rar și mai cu economie, e foarte preocupată de soarta bieților pui de focă, lucru lăudabil în sine și pentru care merită tot sprijinul. Iar la premiera lui Roland Petit au apărut pe scenă vreo patru sau cinci bătrîni decrepiți — creatorii scenografiei — cu jabouri și manșete de dantelă și cu zece lanțuri la gît. Mă gîndesc atunci la simplitatea lui Jean-Noël care umblă îmbrăcat la fel ca toți tinerii de vîrsta lui și care. de cînd a ieșit din Conservator, nu s-a dus niciodată la fotograf să se pozeze pentru eternitate. Vorbește-mi mai bine despre demnitatea sau despre modestia artei. Despre călugării benedictini care au copiat cu o infinită răbdare operele culturii antice. Sau despre artiștii care au împodobit, fără aplauze și fără cronici elogioase. *Le Livre d'Heures du duc de Berry.*

— N-aș vrea să mă înțelegeți greșit. Și nici să mă credeți un vanitos. Era vorba despre actori în general. Îmi plac fără îndoială aplauzele și le aștept, dar ca o confirmare și o răsplată.

— Un mic monument la sfîrșitul spectacolului, monumentul lui Samsonnet în compania marchizei de Pompadour.

— Iar mă luați în răspăr.

— Am tăcut. Te ascult.

— Ca să vă dați mai bine seama de ceea ce simt am să vă povestesc și eu ceva. În timp ce studiam *Jurnalul unui nebun* pentru concurs, am făcut cîteva exerciții pregătitoare, după indicațiile lui Didier, sub privegherea Danielei. M-am străduit să reconstitui în mine, mai bine zis să trăiesc, să mă identific cu starea de spirit a unui dezechilibrat, a unui ins urmărit de o idee fixă. Un om care suferise un șoc : copilul lui, un copil mic, înghițise un nasture și murise. Omul avea acum obsesia nasturelui și a

tuturor obiectelor care, ca formă și dimensiuni, semănau cu un prunc. M-am concentrat, privind îndelung, nemișcat, timp de vreo zece minute, un nasture de la jacheta de lînă a Daniellei. Și cum mă uitam așa, fascinat, au început să-mi curgă lacrimile pe față. Îngrijorată sau, poate, chiar speriată de expresia pe care o aveam, Danielle a făcut un gest, lovind un obiect de metal, o tavă, de pe scrin. Tava a zburat pe lîngă obrazul meu și a căzut jos, fără să simt nimic, fără să aud zgomotul. Parcă eram drogat. Am trăit momente îngrozitoare. Danielle mi-a spus după aceea că mă credea capabil de orice.

— Atît de mult dorești să evadezi din viață ? murmură doamna Alexandre, apoi cu un glas și mai scăzut : Aș putea să cred că ești nefericit ?

Regretă însă imediat și tonul, prea tandru, prea confidențial și felul în care își aplecase corpul ca și cum ar fi vrut să se apropie de el. Dintr-o dată nu mai știu ce să mai facă. Apoi încet-încet, se lăsă pe spătarul fotoliului.

Philippe tăcu cîteva clipe privind formele suple, elastice, ale gambelor ei, gleznele subțiri, talpa piciorului arcuită ca o punte venețiană, degetele fin conturate, ce se străvedeau prin țesătura ciorapilor și, între ele, bucăți mici de vată, pentru a le cruța de contactul prea dur cu căputa pantofilor.

— Nu, spuse el ridicînd ochii și zîmbind cu o unduire copilărească a buzelor. M-am învățat să nu pot fi fericit decît plătind un preț oarecare. Presupun, mai curînd, că este o nevoie de altceva, de o altă identitate. Vedeți, dumneavoastră mă obligați să meditez, să analizez niște lucruri la care nu m-aș fi gîndit niciodată.

— În sfîrșit, în felul acesta îi pot dovedi domnului Adam Smith că și eu pot fi utilă cumva, comentă doamna Alexandre mulțumită că gestul ei nu fusese remarcat.

— M-am simțit tot timpul îngrădit cît am fost la internat, continuă tînărul, învățam prost, dar nu din rea-voință sau din lene, ci pentru că tînjeam mereu după acel altceva care nu prea știam ce putea fi. Liceul nostru se afla lîngă un cimitir. Uneori, în orele de curs, săream gardul și ne așezam sub un tufiș ca să fumăm ori asistam la înmormîntări. Mi se părea mult mai interesant decît să privesc un ceas întreg ochelarii profesorului sau cravata lui prost înnodată. Voiam să-mi schimb existența. Cînd eram mic, mi-ar fi plăcut să fiu marinar.

— *Les marins, ça fait des voyages,* fredonă doamna Alexandre. Va să zică sîntem o fire aventuroasă.

— De aceea probabil m-a atras teatrul. Cînd fac un lucru ce-mi place simt că mă odihnesc.

— Teatrul este aventura cea mai comodă. Îți schimbi existența pentru cîteva ore pe zi. Pe urmă te duci acasă și dormi liniștit în patul tău, fără să mai faci de cart noaptea. Sau, cum spunea Françoise Rosay, banalizînd propria ei profesiune — te uiți mirat, nu știi cine a fost Françoise Rosay : o mare actriță, soția unui cunoscut regizor de cinema (i-am uitat numele) care a turnat multe filme, și foarte bune, și foarte proaste, anume pentru ea, ca s-o pună în valoare — „Teatrul este ca o localitate balneară : suspini în fiecare seară la ora 21 și plîngi la 22,30, așa cum îți bei paharul cu apă minerală la aceleași ore.“ Dintre toate artele pe care le practicase — fiindcă începuse prin a fi cîntăreață de operă — prefera filmul.

— Și pe mine, la început, m-a atras în special filmul : mă tulbura mai mult. Piesele de teatru îmi dădeau niște emoții călduțe, mai curînd aș zice că mă liniștea u.

— Orice student la Conservator aspiră să devină un al doilea Gérard Philipe sau Alain Delon. Și aproape toate vedetele de film se întorc pînă la urmă pe scena care este mai puțin crudă decît aparatul de filmat : le face un rabat la vîrstă.

— Didier mi-a deschis ochii asupra teatrului și m-a învățat să-l iubesc, cu toate că și el este destul de sceptic în privința profesiunii : „Teatrul, zice el, îți dă iluzia că ești cineva, cînd de fapt ești «altcineva» doar atît. Îmbraci o personalitate de împrumut care ți-e prea largă sau nu te încape și pe care nu reușești decît rareori s-o închei la toți nasturii“.

În momentul acela Philippe observă că rochia musafirei sale se încheia, de sus și pînă jos, cu nasturi și că ultimul, așa cum îi spusese mai înainte, lipsea.

— Ce ai descoperit ? întrebă ea văzîndu-i privirea ațintită asupra firului de ață ce semnala o absență. — Sper că n-ai de gînd să reîncepi exercițiul cu nasturele.

Tînărul izbucni în rîs și se aplecă atît de tare încît atinse cu fruntea genunchii doamnei Alexandre. Amuți brusc și rămase cu tîmpla rezemată de genunchii ei. I se păru că se învîrtește casa cu el și, fără să știe cum și cînd, cuprinse cu mîna una din gleznele îmbrăcate cu ciorapi

de nylon. Nu se gîndea la nimic, nu vroia să se mai gîndească la nimic. Amintirea Daniellei fulgui în treacăt în preajma sa și se destrămă : uneori, cînd citea, Danielle lăsa lucrul și, îmbrățișîndu-i picioarele, își așeza capul pe genunchii lui. Simți deodată niște degete prelungi și calde strecurîndu-se în părul lui și prefirîndu-i-l.

Avea părul proaspăt spălat și mătăsos, constată doamna Alexandre. Era întotdeauna curat îmbrăcat, îngrijit, probabil corpul său mirosea a săpun de toaletă și a lapte crud. Ar fi vrut ca mîna ce-i cuprindea glezna să rămînă pe veci acolo ca o brățară vie. Se cufundă mai adînc în fotoliu într-o totală relaxare.

„E prima odihnă a Electrei, prima ei odihnă. Tăceți și înclinați-vă".

— Tînărul meu copăcel, murmură ea.

Cînd Bayard, cînd copăcel, se gîndi Philippe care ținea pleoapele închise, căutînd să păstreze cît mai mult în el senzația aceea de bine, ca o boare călduță, moleșitoare. De ce-i făcea atîta plăcere să se joace cu cuvintele ? Să-l răsfețe sau să-l zgîndăre cu ironiile ei, ca pe un cățel ? Degetele ce-i mîngîiau blînd părul, cu precauție parcă, și cu duioșie, așterneau în el o liniște atît de profundă încît îl îndemna s-o ierte. Odată și odată va trebui totuși să-i atragă atenția : „Doamnă, nu mai sînt un copil". Dar nu era oare nedrept cu ea ? Nu discutaseră totdeauna ca de la egal la egal, ca doi oameni de aceeași vîrstă și cu aceeași cultură ? Nu-l ascultase cu atenție, cu deferență, ca pe un ins ale cărui păreri meritau a fi luate în seamă ?

— Începe să se însereze, spuse doamna Alexandre, trezindu-se dintr-o lungă visare. — Cred că ar trebui să mergem. Poate facem cîțiva pași împreună ? Mi-ai deschis cheful de hoinăreală.

Se pregătiră de plecare pe tăcute, evitînd să se privească. Ajungînd jos, doamna îl luă de braț.

— Mi s-a făcut frig, spuse ea ca și cum s-ar fi scuzat.

— V-ați uitat cumva mănușile la mine ?

— Nu port mănuși. Cine-a fost Jean Beausire ?

— Habar n-am. Probabil un cavaler.

— N-aș fi chiar atît de sigură. S-ar putea să fie un artist. Sau un menestrel ca Blondel, trubadurul lui Richard Inimă-de-Leu. Mai puțin celebru, probabil. *Bonsoir, monsieur Beaumarchais*, se înclină ea, cînd treceau prin dreptul statuii. Am dansat în piesa dumitale. *Bonsoir et merci.*

Strada Saint-Antoine se deschidea largă, cu toate vitrinele aprinse deși nu se întunecase încă.

— Mă lași să te conduc eu ? Vreau să-ți arăt ceva. Sper să-mi amintesc, deși e mult de cînd n-am mai fost pe aici. Întîi vine o stradă cu nume pitoresc. Uite-o : *rue du Petit Musc* și pe urmă o străduță laterală cu numele unui rege. Știi, cînd aveam cincisprezece ani am plecat într-o zi cu sora mea, Dodichon, care era pe atunci o doamnă respectabilă, să vizităm, cu *Guide bleu* în mînă, cartierul Marais. Sistematic, conducîndu-ne după planuri, am descoperit cam tot ce merita să fie văzut, în afară de palatul Beauvais. Am dat de nu știu cîte ori tîrcoale străzii François Miron, am străbătut-o de la cap la cap, ne-am uitat în dreapta, în stînga, am întrebat diverși trecători care au ridicat din umeri. Ne-am încăpățînat totuși să-l căutăm. De ce atîta stăruință ? ai să mă întrebi. De ce crezi că puteau fi atît de curioase două femei ? Fiindcă la mijloc era un detaliu picant care se referea la o a treia femeie, mai precis : doamna de Beauvais, Catho cum i se spunea, camerista Anei de Austria, îl inițiase pe tînărul prinț Ludovic în practica dragostei, treabă pentru care a fost mai apoi răsplătită cu dărnicie. În cele din urmă un student ne-a sugerat, arătîndu-ne casa în dreptul căreia ne oprisem : „Asta ar putea să fie : pare destul de veche". Clădirea avea o particularitate ciudată : o bornă de piatră, la intrare, de care probabil erau legați pe vremuri caii. O scară impunătoare în stînga, cîteva coloane, niște capete de berbec sculptate în piatră, o curte circulară. În dreapta însă un geamlîc afumat în care cineva gătea pe o lampă cu gaz. Tocmai atunci a ieșit din casă un domn rubicond și jovial care mirosea plăcut a vin bun, cu un copil de mînă. „Sigur, ăsta-i palatul lui Catho de Beauvais, născută Bellier" și ne-a arătat capetele de berbec, ne-a dus apoi în fundul curții să admirăm o minunată scară cu balustrada din fier forjat și să citim plăcuța de marmură pusă în amintirea lui Mozart care fusese cîndva găzduit acolo. Dodichon a întrebat, mirată, pentru ce oare o clădire atît de prețioasă este lăsată să se părăginească ? — „Pentru că avem prea multe dintr-astea, doamnă, i-a răspuns personajul cel jovial, statul nu-și poate permite să le restaureze pe toate." Uite, asta trebuie să fie, strada *Charles V*, știam că-i ceva cu un cap încoronat. Și acum să căutăm palatul. După cîte îmi amintesc, era pe partea dreaptă.

Priviră pe rînd construcțiile care aveau o înălțime egală, nici una nefiind mai aspectuoasă decît celelalte. Philippe se lăsa purtat de braț, ca un școlar docil într-o excursie instructivă, *Parisul și istoria lui, conferențiară doamna Alexandre*. De la Institut ? Nu, de la Mayol. Ceea ce înseamnă a îmbina utilul cu plăcutul. În orice caz Philippe n-ar fi schimbat-o pe doamna Alexandre cu douăzeci de academicieni.

Călăuza lui împinse o poartă de lemn : un gang scurt și foarte curat, cu pereții proaspăt văruiți, părînd și mai albi în bătaia unei lămpi scînteietoare, apoi o armonioasă curte interioară cu mai multe ferestre luminate la etaj. O atmosferă de tihnă și reculegere ca într-o mănăstire sau într-un pensionde fete, după ora de culcare.

— E casa marchizei de Brinvilliers, otrăvitoarea. Ai crede oare că aici s-au pus la cale atîtea crime ? Atît de odioase chiar încît, după ce a fost decapitată, rămășițele ei pămîntești au fost arse pe rug, apoi împrăștiate în cele patru vînturi.

— Și de ce a făcut toate astea ? Din sadism ? Simțea o plăcere să ucidă ?

— Din pasiune, la început. Din necesitate.

— Nu înțeleg : pasiunea este o necesitate ?

— Nu, pasiunea poate deveni o necesitate atît de violentă și de imperioasă încît te urmărește ca Eumenidele pe Oreste. Și atunci... e ultima odihnă a lui Oreste.

— Ce-ați spus ?

— Nimic. E o frază care m-a obsedat toată ziua.

— Am auzit de marchiza de Brinvilliers cum am auzit și de zîna Carabosse. Nu prea știu însă ce-au făcut și una și cealaltă.

— Zîna Carabosse purta ochelari și avea o slăbiciune pentru copiii de parte bărbătească. „Mătușico, de ce porți matale ochelari ?" a întrebat-o unul din ei. „Ca să te aud mai bine, puiule." Și hap, l-a înghițit ca pe un comprimat. În privința marchizei nu sînt nici eu prea informată. Știu doar că avea un soț tare cumsecade și că singur, cu mîna lui, și-a pus perechea de coarne pe frunte : a adus în casă un tînăr ofițer fără căpătîi care se numea — nici mai mult nici mai puțin — Sainte-Croix, un personaj ambiguu ca Tartuffe. Marchiza...

Era frumoasă ?

— Nu. Era matură.

— E o calitate ?

— Buna-cuviinţă mă obligă să nu-ţi răspund. În genere, e un teren prielnic pasiunilor furibunde. A început prin a-şi otrăvi propriul tată, după care a urmat fratele mai mare. Nu ţin minte dacă a luat toată familia la rînd, ştiu doar că, în momentul cînd a fost arestată, s-a găsit asupra ei o confesiune scrisă foarte detaliată. Pe lîngă toate metehnele mai suferea şi de grafomanie.

— Şi Sainte-Croix ? Era frumos ?

— „Mătuşico, de ce porţi ochelari ?“ Nu ştiu. Era tînăr.

— E o calitate ?

— Pentru cei ce n-o mai au. Am ajuns.

— Unde ?

— În faţa palatului doamnei de Beauvais. A rămas aşa cum l-am văzut acum douăzeci de ani. Dacă asta se mai poate numi palat ! Şi totuşi mie îmi place. Fie numai pentru că a stat aici Mozart.

Balconul era, într-adevăr, dărăpănat şi faţada înnegrită de vreme. La intrare, borna de piatră. Şi nici un reflector care să-l lumineze.

— Cînd te gîndeşti că din balconul ăsta Ana de Austria a privit alături de Mazarin intrarea triumfală a junelui Ludovic braţ la braţ cu Maria-Tereza ! Aşa mi-a spus atunci Dodichon sau poate, cu alte cuvinte, pentru că ea respectă orice lucru, chiar cînd pare frivol.

— Mazarin, mi se pare, a fost iubitul Anei de Austria. Dacă nu mă înşel erau căsătoriţi în secret, nu ?

— Ei, ia ascultă, domnule, drept cine mă iei ? Crezi că sînt la curent cu toată istoria scandaloasă a Franţei ? Ana de Austria era o femeie bine făcută, care purta coroana acolo unde Yvette Guilbert purta cocul iar cardinalul, pe cît se pare, avea o privire catifelată. Dodichon îţi va povesti restul, cu toată discreţia şi toată seriozitatea.

— Am s-o cunosc şi eu ?

— Bineînţeles. O să vă recunoaşteţi imediat. Pentru că din aluatul din care a plămădit-o pe ea, Dumnezeu a păstrat o parte ca să-l modeleze pe Philippe Thilgès.

— Plecăm ? Aş fi vrut să văd capetele de berbec.

— E prea întuneric. Ai să le descoperi singur altă dată. Nu vrei să intrăm cîteva clipe la Saint-Gervais ? E o

biserică în care n-am călcat niciodată. Știu că are o particularitate, dar nu mai țin minte care anume.

— E șase și cinci, mai am încă vreme, conveni Philippe.

— E o biserică gotică, spuse doamna Alexandre, pătrunzînd înăuntru, apoi după ce aruncă o privire expertă în jur, gotic flamboaiant chiar, în timp ce fațada e cu fronton și coloane clasice. Asta era curiozitatea.

Nimeriseră în plină slujbă, o slujbă care avea ceva neobișnuit. În mijlocul naosului se afla un grup destul de numeros de credincioși îngenunchiați, bărbați și femei laolaltă, cu pelerine monahale pe umeri. Călugări ? Ici și colo însă de sub pelerine ieșeau la iveală niște blue-jeans sau tivul unei rochii de oraș. Pe margini, asistența obișnuită a oficiilor religioase, alcătuită îndeosebi din oameni maturi. Toți se aflau într-o solemnă reculegere și undeva se auzea un glas femeiesc cristalin citind cu o impecabilă dicțiune din evanghelie. O femeie cu atribuții sacerdotale ? Din ce în ce mai intrigați, cei doi vizitatori păsiră pe porțiunea din dreapta naosului, în vîrful picioarelor, apropiindu-se de altar. Nimeni nu le dădu însă nici o atenție, de parcă ar fi fost invizibili. Aveau impresia că se afundaseră, printr-o magică răsturnare a timpului, într-o epocă îndepărtată, o epocă de pășnică statornicie și de calmă fervoare, în care se strecuraseră clandestin și că asistau la ceva neîngăduit muritorilor de rînd să privească. Doamna Alexandre se uită la Philippe : „Rămînem ?“ întrebară ochii ei cafenii. „Rămînem“ răspunseră ochii albaștri ai lui Philippe. Observară că toată lumea ținea în mîini o cărticică deschisă, ca pe un semn de recunoaștere. Se simțeau străini, izolați, stingheriți, dar nu se îndurau totuși să plece fără a fi lămurit misterul. Fata care citea evanghelia era foarte tînără ca toți cei din grupul cu pelerine monahicești : chipuri senine, proaspete, pe care viața nu avusese încă vreme să-și imprime efigia, priviri limpezi, neumbrite de îndoieli. În fața ei, pe un pupitru, se afla o carte deschisă, străjuită de un microfon, deoarece lăcașul era prevăzut cu o instalație de amplificare, ale cărei difuzoare fuseseră suspendate, discret, de capitelul cîte unei coloane, singura mărturie a unui prezent tehnicizat.

Philippe nici nu ținea minte de cînd nu mai pusese piciorul într-o biserică și spectacolul avea atracția inéditului pentru el. Ceea ce îl preocupa mai ales era situația civilă a tinerilor în veșminte sumbre menite să-i deosebească de

obște și să așeze un scut între ei și măruntele îmbieri și ispite ale petrecerii pămîntești. Făcuseră oare cu adevărat un legămînt de singurătate și de renunțare ? Sau pelerina era doar un costum de ceremonie, îmbrăcat în orele dedicate hranei spirituale, pe care îl scoteau apoi, lăsîndu-l în sacristie, pentru a se amesteca în forfota străzii și a se reîntoarce, ca oricare om din cetate, în sînul unei familii ? Și dacă era vorba totuși de un legămînt, ce anume îi determinase să-l facă, de vreme ce nici unul dintre ei nu avea vreo infirmitate ori o figură respingătoare care, într-o existență obișnuită, le-ar fi adus decepții și umilințe ? Iar dacă renunțaseră la orice împliniri și satisfacții terestre, de ce în loc de a-și găsi un refugiu într-o mănăstire, se încăpățînau să înfrunte provocările voluptoase ale vieții pariziene în care pînă și reclamele erau uneori picante ? Philippe îi privea pe rînd, neliniștit, tulburat, încercînd să descopere în trăsăturile lor, în gesturi, în atitudine, ceea ce-i distingea de el, amprenta secretă care-i destina unei alte vocații. Nimic, absolut nimic, erau aidoma ca el și, în aparența lor solemnitate, începea să remarce unele ușoare abateri, mici încălcări de disciplină, un cuvînt șoptit în fugă, poate o reflecție glumeață, un zîmbet vesel. Se pregătea tocmai să întrebe pe cineva, poate pe vecina lui, o doamnă opulentă și bine dispusă, cu o înfățișare de bravă gospodină, dar tocmai atunci întreaga adunare începu să cînte un psalm, urmărind textul pe cărțuliile ținute în mînă. Doamna îi adresă un surîs îngăduitor și-i arătă cu un gest scurt un carton care se afla chiar în spatele lui, continuînd să cînte cu aceeași harnică bucurie cu care frămînta aluatul pentru tarta cu mere sau pregătea maioneza pentru salată. *Confraternitatea monastică Saint-Gervais* citi el, scris cu litere groase, pe cartonul indicat. Faptul că aflase însă titlul spectacolului îi sporea și mai mult nedumeririle, adăugîndu-le o nouă enigmă. În momentul acela intră în scenă, fără nici un ceremonial, un mic sobor de preoți mai vîrstnici care slujiră potirul cu vin și ostiile așezate în anaforniță. Unul din ei, secundat de un ministrant, se apropie de balustrada ce despărțea naosul central de culoarele laterale pentru a săvîrși taina cuminecăturii. Credincioșii se înfățișară pe rînd spre a primi pe limbă ostia rotundă ca o medalie și a sorbi din potirul a cărui buză ministrantul o ștergea de fiecare dată, higienic, cu un șervețel. Catolici amîndoi, dar nici unul dintre ei

practicant, doamna Alexandre și Philippe rămaseră departe, din decență sau din timiditate, Philippe și pentru că punea la îndoială salubritatea șervețelului ce șterse urmele atîtor guri. După terminarea ritualului toți cei de față se îmbrățișară între ei, dîndu-și sărutul iertării și al fraternității. Preotul care oficiase taina împărtășaniei se îndreptă spre doamna Alexandre, cu mîinile întinse și o figură afabilă și-i strînse mîinile cordial. La rîndul său Philippe o văzu pe vecina cea opulentă și bine dispusă făcînd un pas spre el cu brațele deschise și așteptă, cu oarecare emoție, dublul sărut frățesc pe obraji. Harnica gospodină se rezumă însă la un gest mai puțin simbolic și-i apucă bărbătește mîinile, scuturîndu-i-le cu energie.

În timp ce asistența intona un nou imn, cei doi vizitatori se retraseră strategic spre ușă.

— Știu ce ai să mă întrebi : „De ce ?“ — spuse doamna Alexandre în timp ce coborau treptele de la intrare — La fel m-am întrebat și eu : de ce ? Presupun însă că nu este vorba de un legămînt pe viață, ci de un simplu angajament moral fără termen. Tinerii aceștia sînt față de călugări ceea ce actorii amatori sînt față de profesioniști. La fel de sinceri și cu o egală răspundere. Singura incertitudine ce există este doar în privința vocației. Sînt niște inși care caută ceva în viață, ceva care să-i salveze de mediocritatea unei existențe robite grijilor materiale și care au găsit un țel în practicile religioase, limitate la un anumit număr de ore săptămînal, și într-o credință care nu știu cît este de fervență și cîtă devoțiune implică pentru a dăinui pînă la maturitate și dincolo de ea. În ce mă privește nu pot decît să-i stimez. În primul rînd fiindcă nu fac nimănui nici un rău și asta înseamnă imens de mult în zilele noastre. Apoi fiindcă au un ideal și o disciplină ; ar fi putut foarte bine, ca atîția alți tineri de vîrsta lor, să umble după paradisuri artificiale, să-și facă din murdărie și indolență un cult, să afișeze un snobism contestatar de feciori de bani gata, amestecînd în contestația lor falsele valori cu cele reale ori să profeseze violența și anarhia ca pe un scop în sine.

— Și atunci, eu... ?

— Tu, la fel, vrei să te salvezi de mediocritate prin artă, o artă în care crezi sau pentru care crezi că ai o vocație.

— Cum s-ar zice, nici eu nu fac rău nimănui.

— Nu cumva vrei să fii sarcastic ? Degeuba, că nu te prinde.

— Aţi uitat...

— Ce ?

— Să mă luaţi de braţ. Aşa. Iar acum să-mi daţi voie să vă arăt şi eu ceva. Dumneavoastră mi-aţi arătat casa unei otrăvitoare şi a unei femei de moravuri dubioase.

— Te-am dus într-o biserică, păgînule !

Trecură pe lîngă statuia lui Etienne Marcel, apoi, pe *Pont d'Arcole*, intrară în *Ile de la Cité*. Ca un imens pachebot de piatră catedrala Notre-Dame străbătea, maiestuoasă, eternitatea.

— Pe bătrînul Charlemagne vrei să mi-l arăţi ? Ne cunoaştem de cînd eram pe băncile şcoalei. Îi puneam moaţe în cap, în cartea de istorie, cu tot felul de creioane colorate. *Prenez un vieux, mesdames, prenez un vieux, car il est moins dangereux*, fredonă ea. Îl prefer pe Saint-Michel de peste drum, adică de peste Sena : e mai tînăr şi mai solid, deşi incoruptibil.

Ocoliră Prefectura de Poliţie, apoi Palatul Justiţiei.

— Nu, nu pe acolo, spuse Philippe, trăgînd-o după el, intrăm pe la capătul celălalt.

— Dar asta-i *Place Dauphine*.

— Nu se numeşte în nici un fel. Acum o vedeţi pentru prima oară.

Piaţa de formă ogivală, străjuită de clădiri străvechi, se deschidea spre scara din spatele Palatului de Justiţie, o scară albă de marmură, cu două aripi răsfrînte în afară, ca marginile unui ghioc şi cu elegante balustrade ce se profilau pe albul peretelui scăldat în lumina proiectoarelor.

— Ce frumuseţe ! murmură doamna Alexandre. Îmi aminteşte de Campidoglio de la Roma.

— Nu trebuie să vă amintească de nimic. Nu seamănă cu nimic.

Doamna Alexandre înţelese în sfîrşit. Tînărul îşi pregătea la rîndul lui „o amintire" pentru mai tîrziu. Un „mai tîrziu" din care ea nu va mai face parte decît ca „o amintire". Simţi un fior ce i se prelinse pînă în vîrful degetelor şi se depărtă puţin de el. Ar fi vrut să plece. Începea să regrete ziua pe care acum o considera pierdută. Şi-i părea rău îndeosebi că vorbise atîta, vrute şi nevrute, ca o guvernantă cu ifose de pedanterie, care se căzneşte să reţină atenţia unui copil, oprindu-l să se joace în nisip ca

să nu-şi murdărească hăinuţele : Campidoglio, Charlemagne, Saint-Michel, goticul flamboaiant, o, mai ales goticul flamboaiant şi lecţia de morală socială după ce ieşiseră din biserică ! În ce măsură îl puteau interesa toate astea pe bietul copil care vroia să se joace în nisip ? Şi care acum încerca să regizeze propriile amintiri pentru „mai tîrziu“ ?

Îl urmă în silă în timp ce înaintau spre capătul scuarului ce se înălţa ca o mică estradă, aşternută cu pietriş şi înconjurată de tufişuri scunde cu frunze persistente. În lumina feerică, scara, uşoară ca o pasăre, ca un alb peşcăruş cu aripile deschise, părea că vrea să-şi ia zborul spre bolta înstelată.

Philippe îi prinse mîna ; avea palma caldă, învăluitoare. Doamna Alexandre îl privi : era transfigurat de o emoţie puternică. Şi abia atunci înţelese pe deplin. Decorul acela era pregătit anume pentru ea, îl ţinuse ascuns tot timpul şi aşezase pe îndelete proiectoarele, potrivindu-le cu grijă fascicolele luminoase, pentru a i-l oferi acum, ca pe un spectacol princiar, unei răsfăţate favorite.

Piaţa era cu desăvîrşire pustie, nu se auzea nici un zgomot, nici măcar foşnetul apelor Senei. Şi, desprinzîndu-se uşor, scara, cu cele două aripi larg deschise, plutii lin spre înălţimi.

— „O, Timp, opreşte-ţi zborul“, rostiră amîndoi deodată şi izbucniră în rîs.

— Cred că e aproape şapte, se trezi la realitate doamna Alexandre. Te însoţesc o bucată de drum, pînă la prima staţie de metrou. Am uitat să-ţi spun. Am impresia că se întîmplă ceva la Mayol, e mai bine de o săptămînă de cînd patronii nu s-au mai arătat pe la teatru. Cred că domnul Lefebvre este bolnav. Simt că se urzeşte ceva, în orice caz ceva neplăcut, probabil nişte concedieri de personal. Spectacolul nu merge chiar atît de strălucit pe cît sperau ei. Şi cum aportul artistic al lui Delphin este minim, mi-e teamă că în curînd va rămîne fără angajament.

— Şi ce-o să facă ?

— Pînă una, alta, o să se înscrie la şomaj. Pe urmă o să aştepte. O să caute...

— Cînd cauţi trebuie să fii decis să accepţi orice ţi se oferă.

— Ce-i drept, nu e ceea ce se cheamă un spirit pozitiv. E cu capul în nori : a fost un copil răsfăţat. Îi mai rămîne o soluţie, la care însă cu siguranţă n-o să recurgă niciodată : să se întoarcă în sînul familiei.

— Şi... ?

Era gata să întrebe : „şi v-ar părea rău ?“, dar se opri la timp.

— Şi... nimic... Îţi mulţumesc pentru *Place Dauphine*.

Doamna Alexandre îi puse mîinile pe umeri şi-l sărută pe frunte.

„*Place Dauphine*, bombăni în sinea lui Philippe, încheindu-şi mai bine bluzonul, fiindcă dinspre Sena venea un curent rece, dacă nu aş fi adus-o în *Place Dauphine*, nu şi-ar fi amintit de Delphin.“

a teatrului Campagne-Première : Jean Bois nu venise încă, holul era pustiu, în stînga o scară cobora în întuneric spre sala 2, de la subsol ; în dreapta, în sala 1, cu cîteva rînduri de scaune, cîteva mese, un bar prea puțin garnisit și o scenă de casă de cultură, ardea un singur bec, totuși nu se zărea nici o mișcare. Totul părea lăsat vraiște, dar cui i-ar fi dat prin gînd să fure ceva dintr-un teatru ?

— Mă aștepți de mult ? Iartă-mă, m-a oprit cineva în stradă. Am fi putut bea o cafea, dar încă nu e nimeni la bar. Să coborîm jos, la mine.

O luă înainte, aprinse luminile, apoi le stinse pe rînd, pentru a lăsa, tot așa, un singur bec în funcție, deasupra scenei micuțe, pe care abia aveau loc să se miște cei patru actori din trupă. Îi oferi singurul scaun, care probabil făcea parte din recuzită (spectatorii ședeau pe cele trei gradenuri semicirculare îmbrăcate în mochetă), iar el se întinse pe scîndurile scenei, într-o poziție odihnitoare, cu capul sprijinit în palmă.

Se cunoșteau de la Teatrul Lucernaire, unde Gérard improvizase un mic *one man show* în întregime mimat, pe vremea cînd se repeta piesa lui Jean Bois, *Madame Fatale*. Ca actor mai vîrstnic (cu cîțiva ani) și mai experimentat, Bois îi corectase machiajul și-l ajutase să-și compună un costum. De atunci nu-l mai văzuse decît cu cîteva seri în urmă, la o reprezentație cu *Parade*, ultima lui premieră care avusese numai cronici elogioase. „Generos, vibrant și sincer, text și actori fabuloși" scrisese, entuziasmat, un critic teatral. „S-a născut un poet" afirma un altul.

Autor, regizor, interpret. Jean Bois continua tradiția funambulescă în piesele sale de factură barocă, în care comedia de caracter se întîlnea cu drama socială și cu music-hallul, excentricitatea personajelor cu observația realistă, tragicul alterna cu burlescul, alegoria cu un lirism extravagant, amintind de Charles Cros, de Tristan Corbière, dar și de Lautréamont.

Succes de presă. Totuși, în seara respectivă, nu erau mai mult de douăzeci și cinci de persoane în sală. Gérard făcuse o socoteală : de douăzeci și cinci de ori cîte treizeci de franci, înseamnă șapte sute cincizeci de franci, deci aproape două sute de franci de cap de om. N-ar fi fost prea rău. Dar cheltuielile ?

După spectacol se dusese să-l vadă. Jean Bois se bucurase să-l reîntîlnească. „Vino marți, pe la șase și jumătate. O să avem timp să stăm de vorbă". Tocmai bine : cum *Nefertiti* se reprezenta doar de cinci ori pe săptămînă, lunea și marțea erau zile libere pentru Gérard.

— Cum te-ai acomodat cu Conservatorul ? îl întrebă Jean Bois. Era simpatic, comunicativ și deschis. În lumina puternică a becului, fața lui cu trăsături caligrafic desenate, cu un nas fin arcuit și buze cărnoase, o față palidă, de om care trăiește în aerul îmbîcsit al sălilor de teatru și al culiselor, părea și mai palidă.

— Încerc să mă acomodez. Pentru mine Conservatorul a însemnat o mare decepție.

— Eu, drept să spun, nu prea m-am împăcat, în genere, cu școala. La vîrsta de cincisprezece ani am fost eliminat din liceu. Le-am declarat atunci părinților mei că nu mai am chef să învăț. Am urmat timp de cîteva luni cursurile Conservatorului din Lyon — acolo m-am născut — un stagiu care mi-a lăsat numai amintiri neplăcute : fiindcă aveam cincisprezece ani eram pus să studiez roluri pentru vîrsta mea. Ce poate fi mai ridicol decît adolescența așa cum e înfățișată în teatru ! Chérubin, de pildă.

— Dar Montherlant : *Orașul al cărui monarh era un copil* ?

— Nu-mi place Montherlant, nu-mi spune nimic, e rece, lipsit de viață. Am citit în schimb mult la vîrsta aceea: Jules Verne, Dumas, Hugo, Céline : aveam posibilitatea să citesc. Tatăl meu este inginer și sînt fiu de burghez, crescut în spiritul catolicismului și învățat de mic să respect banul și oamenii care au reușit în viață. Vezi tu, ca să iu-

beşti teatrul, trebuie să-l cunoşti, iar ca să-l cunoşti, trebuie să ai nişte posibilităţi de care dispune numai burghezia. Mai toţi actorii, dealtfel, sînt copii de burghezi, cu unele excepţii, bineînţeles : în trupa noastră doi dintre colegi provin din popor.

— Dar eu care m-am născut într-un teatru ?

— Tu eşti un caz special.

— Poate chiar ultimul de genul acesta, pentru că nu mai există decît două teatre de bîlci.

— După cum îţi spuneam, aşadar condiţia de fiu de burghez îmi oferea anumite posibilităţi. În consecinţă părinţii sînt cei care mi-au pus la îndemînă mijloacele de a combate spiritul burghez. Nu bănuiau pe atunci că am să le folosesc vreodată. Între timp am făcut figuraţie în diferite trupe din Lyon.

La şaisprezece ani am plecat la Paris unde m-am înscris la o şcoală de stat ai cărei elevi sînt pregătiţi în vederea admiterii la conservator.

— Centrul dramatic din strada Blanche ?

— Aşa cred. N-am rămas decît două trimestre, era ceva cumplit : ne învăţau să fim aristocraţi. În Franţa copiii sînt educaţi anume pentru a străluci. Aveam, de pildă, un profesor care ne demonstra că finalul fiecărei fraze trebuie lansat în aer. Şi, tot aşa, nu-mi plăcea să fac yoga. Mi se spunea că trebuie să-mi dezvolt corpul, să-l disciplinez, să-i dau elasticitate. Şi eu nu doream altceva decît să mă desprind de corpul meu. Încetul cu încetul, am reuşit să mă descătuşez de obsesia gesturilor, a unui anumit fel de a rosti frazele. Am avut tăria să uit de existenţa mea fizică şi să-mi orientez gîndurile spre lumea spiritului.

Gérard îl asculta puţin contrariat şi descumpănit, dar curios totodată, fără a îndrăzni să-l întrerupă cu vreo obiecţie : părerile lui Jean Bois tăgăduiau concepţiile curente ce puneau disciplina corporală la baza măiestriei actoriceşti. Se gîndi că nimic nu e mai dificil decît să stabileşti un echilibru între o teză şi antiteza ei, pentru a ajunge la o concluzie.

— Am făcut ce-am făcut, continuă povestitorul, şi am fost eliminat şi de aici. Spuneau că sînt rău, că sînt viclean, că am un caracter nefericit, închis, că nu vorbesc cu nimeni. Tăcerea mea era luată drept perfidie, cînd de fapt nu era decît timiditate şi tristeţe. Drept care au decretat că

n-am nici un pic de talent. Părinţii mi-au scris atunci să mă reîntorc la Lyon şi m-au obligat să-mi aleg o meserie pînă la majorat. Răsfoiam în fiecare zi jurnalele şi răspundeam la toate anunţurile. Fără nici un rezultat însă.

În perioada aceea am trecut printr-o criză. M-am străduit să fiu mai stăpîn pe mine, mai sigur, să vorbesc cu glas tare şi să fiu tot timpul cu zîmbetul pe buze. Nu mi-a trebuit mult ca să-mi dau seama că nu e bine să trişezi, că orice înşelăciune se plăteşte. În cele din urmă am fugit de acasă şi m-am reîntors la Paris. De astă dată cu gîndul de a cunoaşte viaţa, de a trăi cu adevărat. Renunţasem la teatru.

— Într-adevăr ? Se poate renunţa la teatru ?

— A fost doar o hotărîre de moment. Un interludiu. Locuiam într-o cameră mansardată. Chiria mi-o plăteau bunicii, care aveau grijă să-mi trimită regulat bani. Întotdeauna m-am înţeles cu oamenii în vîrstă, poate de aceea există atîţia bătrîni în piesele mele. Nu aveam decît o singură dorinţă pe atunci : să mă îndrăgostesc, să iubesc. În viaţă este esenţial să iubeşti. Nimic altceva nu poate înlocui dragostea, nici chiar teatrul.

— Credeţi ? Vocaţia nu este mai presus de orice altă aspiraţie ?

— Mie, cel puţin, fără dragoste teatrul nu-mi poate dărui împlinirea necesară. În fiecare după-amiază ieşeam în oraş pe la orele patru şi mă plimbam pe străzi pînă noaptea tîrziu, spunîndu-mi : „Nu se poate, astăzi trebuie neapărat să întîlneşti marea dragoste“. Şi totdeauna mă întorceam acasă fără a o fi întîlnit.

— Practic vorbind însă cum vă descurcaţi ? Bunicii vă plăteau chiria — şi în rest ?

— Am făcut de toate în vremea aceea : am fost chelner într-o cafenea, spălător de geamuri. Umblam din casă în casă cu un vas în care nu era nimic altceva decît apă şi săpun, sunam la cîte o uşă şi-mi ofeream serviciile : „Încercaţi, vă rog, noul nostru produs — este miraculos !“ Am ajuns chiar să şi fur ca să-mi astîmpăr foamea. Şi nu e deloc o treabă uşoară. Dacă-i foarte simplu să buzunăreşti pe cineva într-un cinematograf, nimic nu poate fi mai dificil decît să furi o bucată de pîine.

În acelaşi timp însă dorinţa de a face ceva, de a mă afirma, nu-mi dădea pace. Eram doldora de idei. Voiam să impresionez, să plac, să mişc sufletele oamenilor. Îmi ima-

ginam că aș putea să exercit o influență, că aș fi în stare să îndrept lumea, să determin o schimbare în bine. În realitate argumentele de care te folosești se adresează tocmai celor ce sînt dinainte convinși. Arta înseamnă revoltă. De pildă, Van Gogh, pentru care am o mare admirație. Am căutat totodată să mă cultiv. Am citit mult atunci : Virginia Woolf, Jean Genêt.

— V-ați reîntors deci la teatru ?

— Încă nu. Am început prin a scrie nuvele. Studiam cu atenție oamenii pe care-i întîlneam. Am cunoscut atîtea tipuri pitorești sau extravagante ! Îmi amintesc, bunăoară, de o tînără fată pe jumătate nebună, care încercase cîndva să-și taie venele : avea uneori niște accese cumplite de disperare, cînd își înfigea unghiile în carne, încercînd să-și rupă cicatricele. Cum nuvelele erau scrise la persoana întîia, m-am gîndit să fac din ele niște monoloage pe care să le interpretez eu însumi, prefăcîndu-mi mereu glasul. Iæ-am cerut părinților mei costumele cu care mă deghizam în copilărie : la zece ani, ca mai toți copiii, mă împopoțonam cu toate cîrpele pe care le găseam prin casă, șaluri, rochii vechi, combinezoane, fețe de masă. Toate erau acum într-un hal fără hal, numai zdrențe. Și cu zdrențele astea am jucat, schimbîndu-le pentru fiecare personaj. Au fost unii care m-au proclamat genial.

Iată cum s-au născut primele mele *Maimuțării*, alcătuite din șapte monoloage și cum s-a înfiripat primul meu recital la *Café-Théâtre Sélénite*. Am avut prea puțin succes la public și un foarte mare succes de presă. În schimb m-am bucurat de o primire călduroasă la Lille unde am plecat în turneu. A urmat a doua serie de monoloage, *Ultimele maimuțării*, la Gaîté-Montparnasse.

— Și cînd v-ați format actuala trupă ?

— Atunci. Mi-am căutat colaboratori și am înjghebat trupa compusă din Dominique Constantin — soția mea — Elisabeth Maby și Claude Drobinsky pe care i-ai văzut deunăzi și cu care am jucat toate piesele mele : *Sala de așteptare*, reprezentată la Lucernaire, ca și *Familia Dupont*, o piesă despre *bidonvilles*, care n-a avut nici un ecou, decît poate doar printre persoanele care au locuit în condiții similare ; *Ceilalți* la Théâtre de Dix-Heures din Pigalle ; *Prinzul ingenuncheată* — un succes — la Pizza du Marais; *Madame Fatale*, pe care o știi și, în fine, *Straniu paloare*, din nou un succes, care a ținut două luni afișul la Pizza du

Marais ; iar acum *Parade*, care merge așa cum ai văzut. Sînt însă și seri mai bune.

— În seara aceea n-ați făcut o rețetă prea grozavă.

— Și din această rețetă nu prea grozavă, ține seama că directorul teatrului reține primii 250 de franci pentru taxe (adică 15% din încasări, în cazul cînd toate locurile sînt ocupate, ceea ce se întîmplă rareori). Din suma care rămîne, după ce s-au scăzut taxele, 40% este partea ce-i revine directorului. Restul de 60% reprezintă retribuția actorilor, fiecare din noi primind a patra parte din procentul de 60%. Tot actorii însă sînt cei ce plătesc publicitatea, iar reclamele din *Pariscop* și *l'Officiel des spectacles* costă nu mai puțin de 500 de franci săptămînal. Fă socoteala și vezi cu ce ne alegem pînă la urmă. Abia dacă ne mai rămîn bani ca să putem mînca a doua zi.

— Și drepturile de autor ?

Jean Bois îl privi mirat :

— Ce drepturi ? Ca autor nu primesc nimic și nici n-am primit vreodată. E adevărat că ni s-a acordat o mică subvenție, dar o foarte mică subvenție. În schimb, repetițiile nu sînt plătite.

— Nu este o situație prea ispititoare, îmi dau seama — spuse Gérard. — Dar asta este cariera cu care, ca să zic așa, m-am născut. Și n-am să regret niciodată. Credeți în predestinare ?

— Ce pot să-ți spun ? Știu doar că mi-a displăcut întotdeauna cotidianul. Îmi plăcea doar ceea ce trecea dincolo de el. Mi-aduc aminte că prin 1955 — aveam cinci ani pe atunci — mă aflam cu părinții într-o călătorie, nu mai știu unde, și locuiam la un hotel. Într-o zi, cum masa la restaurant se prelungea prea mult și mă plictiseam stînd locului, am cerut voie să mă duc la toaletă. În drum spre toaletă am descoperit o încăpere cufundată într-o lumină violetă în care se zăreau niște umbre : cîteva persoane care priveau o emisiune la televizor. Am văzut atunci pe ecran o femeie nespus de frumoasă, cu buzele negre și niște ochi minunați : Yvonne Printemps în filmul *Trei valsuri*. Am fost zguduit. Am plîns de emoție, eram îndrăgostit mort de Yvonne Printemps. E cea mai veche amintire a mea legată de un spectacol.

— Am auzit că după ce s-a retras din teatru, Yvonne Printemps s-a închis în casă și n-a mai vrut să vadă pe nimeni, ca să ascundă semnele bătrîneții. A fost nevoită

totuși să iasă din nou în lume la moartea soțului ei, Pierre Fresnay și, bineînțeles, reporterii s-au grăbit s-o fotografieze. Întîmplător mi-a căzut în mîini o revistă ilustrată: este încă o femeie frumoasă. Dar spuneți-mi: părinții sînt acum de acord cu cariera pe care ați ales-o?

— Părinții vin de obicei să mă vadă la spectacol, dar nu-mi spun ce gîndesc. Oamenii nu mai au timp să vorbească în familie, se înțeleg prin cuvinte spuse pe jumătate. De aceea ne simțim atît de singuri. Am citit într-o zi, în metrou, un afiș care m-a întristat: „Dați bună ziua vecinilor voștri!" Acolo am ajuns, să nu ne mai spunem nici măcar bună ziua!

Cineva intră în sală: scena trebuia pregătită pentru spectacolul Pierretei Dupoyet, *La Matriarche*, de astă dată un *one woman show*. Gérard se ridică de pe scaun, pregătindu-se de plecare.

— Ce înalt ești! constată Jean Bois.

— Nu sînt eu cel mai înalt. Guy Chauvet, tenorul, mă depășește. Încălțat cu coturni, în *Samson și Dalila*, are doi metri și cinci centimetri. Am citit într-un ziar. E într-adevăr „o culme".

În holul de la intrare, deși mai era o oră pînă să înceapă spectacolul, costumații, grimații, interpreții piesei din sala 1 stăteau la șuetă.

— Ce-i cu voi? Ce v-ați grăbit așa?

— Așteptăm fotograful.

Gérard se îndreptă spre stația de metrou din coasta cimitirului Montparnasse. „Să evadez din cotidian? se întreba el. Și unde? M-am născut în teatru și am copilărit pe scenă sau în rulota noastră de nomazi. Pentru mine cotidianul este teatrul. Excepționalul ar fi o viață burgheză, cu ore de birou și siestă la sfîrșit de săptămînă. Și acum nu fac decît să mă înrădăcinez și mai mult în teatru, să mă cufund mai adînc în el, ca broasca în nămol. Comparația nu e tocmai potrivită, dar într-un fel am dreptate. De ce aș evada cînd n-am nevoie?"

Proaspătul student al Conservatorului se deprinsese de mic să ia lucrurile așa cum vin, cu simplitate, fără să mai încerce vreo surpriză. Existența aventuroasă, risipită pe toate drumurile țării, din sat în sat și de la un bîlci la altul, făcuse să i se perinde prin față cele mai felurite priveliști și întîmplări, călindu-i sensibilitatea, fără să i-o toceacă.

Gérard era omul care nu se mai putea mira de nimic. Nu se mira aşadar nici cînd, în timp ce se pregătea să strecoare tichetul de călătorie în aparatul de control, o voce de femeie îl opri rugătoare : „Dacă sînteţi amabil, domnule, să mă ajutaţi !“ La doi paşi de el, o doamnă fără vîrstă precisă, în orice caz neîndoielnic matură, cu o căciuliţă de blană şi un teanc de tablouri încadrate pe care-l lăsase jos pentru cîteva clipe, respira precipitat şi puternic ca după un prea lung efort. Deşi de dimensiuni potrivite, tablourile, cu geamuri şi rame, probabil atîrnau destul de greu. „Măcar pînă pe peron“ adăugă ea. Gérard ridică povara legată cu o sfoară de parcă ar fi cules de pe jos un ziar. „În ce direcţie ?“ — „Étoile, dar trebuie să schimb la Montparnasse-Bienvenue. Am fost la nişte prieteni să le arăt ce am lucrat în ultima vreme. La venire a mers cum a mers, dar acum m-au lăsat puterile“ explică ea. „Nu era mai simplu să fi venit prietenii la dumneavoastră să le vadă ?“ — „Nu, pentru că era o reuniune. La mine n-aş fi avut loc.“

Doamna, care-i ajungea lui Gérard pînă la umăr, alerga cu paşi mărunţi pe lîngă el, silindu-se să nu rămînă în urmă. Tînărul o însoţi pînă la tren şi intră cu ea în vagon. „Mergeţi în aceeaşi direcţie ?“ — „Nu, dar vă conduc. Tot nu am altceva de făcut.“ — „Am simţit eu că sînteţi un om bun. Nu m-am înşelat.“

În lumina vie a sofitelor cu neon, Gérard putu s-o vadă mai bine : avea o faţă întinsă, ochi rotunzi, verzi-cenuşii şi sprîncenele ridicate a permanentă mirare, o mirare care-i rămăsese pecetluită pe chip, îndepărtînd orice altă expresie. Obrazul, fruntea, gura erau cu desăvîrşire neutre.

— Sînteţi pictoriţă ? întrebă el.

— Da. Îmi pare rău că nu vi le pot arăta, spuse doamna, făcînd un gest spre tablouri. Cred că v-ar fi interesat. Sînt convinsă.

Şi-l privi atentă în ochi, ca şi cum ar fi vrut să fixeze în pupilele lor presupusul interes pe care Gérard l-ar fi purtat operei sale.

— Ce gen ? întrebă el.

— Mă rog ?

— Ce gen de pictură ? Abstractă, realistă ?

— Mistică.

— Adică ? Subiecte religioase ?

— Și asta. Mai curînd simbolice. E greu însă de explicat. Sînt lucruri care trebuie văzute. Dar văzute cu ochiul interior.

Tînărul se gîndi unde se va fi aflat acel secret organ. Judecînd după direcția în care se uitase doamna părea să fie situat între clavicule.

— Sînt diferite moduri de a privi — continuă ea. Există o privire care se oprește la suprafață și una care are darul de a străbate în adînc, o privire abisală.

„Abisal" era un cuvînt care lui Gérard îi dădea întotdeauna o senzație neplăcută. Schiță un zîmbet jenat drept răspuns.

— Sînteți student ?

— Da. La Conservator.

— Deci artist. Va să zică nu m-am înșelat. De cum v-am zărit mi-am spus : „Uite un tînăr pe care l-ar interesa tablourile mele". Să știți că nu le comercializez. Le-am pictat cu gîndul că vor putea interesa pe cineva, că-i vor transmite un mesaj, îi vor dezvălui ceva.

— Și credeți că eu...

— N-am nici o îndoială.

Ajunseseră la Montparnasse-Bienvenue, o stație cu un complicat labirint de culoare subterane și cu un trotuar rulant de aproape o sută de metri. Cavalerismul lui Gérard se dovedi cu atît mai oportun.

— Mă faceți curios, spuse el, în timp ce banda rulantă îi transporta lent și cu mici tresăltări de-a lungul celor o sută de metri.

— Puteți veni la noi într-una din serile astea ? Veți avea ocazia să-l cunoașteți și pe domnul Gamard.

— Domnul Gamard ?

— Protectorul meu. Locuiesc la dînsul. Veniți pe la șapte jumătate. Luăm masa împreună. Vă place bucătăria chinezească ?

— Îmi pare rău dar serile sînt ocupat la Théâtre de la Plaine, nu pot pleca pînă la ora nouă.

— Jucați ? Mă bucur : am să vă pot vedea deci într-un rol ?

— Nu joc. Sînt plasator.

— A, așa ! Păcat. Țineam foarte mult să-l cunoașteți și pe domnul Gamard. E o persoană distinsă.

— Unde vreți să mergeți ?

— Cobor la Saint-Denis. Locuiesc pe Bonne-Nouvelle.

Doamna scoase din poşetă o carte de vizită pe care i-o înmînă. *Sophie Lorrain, artist-pictor*, citi Gérard.

— Puteţi veni oricînd în timpul prînzului, Conservatorul e la doi paşi de noi. Îmi pare rău însă că nu va fi şi domnul Gamard. V-am întrebat dacă vă place bucătăria chinezească şi nu mi-aţi răspuns.

— Credeţi că-mi pot permite să frecventez restaurantele exotice ?

— Să ştiţi că m-am specializat în mîncăruri chinezeşti. Sînt cele mai simple şi mai uşor de digerat. Veţi avea ocazia să vă daţi seama cît sînt de delicioase.

— Sînteţi prea amabilă.

— Dar de ce să nu stabilim de acum o zi ? Joi, de pildă, vă convine ? Rămîne pe joi deci, la unu şi jumătate.

Joi, la unu şi jumătate, Gérard urca scara întortocheată ce ducea spre apartamentul domnului Gamard, protectorul doamnei Sophie Lorrain, artist-pictor. O clădire veche, destul de inconfortabilă, fără instalaţii de baie, pe cît se părea şi cu closetele aşezate între etaje, deoarece, în timpul suişului, auzi în două rînduri trăgîndu-se apa în apropiere. În sfîrşit, etajul cinci. „Trebuie să aibă o privelişte frumoasă spre Montmartre“ se gîndi el. Îi deschise doamna Lorrain, îmbujorată de îndeletnicirile gospodăreşti şi învăluită într-un parfum apetisant de bucătărie. O sală mohorîtă şi, în dreapta, o încăpere nu prea spaţioasă, altminteri curată, dar cu o mulţime de lucruri risipite peste tot : tablouri, suluri de hîrtie, oale cu pensule, cutii cu culori, cupoane de mătase pictate de mînă (pe care artistul-pictor probabil le comercializa), atîrnînd pe pereţi. Într-un colţ, o măsuţă înfăţată şi un tacîm pentru prînz, un singur tacîm. În cameră se mai aflau doi oaspeţi : o fată de vreo cincisprezece ani, cam boccie, îmbrăcată într-o rochie sură, ca de orfelinat, care desena ceva, tolănită pe o sofa şi un tînăr înalt şi slab cu o figură simpatică şi blajină.

— Fetiţa mea şi prietenul nostru Hubert, făcu prezentările gazda. Luaţi loc la masă, îl pofti pe Gérard. Să nu pierdem timpul. V-am pregătit o supă de crevete cu frunze de orez. Ceva cu totul special. Noi, de şase luni sîntem vegetarieni.

Musafirul se aşeză pe scaunul din faţa mesei, stingherit şi contrariat.

— Şi dumneavoastră ? Aţi mîncat înainte ?

— Nu, noi nu mîncăm azi. E ziua în care postim.

În afara mirării întipărite pe veci în ochii ei, figura pictoriţei nu mai exprima nimic, nici cea mai mică umbră de ironie.

Gérard avu impresia că i se pregătise o farsă. Şi el, care era întotdeauna de un calm imperturbabil, simţi tremurînd în el ceva ce semăna cu indignarea.

— Bine, dar atunci de ce m-aţi invitat ? Nu ştiaţi că postiţi joia ?

— Mi-a scăpat din vedere. Nu-i nimic, dumneavoastră mîncaţi liniştit şi noi între timp o să vorbim. Nu ne deranjează. Putem vedea cele mai savuroase mîncăruri fără să simţim cea mai mică tentaţie. Ne-am disciplinat reacţiile. Leguminele sînt hrana cea mai sănătoasă. Şi cea mai completă, contrar părerii curente. Deocamdată n-ar fi rău să aprindeţi o ţigară.

— De ce ? Nu fumez.

— Păcat ! Nici noi. În sfîrşit, sper c-o să suportaţi mirosul.

Doamna Lorrain îi aduse o farfurie cu un lichid gros ca un terci roz-gălbui, în care înota ceva nedefinit şi o sticlă pe care o ţinea sub braţ.

— E un miros foarte plăcut. Nu văd de ce m-ar incomoda.

— Puţină răbdare. Şi acum turnaţi din sticla asta nu mai mult decît o lingură şi o să vedeţi ce gust extraordinar capătă. E apă din ocean, adusă chiar de acolo.

— Adică de unde ?

— Din Pacific.

— Şi credeţi că are alt gust decît apa din Atlantic ?

— Încercaţi şi veţi vedea.

Gérard picură în lingură cîţiva stropi din conţinutul tulbure al sticlei şi într-o clipă odaia fu împînzită de un miros greu şi pătrunzător de apă stătută şi de ierburi putrede. Prietenul Hubert făcu o strîmbătură şi înghiţi de cîteva ori în sec.

— E teribil, spuse oaspetele. Cum se poate mînca aşa ceva ?

— Gustaţi, vă rog, stărui pictoriţa.

Şi, într-adevăr, gustul era savuros şi rafinat.

— Ia sticla de aici, mamă ! protestă fata de pe sofa.

— Reţeta o am de la doamna Escancrabe, continuă amfitrioana, după ce scoase din odaie delicioasa apă oceanică,

de pe vremea cînd mă duceam încă la reuniunile ei. Acum părerile noastre diferă.

— Escancrabe ? Pare un nume zoologic.

— Este indiană de origine. Sută-n sută. Şi încă de neam nobil : poartă o aluniţă pe frunte. Noi am eliminat complet din regimul nostrù alimentar tot ce este de proveniență animală.

— Eu trebuie să mănînc sănătos ca să pot face faţă exerciţiilor corporale, se scuză Gérard.

— Pentru că Dumnezeu a spus, urmă doamna Lorrain, fără să-l asculte : „V-am dat toate ierburile care poartă sămînţă şi toţi arborii al căror fruct poartă sămînţă, ca să faceţi din ele hrana voastră. Cît priveşte carnea şi sîngele ce dă viaţă animalelor, nu trebuie mîncate.“

— A spus asta Dumnezeu ? N-am ştiut.

— „Mîncaţi tot ce se găseşte pe masa Domnului : fructele arborilor, grăunţele şi ierburile cîmpului, laptele animalelor şi mierea albinelor“. Sînt cuvintele lui Isus.

— Îmi pare rău, dar n-am apucat încă să citesc Biblia.

— Preceptele astea nu le veţi afla în Biblie. Sînt cuprinse în Evanghelia după Ioan. Adevărata Evanghelie însă, aşa cum a scris-o apostolul Ioan şi care a fost descoperită şi tradusă abia în ultima vreme. Ioan este singurul dintre ucenicii lui Hristos care a notat cu exactitate învăţăturile lui. Pentru că Hristos n-a venit pe pămînt numai ca să tămăduiască sufletele, dar ca să aducă omenirii şi sănătatea trupească.

Prietenul Hubert. care şedea într-un jilţ de lemn, ascultă deferent, în timp ce fata de pe sofa continua să deseneze. Ce oare ? Fiindcă nu avea nici un model în faţă. Probabil ceva din imaginaţie. În răstimpuri se oprea din lucru, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul şi pufnea într-un rîs stupid.

— De cînd Fiii Oamenilor au devenit sclavii propriilor plăceri, organismul uman s-a deformat şi el, s-a alterat. După cum spune Evanghelistul : „Oasele lor se strîmbă, devin noduroase şi se sfărîmă la cea mai mică lovitură, carnea lor e puhavă şi grasă, măruntaiele lor sînt pline de scursuri infecte şi se revarsă în valuri mirositoare de putreziciune...“

Gérard împinse farfuria deoparte.

— O, doamnă, vă rog...

— Nu mai mîncaţi ? Să vă aduc atunci salata şi friptura.

Pictorița reveni după cîteva clipe cu o farfurie cu creson și o jumătate de pui fript.

— Pentru dumneavoastră l-am luat. Noi am și uitat gustul cărnii.

Abia atunci tînărul observă că rochia pe care o purta era prea largă, croită pentru un corp mai plin decît al ei : slăbise mult probabil între timp.

— Trupul pămintesc, își continuă peroraţia doamna Sophie, este un templu așa cum este și spiritul, trebuie să-i purtăm la fel de grijă și să-l respectăm. „Căci, spune Isus, duhul ce sălășluiește în fiecare om purcede din duhul Tatălui ceresc, iar trupul său din Mama sa, Glia. Cinstește deci pe Tatăl ceresc și pe Mama ta, Glia, și urmează poruncile lor pentru ca zilele vieţii tale să se prelungească pe pămînt."

— Și nu s-ar putea ca această Evanghelie să fie apocrifă ? Tot ce-mi spuneți e într-adevăr neașteptat.

— Există manuscrisul original, în limba aramaică, la biblioteca Vaticanului. Am să vă dau să citiți asta, pentru a vă convinge.

Doamna Lorrain scoase dintr-un raft o broșură elegant tipărită pe hîrtie de lux, tradusă și prefațată de un medic elveţian „laureat al universităţii din Lausanne", care preconiza o „terapeutică naturistă, în conformitate cu legea lui Hristos".

— Și unde se află scrisă legea asta, dacă Biblia a fost denaturată ? — întrebă Gérard. În manuscrisul arameic de la Vatican ? Cum o putem cunoaște ?

— Este prezentă peste tot : în aer, în apă, în pămînt, în plante, în razele soarelui și, mai ales, în inima și spiritul omului.

— Asta nu se numește panteism ?

— De ce să-i dăm neapărat o titulatură ? Cunoștinţele acumulate în școală sînt tot atîtea obstacole și frîne în calea spre perfecţiune. În fiecare din elementele naturii sălășluiește un înger : în aer, în apă, în lumina soarelui. Toţi acești îngeri sînt fraţi și menirea lor este să-l slujească pe Fiul Omului. Căci, după cum spune Ioan, „se cuvine să curăţiţi templul, care este trupul omenesc pentru ca Stăpînul ceresc să poată avea un lăcaș demn de El".

— Înseamnă deci că de cîte ori facem baie îndeplinim un ritual ?

— Fără îndoială, pentru că atunci trupul nostru este îmbrățișat de îngerul apei, după cum atunci cînd respirăm adînc, îngerul aerului pătrunde în ființa noastră. Dar asta încă nu-i suficient : „Necurățenia lăuntrică este mult mai mare decît necurățenia ce se vede cu ochii", spune evanghelistul Ioan. De aceea trupul trebuie să fie scăldat de apă nu numai pe din afară dar și în interior, pentru a fi ușurat de toate păcatele ce s-au strîns acolo sub formă de alimente intrate în putrefacție.

— În ce fel ?

— Procedeul e simplu și-l recomandau și medicii de pe vremea lui Molière.

— Adică un irigator ?

— Exact. Apostolul Ioan recomandă mijloacele care erau la îndemîna oamenilor pe vremea aceea : un dovleac, adică o tigvă, golită de conținut și un vrej în locul tubului de cauciuc. E mai poetic, dar...

— Poetic, ăsta-i cuvîntul.

— Dar, noi preferăm irigatorul. În zilele în care postim ne facem spălături intestinale. E ziua destinată purificării totale a trupului.

— Vreți să spuneți că vă spălați în comun ?

— Nu ne spălăm. Facem spălături, e altceva. De cîte șase sau șapte ori. Pînă ce, după cum spune apostolul Ioan, „apa care se scurge din trupul vostru este tot atît de curată ca și spuma izvoarelor". E un botez interior săvîrșit de îngerul apei, egal cu o renaștere la o viață nouă.

Figura lui Gérard, omul care nu se mira de nimic, exprima cea mai profundă stupefacție. Împinse deoparte, cu un gest reflex, puiul din care nu mîncase decît copanul.

— Și dumnealui ? întrebă el arătînd spre Hubert.

Fata care desena pe sofa ridică ochii și pufni din nou în rîs, un rîs mai puțin stupid de astă dată.

— Și el, bineînțeles. De la început l-a atras felul nostru de viață și a înțeles sensul profund al învățăturilor evanghelistului Ioan.

Privindu-l cît era de lung și de slab, Gérard se gîndi cu o strîngere de inimă că nefericitul avea mai curînd nevoie de o hrană substanțială decît de spălături intestinale.

— De șapte ori într-o singură zi ! Dar este enorm ! exclamă el.

Era cît pe ce să spună : „Ce aberație !"

— Pînă ce apa care iese din corp este tot atît de curată ca spuma izvoarelor, repetă cu fermă convingere doamna Lorrain. În felul acesta organismul elimină din el toţi demonii boalelor, toate păcatele din trecut, toate impurităţile şi toate reziduurile ce întinează templul corpului omenesc.

Hubert, între timp, ieşise din odaie pe nesimţite. Se simţea jenat de conversaţie ? Sau se dusese să-şi facă o nouă spălătură intestinală ?

— Îl cunoaşteţi de mult ? se interesă Gérard, pe care soarta băiatului începuse să-l îngrijoreze.

— De cîteva săptămîni. Se aşezase lîngă mine, în metrou. Eram cu nişte tablouri în braţe.

— Şi v-a ajutat să le duceţi ?

Sesizînd ironia, doamna Lorrain îl privi cu severitate.

— Nu era nevoie, fiindcă nu aveam decît două. M-a întrebat dacă mă ocup cu pictura şi aşa am intrat în vorbă. Mi-a mărturisit că e nemulţumit de felul în care trăieşte, că totul i se pare searbăd şi fără rost şi că ar vrea să găsească ceva care să dea un înţeles existenţei.

— Şi acum e mulţumit ?

— Cred şi eu ! A descoperit în fine un scop în viaţă.

„Spălăturile intestinale“ completă în gînd Gérard.

— Cum v-am mai spus însă sîntem doar pe drumul ce tinde spre perfecţiune. Idealul nostru este o hrană în stare absolut naturală : lapte, miere şi vegetale care nu au fost supuse acţiunii distructive a focului. Focul înseamnă moarte, este simbolul satanic. „Căci adevăr zic vouă, scrie evanghelistul, nu pregătiţi bucatele voastre cu focul morţii care ucide hrana voastră, aşa cum ucide trupurile şi sufletele voastre.“ Deci nici un aliment fiert, copt sau prăjit.

— Înseamnă să nu mai mîncaţi nici pîine ?

Doamna Lorrain însă avea un răspuns gata pregătit pentru orice întrebare.

— „Lăsaţi îngerii Domnului să vă plămădească pîinea“ spune apostolul Ioan. Şi iată şi reţeta : mai întîi se umezesc boabele de grîu pentru ca îngerul apei să pătrundă în ele, pe urmă sînt lăsate afară la aer, pentru ca îngerul aerului să le poată învălui în suflarea lui, în fine sînt expuse la soare o zi întreagă, pentru ca îngerul soarelui să coboare asupra lor. În felul acesta germenii vieţii vor încolţi în ele. Abia după aceea sînt măcinate sau pisate şi din

făina lor se plămădesc niște turtițe care sînt din nou expuse la soare, întîi pe o parte, pînă la amiază, apoi pe partea cealaltă, pînă la asfințit.

— O, Doamne, ce complicație ! se minună Gérard. Trebuie să ai o răbdare de fier.

— Calea spre perfecțiune nu este nici simplă, nici ușoară. În schimb trăiești cu conștiința că ești curat și pe dinafară, și pe dinăuntru.

— „Ca spuma izvoarelor“ — adăugă musafirul, ridicîndu-se de pe scaun. — Mă iertați, se scuză el, am un curs la trei.

— Oricînd, să știți, sînteți binevenit la noi. Poate că găsiți timp într-o seară, aș dori să-l cunoașteți și pe domnul Gamard, protectorul meu. Nici măcar n-ați apucat să vă uitați la tablouri.

— Cu altă ocazie. Am cartea dumneavoastră de vizită și am să vă dau un telefon. Negreșit.

Ieșind în stradă, Gérard respiră adînc pentru ca îngerul aerului să pătrundă pînă în fundul plămînilor. „Trebuia să-l fi luat pe Hubert cu mine, își spuse el. Dacă o să mai continue mult cu spălăturile, merge la sinucidere garantat. S-ar cuveni să stea cineva de vorbă cu el, să-i deschidă capul, altminteri o să se țicnească bietul băiat înainte de a ajunge la perfecțiune.“

despărţise de Philippe în staţia de metrou Saint-Michel, doamna Alexandre făcu un popas la vecina ei, băcăneasa care vorbea cu atîta evlavie de înaltele virtuţi ale şampanei Taittinger. Nu cumpărase nimic pentru masa de seară şi, după plimbarea prin Marais, simţea că o cam încearcă foamea. Care nu-i fu însă surpriza cînd, deschizînd uşa magazinului, dădu cu ochii de Dodichon : şedea pe un scaun lîngă tejghea şi o asculta, docilă, pe patroana guralivă care îi povestea cu lux de amănunte, ultimele evenimente din cartier pronunţînd apăsat fiecare *r* şi rostogolindu-l voluptos sub cerul-gurii de parcă ar fi avut în gîtlej un cuib întreg de canari.

— Visez ? O, Doamne, ce vis frumos ! Scumpa, scumpa mea Dodichon ! De ce nu m-ai anunţat că vii ?

— Ca să-ţi stric singura ta zi liberă ? Ştiam că oricum n-o să stau în stradă. Vecina noastră a fost atît de drăguţă şi m-a oprit la dînsa.

— Delphin n-a venit încă ? Am să-ţi arăt unde punem cheia cînd plecăm de acasă.

O cuprinse cu braţul pe după umăr şi, strîns lipite una de alta, cele două surori urcară scara. Văzîndu-le, ai fi zis că cea mai vîrstnică, deşi cu părul argintiu şi purtînd pe faţă uzura multelor griji şi răspunderi avute, se afla sub ocrotirea celeilalte. În realitate, Dodichon era izvorul de răbdare, de încredere în viaţă şi de sănătate morală al doamnei Alexandre. Odată cu sosirea ei, îndoielile, temerile, ezitările se risipeau ca împrăştiate de o adiere primăvăratecă. Dodichon împrospăta totul, armoniza totul : în

sufletul ei dăinuia o lumină caldă, egală, statornică. Ea fusese piatra unghiulară a unei familii care nu era decît pe jumătate a sa și pe care o adoptase cu toată puterea ei de dragoste și de dăruire. Așa cum adopta, fără nici o reticență pe orice făptură bineintenționată care se afla în preajma doamnei Alexandre. Figura ei era plină de bunătate, o bunătate lucidă și iertătoare, după cum privirea ei era o privire care vedea tot, dar avea grijă să uite imediat ceea ce văzuse, pentru a recompune apoi realitatea în felul său, păstrînd numai trăsăturile pozitive.

— Nu știu dacă de astă dată am să-ți pot fi de vreun ajutor, spuse ea. Mă simt tare obosită

— Dar nu trebuie să faci nimic, decît să te plimbi. Seara ai să vii să mă iei de la teatru să mîncăm împreună, adică în trei, cu mine și cu Delphin, iar de prînz mă ocup eu. Și ca să nu zici că stai degeaba, îți las în seamă pisicile. Salomé are nevoie de niște mănuși noi, fiindcă celelalte sînt ciupite de molii, iar voaleta s-a cam rărit. M-am gîndit de asemenea să-i ridic în curte o statuie lui Samson-net. Studiază-l și vezi care ar fi poziția cea mai avantajoasă.

Apoi, după cîteva clipe de tăcere :

— Și urna ? întrebă aproape în șoaptă.

— Pentru asta am și venit. Dar voiam să-ți spun mai tîrziu. Am aranjat să sosească la începutul săptămînii viitoare.

Mama doamnei Alexandre, pe care Dodichon o îngrijise cu abnegație pînă în ultima clipă, fusese incinerată la Viena, urmînd ca, mai tîrziu, urna să fie adusă la Paris și depusă în mormîntul fratelui lor, la Pantin.

— Nu vreau să te întristezi, spuse Dodichon. — Povestește-mi mai bine ce mai e pe la Mayoi.

În momentul acela se auzi deschizîndu-se ușa de la intrare. Sosise Delphin, îmbujorat de aerul rece de afară. Zîmbea vesel. O îmbrățișă pe Dodichon pe care o cunoștea de la premiera lui Vic Upshaw.

— Închipuiește-ți ce mi s-a întîmplat : pe drum, în dreptul florăriei, m-a oprit o doamnă și m-a rugat s-o însoțesc pînă acasă fiindcă o urmărea un individ și strada ei e cam pustie.

— Cît de pustie ? La ora asta ?

— Șade pe rue des Dames, dincolo de poștă.

— Numele e promițător.

— A, nu, era chiar o doamnă, o persoană serioasă. N-ar fi fost prea departe, dar m-a ținut de vorbă o jumătate de oră în fața ușii.

— Ai făcut o faptă onorabilă. Iubitul meu e un adevărat cavaler, Dodichon.

— Ca și Philippe, nu ? insinuă malițios Delphin.

— A, nu, Philippe este unic, e Bayard, cavalerul fără teamă și fără prihană.

— Dar cine-i Philippe ? se interesă Dodichon, nedumerită.

— Noua ei descoperire : un copil surdomut.

— Chiar surdomut ?

— Delphin are un gen de umor aparte, interveni doamna Alexandre. Trebuie să-ți traduc eu ca să înțelegi : vrea să spună supradotat, adică precoce. Philippe e un băiat bun și cinstit. O să-ți placă.

Delphin, care vorbea totdeauna în bobote, zîmbi încîntat pentru că, fără voia lui, făcuse un calambur.

— Toți oamenii pe care i-am cunoscut aici în casă sînt drăguți, spuse împăciuitoare Dodichon.

În seara aceea, după cină, Delphin se duse să doarmă în camera lui „de sub dărîmături", deoarece, dat fiind programul zilnic atît de încărcat al doamnei Alexandre, surorile nu aveau răgaz să stea de vorbă decît înainte de culcare.

Începînd de a doua zi, Dodichon se conformă, ca de obicei, orarului mezinei. La șapte seara străbătea gangul întunecos, cu multe lăzi de gunoaie, ce ducea spre intrarea artiștilor și, strecurîndu-se printre nudităților de pe scări și culoare, cu aerul calm și firesc cu care ar fi vizitat o sală de sculptură greacă de la Luvru, ajunse în cabina de doi metri pătrați a doamnei Alexandre. O așteptă să se îmbrace și, braț la braț, porniră spre restaurant, escortate de Delphin.

— Îmi place iarna opacă și neagră, spuse mezina, mă simt mai puțin absurdă circulînd așa mascată, cu gene false și paiete pe pleoape, printre tarabele cu zambile și roșii.

Restaurantul *Flo* se afla în apropiere, pe o străduță liniștită, *Cour des Petites-Écuries*, în care nu pătrundeau vehiculele. Pe trotuar, la intrare, o vastă tejghea cu stridii și fel de fel de scoici gîdila apetitul amatorilor de fructe de mare. Adoptînd moda *retro*, interiorul se fixase la epoca 1900, cu lambriuri și canapele îmbrăcate în plus vi-

șiniu de-a lungul pereților, cu mici separeuri, pian mecanic și gramofon cu pîlnie. Atmosfera era optimistă și ospitalieră, întîmpinîndu-te cu lumina scînteietoare a lămpilor de Murano ce se reflecta în geamurile galantarului cu diverse specialități culinare și în sticlăria de pe mese. Se mînca bine la *Flo* și relativ convenabil, deși, pentru o singură masă, actorii de la Mayol cheltuiau cam o treime din salariul lor zilnic.

— A te surprinde ! se miră doamna Alexandre. Ai ajuns acum aici, André ? Văd că mă urmărești din teatru în teatru. Ar trebui să te iau impresar.

— Am plecat de la *Festerul Albert*, spuse chelnerul, poftindu-i să ia loc în sectorul lui. Directorul era un om imposibil, îmi făcea tot felul de șicane.

Cîteva clipe mai apoi, aducînd fructiera cu scoici, se aplecă spre dansatoare, vorbindu-i confidențial :

— Scuzați-mă, aș vrea să vă întreb ceva.

— Spune, André.

— Doamna de la masa aceea e de la Mayol, nu-i așa ?

— Da, e colegă cu mine. Și ?

E chiar doamnă, cu adevărat ?

— Toate femeile sînt doamne, André. N-ai știut pînă acum ?

— Nu, altceva voiam să vă întreb : e o doamnă sau un travesti ?

— Dacă nu și-a schimbat sexul în ultima jumătate de oră,. pot să te asigur că-i de gen feminin. Acum ești liniștit ?

Puțin mai încolo, la o altă masă, se afla Domino, interpretul lui Isus, în compania unei femei cu umeri lați și o figură bizară, aspră, ciolănoasă și strident fardată.

— Caty n-o să învețe niciodată să se machieze, îi explică doamna Alexandre sorei sale. Se vopsește ca un clovn.

— A comandat două cafele și o citronadă, continuă chelnerul. Duhnește a alcool ca un vagabond.

— S-a întîmplat ceva nemaipomenit azi, începu să povestească dansatoarea, după ce André se îndepărtă. Un circ întreg. Caty a venit la matineu beată în ultimul hal, așa cum n-am văzut-o niciodată pe patroana noastră, care cel puțin are o beție taciturnă, deși cam dezechilibrată. Caty umbla ținîndu-se de pereți și striga în gura mare : „Nu-mi vînd pisica ! Nu-mi vînd pisica ! O dăruiesc !"

— Dar ce, are o pisică de vînzare ? spuse cu toată inocenţa Dodichon. Biata pisică !

Delphin pufni în rîs, iar doamna Alexandre rosti consternată :

— Vai, Dodichon ! Cum se poate ? E o metaforă.

— A, aşa ! Biata femeie !

Dodichon avea o infinită înţelegere şi o inepuizabilă rezervă de compasiune pentru toate slăbiciunile omeneşti.

— Şi aşa, beată, urmă doamna Alexandre, abia ţinîndu-se pe picioare şi bîjbîind cu mîinile în jur, a intrat cu întreg grupul de fete în dansul preoteselor. Dar cum n-a avut grijă să se ducă mai înainte la toaletă, au prididit-o nevoile în plin spectacol şi şi-a dat drumul pe scenă. De auzit nu s-a auzit nimic, fiindcă era muzica foarte puternică, dar de văzut sînt sigură că s-a văzut pînă la balcon. Îţi închipui însă ce-a fost pe noi pînă s-a terminat dansul, trebuia să umblăm pe ocolite, să nu călcăm în băltoacă. Pînă în final şi-a mai revenit însă, ba chiar a avut prezenţa de spirit să încheie incidentul printr-o glumă, dacă asta se poate numi „prezenţă de spirit" : în momentul cînd ieşeam pe rînd la rampă, să ne prezentăm publicului, ea a făcut o reverenţă graţioasă şi şi-a mărturisit isprava, rîzînd cu gura pînă la urechi „Caty, pipi pe jos". Nimeni însă n-a rîs în toată sala. A fost doar o tăcere penibilă de cîteva clipe.

— Din fericire, are un prieten bun care se ocupă de ea, rînji sarcastic Delphin.

— Nici nu ştii, Dodichon, ce caracter rău are domnul acesta, îl pîrî doamna Alexandre. — Domino ne-a rugat zilele trecute să-i dăm voie să mănînce împreună cu noi : îl apasă singurătatea, are gînduri negre, e neurastenic şi cu băieţii din balet nu găseşte nimic de vorbit nu-l interesează flecăreala lor. În felul acesta îi întindea mîna lui monsieur Franki şi-i propunea o împăcare. Monsieur Franki însă este intratabil.

— Încă n-am uitat cum am fost primit la Mayol, se justifică Delphin. Eram oaia rîioasă pe care o scuipau toţi. Şi de ce ? Pentru că nu ştiam să dau din picioare ca ei.

— Îţi atrag atenţia că şi eu tot aşa îmi cîştig pîinea şi că eşti necuviincios. În plus domnul Jean-Paul Franki este de o gelozie de tigru. Cînd sîntem la masă, n-am voie să mă uit nici în dreapta, nici în stînga, sînt obligată să

admir exclusiv linia clasică a nasului și perfecțiunea urechilor altei sale. Întotdeauna se așază în așa fel încît să-mi acopere cu umerii lui atletici întreaga perspectivă.

Doamna Alexandre era o sîrguincioasă consumatoare de scoici : le desfăcea cu o mișcare promptă și dibace ca un rutinat gurmand și sorbea cu nesaț lichidul cu aromă marină ce rămînea în cochilie : în farfuria ei se strînseseră o grămăjoară de valve cu luciu sidefiu.

Cineva pusese în mișcare pianul mecanic care cînta cu opinteli de astmatic un *ragtime*, de pe vremea primelor filme mute. Dodichon zîmbea fericită. Era unul din rarele momente în care viața părea că voiește să răscumpere multele ei vitregii. În sfîrșit acum putea să trăiască împăcată în micul ei apartament vienez, știind că mezina nu mai era singură. Avea un bărbat lîngă ea, un om tînăr, chipeș, zdravăn, care alungase pustiul din casă. Întotdeauna se despărțise de ea neliniștită, îngrijorată, cu sentimentul că o părăsește la voia întîmplării. Pe de altă parte însă nici n-ar fi vrut să-i devină o povară. Dodichon ajutase pe toată lumea fără a fi cerut vreodată ajutorul cuiva. Și nu din mîndrie, în nici un caz : din discreție. Discreția era cheia de boltă în jurul căreia se orînduiseră toate elementele existenței sale. Și nu greșise : respectul de care fusese întotdeauna înconjurată era dovada cea mai bună. Așadar lucrurile se potriviseră cum nu se putea mai bine. Nu mai exista nici o îndoială, nici o reticență care s-o împiedice de a-i împărtăși mezinei vestea cea mare. Ținuse neapărat să i-o comunice prin viu grai : căutîndu-și cuvintele, spre a o așterne pe hîrtie, i s-ar fi părut că o falsifică sau o bagatelizează.

— Cine-i la masa aceea ? întrebă ea. — Nu cumva Lili Laskine ?

— Lili Laskine ? dădu din umeri Delphin. — Habar n-am. N-o cunosc.

— Harpista. N-ai ascultat-o niciodată ?

— Unde ? La masa din colț ? se interesă Delphin. Nu văd decît trei bărbați bătrîni.

— Dacă ai să te uiți mai bine, interveni doamna Alexandre, ai să observi că doi dintre bărbați sînt femei și poartă taioare. Ce vrei : de la o anumită vîrstă, deosebirile de sex încep să se niveleze.

Tunsă scurt, cu capul plantat direct între umeri, cu trăsături colțuroase, scundă și îndesată, era greu să-ți în-

chipui cum i-ar fi stat acelei făpturi lipsite de orice graţie, în faţa liniilor suple şi avîntate ale celui mai elegant instrument muzical.

— Cîntă divin ! îşi mărturisi entuziasmul doamna Alexandre. Trebuie să-i spun două cuvinte la plecare. Dragii mei copii, la opt şi jumătate ridicăm ancora.

În noaptea aceea, în timp ce dansatoarea se demachia şi-şi deslipea genele false, Dodichon îi propuse pe neaşteptate :

— Vorbeşte-mi despre Philippe.

Va să zică îi reţinuse numele ? Avea perspicacitate Dodichon. Dar ce anume voia să afle ? Ce primejdie întrevedea în zare ? O, Doamne, îngerii ăştia păzitori cu vigilenţa lor neobosită ! Totodată însă o teamă uşoară îi înfioră vîrful degetelor. Ştia că intuiţia surorii sale era aproape infailibilă. O va asculta în tăcere, meditînd conştiincios şi cu exactitate şi înregistrînd secretele oscilaţii ale stării ei sufleteşti şi la urmă îi va prezenta o cardiogramă completă. Îi lipseau totuşi anumite date, nişte date esenţiale : nu-l cunoştea încă pe Philippe. Abia după aceea va putea citi cum trebuie cardiograma şi va fi în măsură să-şi dea seama dacă într-adevăr era vorba de ceea ce Barbey d'Aurevilly numea „eroica spaimă a dragostei", care declanşa marile seisme. Pentru doamna Alexandre spaima aceasta purta de mult trăsăturile, zîmbetul şi privirea lui Milovan. Şi după ce ai trecut prin foc şi ai rămas cu semne pe tot trupul, te păzeşti şi de flacăra unui chibrit. Philippe — un chibrit aprins ? Ce nostim sună ! Scump chibrit !

Dar Philippe ? Tînărul petrecuse o noapte febrilă în studioul din Jean Beausire. Adormise tîrziu, în momentul cînd vecinii săi se pregăteau să plece la serviciu, numărînd stropii ce picurau de la chiuveta lor din bucătărie şi se trezise după ora douăsprezece. Făcuse un duş, după care se învîrtise în jurul telefonului, ezitînd să ridice receptorul : „Ce să-i spun ? Că am dormit prost ? Că păstrez o amintire plăcută a zilei de ieri ? Sau că o invit pe scara de marmură din spatele tribunalului ca să zburăm împreună spre cer ? Şi dacă-mi răspunde cumva Delphin ?" Ciuguli din resturile prînzului din ajun împrăştiate pe ladă şi pe care nu se ostenise încă să le strîngă. Dezordinea aceea păstra încă atmosfera — o, desigur, răcită acum, sleită — a zilei festive de miercuri. Coaja de mandarină

fusese desfăcută cu degetele ei, paharul cu vin rubiniu mai păstra încă urma buzelor ei, între dinții furculiței cu care mîncase rămăsese înfășurată o macaroană. Mușcă din coaja de mandarină, sorbi ultimul strop de vin din pahar și desprinse cu buzele macaroana din furculiță, mestecînd-o cu senzația voluptoasă că săvîrșește un lucru pervers și neîngăduit. Apoi rămăsese cufundat în fotoliul de plastic, într-o stare de lîncezeală, înfășurînd și desfășurînd de pe deget un capăt de sfoară găsit pe ladă.

Se spune că ducele de Bourgogne, nepotul regelui-soare, era atît de leneș încît prefera să se plictisească decît să facă un cît de mic efort pentru a încerca să se amuze : petrecea ore întregi răsturnat într-un fotoliu al cărui spătar era rezemat de perete și se lovea peste pantofi cu o cravașă, ore și ore de-a rîndul. Drept care ducesa, temperament zburdalnic și poznaș, nu se sfiise a-și căuta compensații aiurea, împodobindu-l cu mai multe perechi de coarne. Altminteri, Louis de Bourgogne, zis și Marele Delphin, era un om cumsecade cu maniere simple și popular, îndrăgit și apreciat îndeosebi de precupețele de pește din Hale care, la un moment dat, auzind că ducele era bolnav, trimiseseră o delegație în frunte cu Dame Gelé să se intereseze de sănătatea dumisale. Prințul le tratase cu condescendență, poruncise să li se arate toată casa și să fie ospătate cum se cuvine, iar la plecare să li se dea și ceva bani.

Pentru Philippe indolența de care se lăsase cuprins părea a fi ceva cu totul neobișnuit. Cît privește înfășuratul bucății de sfoară pe deget era mai mult decît un simplu gest automat pentru că repeta în spațiu operația pe care o executa mental, reluînd iarăși și iarăși aceeași scenă petrecută în ajun, cu intenția de a retrăi sentimentele încercate atunci, din ce în ce mai intens, pînă la o senzuală și delicioasă dizolvare în extaz : momentul cînd își rezemase capul de genunchii doamnei Alexandre și ea îi prefirase părul cu degetele ei lungi și subțiri. Simțea încă rotunzimea genunchilor, glezna caldă, luciul și urzeala ciorapilor, cu atîta precizie chiar încît ar fi putut să numere și firele din care erau țesuți.

Și deodată auzise sunînd telefonul. Philippe se dezmeticise cu greu, ca dintr-un somn adînc. „S-ar putea să fie ea ?“ Nu, nu era ea, ci Didier care-l chema din Bruxelles ca să-l anunțe că la ora cinci și jumătate va sosi la Paris.

„Îţi telefonez din gară, te-am sunat de cîteva ori ieri după amiază, dar nu mi-a răspuns nimeni. Nu stau decît o săptămînă, după aceea îţi las iar apartamentul pînă găseşti o locuinţă. Presupun că n-ai găsit încă, nu-i aşa ?“

Sosise timpul să se trezească în fine la realitate. Genunchii şi gleznele doamnei Alexandre se topiră în neant şi pe planul imediat al existenţei se înfăţişară preocupările a căror urgenţă fusese în mod culpabil neglijată : căutarea unei locuinţe, reîntoarcerea Daniellei şi rezolvarea unei situaţii care începea să devină abuzivă, oricît de îngăduitor ar fi fost Didier. Philippe era obişnuit să nu stea mult pe gînduri cînd avea de luat o hotărîre. Se apucă să strîngă masa, lăsînd doar glastra cu cei doi trandafiri pe ladă, spălă vasele şi se îmbrăcă la repezeală, fiindcă ceasul arăta ora două şi zece minute, chibzuind între timp cum să facă să descopere un hotel convenabil şi cît mai aproape de restaurant. Ei, dar cum de nu-i venise în minte mai demult ? Claudine, sigur că da, Claudine locuia chiar în cartier şi cum era ea curioasă şi guralivă, nu se putea să nu fi făcut pînă acum recensămîntul clădirilor şi al populaţiei de pe cel puţin cîteva străzi din jur.

Presupunerea lui se dovedi pe deplin întemeiată. „De ce n-ai venit la mine mai curînd băieţaş ? îl mustră Claudine. Pînă acum ai fi scăpat de grija asta. Trebuie să ne ajutăm între noi. În schimb o să am şi eu un om al lui Dumnezeu cu care să mă întorc noaptea acasă.“ Două ore mai tîrziu, cu o valiză în mînă, unica lui valiză în care-şi păstra zestrea modestă de băiat sărac, Philippe, escortat de Claudine, intra în curtea lungă şi îngustă, înghesuită între calcanele clădirilor vecine, a unui mic hotel cu două etaje, ce părea mai curînd o locuinţă particulară : de fapt chiar asta şi era, o locuinţă particulară închiriată de o familie numeroasă care, constatînd că dispunea de un spaţiu excedentar, se gîndise să subînchirieze, la rîndul său, ultimul etaj, alcătuit din şase cămăruţe mansardate. Mica antrepriză locativă se numea — probabil din motive fiscale — „pensiune de familie“ după cum specifica şi firma, aproape inobservabilă, de la poartă, iar Philippe urma să ocupe una din încăperile de la mansardă. „Numai douăzeci şi trei de franci pe zi ? se minună Philippe. Dar e un miracol, Claudine !“ — „Păi eu ce ţi-am spus : mama Claudine e zîna Carabosse !“ — „A, nu, asta nu : zîna Carabosse era mîncătoare de copii, îi înghiţea pe nemestecate,

ca pe niște antinevralgice.“ — „Vezi-ți de treabă, păpușelule, cine ți-a băgat în cap prostia asta ? O fi fost ea ticăloasă, dar uneori mai făcea și cîte un bine cu vărguța ei fermecată. Și acum, mergem să-ți arăt și apartamentul. E destul de aproape : la Saint-Germain-des-Prés, un sfert de ceas pe jos.“ — „Chiar un apartament, Claudine ? Știi doar că nu sînt rentier.“ — „Fii pe pace, băiețaș, e un apartament ca pentru noi : două cămăruțe sub acoperiș. Numai că nu se eliberează decît spre sfîrșitul lui martie.“ — „Ești un înger, Claudine !“ — „Un înger cu stomac, fiule. Sper să mă inviți la masă, într-una din zile, la un restaurant șic, să văd și eu cum e cînd ești servită. Lasă că vouă vă pică mereu bacșișuri din gros. Numai biata Claudine nu capătă nici o lăscaie.“

La șase fără un sfert cînd sosi Didier, chicineta și baia erau lună și toate lucrurile așezate la locul lor.

— Văd că mi-ai luat și flori, constată Didier, intrînd în casă, drăguț din partea ta.

Philippe regretă că nu se gîndise din vreme să ducă trandafirii la noua lui locuință, dar nu mai era nimic de făcut, singura mărturie concretă a unei zile fermecătoare avea să se ofilească sub privirile indiferente ale noului locatar.

— Sper că n-ai să dispari complet, acum că am venit, spuse maestrul său. — Aș vrea să mai stăm de vorbă, să vedem, poate, și un spectacol împreună, în ziua ta liberă. Să știi că nu te-am uitat : de vreo două ori am avut posibilitatea să te recomand unor regizori ce se pregăteau tocmai să alcătuiască distribuția viitorului lor spectacol, dar am ezitat să-ți stric rosturile de aici. Ar fi însemnat să rămîi în aer după ce spectacolul și-ar fi încheiat cariera.

— Vă mulțumesc oricum. Sînt hotărît totuși să mă prezint din nou la concurs.

— Și foarte bine faci. Deocamdată uite ce-ți propun : voi avea cîteva întrevederi cu niște oameni de teatru și poate ți-ar fi de folos să mă asiști.

Philippe însă părea să șovăiască.

— Nu te atrage ?

— Ba nu, dar...

— Ai probleme ?

— Da.

— Pot să te ajut cumva ?

— În nici un fel.

— Scuză-mă. Nu insist.

— Totuşi... despre ce-i vorba ?

— Directorul unei trupe din Bruxelles intenţionează să pună în scenă *Othello*, dar nu a găsit încă interpretul potrivit. S-a consultat cu mine şi i-am dat o sugestie : Jean-Pierre Jorris.

— Nu-l cunosc.

— Nici el nu-l cunoştea. Cum însă are încredere în flerul meu m-a rugat să-i vorbeasc. Sînt convins că Jorris ar putea fi un excelent Othello. În primul rînd are o figură interesantă, colţuroasă, cu umerii obrajilor proeminenţi şi cu nişte ochi de calmuc. Este un actor matur, cu o mare forţă dramatică. Şi încă ceva ce m-a frapat : are un perfect control asupra corpului său din care a făcut, într-adevăr, un instrument de o uimitoare maleabilitate. În *Excesul*, un spectacol aproape în întregime mimat, simula o cădere care se petrecea, nu în două secunde, cum ar fi normal, ci în treizeci, ca şi cum ar fi fost filmată cu încetinitorul, ceea ce este o veritabilă performanţă. Am impresia că a fost la cursurile lui Grotowski !

— Mă faceţi curios. Atunci...

— Vii cu mine ? Deocamdată mă duc astă-seară să-l văd în *Tebaida* lui Racine.

— N-aţi vrea să-mi explicaţi şi mie sistemul lui Grotowski ? Am prins cîte ceva din zbor, dar pînă la urmă tot nu m-am lămurit.

— Chiar acum, pe loc ?

— Mai am o jumătate de oră. E chiar atît de complicat ?

— N-aş zice. Poate cam confuz şi cam misticoid. Dar termenul „sistem“, aplicat la artă, mi se pare nepotrivit. Arta refuză încremenirea, de cîte ori cineva încearcă s-o îngheţe într-un sistem, sparge tiparele şi-şi reia curgerea ei nestăvilită şi fără sfîrşit. În teatru au existat personalităţi puternice cu concepţii originale, mai mult sau mai puţin novatoare, uneori utopice sau alambicate şi mai mult sau mai puţin livreşti — Grotowski face şi el destulă literatură în jurul ideilor lui axiale — concepţii care au fost revelatoare, pe moment, reuşind chiar să creeze, prin imitaţie, un curent sau, mai bine zis, o vogă. De fapt orice mod nou de a înţelege teatrul este prin definiţie subiectiv şi incomunicabil. Cel ce încearcă să şi-l însuşească şi să-l

reproducă în concretul unui spectacol, cade în manierism, realizînd, în cel mai bun caz, o pastișă — altminteri merituoasă din punct de vedere profesional — ori un plagiat grosolan.

— Se pare totuși că spectacolul cu *Paștile la New-York* în care se resimte influența lui Grotowski, a însemnat totuși o reușită.

— L-am văzut, mi-a plăcut și l-am acceptat. Dar tinerii aceia și-au însușit numai o parte din propozițiile maestrului pe care le-au adaptat temperamentului lor reflexiv și moderat și spiritului de echipă tot așa, reflexiv și moderat. Spectacolul are fără îndoială calități, este chiar emoționant, dar... dacă aș vedea din nou un lucru aproape identic, mi-e teamă că m-aș plictisi. Grotowski însuși, altminteri, este la fel de exigent față de public, cît este și față de actor : spectatorul are nevoie de o inițiere prealabilă sau de o perfectă disponibilitate, supunîndu-se emoțiilor pe care încearcă să i le transmită interpretul — și, prin el, regizorul — ca unui tratament prin hipnoză și sugestie, unei adevărate psihoterapii. Teatrul lui Grotowski se adresează celor puțini. Ia publicul care umple seară de seară sălile la *Boeing-Boeing*, *Féfé de pe Broadway* sau *Colivia cu nebune* și du-l la *Prințul statornic* al lui Grotowski și o să vedem cum reacționează. Pentru că publicul admite și se amuză de niște excentricități pitorești și inofensive, dar devine retractil și se rebifează în fața unor manifestări pe care civilizația l-a învățat să le reprime ori să le ascundă, ca nepermise ori necuviincioase.

— Ceea ce face Grotowski e atît de scandalos ?

— „Scandalos“ e prea mult spus. Teatrul său, într-adevăr, șochează toate convențiile, nu numai artistice, dar și sociale. Este ceea ce el numește un teatru sărac, despuiat de orice adaos, socotit de el parazitar, de orice contact sau asociere cu alte arte. Grotowski a început printr-o operație negativă, suprimînd decorul, costumul, sunetul și lăsînd în scenă doar corpul actorului, vocea lui și jocul reflectoarelor.

— Înseamnă că interpreții sînt complet goi ca în *Hair* sau în teatrul erotic ?

— Nici un raport. Actorii poartă totuși un slip sau o cîrpă înfășurată în jurul șalelor, blue-jeans ori o îmbră-

căminte din pînză de sac. Interpretul, la rîndul său, trebuie să se dezbare de tot bagajul artei scenice tradiţionale acumulat în conservator : de toate reflexele, de toate gesturile convenite, de toate ticurile, să înlăture toate reticenţele, toate frînele interioare, toate complexele şi refulările pentru a ajunge, printr-un fel de sondaj psihanalitic la fundamentele sale existenţiale, la instinct, la forţele secrete şi încătuşate ale fiinţei lui, acolo unde s-au născut miturile. De aici înainte intrăm în ocult şi nebulos şi termenii devin tot mai abstracţi : străluminare, revelaţie, mîntuire, sau acel derutant „sacru laic". Teatrul lui Grotowski se reazemă pe două mituri : al lui Isus şi al lui Oedip.

— Şi ce rezultă din toate astea ?

— Un mesaj, o experienţă interioară care, descoperind rădăcinile emoţiilor, le smulge din obscuritatea în care erau împlîntate şi le răsfrînge în afară, făcîndu-le vizibile prin puterea de expresie a corpului. De aceea eu cred că spectacolul grotowskian este limita extremă a teatrului expresionist.

— Şi cum se poate realiza asta ?

— Ţi-am spus : printr-o deplină abnegaţie a actorului, care devine un obiect de experienţă în mîinile regizorului. Acesta este psihiatrul care-l obligă să se analizeze, pînă la tortură, pînă la o chinuitoare combustie interioară. Iar împreună formează o singură unitate artistică şi psihică.

— Şi textul ?

— Redus la minimum : cîteva tirade dintr-o piesă clasică, cuvinte răzleţe sau numai sunete. Ceea ce-l interesează sînt doar sugestiile sonore ca simple ingrediente. Uneori este o limbă inventată ori o limbă veche pe care n-o mai cunosc decît specialiştii. În orice caz, nimic care să se adreseze intelectului, ci exclusiv fondului emotiv primar al spectatorului.

— Trebuie să mă mai gîndesc la ceea ce mi-aţi spus. Nu m-am lămurit pe deplin, dar oricum sînt mai puţin prost decît acum o jumătate de oră. Mîine, la două, sînt din nou prezent.

— Vino mai devreme să mîncăm împreună. Ţin minte că gătești niște macaroane milaneze delicioase. Vreau să profit la rîndul meu de știința ta.

— Dacă Grotowski se poate compara cu o farfurie de macaroane...

La ora trei și jumătate noaptea, cînd se înapoie la hotel, după ce o petrecuse pînă acasă pe Claudine, Philippe găsi ușa de la intrare descuiată. Clădirea părea pustie. Gazdele se încuiaseră în camerele lor și lăsaseră restul în voia soartei. Dealtfel, chiar dacă ar fi pătruns vreun răufăcător, n-ar fi găsit nimic de furat, decît cele cîteva albituri proaspăt spălate care se aflau în debaraua de la parter acoperită cu o draperie. Urcă totuși scările în vîrful picioarelor și răsuci cu multă precauție cheia în broasca ușii lui. Caloriferul era călduț încă. Apăsă comutatorul făcînd să se aprindă o sofită deasupra chiuvetei. Abia avea loc să facă doi, trei pași printre cele cîteva mobile din odaie : o canapea cu două polițe de lemn, o noptieră, o măsuță și un scaun, iar în colț, mascată de o perdea, o bară cu mai multe umerașe de plastic, pentru atîrnat hainele, adică bluzonul de piele, o a doua pereche de pantaloni și cele opt cămăși colorate sau imprimate, toată averea lui vestimentară, adunată și ea cu încetul. Se dezbrăcă, deschise pentru cîteva clipe fereastra și aspiră adînc, cu privirea, cu sufletul, boarea luminoasă ce încununa ca o aureolă cetatea adormită. Clădirea aceea trebuie să fie Panteonul. Și alături, biserica al cărui nume îl uitase, dar în care știa că se află racla sfintei Geneviève, patroana orașului.

Se strecură în așternut : cearceafurile erau reci, dar aveau două pături și, între ele, o plăpumioară de copil, cît să-l acopere pînă la genunchi. La ora asta doamna Alexandre, probabil, dormea cu obrazul pe pieptul atletic al lui Delphin, sau, poate, cu ochii deschiși în întuneric, îl asculta răsuflînd și se gîndea... unde, la cine ? La Catho de Beauvais, la marchiza de Brinvilliers și la nefastul său iubit Sainte-Croix, la tinerii călugări laici de la Saint-Gervais ori la pajul ei de o după-amiază întreagă, Philippe Thilgès ? Trecuseră două zile fără să o fi chemat la telefon. Mîine, mîine, neapărat.

Se trezi tîrziu, după ora douăsprezece și se spălă în grabă, știind că avea de făcut un drum pînă la Jean Beausire. „Am să mă bărbieresc la Didier". Pensiunea avea și un duș, cheia se afla însă la stăpîna casei și încă nu descoperise la care ușă trebuia să bată pentru a da de ea. Se îmbrăcă în două minute iar după alte cinci și ajunsese în stația de metrou. În piața Bastiliei intră într-o cafenea

și formă numărul de telefon al doamnei Alexandre. Îi răspunse o voce feminină blîndă și gravă : „Un moment. Rămîneți la aparat."

— Cu cine am vorbit ? întrebă Philippe.

— A sosit Dodichon. Da, a sosit în fine ! Țineam foarte mult să vă cunoașteți, dar s-a întîmplat ceva neplăcut între timp. Ieri, adică. O mică dramă. Mică, mare, nu pot să-mi dau seama de proporții. Ceea ce am prevăzut : lui Delphin nu i s-a mai prelungit contractul. Nici lui, nici altora. Din douăzeci cîți eram în ansamblu, am rămas cincisprezece. Și nu știu ce o să mai vină, de acum încolo mă aștept la orice. Delphin e disperat. Dă-mi mîine un telefon sau treci pe aici, poate se mai liniștesc spiritele. Dodichon te salută cu toată prietenia.

Didier începuse să se impacienteze : „Credeam că nu mai vii". Pregătiră împreună masa. În timp ce mîncau, maestrul îi împărtăși impresiile de la spectacolul văzut în ajun.

— Jorris are într-adevăr multă personalitate, de la prima intrare în scenă pare să creeze în jurul său un cîmp magnetic. Cu fiecare gest, cu fiecare cuvînt, rolul crește și se consolidează ca o construcție perfect articulată. Trebuie să-ți spun că am descoperit totodată o admirabilă Desdemonă, de o frumusețe puțin obișnuită, cu un obraz de porțelan translucid : Chantal Bronner, interpreta Antigonei. O făptură diafană, cu trăsături de o mare puritate.

— Nu v-am văzut de mult entuziasmat de ceva. Sau de cineva.

— Frumusețea este oricînd binevenită pe scenă, mai ales cînd cea care o posedă are inteligența sau instinctul de a o însufleți prin expresivitate. Umorul și verva incomparabilă a Jacquelinei Maillan nu te pot face să uiți nici o clipă cît este de disgrațioasă. Sînt roluri în care talentul nu poate suplini lipsa de farmec. Decoratorul *Thebaidei* a avut ideea originală de a acoperi scena — o scenă transversală, ca o punte suspendată, ce împărțea sala în două — cu o ceramică prețioasă de culoarea nisipului, cu reflexe trandafirii, și în același timp fragilă, pe care interpreții trebuiau să pășească desculți. Antigona părea și ea plămădită din același material prețios și fragil, ca un miraj al deșertului. Și acum cred că ar trebui să ne pregătim de plecare : la șase avem întîlnire cu Jorris la cafeneaua *Le Coq* de la Trocadero.

— Și Frumoasa din pădurea adormită ?
— Văd că te interesează. Te știam monogam.
— E un interes pur platonic, așa se spune, nu ?
— Nu știu ce anume vrei tu să spui, dar cuvîntul „platonic" mi s-a părut întotdeauna suspect.
— E vorba doar de o comparație.
— Cu cine ?
— Cu cea mai frumoasă femeie din lume.
— Adică ? Danielle cumva ?
— A, nu. Ea este marea iubire.
— Dragul meu văd că ai niște disociații destul de bizare. În sfîrșit, te privește. Vei avea ocazia să faci comparația dorită la ora șase, la barul de la Nouveau Carré.

Se învîrtiră de mai multe ori pe trotuarul pieței Trocadero luînd în șir cele cinci cafenele pentru a descoperi în cele din urmă firma *Le Coq* zugrăvită pe marginea pînzei de cort ce acoperea terasa uneia dintre ele, la ora aceea aproape pustie : o pereche într-un colț, două doamne bătrîne care se mutau de la o masă la alta, de la soare, la umbră și apoi iarăși la soare și, puțin mai apoi, o familie gălăgioasă de greci. Jean-Pierre Jorris apăru după zece minute, stingherit din pricina întîrzierii, balansîndu-și ca un marinar umerii prea largi pentru un corp suplu de gimnast.

— Părea mai masiv și nu chiar atît de înalt pe scenă, se arătă surprins Didier.

Actorul avea o figură ciudată, deloc caligrafică, brăzdată de umbre și lumini net delimitate, ca într-un desen cubist, cu umerii obrajilor proeminenți și ochi înguști de tătar. De fapt era breton și-și petrecuse copilăria la Cambert, în sudul departamentului Finistère.

— E cafeneaua T.N.P.-ului, spuse el luînd loc — veneam adeseori după repetiții. Vilar ședea acolo, aceea era masa lui.

— Ați făcut parte din trupa lui Vilar ?

— Am terminat Conservatorul în 1952. Am fost băiat sărac, părinții mei nu aveau mijloace, așa că m-am întreținut singur în timpul studiilor. Începînd din liceu, pe care l-am făcut la Paris, am avut mereu burse. În anul în care îmi încheiam ciclul pregătirii actoricești l-am întîlnit pe Vilar care mi-a încredințat rolul titular din *Cidul*, înaintea lui Gérard Philipe. Cînd acesta a preluat rolul eu am intrat la Comedia Franceză, pe care am părăsit-o însă

după cinci ani : mă săturasem. În acești cinci ani am jucat totuși destule partituri importante, printre altele în *Îndrăgostiții magnifici* de Molière sau în *Andromaca* de Racine. În momentul în care mi-am prezentat demisia, l-am întîlnit pe Camus care tocmai căuta un interpret pentru Caligula. Eram al treilea Caligula după Gérard Philipe și Michel Auclair.

În anul 1960 am intrat în locul lui Serge Reggiani — care se îmbolnăvise — în spectacolul cu *Sechestrații din Altona* de Sartre, la teatrul Renaissance. După care urmează un gol, un imens gol de trei ani în cariera mea : era prima comoție pe care o încerca teatrul francez înainte de 1968. Pe de altă parte eu însumi fusesem tentat să renunț, deoarece îmi cîștigam cu greu existența. Așadar, timp de doi ani am lucrat într-un laborator ca să-mi pot asigura un mijloc de trai.

— O perioadă critică pe care, pînă la urmă, ați depășit-o — spuse Didier — deoarece în 1964, cred, v-am văzut în *Romulus cel mare* la T.N.P., alături de Georges Wilson.

— Da, eram soldatul care se întoarce de pe cîmpul de bătălie. A urmat apoi *Turandot* de Brecht (jucam rolul Dictatorului). *Arhitectul și Împăratul* de Arrabal, la teatrul Montparnasse, *Lear* de Edward Bond la Théâtre de Génève. M-am reîntors apoi la Chaillot unde, timp de o jumătate de an, am repetat rolul lui Marc-Antoniu în *Antoniu și Cleopatra*, dar, suspendîndu-ni-se creditul, am fost obligați să întrerupem repetițiile. În sfîrșit am jucat în *Coriolan* (rolul lui Aufidius), în *Excesul* după Georges Bataille...

— Am văzut *Excesul*, cînd a fost reluat la teatrul Atélier și m-a interesat în mod deosebit ceea ce ați realizat în spectacol și, mai ales, felul în care ați realizat.

— *Excesul* a fost un prim rezultat al investigațiilor mele : tăcerea absolută, reprezentarea entității umane fără ajutorul nici unui cuvînt. Este un lucru care mă preocupă de zece ani.

— Credeți, într-adevăr, că teatrul se poate dispensa de text ?

— Este vorba de o opțiune pe care am făcut-o, dar nu cred, totuși, că se poate renunța complet la cuvînt. Cuvîntul devine util atunci cînd nu poți face nimic altceva decît să vorbești. După cum spune Grotowski : cuvîntul rămîne după ce restul a fost epuizat. Înaintea cuvîntului însă

există gestul, mișcarea, dansul, o serie întreagă de mijloace pentru a te putea face înțeles.

— Ați pomenit de Grotowski : l-ați cunoscut ?

— Am lucrat cu el două stagii, adică două luni, asupra expresiei corporale. Îi datorez foarte mult, este cea mai semnificativă întîlnire pe care am avut-o vreodată cu un om de teatru. Grotowski mi-a deschis o nouă perspectivă asupra travaliului instrumental în profesiunea de comedian, cu întreaga sa orchestrație : cuvînt, strigăt, gesturi.

Am lucrat apoi cu grupul de japonezi care s-au alăturat echipei lui Brook. Sistemul lui Brook, după cum știți, probabil, este construit în jurul *spațiului viu*, adică al scenei pe care trebuie s-o umple prezența actorului. Părerea mea este că formele moderne de expresie trebuie să rămînă permanent în conexiune cu formele tradiționale care stau la baza expresivității.

Am făcut un stagiu de un an cu Brook la C.I.R.T. (Centre International de Recherches Théâtrales) studiind diferitele posibilități ale emisiunii sunetelor, ale glasului, în funcție de diferitele centre motoare conexate cu procesele intelectuale și emoționale care cooperează la punerea în mișcare a actorului în exercițiul funcției sale. Există desigur un paralelism între cele două concepții, cu deosebirea că Brook este mai atașat de orientalism, în timp ce sistemul lui Grotowski, a cărui origină poloneză este și ea, într-o măsură, determinantă, este axat pe psihologia individuală. Și unul și celălalt însă consideră corpul drept principalul instrument de expresie al actorului.

— Nu știu dacă ați văzut cumva *Paștile la New-York* ? — îndrăzni să întrebe Philippe. Ce părere aveți despre acel limbaj inventat ?

— E o experiență pe care am făcut-o și eu în spectacolul intitulat *Reprezentația*, pus în scenă de Philippe Adrien, în care, de asemenea, interpreții foloseau o limbă fictivă, cu sonorități nordice, suedeze sau norvegiene. Era vorba de o confruntare între negri și albi, bazată pe mitul cavernei din *Republica* lui Platon, cartea a șaptea, ai cărei protagoniști erau doi actori din Senegal și trei europeni alcătuind — în piesă, bineînțeles — o familie : tatăl, fiul și fiica.

— Dumneavoastră care acordați cuvîntului un rol secundar, în ansamblul unui spectacol, — interveni Didier — ați acceptat totuși să jucați în *Tebaida*, supunîndu-vă su-

premației textului și este cazul să remarc felul magistral în care ați rostit versul racinian.

— *Tebaida* este cu totul altceva. A existat în prealabil o formă scrisă de care am depins. Creativitatea actorului însă — cel puțin asta este convingerea mea — nu începe de la cuvînt. Interpretul este în realitate un *creactor*. El este cel care inventează din nou viața, dar printr-un proces de creație invers. De pildă, dacă joc rolul unui ucigaș, eu sînt cel care înfățișează crima, o reprezintă, fără a fi totuși un criminal. Dacă rolul îmi cere să ucid, trebuie doar să mă prefac că ucid, dar să mă prefac atît de bine încît să dau impresia unui lucru adevărat. Într-un cuvînt actorul nu face decît să imite niște acțiuni reale desprinse din realitate. Asta reiese foarte clar din jocurile copiilor, bunăoară „de-a hoții și vardiștii" : este ceva adevărat și fals în același timp.

Adevărul rezultă din convingere și asta acoperă tripticul lui Stanislawski : persoana, actorul și personajul. Actorul = tehnicianul, de la grecescul *tekhni*, cel ce creează ; persoana = ființa vie cu emoțiile sale și personajul = rezultatul elaborării. Cu cît tehnica pe care și-a însușit-o actorul este mai evoluată cu atît persoana este în măsură să extragă mai mult din realitățile existenței în beneficiul personajului. În ultimă instanță este un joc de-a v-ați ascunselea între persoană și personaj. Pentru mine persoana reprezintă năzuința, actorul — știința, iar personajul — împreunarea năzuinței persoanei cu știința pe care o posedă actorul.

Se naște întrebarea : în fond, ce înseamnă a juca ? Înseamnă a minți pentru a spune adevărul. În esență însă înseamnă a depune mărturie asupra destinului uman : ca o oglindă înfățișată celui ce privește. Rămîne în sarcina spectatorului să facă reglajul necesar pentru ca realitatea reală să se suprapună realității fictive. Menirea actorului este să transpună gîndirea în acțiune. El este cel ce mînuiește sensurile : social, politic, ezoteric.

Actorul pornește de la *ca și cînd* — potrivit concepției lui Stanislawski — pe care-l transformă în *așa este*. În momentul în care actorul exercită un control asupra propriei sale persoane se stabilește un fel de dualism între *eu sînt* și *eu nu sînt*. Sau, referindu-ne la teoriile lui Brecht : actorul arată, fără a fi și joacă spre a arăta pe un altul, mai precis joacă jocul altuia.

— Rostul actorului în artă este o problemă în continuă dezbatere asupra căreia se poate discuta la infinit. Îmi dau seama că pentru dumneavoastră a constituit o adîncă și statornică preocupare.

— De aceea am făcut mereu progrese în profesiunea mea. Prima fază importantă a muncii de elaborare ce-i revine actorului este meditația asupra operei și asupra felului în care ea se deschide spre realitate. Cele două întrebări pe care interpretul trebuie să și le pună abordînd un text dramatic sînt : *pentru ce* — spre a ajunge la comprehensiune — *și cum*, adică prin ce mijloace, cum să facă, pentru a arăta cutare lucru. Întrebarea *cum* aparține actorului iar *pentru ce* — persoana este aceea care și-o pune.

Aveam cu totul altă imagine despre această chestiune și pînă la urmă ajunsesem la concluzia că a juca înseamnă a face posibile niște lucruri imposibile. De fapt, un actor care intră în scenă trece de la o realitate la o altă realitate, absolut identică. dar la scară redusă.

— Ați vorbit de înțelegerea la care trebuie să ajungă actorul — se amestecă din nou în discuție Philippe. Cineva spunea că un actor nu trebuie să fie neapărat inteligent. Credeți că are dreptate ?

— În durata jocului nu sînt inteligent — răspunse Jorris. Sînt însăși inteligența personajului. Aici însă se cuvine să facem o distincție între formă și conținut. Între ceea ce se făurește în decursul repetițiilor, adică forma vizibilă sau, pentru a face o comparație, învelișul exterior al unui recipient și conținutul lui, adică ceea ce eu pun în interiorul acestui recipient în timpul reprezentației : emoțiile, intuiția, tot ce ține de experiența mea afectivă.

Atletul care sare cu prăjina n-ar putea efectua această performanță dacă nu s-ar fi antrenat mai înainte. Repetiția înseamnă antrenamentul actorului, procesul prin care se dobîndește iscusința, pregătirea a ceea ce ai făcut. Nu pot face nimic fără să știu cum și ce trebuie să fac, după aceea n-am decît să arunc toată știința la lada cu gunoi.

Repetiția este ca și cum ai așeza niște stîlpi indicatori pentru a marca traseul emoțional în spațiul scenic. Reprezentația înseamnă să refaci traseul pe care l-ai făcut în prealabil în gînd. Sau, altminteri spus, repetiția este contul în bancă pe care și l-a asigurat actorul și pe baza căruia, mai apoi, emite cecuri în timpul reprezentației. Dacă

emit cecuri fără a avea un cont în bancă, reprezentația este ratată.

Pentru a concentra totul într-o formulă lapidară : reprezentația înseamnă eliberarea instinctului călăuzit de rațiune.

— Asocierea pe care ați făcut-o cu o operație financiară — spuse Didier — mi-a amintit fără să vreau de actuala criză a teatrului. Întrevedeți cumva vreo ieșire ?

— Sînt foarte pesimist. Nu întrevăd vreo soluție atîta timp cît guvernanții consideră teatrul ca o distracție. În realitate teatrul este un martor al culturii, un mijloc de difuzare al gîndirii, un rit care ne vine din cele mai îndepărtate timpuri. Dar... criza teatrului *există*.

— Și acum, pentru a reveni la propunerea pe care v-am făcut-o ieri seară, după spectacol, cunoscînd concepția dumneavoastră despre teatru, am convingerea că rolul lui Othello vă oferă largi posibilități pentru a da o expresie concretă ideilor pe care mi le-ați împărtășit.

— Mă simt atras de teatrul politic și, în special, de teatrul politic văzut prin prisma operei lui Shakespeare, a tragediilor sale romane și, în genere, a tuturor tragediilor sale. Raportat la epoca sa, teatrul său se definește ca un teatru popular în măsura în care a adus pe scenă și a pus în contact reprezentanții tuturor păturilor sociale, oamenii de curte, regii, aristocrații, ca și oamenii muncii, făcînd să defileze înaintea ochilor noștri cea mai vastă gamă de situații. Shakespeare care citise deopotrivă pe Machiavelli ca și Biblia și cunoștea arhetipurile umane, a ilustrat prin excelență dualismul lumii. Prin mirajul artei sale lumea ne-a fost înfățișată mai întîi ca un imens și strălucitor diamant, pe care, sfărîmîndu-l, marele poet al teatrului s-a străduit să-l reconstituie din fragmentele rezultate. Și a reușit însă diamantul își pierduse strălucirea. Nimeni ca el n-a știut să scoată în evidență în chip atît de edificator opoziția dintre realitate și iluzie.

Oamenii nu mai pot trăi acum din iluzii. Ca în mitul cavernei, legați cu lanțuri, privesc umbrele proiectate pe perete socotindu-le reale, pentru că nimeni nu îndrăznește să iasă la lumina soarelui, de teamă să nu moară. Am vrea cu toții să fim pe deplin conștienți, dar cum, totodată, avem nevoie de securitate, între conștiință și securitate o alegem pe cea de-a doua. Teatrul ne oferă o modalitate de a ieși din cavernă fără să fim orbiți de lumină. Fiecare din-

te noi ar trebui să fie pentru sine o lumină, o conștiință, fiecare dintre noi ar trebui să găsească drumul spre ieșire, cărarea, așa cum a găsit-o Platon (trebuie să știți că sînt un platonician convins). Dacă însă am avea de ales între două forme de salvare — individuală ori colectivă — mărturisesc că nu aș putea da nici un răspuns la această întrebare capitală. Dar cred că există o salvare pentru fiecare om.

Convorbirea se opri aici.

— Un spirit analitic și speculativ, comentă Didier, în timp ce coborau în stația de metrou — ceea ce este mai rar printre actorii care profesează prin emoții și acționează din instinct, deși oricare din ei este gata să-ți prezinte o teorie proprie asupra artei sale. Totul la el este pus însă în sprijinul unei probități profesionale exemplare. Sînt încredințat că rolul lui Othello va fi studiat în profunzime și pe toate fețele și că va avea parte de un excelent interpret.

Fosta sală Gaîté Lyrique, rămasă un timp dezafectată — după multe tribulații de-a lungul cărora (cu excepția unui singur spectacol, original prin excêntricitate, o *Prințesă Turandot* interpretată de o actriță planturoasă înconjurată de o trupă de pitici) insuccesele se ținuseră lanț, ca și cum o ursitoare morocănoasă și afonă ar fi menit bietului teatru dedicat muzicii sprințare și amuzamentelor frivole să fie de-a pururi ocolit de spectatori — trecuse în ultima vreme sub conducerea Silviei Monfort care, ținînd morțiș să rămînă directoare după ce fusese evacuată de la Carré Torigny, obținuse în cele din urmă dreptul de patronaj asupra noului templu al artei rebotezat cu numele ei *Nouveau Carré Silvia Monfort*. Reamenajarea vechiului teatru, la fel de vast ca și Comedia Franceză, dar mult mai puțin somptuos, fusese făcută sub semnul provizoratului și al improvizației. O nefericită improvizație : interiorul ce mărturisea gustul pentru grandoare și pentru ornamentația barocă al celui de-al doilea imperiu, devenise labirintic și lugubru, îmbrăcat în întregime în lințolii cernite printre care circulai cu un sentiment de neliniște și de tristețe ca într-o criptă. La capătul culuarului ce urca de la casa de bilete spre cea mai mare dintre cele două săli și mai departe, în adîncul complexului funerar, se deschidea o mică oază de lumină și culoare, barul teatrului. Cele două fete de serviciu abia veniseră și se ocupau de dichisul

localului. Domnișoara Chantal Bronner ? Nici una dintre ele n-o văzuse, dar trebuia să sosească din moment în moment : în fiecare seară, înainte de spectacol, obișnuia să-și bea ceaiul aici.

Într-adevăr, după zece minute de așteptare, apăru pe nesimțite lîngă masa lor. Philippe o privi cu zece ochi. Îmbrăcată simplu, sportiv, cu o francheță băiețească în maniere, fără nici un pic de fard pe obrazul mat, perfect modelat, al cărui ten era de o calitate excepțională, blondă, cu niște ochi foarte mari, inteligenți și expresivi, actrița respira sănătate, prospețime și certitudine. Certitudinea că era frumoasă și că frumusețea ei nu avea nevoie de nici unul din artificiile cochetăriei, certitudinea că era talentată, ceea ce o proteja de ghimpii invidiei și ai meschinăriei, certitudinea că viitorul îi surîdea îmbietor și că destinul avea să se aștearnă, docil, la picioarele ei.

— Nu am decît o jumătate de oră la dispoziție, îi avertiză ea de la bun început. Trebuie să-mi beau ceaiul, iar după aceea toți interpreții facem exerciții de încălzire sub conducerea lui Jean-Pierre Jorris.

— Vă mărturisesc cinstit, spuse Didier, că aseară v-am văzut pentru prima oară jucînd și că știu prea puțin despre cariera dumneavoastră. N-ați vrea să-mi dați cîteva indicații, dacă asta nu vă plictisește prea tare ?

— În primul rînd ceva care ar putea să vă intereseze : tatăl meu a fost directorul circului Medrano, așa că, din fragedă copilărie încă, am trăit printre artiștii de circ și am avut prilejul să le cunosc viața. După ce mi-am terminat studiile am fost plecată timp de un an de zile în Statele-Unite unde am urmat cursurile lui Lee Strasberg, la *Actor's Studio*, ca simplă auditoare numai, deoarece nu posedam suficient limba. Consider totuși că această scurtă aventură americană a însemnat mult în cariera mea. Am intrat apoi la Conservatorul din Paris unde l-am avut profesor pe Atoine Vitez. Aici, grație lui Jacques Rosner, am avut posibilitatea să montez cu elevii un spectacol care mai apoi a fost prezentat la festivalul de la Avignon : *Frumoasa vară*, dramatizare a unei nuvele de Cesare Pavese. Adaptarea și regia îmi aparțineau, iar interpreții mei de atunci sînt acum actori cunoscuți și se numesc Isabelle Huppert și Pierre Romans. Micul succes realizat cu acest prilej m-a îndemnat să continui. Și tot la Conservator am

jucat într-un montaj Cehov care cuprindea diferite scene din *Unchiul Vania* (în care deţineam rolul Elenei Andreevna), *Pescăruşul* (rolul Ninei) şi *Trei surori* (Maşa).

Am făcut apoi parte, timp de trei ani, din ansamblul *Tînărului Teatru Naţional*. Am jucat printre altele *Răul se propagă* (rolul Alanca) de Audiberti.

— Vă place Audiberti ? o întrerupse Didier.

— Nu : prea multe cuvinte, prea multă frazeologie... De asemenea, rolul Elvirei în *Don Juan*, la Odéon, în regia lui Jean-Pierre Miquel, spectacol reluat la Aubervilliers şi cu care apoi am plecat în turneu în Maroc. În cei doi ani următori am turnat cîteva filme cu regizoarea Nelly Kaplan. În sfîrşit, anul trecut am jucat timp de şase luni, la Biothéâtre, în *Tînăra fată Violaine* de Claudel rolul Marei.

— Al Marei ? se miră Didier. — Nu aveţi nimic comun: Mara este o femeie egoistă şi rea.

— Am adaptat rolul la personalitatea mea. Mara este, dimpotrivă, o fiinţă fragilă, mai nefericită decît Violaine, o fiinţă care suferă, care iubeşte viaţa. E, în acelaşi timp, singura persoană realistă din piesă. A fost prima mea întîlnire cu un personaj teatral care îmi semăna. Mara vorbea aşa cum aş fi vorbit eu în locul ei, apăra lucrurile pe care le apăr şi eu. Avea un fel de a se manifesta, de a-şi striga suferinţa care era şi al meu, nu numai al personajului. Un rol pe care l-am interpretat într-o adevărată euforie.

— Dar Antigona ?

— Mi-am făcut doar meseria de actor. A fost o muncă profesională în care (pentru prima oară) n-am pus nimic din mine, n-am căutat să mă identific cu rolul. Antigona apără nişte lucruri care mă interesează mai puţin.

— Care ar fi atunci preferinţele dumneavoastră ? Ce autor aţi vrea să jucaţi ?

— Cehov, Cehov şi iar Cehov, atîta tot.

— Dar Strindberg ? Nu v-ar interesa ?

— Mi-ar plăcea să pun în scenă *Domnişoara Iulia* cu un actor de talia lui Jean-Pierre Jorris.

— Aş fi curios să ştiu ce v-a atras spre teatru ? Ce anume v-a determinat ? Numai faptul că aţi trăit în ambianţa unui circ ?

— Am ales teatrul deoarece cred că sînt dotată pentru cariera asta, pentru că asta vreau şi asta-mi place să fac şi pentru că, în definitiv, asta înseamnă libertatea.

— Chiar dacă împrejurările sînt dificile ?

— Cîștig destui bani ca să fiu fericită și ca să-mi p permite să mănînc stridii. Nu-mi trebuie mai mult.

— Și dacă s-ar întîmpla să rămîneți fără angajament

— Am niște părinți care pot oricînd să mă scape d mizerie.

— Așadar criza teatrului nu vă afectează prea mult

— Cred că în momentul de față totul provine dintr-neînțelegere și se datorează faptului că adeseori ai de-face cu inși irresponsabili. Ar fi totuși o soluție pentru c teatrul să fie din nou pus pe picioare și se pare că s-a făcut un început în direcția aceasta.

— Anume cum ?

— Există printre actori un fel de familii profesionale oameni cu concepții asemănătoare, care sînt acum pe cale să se regrupeze : nu le rămîne decît să găsească un regizor care să-i cunoască și să fie dispus a lucra cu ei. Și atunci se va vedea că, sprijinindu-se unii pe alții și lucrînd în co-laborare, oamenii de teatru ar putea ameliora situația. De fapt, unica problemă o constituie producția.

— Sînteți optimistă. Credeți deci în cariera pe care ați ales-o ?

— Cred că sînt destinată unei cariere strălucite, cred că voi trăi din asta și prin asta toată viața. Doar dacă. între timp, nu s-ar întîmpla să întîlnesc o mare iubire care să mă facă să plec pe o insulă pustie.

Chantal Bronner se ridică, punînd capăt convorbirii : de cîteva minute dădea semne de nerăbdare, părînd grăbită să-și împlinească programul seral cu precizie.

— E interesant de știut în ce fel va reuși să adapteze rolul Desdemonei la temperamentul ei destul de voluntar, cel puțin așa am impresia, spuse Dider. — Dealtfel nici Shakespeare n-a căutat să definească personajul care nu are o consistență reală, pare mai mult o proiecție a dragostei lui Othello, un reflex al unui suflet pătimaș și neliniștit.

— Cine este acel Lee Strasberg ale cărui cursuri zicea că le-a audiat ? Are și el un sistem ?

— Lee Strasberg este de părere că un actor trebuie să-și cunoască exact posibilitățile, fără a le suprasolicita, remodelînd fiecare rol după tiparul propriei personalități.

— Ca și cum ai da niște haine la croitor să le strîmtèze sau să le lărgească ?

— Oarecum. De fapt, are și n-are dreptate. Și așa sînt destui actori care joacă toată viața unul și același rol, de exemplu Louis de Funès.

— Rămîne deci soluția cealaltă : să renunțe complet la personalitatea lor pentru a ajunge la reacțiile primare ale omului, cum recomandă Grotowski, dacă am înțeles bine ?

— Și el are dreptate în felul lui : convenționalismul năbușă arta. E foarte greu să păstrezi linia de mijloc între toate aceste teze și antiteze, pentru a ajunge la o sinteză unificatoare. Linia de mijloc să fie însă cea justă ? N-aș zice. In artă asta înseamnă somnolență.

— Și atunci ?

— Un Peter Brook, un Grotowski, un Planchon, sînt fenomene necesare, în momentul cînd teatrul începe să lînezească. Sînt stimulentele pe care un medic le prescrie unui organism îmbuibat cu tradiții și lenevii. A-i imita înseamnă a face niște copii nereușite ori niște falsuri. A merge pe urmele lăsate de ei este iarăși riscant cînd nu ai nici forța, nici temeritatea necesară : e ca și cum, după un atac cu artileria grea, ai continua lupta cu niște arme de vînătoare, puști cu alice ori chiar cu cartușe oarbe. Tinerii care au montat *Paștile la New-York* au făcut ce-i drept un lucru de merit, adaptînd însă preceptele lui Grotowski la posibilitățile lor. Rămîne de văzut cum vor evolua în continuare.

Grăbește-te să nu întîrzii. Pentru mîine nu mai am nimic în perspectivă, duminică la prînz însă ești invitatul meu la masă. Și, poate, după aceea, mai prindem un spectacol în matineu, pe care să-l vedem împreună. Deci, duminică la unu și jumătate, la Rond-Point des Champs Elysées, în fața drugstorului : e mai convenabil.

A doua zi, după ce puse la cutie o scrisoare către Danielle, prin care o anunța că a găsit în fine o locuință, fixîndu-i data reîntoarcerii la sfîrșitul lui martie, Philippe se îndreptă spre piața Clichy. Doamna Alexandre tocmai terminase masa frugală — atît de frugală încît adesea tînărul se întrebase cum de izbutea să susțină efortul fizic cerut de cele două spectacole zilnice cu o hrană aproape ascetică — în compania surorii sale. Dodichon îi strînse mîna privindu-l atentă, foarte atentă, cîteva clipe, cu acea vigilență dobîndită de oamenii greu încercați de viață, care preferă să păsească prudent, ocolind necazurile previzibile,

ca să-şi poată cruţa energia spre a înfrunta necazurile imprevizibile. Apoi zîmbi cu bunătate.

— Dodichon este fizionomistă, spuse doamna Alexandre care-i urmărise reacţiile cu un pic de nelinişte. Pot să te asigur că rezultatul examenului e pozitiv.

— Este un om fără secrete, constată Dodichon. Are un surîs de copil. Un surîs pe care o să-l păstreze multă vreme, poate chiar toată viaţa. Din fericire.

— Din fericire pentru alţii, completă mezina. Şi din nefericire pentru el.

— Şi Delphin ? întrebă Philippe. Ce face ? Trebuie să fie tare amărît.

— Îţi închipui. Situaţia e într-adevăr tragică. O tragedie „marginală" spune el. Nu ştiu ce-o fi vrînd să înţeleagă prin „marginală", nu i-am cerut explicaţii, fiindcă e prea nenorocit.

— Bietul băiat ! îl compătimi Dodichon.

— Din partea mea am făcut ce-am putut. Văzîndu-l că se vaită atîta şi se plînge că n-o să mai poată plăti chiria camerii lui i-am oferit să se mute aici, în odăiţa de la intrare, care tot stă degeaba. Oricum este scutit de o cheltuială. În rest vom vedea ce se mai poate aranja. Deocamdată Delphin s-a dus ca de obicei la ora lui de gimnastică : este o persoană consecventă.

— Ce vrei să facă ? îl scuză Dodichon, toleranţă. Cînd te vezi aşa, deodată, fără ocupaţie...

— Gimnastica e într-adevăr o ocupaţie utilă. Poate are de gînd să se angajeze la circ. Numai că e prea înalt : acrobaţii sînt ceva mai măruntei. Îl înţeleg totuşi : îmi dau seama că e derutat.

— Să ştii că nu e chiar atît de maliţioasă pe cît vrea să pară, încercă s-o scuze Dodichon.

— Philippe mă cunoaşte. Îmi pare rău că miercuri n-am să-l pot invita la noi să vadă şi el ce soră dulce, şi bună, şi înţeleaptă, am. În ziua aceea însă mergem amîndouă la Pantin : aşteptăm să soacă urna mamei.

— Pot să vă însoţesc ?

Cele două femei schimbară o privire, fără să-i răspundă.

— N-ai nici o obligaţie, spuse, după o tăcere, doamna Alexandre. Nu e un lucru plăcut şi nici n-ai cunoscut-o pe mama. Delphin a vrut şi el să vină şi nu l-am lăsat.

— Țineam să vă însoțesc ca prieten. E nevoie de un alt motiv ?

— Dacă vrei într-adevăr, vino, hotărî doamna Alexandre. N-o să fim singure. Și tu, în orice caz, n-o să fii de prisos.

La plecare, fără să știe cum, Philippe o îmbrățișă pe Dodichon și o sărută pe obraji : erau catifelați și miroseau ca o cămașă proaspăt spălată. Trebuia s-o îmbrățișeze, nu putea face altcum : pentru prima oară îmbrățișa un înger păzitor. Surprinsă, în primul moment, sora cea mare nu reacționă în nici un fel. Apoi zîmbi cu bunătate :

— Are un surîs de copil, repetă ea, punîndu-i mîna pe umăr cu un gest de bătrîn camarad.

Înapoindu-se în piața Clichy de unde voia să ia metroul (își propusese în ziua aceea să treacă pe la ai săi, să vadă ce mai e pe acasă și să le lase mica subvenție lunară), Philippe avu impresia o clipă a-l fi zărit pe Delphin venind dinspre rue des Dames. O clipă numai, fiindcă, în clipa imediat următoare, nu mai era nimeni în locul unde-l zărise. Să fi intrat în vreun magazin ori fusese doar o părere ? Se abătu puțin din drum ca să verifice, dar nu făcu nici treizeci de pași că se întîlni nas în nas cu Delphin care ieșea pe ușa hotelului în care se ascunsese.

— *Bonjour*, spuse el, sucindu-și buzele ca și cum ar fi articulat un cuvînt dificil. Nu părea de fel încurcat. Apoi, fără nici o tranziție : — Vin de la Luvru. Să știi că tot eu am avut dreptate.

Stupefiat, Philippe ridică ochii spre firma hotelului să vadă dacă nu cumva se numea Luvru : era un hotel destul de dubios.

— Da, da, continuă Delphin, am fost special ca să controlez : sînt foarte mulți Rembranzi la Luvru.

— Bine, dar eu n-am spus că...

— Da, da, foarte mulți o sală întreagă, o sală mare...

— De acord, știam și eu că Rembrandt...

Delphin însă era în plină frenezie retorică : îi lua mereu vorba din gură :

— O mulțime de pînze : și *Saskia*, și *Autoportretul*, și *Boul jupuit*, și *Garda de noapte*, și *Bethasbée*, și *Saskia*, și *Hélène Fourment*, și *Lecția de anatomie*, și *Saskia*...

Erupția retorică încetă brusc. Delphin mai scotoci puțin în minte, căutînd un nou titlu și, negăsind nimic altceva decît Saskia, îi întinse mîna :

— Sînt grăbit : mă duc la ora de gimnastică. Noi, artiștii, trebuie să fim mereu în formă, să ne menținem condiția fizică.

Philippe rămase locului complet aiurit : nu pricepea absolut nimic, decît doar că-l prinsese asupra unui lucru pe care ţinea să-l tăinuiască. Ce era cu avalanșa aceea de Rembranzi ? Cînd avusese cu el o discuție despre pictură ? La drept vorbind, îl văzuse de două ori pînă atunci, iar de vorbit... A, da, șampania Taittinger, de ziua doamnei Alexandre. Delphin declarase că-i plac impresioniștii, pomenindu-l pe Degas alături de Rembrandt și de Breughel și i se atrăsese atenţia că se afla într-o gravă eroare. Atunci acceptase observaţia cu un aer conciliant, dar faptul că fusese pus într-o situaţie de inferioritate faţă de un mucos ca el, îi rămăsese pe inimă. Philippe, care vizitase adesea Luvrul împreună cu Danielle, știa că dintre toate pînzele menționate în acel potop logoreic, doar două se aflau la Paris și că Hélène Fourment în realitate fusese soţia lui Rubens. Probabil Delphin se informase, răsfoind un album de artă la un anticar de pe chei și așteptase nerăbdător ocazia de a-și lua revanșa, memorînd titlurile cu toptanul. Sărmanul om : ce o fi fost în capul său de cocoșel orgolios, burzuluit și combativ, dar care niciodată nu-și uita bunacreștere de acasă ?

Îl întîlni iar în stația de metrou, în fața casei de bilete, la un telefon public : de astă dată însă Delphin nu-l mai luă în seamă ori se făcu că nu-l vede. „E-n joc cariera mea, cariera mea" îl auzi perorînd, în timp ce el cobora treptele.

A doua zi, Philippe se trezi ceva mai devreme ca de obicei, în bune dispoziţii și plin de neastîmpăr. Reuși s-o găsească pe patroana pensiunii, care totdeauna era invizibilă dimineaţa și să obţină și cheia de la duș. Proaspăt îmbăiat și bărbierit, la unu fără un sfert ieșea pe ușă : Didier era de o extremă punctualitate și cerea același lucru și de la ceilalţi. Și apoi tînărul emul abia aștepta să cunoască surpriza pe care maestrul i-o pregătise pentru astăzi. Excursiile acestea instructive în lumea teatrului deschideau luminoase priveliști în orizontul închis al unei existenţe mediocre și stereotipe în care principala funcţie a fiinţei umane părea să fie cea digestivă.

Era o zi friguroasă și însorită. Philippe își închcie bluzonul pînă la gît și-și vîrî mîinile în buzunare, aruncînd o privire nedumerită și compătimitoare băiatului care, în-

tr-o cămașă roșie de vară, scoasă peste pantaloni, zgribulit, îi întinse un afiș pe drum : probabil un manifest electoral, deoarece se apropiau alegerile. De o miraculoasă rezistență la temperaturile scăzute, parizienii, iarna ca și în pragul toamnei, umblau în veston și cu capul gol deși, de cîtăva vreme, revenise moda pălăriilor. Doar cei mai vîrstnici purtau cîte un pardesiu subțire ca o foiță de ceapă. Femeile în schimb nu pierdeau ocazia de a-și etala blănurile și mantourile cu o croială ce îmbina de minune originalitatea cu simplitatea.

În stația de metrou, neavînd ce face, despături afișul pe care-l ținuse pînă atunci în mînă : era anunțul unui concert de pian care urma să aibă loc în sala Ranelagh. Ranelagh ? Ce căuta cuvîntul acesta cu rezonanță anglo-saxonă în onomastica cetății pariziene ? Pe planul orașului strada Ranelagh figura între bulevardul Mozart, strada Boulainvilliers și *la Muette*. Ce curioasă împerechere de nume, al căror sens se pierduse de mult în arhivele municipalității ! O „mută“ lîngă un compozitor austriac, atît de îndrăgit de francezi, și acel Boulainvilliers care nu putea fi decît o plantă exotică. Cineva care ar fi fost în măsură să descifreze o asemenea criptogramă se putea. fără doar și poate, considera un savant. Să-l întrebe pe Didier ? Dar nici el nu era atotștiutor.

În vasta piață ce întrerupea la jumătate avenue des Champs Élysées soarele se revărsa cu îmbelșugare, înfruntînd victorios frigul. Maestrul său tocmai ieșea din drugstore.

— Dar n-am întîrziat ! se miră Philippe. E unu și douăzeci doar ! Sau poate ceasul meu a rămas în urmă ?

— Merge bine, fii liniștit. Am venit cu o jumătate de oră mai devreme ca să răsfoiesc revistele. Poți să-ți închipui așa ceva : într-o țară cu sute de teatre, nu avem nici o publicație de specialitate ! Cum îți explici ?

— Probabil pentru că nu sînt cumpărători. În schimb avem două reviste de mare tiraj cu programul televiziunii. Mi se pare firesc.

După ce străbătură complicatul labirint al noului sistem de magazine universale în miniatură, cu zeci de raioane și pasaje atît de înguste încît fără să vrei te întrebai cîte furturi se produceau zilnic în conglomeratul acela de mărfuri imposibil de supravegheat, se urcară la restaurantul de la etaj, desfășurat în lungime, pe întreg perimetrul com-

plexului. Boxe mici cu canapele și scaune capitonate cu roșu, mese înfățate tot în roșu (probabil pentru că vinul rubiniu, *le petit rouge*, era apreciat de consumatori și pi-căturile prelinse din pahare treceau, astfel, nebăgate în seamă) ofereau o plăcută ambianță unor discuții particulare. Philippe consultă lista de mîncăruri, cercetînd în special prețurile, ca să nu încarce prea mult socoteala. „Un hamburger" ceru Didier. „Un hamburger" repetă și el comanda.

— Aseară mi-am pierdut vremea pînă tîrziu citind sau, mai bine zis, frunzărind o terfeloagă descoperită la anticar.

— N-ați fost la teatru ?

— Ba da, la ultimul succes al Comediei Franceze, *Cu dragostea nu-i de glumit*. Un succes și totuși sala era pe jumătate goală, așa cum n-am văzut-o niciodată : la parter, într-adevăr, nu mai exista nici un loc ; în benoare și la balconul întîi, ici și colo, cîte un spectator, iar în rest pustiu, inclusiv galeria. Am fost mai mult ca să-l văd pe Francis Huster, un tînăr actor care a făcut o carieră vertiginoasă. Ambițios și perseverent și, bineînțeles, și dotat. O voce clară, o dicțiune impecabilă și un mod spontan de a-și regla emisiunea în raport cu distanța față de rampă așa încît e imposibil să pierzi un singur cuvînt din text. Se mișcă degajat și cu o eleganță firească de parcă ar fi singur în scenă și habar n-ar avea că-l urmăresc sute de priviri indiscrete. Altminteri spectacolul destul de convențional, de neutru. M-a interesat mai mult comedia într-un act a lui Marivaux din prima parte, *Actorii de bună-credință*. Un Marivaux grav, cu implicații sociale, deloc sprințar și varios cum era jucat pînă acum. Textul are mereu un subtext, frazele sînt întretăiate de pauze semnificative. Asta, aseară. Vineri seară am fost la spectacolul lui Brook : foarte amuzant, foarte dinamic și plin de fantezie, dar dacă n-aș fi știut că era creația lui Brook, aș fi putut tot atît de bine crede că fusese pus în scenă de Planchon ori de Marcel Maréchal. Ansamblul cît se poate de cosmopolit : un american de origină greacă, o irlandeză, o negresă de cetățenie germană, doi francezi și un japonez care vorbea o limbă păsărească, absolut ininteligibilă. Actorii jucau fără grimă, cu cele mai prăpădite haine pe care le aveau acasă. Cu Andréas Katsoulas, protagonistul, ne vom întîlni luni dimineață, la cafeneaua de lîngă teatru.

— De ce ? Vreţi să-i propuneţi şi lui un rol în *Othello*?

— Mă interesează ca fenomen. Ca fenomen social, vreau să spun. Pentru ce omul ăsta a trebuit să vină la Paris, să joace într-o limbă străină, pe care probabil a învăţat-o cu multă dificultate ? Mai păstrează încă şi acum un uşor accent, deşi se află de şapte ani în Franţa.

— Îmi pare atît de rău că sînt ocupat serile, dar în singura mea zi liberă teatrele sînt închise.

— Există în schimb matinee. Iar anul are cincizeci şi două de săptămîni. Nu căuta pretexte : aş putea să te întreb cum îţi petreci duminica ?

— Mă plimb. Trebuie să mă aerisesc. Gîndiţi-vă că opt ore pe noapte stau într-o atmosferă îmbîcsită.

Philippe se feri totuşi să adauge că, duminica, obişnuia să se aerisească dînd tîrcoale teatrului Mayol sau vagabondînd prin cartierul Batignolles şi, în special, pe strada Lemercier.

— Vorbeaţi despre o carte pe care aţi descoperit-o la anticar, căută el să schimbe vorba.

— A, da, o carte de teatru tipărită în 1910, al cărei autor se numeşte abatele Béthléem (chiar aşa îl cheamă, Béthléem) şi în care toţi dramaturgii secolului al nouăsprezecelea, începînd cu Hugo şi Musset şi sfîrşind cu Bataille şi Bernstein, sînt supuşi unei analize foarte severe, dintr-un punct de vedere strict clerical şi anatemizaţi pe rînd, în ordine alfabetică. În artă — şi mai cu seamă în teatru — fiecare om se simte dator, mai mult chiar, obligat să-şi declare opinia. Cîte capete, atîtea păreri sau, cum spune proverbul, cărbunarul vede totul în negru, în timp ce, pentru spălătoreasă, toate lucrurile sînt albe şi scrobite. De la distanţa a şase decenii, părerile abatelui Béthléem sînt distractive şi extravagante iar indignarea lui infantilă. Ce-ar zice să vadă acum o piesă de Rezvani sau de Arrabal ori — mai ştii ? — un spectacol *hard-core* ? Ceea ce m-a pus pe gînduri însă şi m-a întristat a fost faptul că dintre sutele de nume de dramaturgi majoritatea îmi erau complet străine şi că, în faţa celor trei sau patru mii de lucrări citate, m-am simţit ca într-o catacombă cu schelete anonime. Nimic nu e mai perisabil ca o piesă de teatru ! Cînd nu trăieşte în eternitate, ca opera unui Shakespeare, unui Racine sau Lope de Vega, viaţa ei este scurtă : cîţiva ani, o stagiune sau numai treizeci de zile, durata unui contract.

Subiectul însă prezenta un interes mediocru pentru Philippe care nu avea veleități de autor dramatic și nici nu văzuse prea multe piese de cînd venise pe lume. În schimb era foarte curios să cunoască părerile „distractive" ale criticului cu sutană.

— Dar ce crede abatele Béthléem despre Musset, de pildă ? întrebă el.

— O, Musset, răspunse surîzînd interlocutorul său, Musset este desființat în două fraze. „Un mare poet, spune abatele, dar un mare poet prost crescut : toată viața și-a petrecut-o în desfrîu, în surexcitații alcoolice (sînt exact cuvintele lui) sau cutreierînd casele rău famate : la asta se rezumă întreaga sa biografie." Față de Victor Hugo e mai prevenitor, nu însă și față de opera lui, *Ruy-Blas*, de exemplu, fiind „o continuă sfidare a bunului simț" iar *Regele petrece* o piesă care „propovăduiește dezmățul". Tot așa și față de Ibsen, a cărui *Nora* a fost scrisă „anume ca să submineze temeliile căsătoriei". Cît privește pe Strindberg ar trebui pur și simplu să fie țintuit la stîlpul infamici „ca unul dintre oamenii și scriitorii cei mai detestați și cei mai detestabili".

— Mă gîndesc ce părere și-ar face bietul preot văzîndu-l pe Isus la Mayol într-un dans erotic cu Sulamita !

— Nu-i nevoie de opinia lui. Pot să-ți spun eu : e ceva de foarte prost-gust. Dar ce-ai căutat tu la Mayol ? Îți faci cultura teatrală ?

— Și de ce nu ? E un spectacol ca oricare altul. Dumneavoastră nu v-ați dus la circ să vă inspirați pentru spectacolul Molière pe care l-ați pus în scenă anul trecut ?

— Bine, nu mai zic nimic. Mi-ai închis gura.

— Ba nu, asta nu ! Povestiți-mi mai departe : ce mai spunea abatele Béthléem ?

— Ar trebui să-ți înșir un întreg pomelnic de comediografi bulevardieri — dintre care unii apar și acum cînd și cînd în repertoriu — și de autori de drame de salon. Dumas-fiul, de exemplu, aduce în scenă „problemele cele mai scabroase : divorțul, concubinajul, adulterul, proxenetismul". *Dama cu camelii* „a repurtat pretutindeni, datorită interpretei Sarah Bernhardt, un succes scandalos". De ce ? Pentru că este o piesă „care-i familiarizează pe spectatori cu luxul și mocirla și prezintă viciul în culori simpatice" Bernstein este „unul dintre cei mai vajnici corupători ai teatrului" iar Bataille, nevinovatul Bataille,

„unul din cei mai mari răufăcători". Apropo de Bataille : Salacrou — un dramaturg despre care nu se mai vorbește acum — scria cîndva că, într-una din lucrările lui, o comedioară nostalgică și sentimentală cu atmosferă pariziană, *Viața în roz*, a introdus, cu titlu de experiență și cu intenția perfidă de a juca o farsă cronicarilor, un mic fragment de o pagină dintr-o piesă de Bataille și că, în seara premierei, deși în sală erau numai oameni de teatru, nimeni, absolut nimeni, n-a remarcat plagiatul. Constatare deopotrivă de tristă atît pentru specialiști, cît și pentru Bataille și, poate, și pentru literatura lui Salacrou.

— N-am auzit de el.

— Nici nu-i de mirare. Cred că el însuși a uitat că mai există. Asta-i soarta tuturor celor ce se zbuciumă o viață întreagă pentru o frîntură de glorie. Publicul este cel mai nestatornic don-juan, în permanentă căutare de prospături, iar admirația are o memorie scurtă. De pildă, acum cîtva timp, nu mai țin minte cînd, poate chiar acum un an sau și mai mult, am citit următorul anunț într-o revistă (m-a impresionat atît de mult încît l-am memorat cuvînt cu cuvînt) : „Tristan Sévère vă spune drum bun. Al lui s-a terminat." Două rînduri însoțite de o fotografie. Iată cum am aflat, potrivit propriei sale dorințe, de moartea lui Tristan Sévère, la 69 de ani, în Vendée. Ceremonia înmormîntării n-a avut loc. Corpul a fost lăsat prin testament Facultății de medicină."

Tristan Sévère ? O, Doamne, mi se părea un nume cunoscut și nu știam de unde să-l iau. Comedian din vechea gardă, actor de teatru, de cinema sau șansonetist ? Imposibil să-mi amintesc. Am întrebat pe unul pe altul și nimeni n-a putut să-mi spună nimic. Toți dădeau din umeri. Și gestul ăsta suprem atît de teatral, nevoia de a-și mai vedea măcar o dată numele tipărit, fie chiar și după moartea lui : un ultim semn de viață post-mortem ! Și revista cărcia-i fusese adresat nici măcar nu binevoise să-i publice fotografia ! O ultimă încercare de a se agăța de celebritate și aceea irosită în van. Tristan Sévère intrase definitiv în anonimat. Cîți dintre actorii pe care pe vremea studenției i-am sărbătorit, i-am divinizat, mai înseamnă ceva pentru noile generații ? Majoritatea s-au risipit în uitare, în necunoscut. Moartea e o greșeală, aproape un delict.

— Sînteți în dispoziții sumbre, astăzi. Nu vreți să ne reîntoarcem la abatele Béthléem ?

— Bun. Să revenim deci la criticile sau la bîrfelile cuviosului părinte. Este un gen de delectare pur franţuzească. Ducesa de Maine, nepoata Marelui Condé, înfiinţase ordinul monden al Albinei în care nu erau admise decît gurile rele şi limbile ascuţite, ce i ştate de serviciu confirmate. Deviza ordinului era *Piccola si, ma fa pur gravi le ferite* sau în traducere liberă : „Cît de mică, înţepăturile ei sînt dureroase". În timp ce întreaga Europă era bîntuită de războaie, ducesa. o femeiuşcă mărunţică, nu mult mai răsărită decît o fetiţă de zece ani, dar plină de neastîmpăr şi teribil de maliţioasă, nu avea altă preocupare decît elegantele şi subtilele dueluri cu floreta şi schimburile de săgeţi retorice din salonul ei. Putea fi una din „femeile savante" ale lui Molière, ca Philaminte ori Bélise.

— Era totuşi secolul inteligenţei şi al plăcerilor subtile.

— Nu chiar întotdeauna şi nu pretutindeni. E adevărat că Ludovic al XIV-lea avea multă condescendenţă faţă de literaţi şi mai ales faţă de dramaturgi. Se spune că la cele şase spectacole cu *Esther*, în interpretarea tinerilor fete de la Saint-Cyr, regele ar fi alcătuit cu mîna lui lista invitaţilor — fuseseră nu mai puţin de două mii de solicitanţi şi sala nu avea decît două sute de locuri — şi că, postat la uşă, în chip de controlor, citea cu glas tare numele celor înscrişi pe listă, proptind bastonul în pervaz, de cîte ori socotea că lăsase să pătrundă un număr suficient de spectatori în sală.

Se pare însă că, la bătrîneţe, monarhul devenise destul de morocănos şi pierduse gustul nobilelor desfătări de odinioară. Ca să-l amuze, ducesa de Bourgogne, nepoata sa prin alianţă, făcea tot felul de giumbuşlucuri şi comicării şi dacă vedea că nu reuşeşte să-i smulgă măcar un surîs, se urca pe genunchii Lui, îl ciupea de obraji, îl trăgea de urechi şi de nas şi, în cele din urmă, îi lua peruca din cap şi începea să-i frece chelia. Răsfăţată de întreaga curte, ducesa de Bourgogne îşi putea permite orice, chiar nişte amuzamente mai puţin inocente sau inofensive : bunăoară la bacanalele care aveau loc în secret în grădinile de la Marly, una din marile ei desfătări era să se lase prinsă de picioare şi tîrîtă pe jos peste peluzele parcului. Nu mai puţin extravagant era obiceiul de a-şi face clismă în toiul unui bal şi în văzul tuturor oaspeţilor (pot s-o spun fiindcă sîntem la cafea şi poate n-ar strica să cerem şi un păhărel de coniac). Calul său de bătaie însă pare să fi fost nobila

doamnă d'Harcourt o bătrînă prinţesă foarte lacomă care mînca enorm de mult la banchete, atît de mult încît o apuca stomacul şi pînă să ajungă la locul cuvenit, se uşura pe parcurs, lăsînd o dîră suspectă pe parchet. Drept răzbunare, cu prilejul unei recepţii, doamna de Bourgogne a pus la cale următoarea farsă, cu complicitatea cîtorva amici: unul din ei i-a agăţat sub fuste nişte petarde, în timp ce un altul îi cosea mîneca rochiei de mîneca ducelui de Berry şi-i lega poalele de piciorul taburetului pe care era aşezată. În sfîrşit un paj s-a strecurat în spatele prinţesei ca să aprindă artificiile. Cum s-a putut executa o atît de complicată mizanscenă, fără ca victimele să fi simţit ceva, nu pot să pricep : probabil că şi ducele şi prinţesa dormitau într-o dulce beatitudine, după un dineu copios.

Auzind trosnetul petardelor şi simţind arsura scînteilor, doamna d'Harcourt a sărit în picioare înspăimîntată şi a rupt-o la fugă spre uşă, tîrîndu-l după ea pe bietul duce şi taburetul, în timp ce fustele luaseră foc. Iată o invenţie scenică pe care şi Peter Brook, şi Planchon ar putea s-o utilizeze cu succes. Cum vezi, plăcerile faimosului secol al clasicismului nu erau chiar atît de superioare totdeauna şi nici chiar atît de subtile. Dealtminteri aceste subtilităţi erau cele mai adesea neserioase ori superflue sau, cum spunea Voltaire despre Marivaux vrînd să-l deprecieze : „cîntăreşte fleacuri în pînze de păianjen".

— Excelentă formulă ! Voltaire era şi el un „subtil".

— Mai puţin inspirat, dar tot atît de maliţios, vorbind despre un oarecare Louis Bénière, antreprenor de construcţii, care avea pretenţia de a fi şi dramaturg, abatele Béthléem insinuează cu ironie că respectivul scriitor „ocupă două cariere : cariera de piatră şi cea teatrală". Dar din nesfîrşitul pomelnic de anateme şi stigmatizări am aflat unele detalii pe care nu le cunoşteam, de pildă că Feydeau, autorul celebrei *Doamne de la Maxim*, piesă interzisă la Londra ca imorală, a încasat pentru primele o sută de spectacole drepturi de autor în valoare de peste şase sute de mii de franci. Şi că vodevilul *Trei neveste şi un bărbat* al unui alt anonim „antreprenor" teatral, Ernest Grenet-Dancourt sărbătorea în 1884 jubileul de o mie cinci sute de reprezentaţii. Există deci un precedent pentru *Boeing-Boeing* care ţine afişul de optsprezece ani la Comédie Caumartin. Dar fiindcă văd că te amuză rechizitoriile abatelui Béthléem, îţi voi împărtăşi în continuare

opiniile lui : *Sapho* este „o aventură banală și infamă extrasă din romanul pe care Alphonse Daudet l-a dedicat cu cinism fiilor săi pentru cînd vor împlini douăzeci de ani. „*Omul cu urechea tăiată* de Francis de Croisset, lucrare interzisă de cenzura oficială după primele reprezentații, ar trebui interzisă pe viitor de cenzura oamenilor cinstiți". *Amanții* de Maurice Donnay i se pare „o piesă abjectă care i-a adus glorie autorului", iar nefericitul Pierre Wolff „unul dintre cei mai cinici hulitori ai virtuții, avocat din oficiu al celor cu o comportare imorală și detractor al oamenilor cumsecade și cu o bună comportare".

— Și nu există nici un autor onorabil în toată această cloacă literară ?

— Ba da : Edmond Rostand pe care-l consideră copilul răsfățat al muzelor, una din comorile noastre naționale. Campaniile puritane în artă și diatribele împotriva imoralității spectacolelor datează încă de cînd lumea, dacă ar fi să ne luăm după afirmațiile abatelui care, fiind un om citit, aduce în sprijinul argumentelor sale o seamă de nume ilustre începînd cu Ovidiu (în privința asta, fiind în necunoștință de cauză, mă bizui doar pe buna lui credință) care ar fi scris în Tristia : „ce se poate vedea (într-un spectacol) decît crima împodobită cu cele mai atrăgătoare culori ? Cu cît o piesă cuprinde mai multă depravare, cu atît crima autorului este mai generos răsplătită." Voltaire care afirma că „aproape toate piesele sînt primejdioase" deoarece „stimulează cele mai violente sentimente de ambiție, de răzbunare, de perfidie și de cruzime". Rousseau care în vestita *Scrisoare către d'Alembert* socotea dăunătoare influența teatrului pentru că „nefiind în stare să îndrepte moravurile, ar putea foarte bine în schimb să le strice". Chiar și Barbey d'Aurevilly, autorul *Diabolicelor:* „Există în moravurile vremii noastre, spunea el, un fenomen care se accentuează pe zi ce trece și care în momentul de față, a devenit aproape monstruos. Este ceea ce s-ar putea numi histrionism sau pasiunea pentru teatru și pentru ceea ce este teatral."

— Aveți o memorie fenomenală !

— O memorie de actor. Am încă proaspătă în minte lectura de aseară care oricum iese din comun. Peste cîteva zile poți fi convins că am să uit tot. Să nu-ți închipui însă că citatele sînt foarte exacte, le-am reprodus cu vorbele mele.

— Cum vă explicați totuși faptul că teatrul a trezit atîtea suspiciuni și a provocat atîtea reacții ostile ?

— Sînt manifestări care, de la distanță, par și ridicole, și puerile. Intransigența celor ce voiau să încorseteze arta în canoane riguroase o considerăm azi retrogradă, ca venind din partea unor spirite dogmatice sau limitate. La drept vorbind ce influență poate exercita teatrul asupra societății ? Lumea vine la un spectacol ca să se destindă, să se amuze, să-și facă digestia într-un fotoliu confortabil sau, în cazuri mai rare, din snobism intelectual. A doua zi oamenii se întorc la preocupările lor cotidiene și la stereotipia vieții, din care i-a scos, pentru două sau trei ore, cutare picsă, de preferință o comedie cu situații stupide și fără nici un fel de probleme. Cuvîntul are o mult mai mică putere de convingere decît imaginea. Iar înrîurirea pare să aibă mai curînd un caracter negativ : histrionismul despre care vorbește Barbey d'Aurevilly este ceea ce în viața particulară se numește „a juca teatru", adică a simula sentimente sau calități pe care nu le ai. Jongleria cu aparențele, pe care se bazează iluzia scenică, face impresia unui lucru simplu și lesnicios, mult mai simplu și mai lesnicios decît dibăcia unui prestidigitator sau mersul pe sîrmă al unui acrobat de circ. Declamația pare la îndemîna oricui, iar gestul stilat, rotund, grațios sau emfatic, adică un anumit manierism teatral, stimulează spiritul de imitație : „Așa ceva pot să fac și eu" spune domnul Durand sau domnul Dupont. Cabotinismul este una din denaturările civilizației, un infiltrat strecurat perfid în simplitatea naturală a omului. Datorită condițiilor de viață aventuroase, meseriei desconsiderate, situației marginale, promiscuității și lipsei de cultură, existența actorului, la un moment dat, a ajuns să se confunde cu cabotinismul și abia cu trecerea timpului comedianul a reușit să se deosebească de saltimbanc. Iată de ce profesiunea în sine a fost disprețuită și suspectată. Ce încredere și cîtă stimă puteau să inspire un Mithridate care se îmbăta ca o brută într-o cîrciumă ordinară, un Rodrigue care umbla cu cerșitul pe la potentați, o Antigonă care își vindea farmecele la mezat ? Pe la începutul secolului nostru, un director al artelor frumoase spunea : „Ca să poată rămîne cinstită, o comediană trebuie să fie rentieră, să se mărite ori să moară de foame. În realitate prea puține dintre ele

au rente, multe sînt nemăritate și totuși nici una nu moare de foame.“ În cartea lor, *Societatea franceză în timpul Directoratului,* frații Goncourt descriu pe larg „splendoarea și mizeria“ acestor curtezane de lux care erau — și au continuat să fie — actrițele, pînă cînd primul război mondial a curmat brutal *la belle époque* : Duthé, bunăoară, care declara cu un pertinent bun-simț că „e păcat să mori cînd ai cu ce să trăiești“ ; Contat care se folosea de proaspetele sale amoruri republicane pentru a salva foști amanți girondini ; Raucourt care locuia într-un palat cu o grădină englezească de o jumătate de pogon și avea un grajd cu șase cai, în timp ce tatăl ei trăia într-o atît de cumplită sărăcie încît, spre a pune capăt unei vieții chinuite, s-a aruncat pe fereastră ; Lange ale cărei capricii trei bogătași abia puteau să le satisfacă, inima ei fiind „ca o pensiune din care marile averi ale vremii erau expulzate după ce ajungeau numai piele și os“.

Dar ne-am întins la vorbă și e aproape trei și jumătate, abia avem vreme să prindem spectacolul.

— Ce spectacol ? Nu mi-ați spus nimic.

— *Cenușăreasa* la teatrul Saint-Médard, care de fapt este o casă de cultură. E vorba de o trupă de tineri, toți complet necunoscuți : atît autorul, cît și regizorul și interpreții. Sînt foarte curios să văd ce au făcut. Ieri, citind în Pariscop că au două reprezentații, m-am dus la cea anunțată pentru ora șapte : o scară la intrare, un vestibul pustiu, cîteva uși închise și nici o casă de bilete. Am deschis la întîmplare prima ușă de lîngă scară : era încăperea în care actorii se îmbrăcau de-a valma. Am văzut zece chipuri tinere, mirate și surîzătoare, o adevărată grădină înflorită. Imediat mi-a ieșit înainte regizorul care am aflat că este și dramaturgul companiei (se numește Eugène Green), un tînăr scund, cu o figură plăcută și blajină, cu gesturi mici și prevenitoare, de o extremă politețe, o politețe cu adevărat chinezească. I-am spus cine sînt și s-a scuzat că, deoarece pînă la ora aceea, nu se prezentase nici un amator de teatru, e nevoit să suspende spectacolul. „Dacă vreți, putem juca numai pentru dumneavoastră, dar dacă s-ar putea și nu vă deranjează prea tare, ar fi mai bine să veniți la cea de-a doua reprezentație. Premiera a avut loc joi, am trimis invitații la toți cronicarii, dar pînă acum n-a apărut încă nici unul.“ Neavînd ce face timp de trei ceasuri, am preferat să mă duc la *Regele Ubu.*

Şi de astă dată Eugène Green le ieşi în întîmpinare, poftindu-i înăuntru, ceremonios şi prevenitor : sosiseră deocamdată doi spectatori şi, cum era doar patru fără un sfert, mai aşteptau să vină şi altă lume. Era într-adevăr o casă de cultură cu aspect şi de proporţii modeste. Regizorul schimbase ordinea lucrurilor, aşezînd stalurile pe scena semicirculară şi transformînd sala în arenă de joc. O draperie neagră, în chip de paravan, în colţul din stînga, separa spaţiul rezervat culiselor. Cineva din trupă se ocupa cu plantarea decorurilor : nişte pocale cu apă, rînduite în semicerc, în care ardeau lumînări groase de spermanţet, închipuind rampa străbună de pe vremea Funambulilor. Încolo nimic altceva, decît o oglindă oarbă pe una din laturi.

— Simplu şi ingenios, aprecie Didier. Îmi place.

Regizorul se aşează lîngă ei spre a-i întreţine pînă la începerea spectacolului.

— Green e un nume cunoscut, spuse profesorul de actorie, m-am gîndit numaidecît la Julien Green. Există vreo legătură de rudenie ?

— Nici una. M-am născut la New York. Acolo am făcut şi liceul şi facultatea de litere, cu specialitatea limba franceză şi istoria artei. Am venit la Paris în 1969, cu hotărîrea de a mă stabili definitiv.

— Scrieţi direct în franceză ?

— Cu intenţia asta am şi venit. La început, adică în primii doi ani, am continuat să scriu în engleză : piese de teatru, începuturi de roman. Pe urmă m-am oprit. Între timp mă perfecţionasem în limba ţării adoptivè. Am rupt tot ceea ce compusesem pînă atunci. Simţeam că mă pot exprima mult mai bine în limba franceză : cuvintele sînt mai concrete, mai precise, fiecare din ele are un sens şi o valoare afectivă. Mai am, firește încă unele dificultăţi, dar dificultăţile mă stimulează.

— *Cenuşăreasa* este prima piesă care vede luminile rampei ?

— Este şi prima pe care am scris-o, dar nu unica. Am terminat o a doua intitulată *Valurile* şi în momentul de faţă lucrez la o a treia, *Magicianul*, care, de asemenea, se petrece pe o plajă şi mi-a fost inspirată de o povestire a lui Chaucer.

— Regia vă aparţine, integral ?

— Cred că nimeni altul n-ar putea pune în scenă piesele mele. Regizorii de obicei confundă teatrul cu cinematograful, ceea ce fac ei este un fals teatru, uitînd că funcţia acestei arte este de a reprezenta şi că, la originea ei, se află ritualul. Dar despre asta ar trebui să vorbim mai pe îndelete. Vă spuneam că am pus eu însumi în scenă spectacolul. Pe spezele mele : am fost nevoit să împrumut bani pentru cheltuielile de montare : şapte mii de franci.

— Nu e o sumă considerabilă.

— Pentru mine da, deoarece îmi cîştig existenţa dînd lecţii de engleză şi traducînd articole pentru diverse publicaţii. Mai sînt apoi cheltuielile de regie care se ridică la două mii de franci săptămînal. Reclama la Pariscop costă şi ea două sute cincizeci de franci. Vedeţi dar că nu e chiar aşa de simplu.

— Şi actorii ?

— Deocamdată colaborarea a fost benevolă. În continuare vor fi plătiţi din reţete. Sper să putem ţine afişul cel puţin trei săptămîni. Ar fi fost de dorit să avem şi o orchestră, dar asta depăşea posibilităţile noastre, aşa că ne-am mulţumit cu bateria lui Yves le Berre. Tot el a făcut decorurile şi costumele.

Între timp, mai sosiseră şase spectatori : erau acum zece în totul, nu mai aveau ce aştepta. Regizorul se retrase într-un fel de lojă din marginea scenei, de unde urmări desfăşurarea reprezentaţiei cu aerul său atent, prevenitor şi extrem de politicos. Becurile se stinseră şi sala se cufundă într-o negură fumurie luminată de flăcările pîlpîitoare ce proiectau umbre mari, fantastice, pe pereţi. Cu excepţia a doi interpreţi, ceilalţi purtau cu toţii măşti. Cenuşăreasa intră în scenă într-un fotoliu rulant de paralitic : era foarte tînără, foarte brunetă şi foarte frumoasă. O voce profundă, patetică, de o perfectă claritate, ce îşi rostea partitura cu o dureroasă discreţie ca pe o confesiune. În contrast cu obrazul palid, părul negru, ochii negri, sprîncenele arcuite, ovalul feţei, păreau desenate cu cărbune. Cu mişcări lente, ritmic articulate în zig-zagul unui înot leneş, corul peştilor emigraţi din Sena, deplîngea în perioade ample, ca *Rugătoarele* lui Eschil, poluarea apelor şi ecologia deficitară, viciată de civilizaţia industrială. Interpretată de un actor în travesti, zîna Carabosse, care de fapt deţinea o funcţie oficială, în calitate de deputat, era o prezenţă ostentativă în continuă agitaţie, mieroasă şi insinuantă ca o peţitoare

sau ca o proxenetă, cu maniere exagerat de distinse de parvenită. Plasticitatea evoluţiilor comedianului mărturiseau o disciplină dobîndită prin studiu. Cele două surori vitrege ale Cenuşăresei aveau apariţii sporadice şi gesturi de automat : una făcea bezele ca o păpuşă mecanică iar cealaltă hohotea şi guiţa, zguduită de un rîs stupid şi isteric. Lipsea însă personajul-cheie — Prinţul — care, deşi solicitat de toată lumea, întîrzia să se arate. În fine vlăstarul domnesc ieşi la iveală de după perdeaua neagră ce constituia fundalul : era cel mai tînăr din trupă şi, de statură potrivită, îmbrăcat cu o banală cămaşă înflorată, cu o mască albă, neutră, ce-i acoperea trăsăturile, nu avea din prestanţa unui erou princiar decît verticalitatea calmă şi mîndră a unui brad. Junele-prim îşi debita rolul cu convingere, cu siguranţă, păstrînd o inflexibilă rigiditate. Textul poetic, cu solemne cadenţe de tragedie antică, era pigmentat cu frecvente referinţe satirice la actualitate, cu mici înţepături bonome, decente, uşor acidulate şi spumoase ca un pahar de coca-cola. Eugène Green ar fi fost, probabil, primit în ordinul Albinei înfiinţat de ducesa de Maine, pentru fineţea sa, dar trecut în rîndul celor ce nu făceau, totuşi, *gravi le ferite.* Ceea ce îl surprinse însă şi ceea ce-l încînta pe Didier era prospeţimea în care tînărul scriitor american de limbă franceză reuşea să înveşmînte cuvintele, redescoperind străvechea lor frăgezime, nepatinată de trecerea timpului, sunetul feciorelnic şi culoarea vie a începuturilor : avea impresia că respiră mireasma unei pajişti cu flori de cîmp peste care se abătuse o ploaie repede şi caldă de vară. Literatura lui Eugène Green fremăta de uimire în faţa miracolului francez, ca inima lui Romeo cînd o întîlnise pentru prima oară pe Julieta la balul Capuleţilor.

Sfîrşitul *Cenuşăresci* era bizar, prozaic şi burlesc : eroina se preschimba într-un dovleac, spre stupoarea generală.

După plecarea celorlalţi opt spectatori Didier şi Philippe rămaseră încă un timp în sală de vorbă cu regizorul şi cu principalii interpreţi : Laure Marcel, frumoasa Cendrillon, eliberată din închisoarea de carton a dovleacului, Alain Marighetti, alias zîna Carabosse, care-şi scosese cu o zi înainte patru măsele deodată şi care suferea îngroziitor, întretăindu-şi frazele cu grimase de durere şi, în fine, Jean-Michel Girard, un băiat în ultima clasă de liceu, cu o constituţie de sportiv şi o figură tot de sportiv, fără ni-

mic caracteristic, destul de naiv şi de străin de tot ce avea vreo legătură cu arta.

— Ai, totuşi, o voce bine impostată, spuse Didier.

— Nu fumez.

— E prima oară cînd apari pe o scenă ?

— A, nu, la şaptesprezece ani am mai jucat la o casă de cultură, la Arcueil, într-un spectacol alcătuit din două piese ale lui Prévert : *Bătălia de la Fontenoy* şi *Tabloul minunilor*. N-am reuşit să dăm decît trei reprezentaţii. Pe urmă teatrul a luat foc.

— În semn de protest, probabil.

— Poftim ?

— Mă gîndeam că destinul a fost crud, scurtîndu-ţi cariera. Şi cum ai ajuns să fii Prinţul din *Cenuşăreasa* ?

— L-am cunoscut pe Green printr-un prieten care, la rîndul lui, l-a cunoscut la Veneţia.

— Înseamnă că ai simţit în dumneata o înclinaţie pe care ai urmat-o.

— A, nu. Adică nu ştiu. S-ar putea. Cînd m-am mutat cu familia la Paris, mi-am spus că trebuie să ies, să văd lume, să nu stau închis în casă. Jucînd teatru aveam ocazia să cunosc şi alţi oameni.

— Deci n-ai intenţia să devii actor ? E doar un simplu amuzament ?

— Deocamdată mă întreţin părinţii dar trebuie să mă gîndesc la viitor. Aş vrea să fiu dactilograf.

— Dactilograf ?

— Da, dar să lucrez numai jumătate de zi. Iar seara să joc.

— Să îmbini, adică, frumosul cu utilul.

— Poftim ?

— Vreau să zic nu-ţi este indiferentă profesiunea de comedian ?

— A, nu, nu cred că e o meserie din care aş putea să trăiesc. De fapt aş prefera să fac film. Dar nu ca interpret, asta mi-ar plăcea mai puţin. Aş vrea să fiu operator. Bineînţeles însă, dacă mi s-ar propune să joc într-un film, n-aş refuza.

— Să sperăm că se va ivi o ofertă. De cînd te-ai stabilit la Paris probabil că ai văzut cîteva spectacole. Aş fi curios să ştiu ce actor te-a impresionat mai mult ?

Tînărul îl privi nedumerit :

— N-aș putea să vă spun. Ca să fiu sincer, nu prea mă duc la teatru. E prea scump.

— Dar dumneata ?

Întrebarea era adresată Cenușăresei, care se uită la partenerul ei, apoi la Didier și dădu din umeri.

— Nici eu nu mă duc prea des la teatru. Doar atunci cînd mă atrage vreun spectacol. În orice caz, situația mea este diferită, cu atît mai mult cu cît n-am visat niciodată să devin actriță : eu am făcut studii de canto, dar nu la Conservator, ci cu profesori particulari. Am studiat de asemeni teoria muzicii și dirijatul ansamblurilor corale. Rolul Cenușăresei este o simplă întîmplare. L-am cunoscut pe Green acum trei ani, la Operă. Atunci mi-a vorbit despre proiectele lui în privința piesei. Ceea ce mă interesează îndeosebi sînt cercetările sale în legătură cu posibilitățile glasului, intonația, fraza. Dar dacă este vorba de o vocație, în ce mă privește, nu poate fi decît în domeniul muzicii. Am dat dealtfel o serie de concerte la *Cité des Arts*, la biserica Saint-Médard, în diferite muzee din provincie, la case de cultură, la festivalul de la Avignon, unde am interpretat o partitură a unui compozitor contemporan, Maurice Ohana.

Laure Marcel, care avea douăzeci și cinci de ani, își cîștiga existența, după cum aflară interlocutorii săi, organizînd sesiuni de lucrări pentru ingineri, serviciu care o ocupa numai jumătate din timp.

— Tot asta aș vrea să fac și de aci înainte, dar într-un sector mai apropiat de preocupările mele : activități culturale, animații, în muzee sau în case de cultură pentru tineret.

Alain Marighetti se născuse în Italia, în Alpii Dolomiți, copilărise la Veneția și venise în Franța la vîrsta de nouă ani, împreună cu familia, care se stabilise în Lorena, la Metz. Trăia pe picioarele lui : patru nopți pe săptămînă lucra la biroul de recepție al unui hotel, iar în timpul zilei vindea jurnale la un chioșc.

— Am totuși o situație socială : sînt student la facultatea de litere, secția limba italiană. Cum vedeți îmi rămîne prea puțină vreme pentru preocuparea mea de cătenie care este teatrul. Și asta încă din ultimii ani de liceu. Făceam parte din echipa de teatru condusă de niște profesori care nu aveau nici o pregătire specială, erau doar simpli amatori. Atunci am apărut pentru prima oară în-

tr-un spectacol cu *Starea de asediu* a lui Camus. Mai apoi am urmat timp de doi ani și jumătate niște cursuri de expresie corporală predate de doi tineri, un mim, Cohen, și un clovn, Shett Juisham, care organizaseră o întreagă mișcare artistică în orașul Metz, subvenționată de municipiu.

— Mi-am dat seama după flexibilitatea articulațiilor, spuse Didier.

— Mă bucur. Asta nu poate decît să mă încurajeze. Cursanții plăteau o cotizație și atelierul în care exersau era instalat într-o veche mănăstire. Am început cu un stagiu de trei luni, un fel de ucenicie a disciplinei corporale, după care am trecut la improvizații pe muzică folk executată de diverse formații invitate de noi. În același timp am pregătit un spectacol pus în scenă de elevi pentru festivalul ce avea loc în vechiul oraș, în aer liber, în anumite cartiere amenințate de demolare : o parte din reținerile rezultate urmau să fie folosite pentru restaurarea clădirilor din jur. Erau foarte mulți participanți, în special tinerele echipe de teatru din estul Franței. De astă dată am jucat unul din cele două roluri principale, Joao, din *Testamentul cîinelui* de Ariano Suassuna, avîndu-l ca partener pe Cohen, în Chico.

— Cunosc piesa. În *Cent nouvelles nouvelles* există o povestire cu un subiect identic.

— Am trecut apoi la un stil mai clasic : *Ciocîrlia* lui Anouilh. În sfîrșit după îndelungatul noviciat pe care-l făcusem în atelierul din vechea mănăstire, am căutat să pun în practică tot ceea ce învățasem și am plecat la Strasbourg, unde, împreună cu alți colegi, am vrut să montăm o piesă pentru copii. De la început însă ne-am izbit de o serie de probleme materiale. În primul rînd nu aveam un local. Am încercat la cîteva teatre de cafenea și într-un tîrziu ni s-a pus la dispoziție o sală gotică, amenajată într-o fostă pivniță. Trebuia să prezentăm spectacolul, care era exclusiv axat pe mimică, în diferite școli. Pînă la urmă n-am ajuns să dăm decît o singură reprezentație. Pentru prima oară, atunci, am purtat o mască. Acum cred că n-aș mai fi în stare să interpretez un rol fără mască. Dealtfel, după experiența de la Strasbourg am venit la Paris și aici m-am înscris la Institutul de Teatru de la Saint-Cyr unde există un atelier special pentru teatru cu măști. Întotdeauna m-am simțit atras și m-a interesat în mod deosebit

Commedia dell'Arte. În cadrul atelierului am jucat scenariul *Arlechin a intrat la apă.*

— În liceu am montat şi cu un spectacol, împreună cu cîţiva colegi, la o casă de cultură pentru tineret, spuse Eugène Green, *Opera de trei parale,* în care interpreţii erau grimaţi ca şi cum ar fi purtat o mască şi vorbeau cu o dicţiune complet diferită de rostirea obişnuită. Era mai degrabă o montare expresionistă, care păstra totuşi unele reminiscenţe din Commedia dell'Arte. Aveam şaptesprezece ani pe atunci, începusem să scriu şi eram pasionat de teatrul lui Brecht, al lui Strindberg. Am pus apoi în scenă un montaj din texte de Brecht, cuprinzînd scene din piesele lui, poeme şi songuri. Pe urmă am renunţat, dedicîndu-mă scrisului.

— Aşadar v-aţi întîlnit cu Marighetti într-o preocupare comună, adăugă Didier.

— Ne-am întîlnit efectiv, precizează regizorul, pentru că lucram şi eu la Saint-Cyr.

— Green avea un atelier liber la Institut, continuă Marighetti. În vederea spectacolului cu *Cenuşăreasa,* în care mi-a propus să joc, am făcut împreună o muncă de pregătire : am transpus scenic un episod din Biblie, interpretînd pe rînd toate personajele pentru a defini expresia sentimentelor fundamentale. Am colindat prin muzee, studiind cu atenţie picturile italiene spre a regăsi gesturile simbolice pe care le foloseau interpreţii misterelor în evul mediu. Am fost chiar la Veneţia, unde am cîţiva prieteni.

— Acum îmi explic, spuse Philippe, pentru ce, în timpul spectacolului, am avut impresia că asist la oficierea unui ritual, la o ceremonie solemnă.

— Este exact ceea ce am şi urmărit, se bucură regizorul. Înseamnă că nimic n-a fost inutil. Pentru mine, într-un spectacol, sînt două lucruri esenţiale, dar care consider că trebuie să rămînă independente : textul şi expresia scenică. Teatrul psihologic le confundă, contopindu-le. Publicul trebuie, dimpotrivă, să aibă tot timpul sentimentul teatralităţii, sentimentul că asistă la o reprezentaţie. În felul acesta m-am gîndit să montez marii clasici : *Amphytrion* de Molière ori *Bajazet* de Racine, la care există, pe de o parte, structura literară, versul, pe de alta, latura magică. În sfîrşit *Phèdre,* spectacol pe care nu mă voi încumeta să-l abordez decît după ce voi fi făcut o serie de

experienţe preliminare asupra aspectului ritual, al sacrificiului şi asupra aspectului plastic. Dealtfel teza mea de doctorat...

— Doctorat ? se miră Didier. Asta-i ceva nou. Cînd şi unde ? Vreau să spun cînd aţi mai avut vreme să pregătiţi un doctorat ?

— Am totuşi treizeci de ani. Titlul l-am obţinut la Paris iar subiectul tezei mele era : *Aspectul ritual al teatrului în secolele 16 şi 17 în Italia, Anglia şi Franţa.*

— Eu aş fi încadrat piesa dumneavoastră, deşi sînt atîtea infiltraţii eterogene în compoziţia ei — ironia, grotescul, referinţele prozaice cu nuanţă critică la actualitate, datele modificate sau răsturnate ale basmului — în teatrul poetic.

— Nu sînt de acord. Teatrul poetic este mai curînd strălucitor şi monden. Ori înecat într-o revărsare de fraze — de superfraze — ca opera dramatică a lui Claudel. Menirea teatrului după mine este aceea de a se reîntoarce la izvoarele lui care au un caracter sacru. Pentru mine a face teatru, în felul în care îl înţeleg eu, este ca şi cum aş face ecologie politică.

— Sînt unii care susţin că spectacolul de teatru ar fi o formă de expresie depăşită.

— Dimpotrivă : eu cred că oamenii au acum nevoie de teatru aşa cum au nevoie de natură. Scopul teatrului este să pătrundă pînă la misterele vieţii şi să le dezvăluie prin ritual, prin actul reprezentaţiei. Vă gîndiţi desigur la criza actuală a spectacolului dramatic. În realitate există o criză generală a civilizaţiei care se manifestă şi la nivelul teatrului. Timp de două mii de ani teatrul s-a bazat pe un suport literar. Azi nu mai avem autori dramatici, ci numai texte lipsite de orice interes. Piatra de temelie a teatrului zilelor noastre o constituie regia. Cutare sau cutare regizor ia un text dramatic şi încearcă să recompună o nouă piesă care să poarte amprenta lui, folosind elementele piesei iniţiale, ceea ce mi se pare o operaţie cît se poate de sterilă.

— Nu credeţi că pînă la urmă cinematograful va ajunge să-l submineze ?

— O, cinematograful în momentul de faţă este un fel de teatru bulevardier înregistrat pe o peliculă fotografică. O falsă artă care se străduieşte să convingă publicul şi pe

actori că ceea ce se petrece pe scenă este real, o frîntură de viaţă adevărată, cînd e vorba doar de o reprezentaţie teatrală. Autentica artă cinematografică trebuie să atingă, deşi prin alte mijloace, acelaşi ţel ca şi teatrul : să capteze, adică, elementele vieţii adevărate, misterele ei. După mine Robert Bresson este cel care, în filmul *Lancelot du lac*, a mers pînă la capătul posibilităţilor deschise de cinematograf. Înţelegeţi acum de ce ţin să pun eu însumi în scenă propriile mele piese şi pentru ce doresc să practic în paralel cele două profesiuni : de autor dramatic şi de regizor.

— Datorită lui Eugène Green am reuşit să realizez genul de teatru spre care aspiram, spuse la rîndul său Marighetti, un teatru nud, despuiat de artificii.

— Un „teatru sărac", după cum spune Grotowski, completă Philippe, care învăţase acum lecţia.

— Întocmai. Grotowski pentru care am o mare admiraţie. Pînă acum n-am făcut alteeva decît să pescuiesc în toate apele, încercînd, cu titlu de experienţă, toate genurile de teatru. Printre altele, am urmat nişte cursuri de expresie corporală predate de o doamnă Citron.

— Ei, nu, chiar Citron ?

— Aşa se numea. Am făcut apoi o serie de teste sub controlul unei doctoriţe de la spitalul psihiatric Saint-Anne, care urmărea să creeze o bază ştiinţifică pentru limbajul gestual. În acest scop se folosea de nişte ordinatoare care înregistrau mişcări imperceptibile cu ochiul liber. Ni se dădeau nişte greutăţi pe care trebuia să le ridicăm, pe urmă repetam aceeaşi mişcare pe întuneric. Sau recitam aceleaşi fraze într-un ritm lent, apoi din ce în ce mai precipitat şi ordinatorul înregistra.

— Şi rezultatul ? se interesă Didier, nu fără un pic de scepticism.

— Rezultatul a fost că am învăţat să lucrăm, deşi mai există în noi unele posibilităţi care n-au ajuns să fie pe deplin exprimate. Idealul ar fi să nu te limitezi la un singur mod de a face teatru, să explorezi întreg evantaiul mijloacelor de interpretare.

— Şi eu tot pentru asta am venit aici, găsi de cuviinţă să declare Jean-Michel Girard, repetînd spusele celuilalt, ca să nu mă limitez la un singur gen de teatru. Am de gînd să umblu din regizor în regizor.

— Foarte frumos, îl lăudă profesorul de actorie, dar pînă atunci ce faci cu școala ? Sper că nu vrei s-o lași baltă ?

— E adevărat că nu prea m-am mai dus pe la cursuri de cînd m-am apucat de teatru, dar se apropie bacalaureatul și trebuie să părăsesc teatrul ca să mă pregătesc pentru examene.

— Colegii noștri din trupă, spuse Laure Marcel, au fost la început derutați de sistemul nostru. De atunci ansamblul s-a primenit de cîteva ori : unii au plecat, au venit alții. Nu știu ce-i va fi făcut pe cei dintîi să plece, poate aveau alte ambiții, deși cu greu găsești un angajament în momentul de față. Dar oamenii n-au astîmpăr, nu pot sta într-un loc mai multă vreme. Pe mine, experiența cu *Cendrillon* m-a determinat să urmez niște cursuri de expresie corporală, de plastică. E bine să poți avea un control asupra mișcărilor ca și asupra glasului, să le poți stăpîni cu adevărat. Trebuie să fii foarte atent să nu cazi în stereotipie.

— Spune-mi, te rog, ce-ai simțit cînd te-ai văzut față-n față cu publicul, la o atît de mică distanță ?

— Abia a doua oară mi-a fost frică. Acum îmi dau seama însă că este în avantajul interpretului : contactul cu publicul te ajută, simți nevoia să te dăruiești.

— Eu am avut un trac îngrozitor la premieră, se amestecă în vorbă liceanul. Dar dacă-i vorba de un rol de improvizație, cred că m-aș simți mai bine în postura asta.

Dider se ridică să plece :

— Doresc să ne revedem la premiera *Valurilor*. Dacă aș putea să vă fiu de folos cu ceva, scrieți-mi, le propuse el, dîndu-le o carte de vizită.

— Și acum ? întrebă Philippe după ce ieșiră în stradă.

— Mergem să ne întîlnim cu Francis Huster care mă așteaptă la barul Comediei Franceze. Și am să-ți spun în ce scop. Le-am vorbit adeseori elevilor mei, în orele de curs sau în timpul repetițiilor, despre neajunsurile meseriei pe care și-au ales-o, și despre renunțările la care-i obligă. Era ceva în afara atribuțiilor mele și, probabil, nici eu n-am fost prea convingător, pentru că nimeni nu s-a simțit demobilizat. Acum, pentru a restabili echilibrul, mă simt dator să le prezint și o excepție, un caz de reușită deplină în carieră și, în privința asta, Francis Huster este exemplul cel mai bun. Cum elevii mei au intenția să facă

o excursie în grup la Paris să vadă cîteva spectacole, l-am invitat să vină în mijlocul nostru pentru o oră, două, să stea de vorbă cu ei și să le povestească în ce fel și cu prețul cîtor eforturi a ajuns la situația pe care o are. Este un om drăguț și extrem de îndatoritor și a primit. M-am dus în cabina lui la sfîrșitul spectacolului, după ce m-am tot învîrtit încolo și încoace pînă s-o găsesc (la Comedia Franceză am impresia că fiecare actor are cabina lui, sînt zeci de uși de o parte și de alta de-a lungul unui culoar nesfîrșit) și am fost surprins regăsind un personaj cu totul diferit, chiar și ca trăsături, de langurosul, romanticul, Perdican pe care-l văzusem cu cîteva minute mai înainte pe scenă : un tînăr foarte agitat, foarte comunicativ, cu fața iritată de demachiantul cu care își frecase puternic obrajii, cu niște ochelari groși de miop și o privire scînteietoare, curioasă și, în același timp, confiantă. I-am cerut o fotografie pentru elevii mei și a cotrobăit cu atîta energie prin sertare pînă ce a reușit să demonteze unul din ele, m-a rugat apoi să-l aștept pînă se îmbracă și a ținut neapărat să mă conducă pînă acasă : are mașina lui, pe care, dealtfel, mi-a mărturisit că n-a achitat-o încă. A vorbit tot timpul pe drum, cu o dicțiune impecabilă ca și sintaxa. În cîteva mii de cuvinte mi-a istorisit o mică parte din biografia lui. E adevărat, cîștigă mai mult decît alții, mi-a spus, dar din prisosul pe care-l realizează își ajută colegii strîmtorați, gîndindu-se că și el, poate, va avea nevoie cîndva să fie ajutat. Lucrează la un scenariu de film pe care intenționează să-l regizeze și să-l și joace și, la ora unsprezece noaptea, se ducea la o întîlnire de afaceri, cu prilejul căreia avea să afle dacă propunerile lui fuseseră acceptate. Tatăl lui este un vechi socialist, el însă nu face politică și ar vrea ca toată lumea să se înțeleagă și să trăiască în bună pace și armonie. Asta e cam tot ce-am reținut deocamdată.

Nu te-am întrebat însă ce impresie ți-a lăsat spectacolul ?

— Mi se pare interesant ce-au făcut. Ritmul lent și sobrietatea gesturilor te obligă să asculți textul care, atîta cît mă pricep eu, are calități literare, fără să fie teatral totuși. Lumea nu mai are acum răbdare să asculte. Zîna Carabosse însă s-a mișcat prea mult iar vocea din cap devine obositoare de la o vreme. Am observat de asemenea că formula „expresia corporală“ revine ca un refren în gura tuturor. Mă gîndesc însă de ce trebuie să te ocupi

atîta de corp și să neglijezi complet glasul care mi se pare totuși principalul instrument de lucru al unui actor ? Eu cred că Marighetti ar putea fi mai curînd un mim bun.

— Lucrul cel mai naiv și mai inoportun este să te împotrivești unei mode : trebuie s-o lași să treacă. Iar dacă nu trece înseamnă că totuși are un fond rezonabil. E adevărat că multă vreme mișcarea scenică a fost neglijată și învățămîntul tradițional în Conservator se baza aproape exclusiv pe declamație. Un corp inert sau o gesticulație dezarticulată sînt la fel de supărătoare pe o scenă de teatru.

Barul Comediei Franceze la care se putea ajunge pe la intrarea artiștilor era scăldat în lumină, dar într-o lumină dulce, voalată. Pe latura dreaptă și în fund mici separeuri cu mese în jurul cărora consumatorii ședeau înghesuiți. Nu mai era nici un locșor liber. Întîmpinat de atîtea figuri cunoscute din spectacolele teatrului, Didier nu reuși să identifice nici una de la prima vedere. O clipă mai apoi Francis Huster se ridică de la o masă și se apropie de el. Purta niște ochelari cu ramă foarte subțire și cu sticle mici și groase, care-i concentrau privirea, dîndu-i o expresie ageră și cercetătoare.

— Aici nu putem vorbi în liniște. Să mergem la cafeneaua de peste drum care, într-un fel, tot a comedienilor noștri este.

Localul era aproape pustiu la ora aceea. Se așezară la o masă și cerură cîte un expres. Philippe se miră cînd îl auzi pe chelner spunîndu-i pe nume actorului :

— Ce părere ai Francis de meciul de duminică ?

Tînărul societar al Teatrului Francez îi împărtăși cu gravitate pronosticul său.

— Vă interesează sportul ? întrebă Philippe.

— Și sportul.

Îl privi apoi pe Didier, așteptînd să deschidă discuția.

— În vederea întîlnirii pe care v-am propus-o, spuse acesta scoțînd un carnet și un pix din buzunar, aș vrea să le vorbesc studenților mei despre cariera dumneavoastră. Ca să-și dea seama că valoarea nu așteaptă să treacă anii pentru a se afirma.

Francis Huster întinse mîna, cerîndu-i carnetul.

— Îmi dați voie. Va să zică...

Și se apucă să scrie cu aplicație, caligrafic, dar cu o repeziciune surprinzătoare, toate datele referitoare la biografia lui artistică :

„Născut 8.12.1947, Neuilly-sur-Seine. Studii : liceul Carnot ; elev bun ; bacalaureatul în filosofie, la 15 ani. Concomitent : Conservatorul Municipal al arondismentului 18 — profesor François Florent.

Admis cu dispensă, la 16 ani, la Centrul Dramatic din str. Blanche. Profesori : Jean Mayer, Robert Manuel, Teddy Bilis. Participat la festivalul de la Egleton, jucînd în *Nunta lui Figaro*, în regia lui René Dupuy. Absolvit cu : premiul I dicțiune ; premiul I istoria teatrului.

Intrat în Conservator la 18 ani. Profesori : Antoine Vitez, René Simon. Absolvit cu : premiul I comedie clasică (Figaro) ; premiul I comedie modernă *(Pe frumoasa mea corabie* de Sarment) ; premiul I dramaturgie străină (*Reîntoarcerea* de Pinter).

În Conservator : jucat Teatrul Atélier : *Iubirile lui Jacques Fatalistul* de Diderot (adaptare, regie, interpretare) ; la Récamier, compania Barrault : *Noaptea asasinilor* în regia lui Roger Blin.

Turnat : *Faustine și frumoasa vară* (regie : Nina Companeez ; interpreți : Jacques Spiesser, Jacques Weber, Isabelle Adjani, Isabelle Huppert.

Angajat Comedia Franceză.

Roluri : *Volpone (*Mosca), *Avarul* (Cléante), *Școala bărbaților* (Valère), *Cinna* (rolul titular), *Noaptea regilor* (Sebastian), *Lorenzaccio* (titular), *Cidul* (Rodrigue), *Britannicus* (titular), *Ondine, Henric al IV-lea, Contele d'Ottenburg, Nostalgia, camarade* de Billetdoux, *Noaptea și clipa* de Crébillon.

În exterior : *Don Juan* de Max Frisch, la Odéon, *Hamlet* de Laforgue (adaptare) la teatrul Sorano.

Filme : Cu Nina Companeez : *Colinot, Tom și Julie, Ca pe roate.* Cu Lelouch : *Dacă ar fi s-o luăm de la început : Un alt om, un alt noroc.* Cu Jeanne Moreau : *Lumină.* Cu Christine Lipinska : *Sînt Pierre Rivière.* Cu Ch. Gion : *Albastru, alb, trandafiriu.*

În viitor : două filme de Jeanne Moreau, parteneră Simone Signoret ; un film de Nina Companeez, *Doamnele de pe litoral* cu Michèle Morgan, Madeleine Renaud, Edwige Feuillère.“

Didier privi cu admirație bogata fișă de activitate pe care o avea în fața ochilor. Francis Huster abia împlinise treizeci de ani și totuși era în măsură să facă un bilanț pe care alții cu greu l-ar fi putut întocmi la sfîrșitul unei întregi cariere.

— Nu vă surprinde, întrebă el, succesul sau, mai bine zis, succesele pe care le-ați dobîndit într-un timp record ?

— Mă surprinde într-adevăr și chiar mult, dar într-un sens pozitiv : am avut astfel cea mai bună dovadă că munca este răsplătită.

— Presupun că asta reprezintă, cantitativ, o muncă imensă.

— Lucrez zilnic optsprezece ore din douăzeci și patru. Am șansa extraordinară de a nu dormi decît șase ore pe noapte. Și totuși nu mă simt niciodată obosit. E preferabil să dormi sănătos șase ceasuri, decît să dormi nouă, dar să ai un somn agitat. Nu citesc niciodată înainte de a adormi. Cînd am chef de citit mă așez la masă.

— Bine, dar un asemenea consum de energie depășește rezistența organismului.

— Deloc. Am făcut cîndva sport. Și fac regulat gimnastică la sală : greutăți și haltere. Oamenii în genere nu-și dau seama că un actor trebuie să fie în formă în fiecare seară.

— O ambiție susținută de tenacitate sau o tenacitate susținută de ambiție. Greșesc cumva spunînd că este o trăsătură care vă definește ?

— Tot ce mi-am propus pînă în momentul de față am realizat. Am spus că am să ajung societar al Comediei Franceze și iată că am devenit societar la vîrsta de douăzeci și opt de ani. Mi-am propus să joc toate rolurile în care s-a ilustrat Gérard Philipe și le-am jucat. Că am să joc tragedie ca și comedie muzicală și uite că am avut un rol în *Stațiunea Champbaudet* de Labiche. Am fost interpretul unor piese de cea mai nouă factură — Billetdoux, Grimberg, Max Frisch — ca și interpretul lui Shakespeare ori al lui Pirandello. Am intrat la Comedia Franceză anume ca să pot învăța în continuare, să merg pînă la capătul perspectivelor deschise de teatru și în toate direcțiile. Am jucat piese comice și piese tragice, drame, am jucat tot ce se poate juca, de la Shakespeare pînă la vodevilurile lui Labiche. Chiar cînd nu eram de acord cu modalitatea punerii în scenă, am înțeles să mă supun de la început și pînă

la sfîrşit exigenţelor regizorului. Mi-am propus să fac toate astea pînă la vîrsta de treizeci de ani. De acum înainte însă am de gînd să-mi asum răspunderea deplină a spectacolului în care voi fi distribuit. Sau voi fi întru totul de acord cu punctul de vedere artistic al regizorului sau, dacă nu, voi refuza rolul. Întîmplarea face ca în momentul de faţă să repet într-o piesă a lui Crébillon *Noaptea şi clipa* şi să fiu în consens cu regizorul, Jean-Louis Thamin. Trebuie să adaug că toate astea au fost posibile datorită lui Pierre Dux, administratorul Comediei Franceze, care încurajează tineretul şi a angajat mulţi actori din noile promoţii.

— Au existat deci împrejurări cînd punctul dumneavoastră de vedere n-a coincis cu cel al regizorului ? Pot să vă întreb atunci ce părere aveţi despre sistemul de lucru al unui Peter Brook sau Grotowski ?

— Cred că artiştii dramatici ca şi sportivii sînt datori să facă o opţiune ; fiindcă nu poţi fi în acelaşi timp campion la patinaj şi la sărituri cu prăjina. Brook şi Grotowski practică la rîndul lor atletismul, numai că ei se ocupă de cursele de ştafetă, de tactica spectacolului. Scopul lor este să realizeze omogenitatea unei trupe în serviciul unui spectacol. Eu sînt în măsură să susţin singur proba de 100 m. plat sau de 10 000 m. Spectacolul trebuie să fie deci în aşa fel realizat ca să mă favorizeze pe mine. Atunci cînd regizorul este o mare personalitate şi fiecare interpret un mare actor, spectacolul va trebui să pună în valoare posibilităţile fiecărui interpret. Tot ce-mi doresc este să colaborez cu un regizor care să se ocupe individual de comedieni. Mă consider un solitar ca şi Raimu, ca şi Lawrence Olivier, Jouvet sau Pierre Fresnay. De aceea nu cred că aş putea să lucrez cu Brook, ar fi ceva incompatibil.

E adevărat că Gérard Philipe a lucrat după sistemul acesta la Teatrul Naţional Popular, dar numai pentru că Vilar l-a aşezat alături de o pleiadă de actori ca : Daniel Sorano, Ivernel, Maria Casarès, Philippe Noiret, Jean-Pierre Darras, Michel Galabru, aşa că nu se mai putea vorbi de munca unei echipe omogene, ci de o elaborare axată pe actor.

Una din două : ori eşti Paganini, ori faci parte din orchestra simfonică berlineză. Ceea ce nu înseamnă că una din aceste ipoteze ar fi superioară celeilalte. Cred încă că

nu mai poţi fi Paganini sau Molière atunci cînd ai coborît la nivelul omogenităţii. Iată adevărul adevărat, pe care nimeni nu îndrăzneşte să-l rostească.

— E ceea ce se cheamă a fi independent în păreri.

— Tolstoi nu şi-a scris cărţile lucrînd cu alte patru persoane la aceeaşi masă. Asta este valabil în toate domeniile, nu numai în literatură. Şi să nu vină cineva să-mi vorbească despre cabotinismul comedienilor, pentru că, de zece ani încoace, regizorii sînt cei care fac pe cabotinii, refuzînd să colaboreze cu actori de mare anvergură, pentru a putea conduce nişte sclavi supuşi voinţei lor. În felul acesta Berthold Brecht a fost trădat, fiindcă prima condiţie pe care o impun piesele lui este aceea de a fi interpretate de actori excepţionali. Ca şi operele lui Shakespeare sau ale lui Molière. Este domnia imaginii scenice a făcătorilor de spectacole. Este moartea textului sau, mai bine zis, folosirea lui pentru a scoate în evidenţă un alt text, cel ce i-a fost sugerat regizorului de lucrarea originală.

O formaţie de jazz este alcătuită din instrumentişti cu o serioasă pregătire muzicală. Majoritatea interpreţilor de jazz sînt de fapt foşti interpreţi de muzică clasică. Iată ceea ce nimeni nu îndrăzneşte să spună. Adevărul este că nu toată lumea poate să cucerească titlul de campion olimpic de 100 m. plat. Pentru ce atunci să nu recunoaştem că nu toată lumea poate să fie un Rubinstein sau un Tolstoi, un Jouvet sau un Şaliapin ?

— În realitate, pentru marele public actorul rămîne în continuare pivotul spectacolului, chiar dacă montările lui Brook, lui Planchon sau ale celor ce caută să impună o formulă nouă de teatru trezesc un viu interes, îndeosebi în rîndurile tineretului. Spuneaţi însă mai înainte că vîrsta de treizeci de ani încheie o primă etapă în cariera dumneavoastră...

— O etapă stil Gérard Philipe, atît în teatru cît şi în film. Cea de-a doua aş putea-o numi mai curînd etapa Jouvet : Don Juan, Alceste, Arthuro Ui, Hamlet (rol pe care Jouvet ar fi trebuit să-l joace), Prinţul de Homburg, Scapin, Richard al II-lea. Mi-am propus de asemenea să-mi asum eu însumi responsabilitatea regiei şi sper s-o şi fac, la fel ca Gérard Philipe, în teatru — *Lorenzaccio* — ca şi în cinema : *Till Eulenspiegel.* Mi s-a oferit dealtfel acest prilej la Comedia Franceză unde am pus în scenă *Vulpile din foc.* Următoarea piesă pe care o voi monta

va fi *Arthuro Ui.* Tot așa, sper să realizez un film în tripla calitate de scenarist, regizor și interpret : sînt afinitățile mele cu Sacha Guitry.

— Mă întreb atunci cît timp vă mai rămîne pentru viața personală ?

— Viața mea personală este cariera pe care mi-am ales-o. O viață pe care mi-o petrec în mijlocul unor oameni cu aceeași profesiune. Am de gînd să mă consacru temeinic și total încă zece ani meseriei mele. Cînd am să ajung la patruzeci de ani, am să mă gîndesc și la viața mea personală. Deocamdată n-am avut încă răgazul să mă duc la un film despre care se vorbește atîta : *Întîlniri de al treilea ordin.* Mi s-a întîmplat cîndva să am două zile libere și am profitat ca să văd douăsprezece filme consecutiv. În momentul de față repet în fiecare dimineață *Noaptea regilor* pînă la 11,30 pentru ca la 12 să încep repetițiile cu *Noaptea și clipa de* Crébillon, repetiții care durează pînă la orele 6 după amiază. Iar seara sînt pe scenă în *Britannicus* sau în piesa lui Musset.

— O zi, într-adevăr, plină.

— În plus țin niște cursuri de artă dramatică, o dată pe lună, la o școală particulară condusă de François Florent, ca să rămîn în contact cu generația care vine după mine. Pot să vă spun că învăț tot atîta de la elevii mei cît încerc să-i învăț eu pe ei.

— Alaltăieri seară cînd m-ați condus acasă mi-ați vorbit despre un scenariu pentru care sînteți în tratative cu un producător, dacă am înțeles bine. Mi-ați putea spune ceva mai mult ?

— Propunerea o am aici, răspunse actorul scoțînd din buzunar o hîrtie dactilografiată pe care o despături. Scenariul se intitulează *Gabin și Sarah* și se apropie de acel gen de filme axate pe relațiile a patru, cel mult cinci personaje.

Și le citi concluzia :

— „Vreau ca spectatorul să aibă capul doldora de culori, de sunete, de priviri, de rîsete, de surîsuri și de strigăte. Scenariul se bazează pe megalomania mea husteriană și pe sinceritatea mea violentă."

Cu un zîmbet ușor maliții și cu o ageră scînteiere în ochi, mulțumit de această ultimă declarație categorică și totală, Francis Huster se ridică de la masă : venise timpul să îmbrace costumul lui Perdican.

— Ce spui ? îl întrebă Didier pe învăţăcelul său, ca abatele Jérome Coignard pe Jacques Tournebroche.

— Mai mult ca oricînd vreau să fac teatru, rosti cu toată convingerea Philippe.

Mîncară împreună la unul dintre cele mai ieftine *self-service* din preajma bulevardului Saint-Michel, unde foarte mulţi studenţi îşi încropeau masa de seară cu un sandviş, o pungă de cartofi prăjiţi şi uneori cu cîte o sticlă mică de bere. Profesorul de actorie se duse apoi să vadă la un cinematograf din Cartierul Latin un film al lui Polanski iar Philippe să se odihnească după o zi, pentru el. atît de încărcată. Aprinse lumina în odăiţa lui şi tocmai se pregătea să se dezbrace cînd zări pe jos un bilet strecurat în absenţa lui pe sub uşă :

„Simţeam nevoia să vorbesc cu cineva, îi scria doamna Alexandre pe un petic de hîrtie ce părea rupt dintr-un amabalaj. Azi dimineaţă a murit domnul Lefebvre, patronul. Matineul a fost suspendat, jucăm în schimb diseară. La teatru e o adevărată debandadă, nu ştim ce se va întîmpla, tocmai trebuia să semnăm noile contracte. Se vor găsi probabil amatori să preia o antrepriză rentabilă, nu însă şi spectacolul. Am şi vorbit cu Lous, probabil că am să intru în trupa ei de cancan. Dodichon nu trebuie să afle nimic deocamdată.

Te îmbrăţişează
Lady Godiva“

Tînărul se aşeză gînditor pe marginea patului. Biata doamnă Alexandre, ce situaţie complicată ! Un angajament la Paris în toiul iernii ? E aproape iluzoriu. „O baie de pesimism nu strică“ îi spusese cîndva. Nu însă şi o avalanşă. Pe lîngă toate celelalte mai trebuia să aibă şi grija neajutoratului de Delphin. El, de pildă, ar putea să-l recomande la *Atelierul Meşterului Albert*. Aveau nevoie de un băiat în locul lui André, pe care directorul îl concediase. Ar accepta însă Delphin un post atît de umil şi atît de umilitor, după ce purtase cu atîta prestanţă costumul lui Adam la expoziţia de goliciuni a Mayolului ? Nu era de demnitatea unui fecior de familie şi a unui artist înnăscut care se străduia să-şi păstreze condiţia fizică, continuînd să se antreneze conştiincios într-o sală de gimnastică, deşi rămăsese în vînt. Philippe nu practicase alt sport decît cel hărăzit băieţilor săraci : căratul greutăţilor,

cu care se îndeletnicise de-a lungul meseriilor lui întîmplătoare. Nu s-ar fi putut spune totuși că nu avea și el condiție fizică. Și, dezbrăcîndu-și cămașa, se privi critic în oglinda de deasupra chiuvetei. Ce-i drept, nu poseda musculatura viguroasă a tînărului din *Vîrsta de bronz*, totuși putea fi și el, la fel de bine ca și Delphin, partenerul doamnei Alexandre în tabloul cuplului edenic de la Mayol. O, ce prostie ! S-ar fi scufundat pămîntul cu el, de rușine. Sau, poate, de fericire ? Iată niște lucruri la care Francis Huster nu avea timp să se gîndească. Repeta zece ore pe zi, iar seara intra în pielea altuia, trăind sau închipuindu-și că trăiește emoții și sentimente pe care nu le încercase niciodată. Ce destin sucit ! Să fii mereu altul decît ești tu în realitate, lăsînd orele, zilele, anii, să treacă pe lîngă tine, ca și cînd nu ți-ar fi aparținut ție, ca și cînd timpul însuși s-ar fi înstrăinat de tine. Și abia la patruzeci de ani să-ți amintești că ai și tu, oricum, dreptul la o viață personală. Să te minți singur; adică, să te despoi, să te jefuiești singur de ceea ce ți s-a dat și ți se cuvine. Dar oare cele opt ceasuri trăite, seară de seară, în atmosfera artificială a restaurantului și în lumina de cavou a sfeșnicelor făceau parte din existența lui personală ? Nu căuta să le uite în clipa cînd închidea în urma lui ușa localului, la ora trei noaptea, pregătindu-se să traverseze Sena, cu privirea ațintită spre dantelăria de piatră a catedralei Notre-Dame, care, în încremenirea ei, reprezenta totuși cea mai vie realitate ?

Dacă moartea pentru Hamlet era un somn străbătut de vise, viața unui comedian petrecută între decoruri de carton și de pînză vopsită, printre ficțiuni și fantasme, nu putea fi și ea socotită un vis, adică o moarte ? Și totuși cîtă energie, cît neastîmpăr, cîtă tenacitate respira tînărul societar al Comediei Franceze ! De ce, cunoscîndu-l, își spusese : „Vreau să ajung ca el, să fiu ca el" ?

În odaia alăturată, vecinul său cînta la vioară, în surdină, o piesă clasică. Bach, Mozart ? Habar n-avea, era cu desăvîrșire inculț în muzică. Atîta doar își putea da seama că era un bun instrumentist : notele alunecau ușoare și iuți, într-o picurare cristalină, ca mărgelele dintr-un șirag rupt. Nu era încă zece probabil. La ora aceea, violonistul își lua calia și ieșea pe ușă, îndreptîndu-se probabil spre un local de noapte în orchestra căruia cînta : un om între două vîrste, cu un aer de don-juan scăpătat. Părea

să fie un imigrant venit de pe cine știe ce îndepărtate meleaguri să-și încerce norocul la Paris, pentru că, după cum aflase, era un locatar permanent al pensiunii. După amiaza, cu multă caznă, cu multe chixuri și note false sau gîjîite, exersa, tot în surdină, la trompetă. instrument pe care abia acum se canonea să-l învețe, pesemne fiind mai de viitor decît învechita lăută.

În cele trei zile de cînd se mutase aici, Philippe ajunsese să cunoască tipicul cotidian al casei. Orice spectacol, fiind o simplă reprezentare a realității și nicidecum realitatea însăși, după cum spunea Eugène Green, trebuie să se desfășoare după un ritual și, pentru Philippe, care își plătise dreptul de ședere pentru un timp limitat, ca un spectator care își plătește locul la teatru pentru două, trei, ceasuri de desfătări senzoriale sau de emoții imaginare, existența micii colectivități a pensiunii se petrecea în afara lui, fără nici o necesitate de participare, ca o reprezentație teatrală, un fel de mimodramă, cu un ritm propriu și un scenariu neschimbat, în care intervenea rareori improvizația. Bunăoară, nimeni nu se scula înainte de opt jumătate, afară doar de micuța japoneză, timidă și delicată, care cobora treptele la opt și jumătate fix, cu pași de furnică. Pînă la nouă, intrau pe rînd în funcțiune rezervoarele de la closete și robinetele din camere. La nouă, se auzea un tropot grăbit pe scară : era fata care venea să-l ia la plimbare pe tînărul din odaia așezată față-n față cu chilioara lui Philippe. În fund, pe culoar, se trînteau trei uși deodată și familia de opt persoane înghesuită în trei încăperi, ieșea într-un lung cortegiu, în frunte cu bunicul, aproape octogenar și în coadă cu strănepotul, un copil imposibil, arțăgos și scandalagiu, să viziteze orașul în care se aflau în tranzit, în drum spre Canada sau Statele Unite. Vorbeau o limbă neînțeleasă, pe care Philippe nu reușise s-o identifice, nici unul neștiind o boabă franțuzește, așa încît madame Dutheil patroana pensiunii își răcea gura degeaba încercînd să parlamenteze cu ei, revoltată de vandalismele la care se deda plodul cel bucluc̦aș în absența părinților : tapetul de pe pereți era plin de mîzgălituri, scaunele scrijelite cu briceagul și draperiile ciopîrțite cu foarfeca.

La nouă și jumătate, după plecarea tuturor locatarilor, cu excepția lui Philippe, începea să sfîrîie insistent aspi-

ratorul cu care madame Dutheil curăța mocheta de pe coridoare și din odăi. Altminteri patroana avea o concepție foarte boemă despre atribuțiile ei administrative : se mulțumea să schimbe cearceafurile și fețele de pernă de cîte ori pleca vreun locatar și să deretice cînd și cînd, adică foarte rar, prin încăperi. Nici nu i-ar fi permis multele ei ocupații gospodărești și clanul numeros de care trebuia să se îngrijească : un soț, doi copii, o soacră și un frate. Harnică și expeditivă, nu stătea o clipă locului. La zece jumătate, îmbrăcată simplu, fără nici o intenție cochetă, străbătea curtea îngustă și lungă împingînd cărucior ul pentru cumpărături. Se întorcea după un ceas cu cărucior ul plin și intra în bucătărie, de unde nu mai ieșea pînă la unu, cînd o auzea strigînd de jos cu un glas argintiu și răspicat : „Olivier ! La masă !"

Olivier era băiețașul cel mare, de vreo opt ani, care suferise un accident și avea un picior în ghips și care, plictisit de atîta stat în casă, aduna o droaie de strengari de prin vecini și așa, cu piciorul imobilizat, escalada scările și făcea tot felul de cascadorii, într-un vesel ciripit de vrăbiuțe guralive.

După ce toți ai casci se ospătau în două schimburi din mîncărurile asezonate cu multe mirodenii — fiindcă uneori din sufrageria, care era în același timp și atelier, deoarece monsieur Dutheil se ocupa, peste orele de serviciu, cu grafica publicitară, se înălțau calde și apetisante arome — și după ce termina de spălat vasele, patroana pensiunii se retrăgea în debaraua de la intrare și se apuca să calce rufele proaspăt spălate sau să dea ceva la mașina de cusut, privind pe fereastră defilarea locatarilor săi care se duceau ori se întorceau din oraș. Curtea fiind nemăsurat de lungă, pînă ajungeau s-o străbată, madame Dutheil avea tot răgazul să-i studieze în voie și cu toată discreția cuvenită. La ora opt seara, dinspre sufrageria așezată de asemenea la intrare, adia din nou o îmbătătoare mireasmă de biftec fript și presărat cu felurite ierburi, după rețetele savantei bucătării franceze. Și iarăși se auzea trăgîndu-se apa la cele trei closete — cîte unul pe etaj — și huruind robinetele.

Philippe își puse un tricou cu guler colant, fiindcă odăița avea doi pereți reci iar plăpumioara de copil nu-i era de prea mare folos și se întinse în pat, fericit că va putea dormi și el odată douăsprezece ore în șir. Din pă-

date somnul nu voia să se lipească de el, în timp ce gîndurile-i roiau în cap, mutîndu-se de colo, colo, de la doamna Alexandre la situaţia critică a Mayolului, apoi la Delphin, de la Delphin la condiţia fizică a comedianului şi la trupa de cancan a lui Lous, de la Lous la zîna Carabosse din *Cenuşăreasa* şi la Eugène Green, de la Green la Francis Huster şi la megalomania lui husteriană şi iarăşi înapoi la Delphin şi la orele lui de gimnastică apoi — printr-un salt neaşteptat şi, aparent, inexplicabil — la Pierre Blaise şi la destinul vitreg al unui tînăr care devenise actor fără să vrea.

Şi pentru a nu ştiu cîta oară îşi istorisi lui însuşi trista poveste a lui Pierrot. „O baie de pesimism, nu strică", spunea doamna Alexandre.

Regizorul de cinema Louis Malle se afla în posesia unui scenariu de Patrick Modiano pe care ţinea neapărat să-l realizeze, sconfind pe un succes sigur, dat fiind că ideea de la care pornise scenaristul era încă inedită în cinematograf. Bizară idee şi riscantă, după cum bizar era şi autorul. Evreu de origine, Patrick Modiano se născuse în 1947, după ce cumplitele încercări ale ocupaţiei trecuseră în rîndul evenimentelor istorice încheiate. Părinţii săi şi rudele mai vîrstnice trăiseră însă acele vremuri de neîncetată încordare, cînd la fiecare ceas din zi şi din noapte existenţa lor era în cumpănă, ca un acrobat silit să umble pe o sîrmă fără început şi fără sfîrşit, cînd aşteptau din clipă în clipă să fie deportaţi într-unul din acele lagăre ce-şi însuşiseră deviza infernului dantesc. Îşi petrecuse aşadar copilăria între lugubrele fantasme iarăşi şi iarăşi evocate, cu toate că viaţa reintrase în făgaşul obişnuit. Fiecare loc din oraş, fiecare stradă, fiecare cartier erau legate de o întîmplare dureroasă ori terifiantă, de o execuţie, de o arestare, de un asasinat şi tragica umbră a trecutului devenise pentru el o permanentă obsesie. Şi din momentul în care simţise primele imbolduri ale vocaţiei literare, Patrick începuse să scrie despre acele timpuri pe care nu le cunoscuse decît din povestirile altora, receptate însă şi amplificate de imaginaţia hipersensibilizată a unui copil precoce şi reconstituite cu o uluitoare veracitate în scrierile lui. Tînărul voia neapărat să înţeleagă ce s-a întîmplat atunci, să-şi explice sieşi, să găsească un sens, o justificare sau să se cutremure pînă în adîncul fiinţei în faţa laşităţii, ticăloşiei şi a bestialităţii omeneşti.

La douăzeci și unu de ani publicase primul său roman *Piața Étoile*, care se petrecea sub ocupație, iar la douăzeci și doi pe cel de-al doilea, *Rondul de noapte* al cărui protagonist era agent al Gestapoului, făcînd parte în același timp dintr-o rețea a rezistenței franceze, nici erou deplin, nici trădător deplin. Patrick Modiano voia cu tot dinadinsul să înțeleagă dacă destinul se numește de fapt frică și lașitate sau dacă tirania hazardului n-a înlăturat orice posibilitate de opțiune. Și tot ca să înțeleagă a scris și scenariul filmului *Lacombe Lucien*, luînd la întîmplare unul din dosarele colaboraționiștilor condamnați la moarte și executați după terminarea războiului, dosarul unui anonim. Lacombe Lucien fusese un băiat de la țară, un adolescent cu un caracter încă neplămădit, impersonal, aproape infantil. Antrenat de curentul eroic ce anima în acele momente tineretul, dar fără o convingere adevărată, pe care mediocritatea ființei lui lăuntrice nu putea s-o aibă, dorise cu orice preț să facă și el parte din rezistență, așa cum astăzi un băiat de vîrsta lui și-ar dori o pereche de blue-jeans, un casetofon sau o chitară. Bănuind că învățătorul din sat avea strînse legături cu *maquis*-ul se dusese să-i vorbească și, înșelat de stăruințele lui și de nevinovăția chipului, omul cedase, încredințîndu-i pentru început misiuni mai ușor de îndeplinit, ca agent de legătură. Printr-o întîmplare, băiatul cade într-o cursă întinsă de Gestapo și, înfricoșat, fără a fi nevoie de mijloace de constrîngere mai drastice, dezvăluie tot ce știa. Învățătorul este arestat. Privirea plină de un sfîșietor repros și de o adîncă amărăciune pe care i-o aruncă fostul său dascăl nu-i aduce nici o tresărire, nici o umbră pe față și tot așa, fără nici o tresărire, aude urletele nefericitului torturat. Lacombe Lucien devine unealta poliției secrete aservite Gestapoului, de astă dată însă cu convingerea pe care i-au format-o treptat avantajele materiale și mîndria de a purta un pistol la centură. Singura lui obligație este să execute niște ordine foarte precise. Întîmplarea intervine din nou, trimițîndu-l, tot în serviciu comandat, în casa unui bătrîn bijutier evreu refugiat din Germania împreună cu o soră și mai bătrînă și cu o fată surprinzător de tînără, de vîrsta agentului proaspăt recrutat de Gestapou. Și iată că în acel material insensibil și brut, în acea făptură larvară, încolțește pentru prima oară un sentiment și, o dată cu acesta, cel dintîi licăr de con-

știință. Lacombe Lucien se abate din ce în ce mai des pe la locuința mizeră a bijutierului, totdeauna încărcat cu bunătăți greu de găsit în vremea aceea și, cum băiatul are o figură atrăgătoare, e voinic și bine îmbrăcat, fata se simte la rîndul său prinsă în mrejele unei dragoste neîngăduite. Devenit bărbat în sfîrșit, copilandrul și-a asumat acum o răspundere de care nu mai înțelege să se lepede : aflînd că familia de refugiați urmează să fie deportată, aleargă să le dea de știre, interzicîndu-le să mai facă vreo mișcare. Bătrînul giuvaergiu însă nu concepe cum poate fi un om arestat fără nici o vină și, călcînd consemnul, se duce să-și pledeze cauza față de autorități, să le arate că nu are nici o intenție răuvoitoare, că nu dorește nimic altceva decît să-și vadă de treabă și să le poarte de grijă alor săi. Candoarea lui nu impresionează pe nimeni, poliția se grăbește să-l înhațe. Nu mai e nici un moment de pierdut, zarurile au fost aruncate, Lacombe Lucien pregătește la iuțeală fuga celor două femei, folosind pentru prima oară pistolul pe care-l purta la centură ; agenții veniți să le ridice sînt culcați la pămînt.

Iată-l acum străbătînd munții în drum spre ținuturile neocupate, sprijinind-o prevenitor pe bătrîna mătușă care abia își mai trage sufletul. Au ajuns pe o culme, în vale se aude în fine zvon de viață : au scăpat. Ultimul cadru este înlocuit de o inscripție care ocupă tot ecranul : *Lacombe Lucien a fost executat la data de...*

Filmul dăduse loc la multe discuții : personajul titular era înfățișat pînă la urmă în postură de erou, de protector, de salvator al unor bieți oameni hăituți iar figura lui copilăroasă, plăcută, predispunea la indulgență. Să fi fost o încercare de reabilitare ? Luptătorii din *maquis* fuseseră uitați, pentru a fi în schimb spălată cu detergenți memoria celor ce trădaseră, chiar dacă o făcuseră din inconștiență sau dintr-o lipsă totală de răspundere ?

Louis Malle nu urmărise nimic altceva decît să adaoge un nou succes la palmaresul lui și-și atinsese scopul. Îi trebuise un timp însă pînă să găsească interpretul principal cu un fizic potrivit. Întîmplarea care intervenise de două ori în destinul lui Lacombe Lucien, bruscîndu-i-l și împingîndu-l la acțiuni ce depășeau puterea sa de a judeca, se amestecase și în viața lui Pierre Blaise cu gîndul inocent, în aparență, de a i-o înfrumuseța. Trecînd așadar din întîmplare prin satul natal al lui Pierrot, regizorul

întîlnise în pădurea din preajmă un tăietor de copaci care împreună cu fiul său mînuia cu nădejde securea, trudindu-se să doboare un trunchi gros. Băiatul, un vlăjgan de optsprezece sau nouăsprezece ani al cărui obraz de copil încă nu făcuse cunoştinţă cu aparatul de ras, dar a cărui figură senină, ca însăşi natura, de ţăran tînăr, călăuzit doar de inteligenţa instinctelor, avea ceva brutal, o impulsivitate pe care o atenua aerul paşnic şi blînd. Louis Malle făcuse ochii mari : era leit Lacombe Lucien aşa cum şi-l imaginase el, pe care-l căuta de atîta vreme.

Băiatul se dovedise docil, uşor de manevrat : executa mişcările ca un somnambul, buimăcit încă de norocul ce îi căzuse pe cap. Locuia la hotel aşa cum nu-şi închipuise vreodată, mînca în compania actorilor care-l tratau ca pe un camarad, iar seara cădea mort de oboseală, de parcă ar fi tăiat toată ziua la copaci. Avea o faţă complet inexpresivă, cum şi trebuia şi un surîs frumos ce-i lumina obrazul încă imberb. În film însă era obligat să păstreze mereu acelaşi chip încremenit, cu trăsături brutale. În schimb se mişca firesc, articulaţiile-i erau flexibile şi adopta spontan atitudinea ce-i era indicată : o excelentă marionetă pentru un abil mînuitor de sfori ca Louis Malle. Filmul repurtase un succes ce întrecuse aşteptările : fără nici un merit, fără nici o calificare, fără talent, marioneta devenise peste noapte vedetă. Revistele ilustrate se ocupau de el, de familia lui, de viaţa lui mică, obscură, insignifiantă, dar poate fericită. Consătenii lui îl ovaţionaseră cînd venise să prezinte filmul într-un orăşel din apropiere. Norocul îi deschisese larg braţele şi-l îmbia să păşească înainte fără grijă. Şi într-adevăr lui Pierrot i se oferise un contract pentru o nouă producţie. Un rol mai mărunt într-una din multele producţii de duzină, sortite să ajungă foarte curînd la arhivă. Şi pe urmă nimic : nimeni nu mai avea nevoie de un Lacombe Lucien cu o figură total inexpresivă şi care putea fi manevrat ca o marionetă. Mai făcuse doar nişte fotografii publicitare pentru reclama nu ştiu cărui vin sau lichior ori a unei fabrici de biscuiţi. Reporterii îl uitaseră. Nu chiar de tot, fiindcă un an mai tîrziu veniseră iar la el în sat să-l pozeze în sînul familiei, lăudîndu-i bunul simţ şi cumînţenia : Pierre Blaise îşi întrerupsese de bunăvoie cariera cinematografică, socotind că meseria lui de tăietor de

copaci e mai sigură. Mai spuneau însă că țăranii aveau o atitudine rezervată, ba chiar puțin bănuitoare față de el. Aplaudaseră ascensiunea lui vertiginoasă, dar nu-i puteau ierta înfrîngerea. Pierrot se simțea acum un izolat, iar frații săi se încăieraseră de cîteva ori cu clevetitorii care-și băteau joc de gloria lui efemeră. Ce făcuse cu banii cîștigați ? Îi cumpărase tatălui său un tractor ca să poată căra bușteni tăiați și se gîndea să-și ia o mașină pentru uzul lui personal.

Philippe avea și acum în fața ochilor ultima imagine a lui Pierrot publicată în Paris-Match, la masa de prînz, în casa părintească, înconjurat de întreaga familie compusă din șase persoane : toți stau cu capetele aplecate asupra farfuriilor, intimidați de o publicitate care nu-i privea direct, știind că joacă doar rolul unor figuranți. Pierrot era singurul care surîdea, cu surîsul lui frumos, privind în depărtare, detașat. Luase un aer parizian, cămașa ieftină pe care o purta, neglijent desfăcută la gît, dar cu o neglijență studiată, avea un colorit mai viu, un desen mai rafinat decît a celorlalți. Nu mai făcea parte din clan, era conștient de prestigiul propriei făpturi ca bobocul de rață preschimbat în lebădă.

Pe urmă nu se mai auzise nimic despre el, fusese complet uitat, iar filmul *Lacombe Lucien* ieșise definitiv din circuitul cinematografelor. Apoi, într-o bună zi, o scurtă notiță în ziar : cu o seară înainte venind de la o petrecere cu niște amici, probabil amețit, făcuse o mișcare greșită la volan și intrase cu toată viteza într-un copac. Interpretul lui Lacombe Lucien murise pe loc.

Poate că Pierre Blaise ar fi avut acum casa lui, masa lui, mica lui familie, cîștigîndu-și viața cu meseria moștenită din tată-n fiu. Și ar mai fi trăit, dacă Louis Malle nu l-ar fi cocoțat în vîrful unui stîlp și nu l-ar fi părăsit apoi în voia soartei, după ce se folosise de el ca de un decor sau de o simplă recuzită. Îi strîmbase destinul, îi denaturase viața și firea, cu inconștiența unui „creator". Fiindcă Louis Malle era un creator de artă, iar Pierre Blaise un biet muritor de rînd. Merita oare filmul *Lacombe Lucien* sacrificiul unei ființe omenești ? Pierrot ar mai fi putut să trăiască și să fie fericit... fericit...

Baia de pesimism își făcuse efectul. Philippe dormea dus.

A doua zi, la ora unu, şedea la o masă, în compania lui Didier şi a regelui Ubu, la cafeneaua de lîngă teatrul Bouffes du Nord. Andréas Katsoulas era un tînăr spălos şi înalt, cu trăsături viguroase, nas puternic, bărbie voluntară, ochi mari cafenii. Respira numai sănătate şi curăţenie, cămaşa de pe el era proaspăt spălată şi călcată, hainele periate, obrazul bine bărbierit, iar mîinile atît de îngrijite cum Philippe nu mai văzuse niciodată. Vorbea cursiv franţuzeşte, cu un uşor accent, căutîndu-şi cu grijă cuvintele. Se afla, dealtfel, de şapte ani în Franţa.

Andréas Katsoulas se născuse la Saint-Louis, în Missouri, unul din Statele Unite ale Americii. Tatăl său, acum decedat, fusese cel mai vîrstnic dintre cei şapte copii ai unei familii foarte sărace şi emigrase de tînăr din Grecia în căutarea unei vieţi mai bune, pe care nădăjduia s-o afle în Lumea Nouă. Se stabilise la Saint-Louis unde avea o mică prăvălioară. Maică-sa îşi cîştiga existenţa lucrînd în bucătăria unui hotel.

— Şi au fost de acord cu meseria pe care aţi ales-o ?

— Nu, bineînţeles. Visaseră cu totul altceva pentru mine, o profesiune mai sobră, mai serioasă. Ar fi vrut să mă vadă medic ori avocat. Vă închipuiţi că i-am dezamăgit.

— Şi ce v-a determinat să vă faceţi actor ?

— Primul contact cu teatrul l-am avut la cinci ani. Există la noi, în cartier, un fel de cămin cultural unde copiii puteau învăţa muzica, dansul şi acrobaţia. Cursurile se ţineau de două ori pe săptămînă şi din cînd în cînd se montau spectacole spre a li se da micilor elevi prilejul să arate ce învăţaseră. Într-unul din aceste spectacole mi s-a încredinţat rolul unui urs, tatăl a trei ursuleţi. Nu era totuşi un rol mut : mi se puneau diferite întrebări în englezeşte la care eu trebuia să răspund într-un mod semnificativ pe limba mea, adică mormăind ca un urs. Fără să-mi arate nimeni ce trebuie să fac, am inventat singur limbajul ursesc. Şi publicul a rîs.

Mai apoi, paralel cu şcoala americană am urmat cursurile şcolii greceşti confesionale, tot aşa, de două ori pe săptămînă. Şi acolo aveau loc din cînd în cînd reprezentaţii la care elevii recitau poeme în limba greacă.

— Presupun totuşi că aţi făcut şi studii de specializare mai tîrziu ?

— Fără îndoială. M-am înscris la facultatea de teatru de la Saint-Louis University, o instituție condusă de catolici iezuiți, unde, pe lîngă arta dramatică, sub toate aspectele ei, studiam matematicile, istoria și psihologia. Se montau cîte cinci spectacole pe an cu titlu experimental. Vă dați seama că, în cei patru ani de învățămînt, am avut posibilitatea să parcurg o foarte variată gamă de roluri : Shakespeare, Ibsen, Molière, Brecht, Anouilh. Iar ca să mă pot întreține, în timpul week-end-urilor, adică două nopți pe săptămînă, făceam pe chelnerul într-un restaurant unde lucram de la orele cinci după-amiaza pînă la cinci dimineața.

— Și ați intrat apoi în teatru ?

— Încă nu. Puteam foarte bine să-mi caut un angajament, dar, pentru a fi mai sigur pe mine, mi-am continuat studiile încă doi ani la Indiana University unde am obținut așa-numitul *master's degree*. Și aici studenții formaseră o trupă a lor, o *fellowship*, care dădea spectacole.

Abia după aceea, adică în 1969, am fost angajat de compania Loretto Hilton Repertory din Saint-Louis cu care am jucat *Othello* și *Armele și omul* de Bernard Shaw. Soția mea avea și ea un post de cabinieră, tot acolo. După un an însă teatrul și-a închis porțile și amîndoi am rămas în aer. Aveam douăzeci și trei de ani. Ne-am hotărît atunci să părăsim orașul Saint-Louis și să încercăm să ne facem un rost la New-York. În fine am găsit de lucru în compania *La Mamma* unde am rămas șase luni, răstimp în care am jucat în trei spectacole diferite. Am plecat apoi la Boston și m-am angajat la Theatre Company of Boston, fiind distribuit în *Saved* de Edward Bond. În timp ce jucam la Boston, Ellen Stewart, o prietenă de-a lui Peter Brook mi-a telefonat ca să mă înștiințeze că-i vorbise regizorului despre mine, recomandîndu-mă călduros și că trebuie să mă întorc imediat la New-York să intru în legătură cu el.

— Și de atunci, probabil, ați rămas în trupa lui Brook. Asta se întîmpla în...

— În 1971. Am plecat în Franța cu intenția de a mă stabili la Paris, unde Brook conduce un atelier experimental privat, beneficiind de o subvenție acordată de statul francez, cu obligația de a monta spectacole.

— Și care este obiectul experiențelor ?

— Explorarea posibilităților de expresie corporală. Un travaliu asupra plasticității corpului. Pe lîngă faptul că mă perfecționez din punct de vedere profesional, am avantajul că pe toată durata studiilor primesc un salariu. De șapte ani de cînd sînt în Franța am lucrat tot timpul în atelierul lui Brook cu o întrerupere de nouă luni în 1974 și cu o nouă vacanță forțată, tot de nouă luni, înainte de începerea repetițiilor cu *Regele Ubu*. Am avut, adică, optsprezece luni de șomaj.

— Și cum ați reușit să vă descurcați în vremea asta ?

— M-am născut într-o familie de oameni săraci și am învățat de mic să nu risipesc puținul pe care-l cîștig, să pun cîte ceva deoparte, renunțînd la multe lucruri, fiindcă de fapt, nu cîștig decît exact atîta cît îmi trebuie ca să trăiesc. Și totuși am putut aduna destui bani ca să pot cumpăra un modest apartament, fiindcă timp de trei ani am locuit într-o cameră de hotel în care soția mea și gătea. Și tot din economii am trăit și în cele optsprezece luni de șomaj.

— În acești șapte ani de cînd lucrați cu Brook presupun că ați participat la o serie de manifestări ?

— Fără îndoială. Am făcut, de pildă, un turneu de trei luni în Iran unde am prezentat un spectacol *Orghast* inspirat de mitologia greco-romană, într-o limbă compozită alcătuită din greaca veche, latina și graiul străbun al Iranului, *zend*, la care se adăuga un limbaj inventat, onomatopeic. Reprezentațiile se desfășurau în vechile morminte de la Persepolis, în cadrul festivalului ce avea loc în acest oraș. În plus am jucat, special pentru invitații festivalului, *Kaspar* de Peter Handke.

Am întreprins apoi un al doilea turneu în Africa, vizitînd cinci țări diferite — Algeria, Niger, Nigeria, Dahomey și Mali — cu spectacolul *Conferința păsărilor* bazat exclusiv pe improvizație, fără cuvinte, vorbirea fiind înlocuită prin sunete nearticulate, uneori prin cîntec, în concordanță cu situațiile și cu diversele stări de spirit ale personajelor.

Ne-am reîntors la Paris pentru ca, după cîtva timp, în 1974, să pornim într-o nouă călătorie, de astă dată în California, ca invitați ai companiei *Los Campesinos* — teatrul național al indienilor — și cu ocazia asta am făcut noi explorări, asociind cele două trupe și experimentînd o

formă de expresie foarte liberă. Ne-am încheiat călătoria la Brooklyn, unde am prezentat spectacolul realizat în urma acestor experienţe.

Aici intervine acea vacanţă forţată de nouă luni, în care timp n-am mai avut nimic de lucru. În sfîrşit Peter Brook a descoperit un loc unde să ne putem continua activitatea : sala teatrului Bouffes du Nord, devastată de incendiu. Plafoanele erau sparte, balcoanele ameninţau să se prăbuşească, nu existau cabine pentru actori. S-a străduit să facă reparaţiile de primă urgenţă şi amenajările necesare.

— Nici acum nu arată prea grozav : pereţii sînt încă afumaţi iar stalurile destul de rudimentare. Şi totuşi cadrul e pitoresc, ba chiar foarte simpatic.

— Oricum avem un teatru în care putem juca. Aici Peter Brook a montat trei spectacole : *Timon din Atena*, apoi *Les Iks* — un gen de teatru documentar — inspirat de cartea etnologului Collin Turnbull, care a trăit o bună bucată de vreme în mijlocul tribului Ik din Africa, un trib complet degenerat şi muritor de foame ; oamenii vegetau într-o mizerie de nedescris, nu mai aveau chef de nimic, nu mai simţeau nici o dorinţă, pînă şi instinctul erotic era aproape complet anulat. Şi, în fine, *Regele Ubu* pe care l-aţi văzut serile trecute.

Andréas Katsoulas îşi luă rămas-bun. Didier mai zăbovi cîteva minute ca să-i arate lui Philippe pe actorii din trupa lui Brook care mîncau la o masă lungă din mijlocul cafenelei unde fiecare avea probabil un cont deschis : pe cele două *mère-Ubu* una planturoasă, înaltă, cu păr blond-roşcat şi o faţă plină de pistrui (o irlandeză, presupunea Didier) care apărea numai în prima parte a spectacolului, cea de-a doua, din partea secundă, o negresă micuţă, subţire, plăpîndă (de origine maliană, dar cetăţeană germană), un francez foarte tînăr, un japonez mărunţel, cu o figură bătrînicioasă şi comică de maimuţă care (după cum spunea maestrul) vorbea o limbă păsărească, absolut ininteligibilă, un alt japonez care manevra bateria şi încă vreo doi interpreţi fără nimic specific.

— Mîine la patru, la Trocadero, pe esplanadă, spuse el la despărţire. — Mergem la Daniel Colas. Cred că ai auzit de el ? Joacă în momentul de faţă la Teatrul 347, în *Menajeria de sticlă* alături de Odile Versois. Este un actor de

mare sensibilitate. A scris și o piesă care s-ar putea să mă intereseze.

— Dar ce reprezintă cifra 347 ? De ce se numește așa teatrul ?

— Fiindcă are 347 de locuri. Credeai cumva că e un număr magic ?

După plecarea lui Didier, Philippe se grăbi să caute un telefon public : avea în buzunar biletul primit în ajun, pe care-l recitise de cîteva ori în metrou : un scris grăbit, mare, clar, energic și generos, mai ales generos, scrisul unui om obișnuit să joace cu cărțile pe față și să-i acorde partenerului revanșa cuvenită ca să nu rămînă în pierdere.

Ai fi putut foarte bine să intre din nou în cafenea, dar n-ar fi vrut să observe maestrul, să nu-și închipuie cumva că se ferea de el. Dar oare nu se ferea de fapt ? De ce evitase pînă acum să-i vorbească despre doamna Alexandre ? Doar nu avea nimic de ascuns. Poate se temea de privirea lui cercetătoare. Sau de perspicacitatea sa ? Nu, nu, era un lucru prea delicat, prea intim, prea de neînțeles ca să poată fi dat în vileag atît de ușor, chiar față de Didier pe a cărui prietenie putea să se bizuie.

Descoperi în cele din urmă un birou poștal și o cabină telefonică neocupată.

— Tocmai ieșeam pe ușă — auzi glasul binecunoscut care pentru el suna ca o dezmierdare — ți-o dau pe Dodichon. Ne vedem miercuri, așa cum ai promis.

Vocea dulce și cumpătată a surorii mai mari îl înștiință că se înțeleseseră cu șoferul unui taxi să vină miercuri la două și jumătate să le ia de acasă : pînă la cimitirul Pantin era o bucată bună de drum.

— Îți mulțumesc că te-ai oferit să ne însoțești. O simt cam neliniștită, s-a întîmplat ceva ieri și nu-mi dau seama ce poate să fie. Și împrejurarea asta o să-i răscolească amintirile. Îmi pare rău că trebuie să plec în aceeași seară, fiindcă mă despart de ea cu inima îndoită. Vreau să te rog ceva, o, nu-i nimic complicat, dimpotrivă, sînt convinsă că ai să primești bucuros. Vom sta de vorbă atunci.

Să-l roage ceva, pe el ? De ce nu pe Delphin ? Înseamnă că-i inspirase încredere. În orice caz mai multă decît Delphin. Buna, draga, Dodichon, cîtă grije îi purta de acolo, din îndepărtata Vienă, surorii sale ! La ei, în

familie, nu exista nici o legătură între fraţi. Numai certuri, numai invidie, numai nemulţumiri pentru orice fleac. Nici acum nu putea uita ce viaţă imposibilă îi făcuseră Daniellei atunci cînd o adusese în casă. Pînă la urmă reuşiseră să-i alunge. Şi totuşi nu se îndura să-i părăsească. O dată pe lună trebuia să se ducă, să le lase obolul din mult-puţinul pe care-l agonisea cu trudă. Ei aveau prea multă personalitate ca să muncească. Şi poate că aşa şi era, Philippe nu voia să-i condamne. Poate că nici el, la rîndul lui, nu încercase să-i înţeleagă. Dar toate astea erau literatură. De ce ar fi căutat o explicaţie ? În realitate se înstrăinase de ei de cînd descoperise că purta alt nume.

Şi acum ce să facă ? Nu-i era foame şi nici nu-i venea să se întoarcă la pensiune. Mai bine o mică plimbare. Unde ? Mayolul n-ar fi fost chiar aşa departe. Dacă se grăbea un pic putea s-o întîlnească pe doamna Alexandre în momentul cînd ieşea din gura metroului.

Chiar aşa se şi întîmplă. Ba încă mersese atît de repede încît mai avu de aşteptat două minute pînă s-o zărească urcînd treptele.

— Nu se poate ! exclamă ea uimită, oprindu-se locului.

— Ba se poate, din moment ce sînt aici.

— Eşti chiar viu şi adevărat ?

— Uitaţi-vă, asta-i mîna mea.

— Ca în *Manon*, aria seducţiei din actul trei : „Nu e mîna mea ?“ Păcat că nu ştii să cînţi.

— Spuneţi-mi, ce s-a întîmplat ?

— Mi-e dor de frig, de gheaţă şi întuneric. Ce s-a întîmplat, s-a întîmplat. Aseară ne-au anunţat că spectacolul nu se mai joacă decît pînă duminică seara. Dealtfel începuse să cam şchioapăte. De cînd Delphin a fost pus pe liber, pretind fetele : se pare că avea admiratoarele lui care veneau zi de zi să-i contemple goliciunea. Parcă nu-mi vine să cred.

— Şi el ce face ?

— Umblă ca un disperat cu o mapă plină de fotografii sub braţ. Acum i-a pierit cheful de teatru, vrea să devină cu orice preţ vedetă de cinema. Şi, printre picături, se duce la orele lui de gimnastică.

— Şi Lous ?

— Împinge la căruţă ca un bivol, iar France coase, coase, coase volane şi funduliţe la costume. Au montat un

french-cancan cu tîmpitul de Morillon — fostul meu partener — şi cu un grup de fete. Ar mai fi totuşi un locşor şi pentru mine. Săptămîna viitoare încep să repet cu ele.

— Vă admir : aveţi atîta curaj !

— Admiraţia şi respectul sînt două sentimente care mă deprimă. Prefer o inimă drăgăstoasă. Acum trebuie să zbor, mă aşteaptă harababura de la Mayol, fiindcă de un timp încoace este o adevărată harababură. Katy vine mereu beată şi acum a început să bea şi Betty, negresa. A părăsit-o iubitul ei şi e tare nenorocită, sărmana. Plînge şi bea, şi iar bea, şi iar plînge. Te sărut. Să nu mă uiţi.

A doua zi, la patru şi zece, Philippe şi Didier urcau cu ascensorul la etajul al treilea la unui bloc vechi de pe strada Eugène Manuel.

— Aici trebuie să fie : prima uşă pe dreapta, spuse maestrul.

În interior cineva vorbea la telefon ; se auzea un glas bărbătesc, fără să se distingă cuvintele.

— Să-l lăsăm să termine — propuse Didier — sper să nu avem prea mult de aşteptat.

Convorbirea se prelungi însă cîteva minute ; în sfîrşit nu se mai auzi nimic. Se hotărîră să sune. Daniel Colas le ieşi în întîmpinare îmbrăcat cu un halat de baie şi cu picioarele goale în papuci.

— Un moment, să-mi pun ceva pe mine. Ce doriţi : o cafea, o băutură ?

— O cafea, dacă se poate.

Apăru puţin mai apoi în costum de oraş, purtînd o tavă cu trei ceşti. Se aşeză într-un fotoliu, în faţa lor, şi-şi aprinse o ţigară de foi. O clipă mai tîrziu era însă din nou în picioare. Vorbea cu gesturi neliniştite, febrile, scăpărînd mereu bricheta ca să-şi reaprindă ţigara care mereu se stingea. Potrivit de statură, cu o figură precis desenată şi foarte prezentă, pe care o luminau nişte ochi mari, albaştri şi calzi, îţi cîştiga de la bun început simpatia, prin francheţea şi locvacitatea lui cordială.

Se aflau într-un salonaş cu multă mobilă şi cîteva bibelouri ciudate, despărţit printr-un glasvand de camera învecinată, probabil un dormitor.

Didier îl felicită pentru rolul din *Menajeria de sticlă.*

— O coincidenţă curioasă, răspunse Daniel Colas : acum treisprezece ani îmi începeam cariera de actor pe

scena Teatrului 347, în *Don Juan și Faust* de Christian Grabbe. Unsprezece ani mai tîrziu, debutam ca autor dramaturg cu piesa *Veriga*, tot pe scena Teatrului 347. Primul meu spectacol de actor n-a mers, după cum n-a mers nici primul meu spectacol de autor. Am considerat asta ca un semn bun într-un absolut negativ. Dovada : am revenit acum pe aceeași scenă, în calitate de actor, după treisprezece ani, dar de astă dată într-un spectacol de succes *Menajeria de sticlă*.

— În *Veriga* după cîte știu ați și jucat.

— Am fost producătorul spectacolului care s-a reprezentat timp de o lună, soldîndu-se cu un deficit de 240.000 franci. Jumătate din pierderi a trebuit să le suport eu. Încă și acum mai plătesc și cred că am să rămîn înglotat în datorii toată viața. Un an și jumătate am umblat ca să găsesc un teatru dispus să-mi monteze piesa. Pe urmă am căutat niște interpreți care să accepte să joace benevol. Am propus principalul rol feminin colegei mele Nadine Alari, care a primit cu dragă inimă. Nu-mi puteam permite să angajez actori renumiți. Eu însumi am pus-o în scenă și mi-am asumat rolul protagonistului. A monta o lucrare a unui tînăr dramaturg este ceva aproape irealizabil. Francezul detestă piesele care ies din făgașul admis. Împrejurările însă mi-au fost neprielnice. Am avut succes de presă, cu toate că au apărut două articole în care eram desființat. În schimb piesa a fost foarte bine primită în provincie, în turneul pe care l-am întreprins înaintea premierei pariziene. Cu ocazia aceasta am cîștigat ceva bani, astfel încît am fost în măsură să-i plătesc pe interpreți, pe mașiniști, pe administrator și pe șoferul camionului. De asemenea, s-ar putea ca în stagiunea viitoare piesa să fie reprezentată la New-York.

— Am avut prilejul să văd acum șase ani, la teatrul Modern, spectacolul cu *Locatarul* care v-a adus premiul Gérard Philipe de interpretare. Era primul rol important din carieră ?

— Nu, după terminarea Conservatorului am fost unul din cei trei interpreți principali, alături de Tsilla Chelton și Jacques Mauclair, al piesei *Marea ducesă își ia rămas bun* de Bernard d'Acosta, care s-a jucat o stagiune întreagă la Théâtre de Poche Montparnasse. Abia după

aceea am fost angajat de Teatrul Modern pentru *Locatarul* de Joe Orton.

— Un autor care a avut un sfîrşit tragic.

— Da, a fost omorît cu lovituri de topor. Spectacolul s-a jucat cu mare succes, ţinînd afişul vreme îndelungată, pînă în decembrie 1972. Cu toate astea, după *Locatarul*, timp de un an şi jumătate am rămas fără angajament. Şi nu e chiar atît de comod să trăieşti fără să faci nimic. Uneori existenţa actorului este destul de dramatică. Chiar dacă ţi se propune un rol, sînt cazuri cînd refuzi să joci într-un spectacol mediocru.

În momentul acela o tînără doamnă blondă, înaltă, zveltă, un chip de suavă Isoldă, remarcabil de frumoasă, trecu prin salon şi se opri o clipă să le întindă mîna.

— Soţia mea, Silke Hummel, o prezentă Daniel Colas, învăluind-o într-o privire tandră. E născută în Argentina, din părinţi de origină germană. Şi-a început cariera teatrală acolo şi a turnat două filme, dintre care unul în regia lui Bunuel. A venit acum cinci ani la Paris şi sîntem căsătoriţi de un an. Deocamdată duce existenţa tuturor actriţelor dramatice în aşteptarea unui angajament. Este, adică, înscrisă la şomaj. Ca şi mine, dealtfel.

— Într-adevăr ? Şi primiţi un ajutor de şomaj ?

— În prezent nu, deoarece joc într-un teatru. Doar atunci cînd nu am de lucru.

Vă spuneam aşadar că, după *Locatarul*, prin forţa împrejurărilor, am făcut o pauză de un an şi jumătate. Am folosit acest răgaz pentru a compune şi publica primul meu roman *Descurcă-te, inimioară*, o proză destul de dramatică, dar scrisă într-o manieră burlescă şi într-un limbaj crud, jumătate argotic, jumătate inventat. Cartea s-a bucurat de o bună primire din partea criticii. Tirajul fiind însă numai de 8.000 de exemplare, trebuie să recunosc că nu m-am îmbogăţit. Nu lucrez suficient ca să pot trăi din profesiunea de scriitor.

Am reînceput să joc în primăvara anului 1974, la teatrul Athénée, în piesa lui Edouard Bourdet *Sexul slab*, în care interpretam rolul unuia dintre băieţi, Jimmy, creat la premieră de Pierre Brasseur. Regia era girată de Jean-Laurent Cochet. Pe urmă am trecut la Comédie des Champs-Élysées unde am jucat rolul militarului — al soţului gelos — din *Colombe* (cu Danielle Lebrun). Specta-

colui n-a avut o carieră prea îndelungată : din octombrie 74 pînă la începutul lui 75.

Pe urmă a început o perioadă grea, în care n-am mai făcut nimic în afară de propriile experienţe şi care a durat pînă la *Menajeria de sticlă.*

— Despre ce experienţe e vorba ? Vă referiţi la piesa dumneavoastră *Veriga ?*

— Da, o tentativă care mi-a spulberat toate iluziile şi m-a dezgustat. Mi s-a făcut lehamite de teatru şi ca autor şi ca interpret. Am încercat atunci să mă lansez în cinematograf. Am scris un scenariu şi am pus pe picioare întreaga antrepriză. În film urmă să joace Sidney Romme, Jacques Veber şi eu care mă ocupam în acelaşi timp şi de punerea în scenă. În ajunul turnării totul s-a oprit din cauza distribuitorilor. Nici de astă dată munca mea nu a fost plătită, dar cel puţin n-am pierdut bani.

Această nouă experienţă nu m-a descumpănit totuşi, m-a ajutat numai să realizez ce înseamnă dificultatea. Drept care, în ultima vreme, am scris un al doilea scenariu. Am montat propria mea casă de producţie, sînt adică, ceea ce se cheamă un producător. Mai trebuie să găsesc un colaborator şi coproducător şi bani pentru a putea organiza operaţiile financiare. Va fi un film cu un buget redus, fără vedetă. Interpreţii vor fi Silke Hummel — în rolul principal — cîţiva prieteni actori şi eu.

Sper să încep anul acesta turnarea şi să termin în şase săptămîni. Totul în exterioare sau în apartamente închiriate temporar.

— Nu mi-aţi vorbit nimic de *Mincinosul.* Ţin minte că am văzut undeva o fotografie din spectacol, o scenă în care-l aveaţi ca partener pe Jean-Pierre Andréani.

— A, da, jucam rolul Arlechinului. Asta era prin 1969, în timpul studenţiei. Spectacolul a fost prezentat în cadrul festivalului din Marais şi reluat apoi la Edouard VII.

E curios că în anii de conservator (am fost elevul lui Robert Manuel şi mi-am încheiat studiile în 1970 cu un premiu pentru comedie) am jucat enorm de mult, mai mult decît după ce am ieşit din Conservator, am avut roluri cu duiumul, în spectacole de mare răsunet, am apărut la televiziune, am făcut turnee în provincie.

— Probabil că pe vremea aceea criza teatrului nu era încă atît de acută. M-ar interesa să cunosc şi părerea dumneavoastră în această privinţă, în tripla calitate de actor,

de autor dramatic și de viitor producător de filme. Credeți că teatrul este pe cale de dispariție, că va fi în cele din urmă înlocuit de spectacolul industrializat, de cinema și de televiziune ?

— Nu. Consider că teatrul este o artă a tuturor timpurilor care nu va muri niciodată. Teatrul a avut vîrsta sa de aur în secolul trecut. Secolele șaptesprezece și optsprezece au propus un teatru *elitar*, adică destinat unui cerc restrîns de amatori. De-abia în secolul nouăsprezece teatrul a devenit o artă populară și a continuat să fie pînă la începutul erei noastre — mai precis primul pătrar — care a permis un fel de comercializare a lui pe scară întinsă, dar nu într-o formă industrială, ci mai curînd ca un artizanat. Tot atunci a apărut brusc cinematograful și, mai tîrziu, televiziunea care aveau să recupereze cu timpul masele largi ale publicului. Ceea ce vedem acum este doar o supraviețuire a spectacolului dramatic din primele decenii ale secolului. Există în capitala Franței o sută zece teatre și am vrea ca toate aceste teatre să funcționeze ca și mai înainte. Este excesiv, aproape imposibil. Oamenii sînt din ce în ce mai puțin avizați, cultivați sau pregătiți în direcția aceasta. Tot ce se face pe plan cultural nu are alt rezultat decît să incite lumea să privească emisiunile televiziunii, nu să meargă la teatru. În felul acesta se va ajunge la o dezafectare generală. Chiar și cinematografele vor avea tot mai puțini spectatori. Peste douăzeci de ani nu vor mai rămîne decît cincisprezece teatre în Paris. Publicul se va restrînge la un mic cerc de inițiați, așa cum s-a întîmplat și cu amatorii de operă. Teatrul va redeveni *elitar*.

— Ca pe vremea doamnei de Maintenon și a marilor opere clasice.

— Întocmai. Ar fi nevoie de o adevărată campanie artistică pentru a se trezi din nou interesul publicului. Peste opt ani, probabil, teatrele particulare vor dispărea, din pricina taxelor, a unui buget prea încărcat și din pricina prețurilor de intrare prea scăzute : sînt spectacole pe care le poți vedea cu douăzeci sau treizeci de franci, ceva mai mult, adică, decît prețul unui bilet de cinema. Casele de cultură vor rămîne singurele nuclee teatrale.

Există în momentul de față o mulțime de autori dramatici de talent, care nefiind încurajați în nici un fel, se

îndreaptă spre televiziune sau cinema ori spre roman. Se scriu piese admirabile care însă nu găsesc nici un debuşeu. Directorii de teatre refuză să se angajeze.

— Şi nu întrevedeţi vreo soluţie ?

— O politică culturală diferită în scopul de a atrage din nou publicul în sălile de spectacol. Se pot face multe lucruri în sensul acesta. Pentru că, aşa cum am mai spus, teatrul este o artă a tuturor timpurilor care nu va muri niciodată.

ERA O ZI NESTATORNICĂ ŞI INcertă, cînd însorită, cînd cu nori ce aşterneau o perdea sură şi vînătă peste cer, pentru a se destrăma iar, într-o lunecare vertiginoasă, descoperind petice de azur luminos. Din cînd în cînd se pornea o scurtă răpăială de ploaie ce înceta brusc după cîteva minute. În momentul cînd ajunseră în piaţa Clichy, monumentul uitatului mareşal Moncey era scăldat în soare. Pe treptele soclului un tînăr, cu o carte mare deschisă pe genunchi, stătea cufundat în lectură. Puhoiul maşinilor ce veneau din şapte direcţii deodată, pentru a se roti apoi ca prinse într-un vîrtej, ocolind statuia, întreţineau un tumult necurmat şi asurzitor, jur împrejur, dar tînărul părea să nu audă şi să nu simtă nimic, continuîndu-şi lectura, neturburat, ca şi cum ar fi citit ziarul pe terasa unei cafenele.

— A venit primăvara, constată cu un glas lipsit de intonaţii, doamna Alexandre.

Şedea pe canapeaua din fund, în sumanul ei cafeniu, alături de Dodichon care era îmbrăcată în negru. Philippe ocupase locul de lîngă şofer. „Monumentul lui Samsonnet călare, între Jeanne d'Arc şi Madame de Pompadour", îşi aminti el, dar gluma avea acum un aer trist, ca şi doamna Alexandre, care era tăcută şi absentă.

— Philippe, dacă eşti drăguţ, deschide cîteva clipe geamul, numai puţin, ca să nu te tragă. Miroase a benzină aici, spuse cu vocea ei molcomă Dodichon.

Bulevardele se înşirau unul după altul, pe firul unei vechi şi înţelepte sistematizări — Clichy, Rochechouart, La Chapelle, La Villette — privelişteа se schimba treptat

cu cît pătrundeau mai adînc în arondismentul 19, apropiindu-se de periferie, erau tot mai mult case mici, terenuri virane, cînd și cînd o construcție nouă, cu ferestre mari, strălucitoare. Trecură peste un canal, după care Porte de La Villette își deschise imensa ei piață haotică plină de șantiere. Ori poate era Porte de Pantin ? Philippe nu recunoștea locurile ; nu-și aducea aminte să fi fost vreodată pe aici și, dacă se gîndea bine, nu-și amintea nici să fi luat parte vreodată la o înmormîntare. Nu avea rude apropiate din partea mamei sale iar de familia marchizului de Coffinière de Nordec era cu desăvîrșire străin : ar fi acceptat oare un chelner în sînul ei ?

Ar fi vrut ca drumul de azi să nu se sfîrșească într-un cimitir ci să meargă tot mai departe, să se transforme într-o nesfîrșită călătorie, în compania celor două surori care alcătuiau acum mica lui familie adoptivă. Se simțea prieten chiar și cu șoferul anonim de lîngă el, care părea foarte puțin dispus să vorbească. De aceea nici nu-l întrebă nimic.

— Să oprim puțin aici, spuse doamna Alexandre.

Ajunseseră pe o stradă lungă și pustie, flancată pe o latură de un zid înalt care se pierdea în depărtare, pe cealaltă de niște magazine modeste ; florării și pompe funebre, între care se rătăcise un birt popular. Coborîră în dreptul unei florării de unde cele două surori cumpărară un buchet de garoafe iar Philippe cîteva anemone, ca pentru mijloacele lui. Și fiindcă mai aveau încă vreme, trecură în birtul de alături unde doamna Alexandre le oferi cîte o cafea, pe care o băură în tăcere, la o masă acoperită cu mușama. Intrară apoi cu mașina pe aleea principală, asfaltată, a parcului funerar. Cimitirul era vast, desfășurîndu-se pe o lungime de aproape doi kilometri, jumătate plantat cu copaci groși ce-și împreunau ramurile ca într-o pădure, cealaltă jumătate, probabil partea mai nouă, fără altă vegetație decît iarba așternută ca o nesfîrșită pajiște. Mormintele toate la fel, cu cîte o piatră mai înaltă sau mai scundă la căpătîi și împrejmuite cu chenare tot de piatră.

— Aici.

La o răspîntie, doi gropari tocmai terminaseră de săpat și așteptau rezemați în hîrlețe. Încolo nu se mai zărea țipenie de om, doar foarte departe siluetele a doi vizitatori,

doi bătrîni pe cît se părea: Cerul se înnorase din nou, lumina era cenușie ca de amurg.

— Ar fi trebuit să sosească, spuse doamna Alexandre.

Unul dintre gropari se duse la administrație să se intereseze, celălalt se trase deoparte și-și aprinse o țigară. După zece minute mașina de serviciu se opri lîngă ei și un funcționar coborî dinăuntru.

— N-a venit încă, dar nu mai poate să întîrzie mult. O fi fost vreo încurcătură la mesagerii.

Doamna Alexandre se așezase pe jos, la picioarele mormîntului, rezemată de un copac, în dreptul pietrei pe care era scris numele fratelui iubit. Privea în zarea ce se întunecase, ca într-o oglindă întoarsă spre trecut și plîngea. Un plîns mut, fără suspine, lin, dar neistovit, cu lacrimi ce se prelingeau neîncetat pe obraji, în neștire. Viața pe care o trăise pînă atunci se afla acum în fața ei, într-un scurt și tragic rezumat : un mormînt vechi și o groapă proaspătă ce aștepta să primească un pumn de cenușă. Toate suferințele, toate sacrificiile, toate nădejdile ei, grija și duioșia cu care se devotase celor două ființe ce-i împliniseau existența se prefăcuseră în țărînă și scrum. Pentru ele îndurase lipsurile, pentru ele se ferise să se înjosească, pentru ele căutase să uite că e femeie, că e tînără, că e frumoasă, neutralizîndu-și dorințele, acceptînd cu supunere situația de robot util și bravînd totul cu o glumă, cu o indiferență simulată, cu o superficialitate ce nu era în firea ei. Doamna Alexandre evita de obicei să vorbească de trecut, decît doar pentru a povesti vreo întîmplare amuzantă și fără consecințe. Păzea cu strășnicie tezaurul ei de amărăciuni transformate, printr-o secretă alchimie, în șiraguri de perle și diamante, singurele ei bunuri de preț. Și iată că încuietorile săriseră, zăvoarele cedaseră și comoara strînsă într-ascuns se revărsa acum în lungi rîuri de lacrimi, ca o mărturie, nu a disperării, ci a zălărniciei.

Începuse din nou să plouă cu picături repezi și rare. Philippe și Dodichon se adăpostiră sub un copac desfrunzit care nu le oferea mai multă ocrotire decît o umbrelă zdrențuită. Tînărul își descheie bluzonul de piele și cu una din aripile hainei acoperi spatele surorii mai mari.

— Să nu răcești, Philippe, spuse ea.

Ploaia încetă curînd. Pe una din alei se zări un convoi funebru ce se îndrepta spre capătul cimitirului nou. Se depăna încet, într-o tăcere stranie, ca într-un film mut,

vastitatea locurilor înghiţind orice zgomot. Puţin după aceea veniră două doamne în vîrstă, două verişoare din partea tatălui, care începură să povestească, guralive, peripeţiile prin care trecuseră ca să ajungă la Pantin. Doamna Alexandre se ridică să le întîmpine. Philippe se retrase discret şi începu să se plimbe printre mormintele care nu erau chiar identice, aşa cum păreau de departe : existau diferenţe de calitate şi de dimensiuni între pietrele funerare. Zeci, sute de nume necunoscute, o imensă întindere acoperită de nume ca de un anonim gazon. Şi nicăieri o floare vie, numai mici cununi şi ornamente de flori artificiale, urîte ca tot ce încearcă să imite aidoma natura, un adevărat cîmp al morţii.

Maşina de serviciu se apropie din nou. Funcţionarul coborî purtînd în braţe o cutie de lemn de culoare închisă.

— A sosit, în fine. După aceea, vă rugăm să treceţi pe la administraţie, mai e ceva de rezolvat.

Ceremonia se desfăşură repede şi fără nici o solemnitate. Cutia fu coborîtă în groapa adîncă de cîteva palme, doamna Alexandre aşeză în jur cîteva garoafe şi anemonele lui Philippe, acoperite îndată de ţărîna aruncată de gropari, celelalte flori fură presărate peste moviliţa de pămînt netezită cu lopata. O ultimă privire : totul era în ordine. Cenuşa mamei venise să turbure pentru cîteva clipe veşnica odihnă a fiului. La noapte morţii vor începe să vorbească între ei, ca în piesa lui Thornton-Wilder, *Oraşul nostru,* şi mama, care avusese un temperament plin de vivacitate, neastîmpărat şi fantast, se va obişnui cu nemişcarea. Rămăsese doar imaginea ei — un portret în pastel atîrnat deasupra căminului din odaia doamnei Alexandre — la vîrsta de zece sau doisprezece ani : o fetiţă frumoasă, blondă, cu ochi albaştri şi buze trandafirii.

Taxiul apăruse lîngă ei pe neştiute. Se îngrămădiră înăuntru cu toţii, împreună cu cele două verişoare guralive, pe care trebuiau să le conducă pînă la prima staţie de metrou, şi şoferul, concesiv, nu făcu nici o obiecţie. Se opriră în faţa birourilor administraţiei. Doamna Alexandre reveni după o lungă aşteptare în timpul căreia verişoarele sporovăiră pe rînd sau amîndouă deodată.

— Mama a avut toată viaţa încurcături cu actele, spuse ea, reluîndu-şi locul lîngă Dodichon.

Cerul se limpezise şi zîmbea, reflectîndu-se în stropii de ploaie risipiţi cu dărnicie pînă atunci. La cinci şi jumă-

late se aflau din nou în apartamentul din strada Lemercier. Aprinseră arzătorul de gaze din şemineul dormitorului, după care doamna Alexandre se duse la bucătărie să pregătească şi nişte gustări. Şi un pachetel pentru sora ei care pleca în aceeaşi seară şi avea de făcut un drum de şaisprezece ore pînă la Viena.

Dodichon se aşeză pe marginea patului acoperit cu o cuvertură albă de pichet, ţinînd în braţe un vechi album de familie cu scoarţe groase, de piele şi-l chemă pe Philippe lîngă ea.

— Voiaţi să mă rugaţi ceva, spuse el.

— A, da, fii sigur că n-aş fi uitat. Am ţinut mult să ajung la Paris de ziua ei de naştere şi n-am reuşit. Aşa că te rog pe dumneata ca miercurea viitoare, cînd e liberă, să cumperi din banii pe care am să ţi-i dau un buchet de trandafiri iar, din ce mai rămîne, o sticlă de şampanie.

— Taittinger, completă Philippe surîzînd. Şi să cădem în genunchi.

— Nu e nevoie, ar fi prea mult, răspunse ea serioasă, neştiind la ce se referea. S-o beţi împreună, ca şi cum aş fi între voi. Te-aş ruga să vii însă cît mai de dimineaţă, ca să-şi înceapă ziua cu un buchet de flori. Se poate ?

Scoase o sută de franci din poşeta pe care o aruncă apoi pe pat : un mic teanc de fotografii se împrăştie pe cuvertură.

— Pot să mă uit ? întrebă Philippe, recunoscînd-o pe doamna Alexandre.

Era ea peste tot, ea, în diferite roluri, în diferite spectacole, în costume diferite, la Odéon, la Casino de Paris, la Mayol, în săli de repetiţie, în cabarete elegante, într-altele mai puţin fastuoase ; cu perucă blondă revărsată pe umeri, într-un maiou de dantelă şi cu un boa la gît ; în braţele lui Domino, într-o rochie lungă, albă, învoaltă, de seară, în virtejul unui vals ameţitor ; cu exoticul Lago, într-un dans acrobatic ; cu perucă roşie şi mănuşi lungi pînă la cot, aşa cum îi plăcea ei, cîntînd în faţa microfonului ; lîngă pian, în timp ce imprima o şansonetă ; şi, printre toate acestea, o poză mică, de legitimaţie : cu părul tuns scurt şi cîteva şuviţe răzleţe pe frunte, cu ochii prelungi, codaţi şi cu un surîs delicat.

— Şi aici ?

Era cu un alt partener, un bărbat brun cu trăsături regulate și dure, și un corp bine clădit, pe care fracul negru cădea ca turnat.

— Cu Milovan.

Philippe ridică ochii spre ea, privind-o stăruitor :

— Vreți să-mi spuneți și mie cine a fost acest personaj misterios pe care-l pomenește mereu ? N-am îndrăznit s-o întreb, dar îl simt apărînd ca o umbră lîngă dînsa cînd nici nu te gîndești.

— O fatalitate.

Ar fi vrut poate să spună „o nenorocire“ dar își luase seama înainte de a rosti cuvîntul : Dodichon nu voia să judece pe nimeni și în nici un caz sentimentele surorii ei pe care le respecta cu o nemărginită dragoste.

— Sau o poveste frumoasă, adăogă ea, o legendă, un mit.

— O umbră din care a făcut un mit, murmură Philippe.

— Nu, un om. Nu mai știu unde l-a întîlnit : într-un oraș de provincie, în turneu. Era băiat de negustor și tot cu negustoria s-ar fi îndeletnicit și în ziua de azi, dacă n-ar fi întîlnit-o. Ca să poată fi împreună cu ea și-a schimbat meseria, s-a reciclat, cum se spune acum. Cu o răbdare de neînchipuit ocupîndu-se ore întregi, zilnic, de el, l-a remodelat, l-a învățat să danseze, deși trecuse de vîrsta la care corpul mai poate fi mlădiat, i-a transmis nu numai puterea ei de muncă, perseverența ei, dar și pasiunea dansului. E adevărat că Milovan avea aptitudini, era născut să fie dansator, prindea totul repede și, executa corect fiecare mișcare, n-a trebuit să-și bată capul prea mult cu el. În scurtă vreme a devenit partenerul ei. Lucrau împreună, se iubeau, viața era frumoasă. Ca să-i las să se bucure în liniște de fericirea lor, am luat-o pe mama ei să stea cu mine, la Viena. Într-o zi însă mama s-a îmbolnăvit și, cum era într-o stare gravă și chiar și medicul se arăta îngrijorat, am chemat-o la telefon. Bineînțeles, s-a grăbit să vină imediat. În momentul acela avea un angajament foarte bun la un cabaret, împreună cu Milovan. Nu putea să plece totuși așa, pe nepregătite, lăsîndu-l în pană pe patron și atunci a rugat-o pe o colegă să-i țină locul cît timp avea să lipsească. Mama se simțea însă tot mai rău așa că a fost nevoită să rămînă la Viena mai mult decît și-ar fi închipuit. Între timp colega ei, care era o fată isteață și foarte practică, i-a luat locul definitiv, nu numai

la cabaret dar și alături de Milovan care, la fel de practic, s-a gîndit că va face o mai strălucită carieră cu ea. Într-adevăr au și plecat mai apoi la Tokio, la un bar de noapte, cu un contract foarte avantajos : se lansase pe piața mondială.

— Păstrase spiritul negustoresc, făcea acum negoț artistic.

— La întoarcerea ei la Paris, n-a mai găsit nimic din ceea ce lăsase, era ca după un incendiu, marea dragoste se prefăcuse în zgură și fum. N-am înțeles cum a fost cu putință, doar pentru ea Milovan își schimbase viața, se lipise de ea ca o bucată de argilă. Era tandru, drăguț, fermecător.

— Mie mi se pare antipatic și rece.

— Pentru că îl judeci după o singură imagine. Oricine poate părea antipatic și rece într-o anumită împrejurare, într-un anumit moment. Eu am avut timp să-mi verific impresiile.

— Cred că vă înșelați totuși, din prea multă generozitate.

— Eu nu. Mai curînd cred că el s-a înșelat asupra lui însuși.

Philippe clătină din cap, sceptic.

— Asta e tot ce știu, continuă Dodichon. — Și ai făcut bine că m-ai întrebat. A fost perioada cea mai neagră din viața ei și preferă să nu și-o amintească.

— Mi-am dat seama. Și aici ?

Ținea în mînă fotografia unui tînăr cu o privire nespus de expresivă, ai cărui ochi larg deschiși, luminați de o vie inteligență, păreau să cheme spre ei întreaga lume, întreaga viață, cu toate minunile ei, s-o cunoască, să și-o apropie. Era Micul Prinț în fața universului privit de pe planeta lui cu o singură floare.

— Nu, nu-mi spuneți, lăsați-mă să ghicesc. E Alexandre, nu-i așa ? Sînteți o familie de oameni frumoși.

— Primesc complimentul în numele lor. Pentru că amîndoi sînt, nu numai frații, dar și copii mei, crescuți de mine.

Auzind zgomot la ușă, Dodichon se grăbi să strîngă fotografiile și să le vîre în poșetă. Deschise apoi albumul pe genunchi.

— Ce faceți aici ? întrebă doamna Alexandre intrînd cu tava încărcată. A, galeria strămoșilor. Mi-e teamă, Dodichon, să nu-l plictisești cu atîtea fețe distinse așteptînd

stupide să zboare păsărica din aparatul fotografului. Și-au pus oamenii tot ce aveau mai bun pe ei și s-au dus, braț la braț, să se pozeze. Nici măcar nu-i cunosc, unii sînt de pe vremea celui de al doilea imperiu. Am păstrat albumul mai mult pentru costume.

Glumea, dar avea încă un aer melancolic. În timp ce-i servea ceaiul, Philippe îi prinse mîna și o sărută apăsat. Ea îl mîngîie ușor pe cap.

— Ce-i asta ? Ai părul ud. Și nu spui nimic ! Repede, un prosop !

Se duse la baie, desprinse din cui un prosop și se apucă să-i fricționeze cu nădejde pielea capului, ca după o loțiune, la frizer, ciufulindu-l. Philippe se lăsa maltratat, cuprins de o plăcută înfiorare.

— Ai într-adevăr o coamă de leu. Un pieptene, Dodichon, să-l țesălăm ca să putem ieși cu el în arenă.

— Sîntem la toaleta copilului ! se auzi un glas în spatele lor. S-a jucat în nisip și s-a murdărit ?

Cînd voia să fie malițios, Delphin devenea brusc inteligent. Găsise cheia apartamentului în *cagibi* și intrase pe nesimțite, cărînd un geamantan : era seara sortită mutării lui în strada Lemercier. Fără să ia în seamă sarcasmul, doamna Alexandre îl trimise să-și aranjeze lucrurile în dulapul de la intrare, pe care-l golise.

— Nu vrei să mă ajuți ?

— Ești băiat mare. Învață-te să fii ordonat. Să vii pe urmă să-ți bei ceaiul.

Era aproape șase și jumătate și Philippe trebuia să plece. Dodichon îl petrecu pînă la ușă. Luîndu-și rămas bun îi apucă mîinile și i le strînse cu putere :

— Am încredere în dumneata, Philippe, îi spuse uitîndu-se în ochii lui cu privirea ei cinstită și limpede.

Tînărul o strînse în brațe și o sărută pe obraji. Îi simți căldura trupului, atingerea catifelată a feței și mirosul de curățenie pe care-l răspîndea îmbrăcămintea ei. Nu și-ar fi închipuit atunci c-o vedea pentru ultima oară.

În seara aceea doamna Alexandre își dădu seama cît de necesară îi putea fi prezența lui Delphin care, văzînd-o tristă, se purta cu ea afectuos și prevenitor. O conduseră amîndoi la gară pe Dodichon și, la întoarcere, străbătură peronul strînși unul lîngă altul, el cu brațul petrecut pe după umerii ei. Alcătuiau o pereche atît de armonioasă încît oamenii se uitau lung în urma lor.

Plecarea surorii mai mari adăoga o tristeţe în plus la multele triste ţi ale zilei. Dar cel puţin nu era singură. Intrară într-o cafenea, pustie la ora aceea şi comandară două expresuri. „Eşti invitatul meu“ spuse doamna Alexandre, oprindu-l să plătească. În local era o atmosferă paşnică şi puţin dezolantă care-i făcea bine, ca un calmant. Se uită la omul de lîngă ea cu recunoştinţă, pentru că se arăta atît de înţelegător şi-i respecta tăcerea. Cel puţin nu rămăsese singură. „Ce-o fi în capul lui ?“ se gîndi ea.

Cîteva zile Philippe nu mai dădu nici un semn de viaţă. „Să-i las în pace, îşi spunea el, să nu le tulbur mica lor fericire“. Pentru el nu putea fi decît „mică“, fiindcă rareori avusese prilejul să vadă un cuplu atît de nepotrivit, atît de hibrid. Un produs al hazardului care, mai curînd sau mai tîrziu, trebuia să se destrame. Nimic altceva nu-i unea decît senzualitatea şi constatarea că doamna Alexandre, care i se păruse atît de independentă în concepţiile ei şi prin felul cum îşi trăia viaţa, putea fi totuşi dominată de ceva, îl contraria. Luni dimineaţă, cînd era prima ei zi de vacanţă, o dată cu suspendarea spectacolelor de la Mayol, s-ar fi cuvenit să împlinească rugămintea surorii ei, dar, din păcate, se sculă mult prea tîrziu. N-avea rost să pice peste ei la masă cu buchetul de trandafiri în braţe. Fiind însă cu conştiinţa neîmpăcată, în noaptea următoare dormi agitat, se trezi de cîteva ori şi, în sfîrşit, la zece se ridică de pe salteaua de plastic — pentru că între timp se transferase din nou la vechea reşedinţă din Jean Beausire — făcu un duş şi porni spre florăria din strada Condamine, unde-i spusese Dodichon că putea cumpăra trandafiri cu jumătate de preţ decît se vindeau în altă parte. Era un magazin sărăcăcios ca aspect, fără vitrină, un fel de mic engros, de unde ieşi cu un buchet de boboci vişinii, cărora le adăogase un bucheţel de violete, din partea lui. Se opri apoi la băcănia de pe strada Lemercier, la „vecina“, pentru sticla de şampanie.

— Şampanie Trattinger, domnule, i-o recomandă cu entuziasm patroana, rostogolind sonor *r* urile, de parcă ar fi avut în guşă un pumn de pietricele, am băut de revelion, e atît de bună încît...

— Îţi vine să cazi în genunchi, completă Philippe.

— Nu-i așa ? O cunoașteți, va să zică ? O minune, într-adevăr !

— Va-ș ruga s-o țineți la frigider pînă mă întorc s-o iau.

Patroana îl privi intrigată :

— Pentru doamna Alexandre ? E iarăși ziua ei ? Parcă a fost acum, de curînd ?

— Aceea era repetiția generală. Acum e premiera.

Urcă apoi la etajul al doilea, pe treptele proaspăt lustruite și trase de chinga clopoțelului. Așteptă un timp și, cum nu se auzea nici un zgomot înăuntru, trase din nou de chingă.

— Vin, vin acum ! îi strigă doamna Alexandre de pe sală, grăbindu-se să-i deschidă.

Era îmbrăcată cu un halat peste cămașa de noapte.

— Nu m-aș fi trezit, dar au sărit pisicile din pat. Am crezut că-i factorul. Dar ce-i cu florile astea ? Nu cumva ai venit în petit ?

Philippe îi spuse „la mulți ani" din partea surorii mai mari.

— Dacă ar ști Dodichon ce fericită inspirație a avut ! În primul rînd pentru că mi te-a adus aici. Atîtea flori ! O, Doamne, ce bogată sînt ! Și violetele ? Din partea cavalerului Bayard, protectorul doamnelor solitare ?

Aspiră adînc parfumul modestului buchețel :

— Simt că trăiesc din nou. Urmează sticla de șampanie, nu-i așa ? Taittinger ?

Apoi amîndoi într-un glas :

— O să cădem în genunchi.

Intrară în dormitor : patul era răvășit, dar lipsea cea de-a doua pernă.

— Sînteți singură ? Și Delphin ? A plecat așa de dimineață ?

— A plecat definitiv, răspunse doamna Alexandre fără să-l privească. Apoi pe un ton apăsat și dur : L-am dat afară.

Philippe se așeză pe un scaun, uluit :

— Cum se poate ?

— Foarte bine. N-avea grijă că și-a găsit imediat adăpost. Mi-a lăsat a datorie de o mie de franci pentru telefon : a avut nu știu cîte convorbiri cu străinătatea. I-a intrat în cap să devină vedetă de cinema și l-a tot sunat pe Fellini, ba acasă, ba la studio, la Napoli, la Milano, la

Veneția, în toată Italia, fără să poată lua legătura cu el. Auzi, Fellini, nici mai mult nici mai puțin ! Un inconștient ! O mie de franci ! Numai asta-mi lipsea, în situația în care sînt. Îți închipui însă că nu l-aș fi gonit numai pentru atît. Ar fi fost, oricum, o meschinărie. Mai e încă ceva mult mai grav. A plîns puțin, pe urmă s-a înseninat, și-a făcut bagajele și, la plecare, mi-a spus „*bonsoir*“, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Cred că știa precis unde se duce. Treaba lui. Gata, nu mai vreau să vorbesc despre asta.

Philippe își aminti că-l zărise într-o zi pe *rue des Dames* și că Delphin se ascunsese de el, intrînd într-un hotel, dar se mulțumi să tacă. Știa că de acum încolo va fi un subiect interzis și că nu va ajunge niciodată să afle acel lucru grav care provocase ruptura. Dar de ce simțea o asemenea ușurare, de ce camera i se păru dintr-o dată mai albă, mai luminoasă ?

Pianista de la etajul doi începu să cînte cu frenezie, ciocănind energic claviatura.

— Campanella în ediție revăzută și corijată, zîmbi doamna Alexandre. — Toacă mereu clapele, de parcă ar toca varză, ceapă ori pătrunjel. Cred c-ar putea fi excelentă gospodină. Dodichon spunea că este imposibil ca un singur om să maltrateze pianul cu atîta obstinație, ore în șir. Că trebuie să fie mai mulți, un fel de echipă. Dar apropo de pătrunjel, n-ai vrea să-mi faci un mic serviciu, pentru că tot ai ieșit după tîrguieli în dimineața asta ?

— La ordinele dumneavoastră, doamnă.

— Pisicile scîncesc de foame. Fii drăguț și cumpără-le rația alimentară : un *steak* — ai grijă să spui că-i pentru mine — și două cresoane. Nu salată ordinară, ci cresoane, fiindcă le deosebesc după miros : au un năsuc foarte fin. Stai să-ți dau bani. Nu, nu accept. Mustăcioasele mele sînt niște cucoane, nu femei ușoare, pe care le plătești cu o masă la restaurant.

Philippe coborî cu coșulețul doamnei Alexandre în mînă. Se duse mai întîi să ia cresonul pe care-l alese cu toată atenția cuvenită, cît mai proaspăt și mai înfoiat, apoi intră la măcelăria lin colț.

— Un *steak*, ceru el.

„Frumosul Francis“, cu părul strălucitor de unsoare, se pregăti să taie carnea.

Pentru pisicile doamnei Alexandre, adăogă Philippe.

Tînărul vînzător ridică ochii, intrigat şi se înroşi. Cîntări bucata de muşchi, o trecu prin maşina electrică de tocat, o împachetă cu deferenţă, stătu o clipă pe gînduri, apoi o despachetă şi puse alături un mănunchi de pătrunjel.

— Sînt copleşită ! exclamă doamna Alexandre descoperind pătrunjelul. Frumosul Francis mă omagiază în numele breslei măcelarilor.

Aşa începură cele şaisprezece zile de vacanţă petrecute împreună, într-o deplină uitare şi într-o necurmată înlănţuire de bucurii plăsmuite din te miri ce, din orice împrejurare şi din orice hazard neprevăzut, aşa cum fantezia unor oameni săraci, dar cu o bogată imaginaţie le poate născoci, şaisprezece zile de libertate şi de zburdălnicii, de care Philippe avea să-şi amintească mai tîrziu cu o secretă nostalgie. Se întorseseră amîndoi la vîrsta explorărilor şi miracolelor copilăriei : era *la vie en rose* cîntată de Edith Piaf şi Parisul le dezvăluia tainica lui faţă rezervată făpturilor animate de sentimente tandre şi gingaşe. Se plimbau mînă în mînă prin locuri văzute adesea, dar numai în grabă, cu ochiul trecătorului preocupat ori cu gîndurile împrăştiate. Mînă-n mînă au străbătut grădina Tuileries, au privit statuile bătute de ploaie şi profanate de păsările cerului, au cumpărat o pungă cu grăunţe de la chioşc şi au ospătat porumbeii languroşi şi stupizi, năpăditi de invazia gîlcevitoare a vrăbiilor, au băut o sticlă de coca-cola aşezaţi la masa de sub umbrar, s-au oprit pe urmă să privească un portretist ambulant care, pentru cîţiva franci, decupa din hîrtie neagră, mînuind foarfecile cu o uimitoare iscusinţă, profilurile celor ce le pozau, au mîngîiat capetele măgăruşilor decorativi, aduşi acolo pentru amuzamentul copiilor, s-au strecurat printre tei şi castanii plantaţi într-o perfectă geometrie, cîte cinci, cîte cinci, au lîncezit apoi vreme îndelungată, la soare, pe terasa Folianţilor, cotemplînd agitaţia micilor navigatori platonici care lansau vaporaşe şi corăbii cu pînze de-o palmă pe apa limpede a vastului bazin din mijloc, au coborît apoi în subsolul pavilionului Orangerie să admire *Nuferii* lui Monet, pictaţi într-o amplă panoramă la diferite ore din zi şi în diferite condiţii meteorologice. Au colindat parcul Monceau, cu savanta lui ornamentaţie flo-

rală și cu vegetația lui aparent sălbatică, au zăbovit în fața *naumahiei*, o piscină de nimica toată, înconjurată de o dublă colonadă în semicerc, urmărind plutirea imaterială a lebedelor, înfiorați de țipetele lor stridente și disperate. „Da, da, drăguțelor, da, da, încerca doamna Alexandre să le liniștească, așa e cum ziceți dumneavoastră, nimeni nu vă contrazice.". Philippe fusese vreodată în *Bois de Boulogne* ? „Cînd" întrebă Philippe. „Cum cînd ?" „Cînd am avut timp ? A trebuit să-mi cîștig pîinea." „A, da, în schimb alteța sa a vizitat Antilele și s-a scăldat în marea Caraibilor". Trecură peste vechile fortificații rămase doar sub forma unui val de pămînt, apoi printre cele două lacuri cu nivele diferite : în cel superior, o legiune de crăpcani se băteau în jurul fărîmelor de pîine aruncate de vizitatori, împrăștiind scînteietoare focuri de artificii pe fața apei. Coborîră apoi pe o potecuță cotită, între stînci artificiale, spre lacul inferior, cu adîncuri mohorîte, sinistre. Doamna Alexandre își lipi o clipă capul de umărul însoțitorului său. „Ce bine că exiști" murmură ea. Philippe tăcu emoționat și-și așeză palma lui mare, bărbătească, peste mîna ei delicată : nimeni nu-i spusese asemenea cuvinte pînă acum. Terenul începea să fie noroios, așa că făcură calea întoarsă. „Către marea cascadă" indica o tăbliță. „Către Pré Catelan" o a doua. „Asta-mi amintește de *Rondul de noapte* al lui Modiano — zise doamna Alexandre — alege tu unde mergem" „Marea cascadă" hotărî Philippe. O apucară pe aleea Hipodromului, care părea mai zvîntată, dar cu desăvîrșire pustie, deși mereu lunecau pe lîngă ei, încoace și încolo, mașini elegante, într-un zbor șuierător. Fiind duminică, multă lume ieșise să-și scoată cîinii la plimbare și, printre copaci, se zăreau risipiți rentieri solitari, îmbrăcați ca niște *dandies* sportivi de altădată, perechi de bătrîni, tot rentieri sau numai pensionari, ori tineri cu haine de piele, cizme și cămăși colorate, însoțiți — deși mai curînd ei erau însoțitorii — de animale de rasă, pointeri, normanzi, dogi, grifoni și, mai rar, baseți, o adevărată expoziție canină. „E o pădure tînără" constată, decepționat, Philippe. „S-au succedat multe generații de copaci, de pe vremea cînd era un codru des și pînă ce a devenit pădure mondenă." „Aștept mereu să apară, spuse el, amazoana pe un cal roib, din *Ciuma* lui Camus". „Ești într-o dispoziție sinistră, dra-

gul meu, răspunse doamna Alexandre. Eu aștept s-o întîlnesc pe contesa de Guermantes cu o umbreluță de mătase și o pălărie cu pene". În locul ei văzură ieșind dintr-un tufiș o tînără fată în pantaloni și jachetă care se opri la marginea drumului, pe un dîmb, privindu-i fără prea multă curiozitate. „E dezamăgită, remarcă doamna Alexandre, credea c-ar putea fi vreun client". „N-ai zice că e o profesionistă și nici nu mi-aș fi închipuit că la ora asta umbla pe aici prostituatele. Știam doar că noaptea este un trafic intens." „Lucrează și ele cît pot și cînd pot. Banul se cîștigă greu, mai ales cînd este o asemenea concurență." La capătul aleii li se deschise în față o largă și însorită perspectivă spre hipodromul Longchamp. „Către buveta marii cascade" indica o săgeată. „O buvetă ! se bucură doamna Alexandre. Ce bine mi-ar prinde acum un pahar cu bere ! Cît o mai fi pînă acolo ?" O luară la dreapta, pe firul șoselii și, după o sută de metri, dădură de un parking la capătul căruia se vedeau niște stînci. Dar unde era cascada ? Printre pietrele acoperite de mușchi se prelingeau niște stropi răzleți, rostogolindu-se într-o băltoacă ceva mai mare ca un lighean. „Nu se poate ! Din moment ce există o mare cascadă trebuie să fie și una mică. Și dacă există una mică, trebuie să fie una și mai mică. Asta probabil este cea mai mică dintre toate." „Vom vedea. Dacă găsim buveta marii cascade, înseamnă că nu mai poate încăpea nici un dubiu" chibzui Philippe. Urcară un mic drum în pantă și descoperiră într-adevăr un restaurant pe mîna dreaptă, iar, pe stînga, un lac întins și limpede, brăzdat de valuri, pe malul căruia un grup de tineri însoțitori de căței — băieți și fete — ședea la șuetă, o veselă și gălăgioasă șuetă. Se odihniră pe o bancă, pînă ce Philippe fumă o țigară. „Și acum la buvetă. Eu vă invit." Dar, vai, buveta era în realitate un local de lux, cu candelabre aprinse și un numeros personal de serviciu, deși deocamdată nu avea clienți. „Nu-i de noi", spuse doamna Alexandre. „Dar eu v-am invitat" protestă el. „Ei și ? M-ai invitat la o bere pe care o s-o bem la o cafenea din Passy, sînt cîteva în șir în dreptul stației de metro *La Muette*". „A, de mult voiam să vă întreb : de unde vine numele ăsta ? Presupun că ar putea fi un personaj pitoresc ca nebuna din Chaillot." „Întîmplător știu și pot să-ți răspund, pentru că și pe mine m-a nedumerit : e un cuvînt deformat, vine de la *meute* (haită de cîini) fiindcă, probabil, pe

aici aveau loc odinioară vînători organizate. Iar, ca să ajungem acolo, vom trece pe lîngă o grădină publică, de asemenea cu un nume ciudat : *Ranelagh*. E vorba de un bal popular în aer liber înființat — o, Doamne, acum două sute de ani — după modelul balului londonez al lordului Ranelagh.“ „Sînt ceva mai deștept decît acum două minute. *Merçi, my lady*“.

Se întorceau tot pe aleea Hipodromului, la fel de pustie ca și la venire. „Știi — spuse la un moment dat doamna Alexandre — Dodichon se pregătește să plece în Statele-Unite, la New-York, invitată de un prieten din tinerețe : cred că a fost cîndva între ei o mică idilă. Cunoscînd-o pe Dodichon, sînt convinsă că n-a putut fi nimic mai mult. E un om de vîrsta ei, poate mai mare cu doi, trei, ani, care duce o existentă de emigrant, adică solitară. Erau în corespondență de multă vreme, mai precis de vreo trei decenii. Și iată că, apăsat de singurătate, îi propune acum să vină să stea cu el o lună de zile, ba chiar, dacă socotește că e posibil și nu e prea tîrziu, să rămînă toată viața lîngă el. Cînd mi-a destăinuit marele ei secret — care în curînd nu va mai fi chiar așa secret, pentru că s-a hotărît să plece peste zece zile — părea o fată de șaptesprezece ani, o bătrînă fată tînără.“ „Mă bucur pentru Dodichon. N-a fost căsătorită niciodată, nu-i așa ?“ — „Ba da, a fost, cu un italian, un bărbat foarte chipeș și pe care-l iubea. Asta, cînd eram eu copil. O căsătorie care n-a durat decît doi ani de zile. Pe urmă chipeșul italian și-a amintit că mai avea o soție, pe care o lăsase în țară și care intenționa să-i intenteze proces de bigamie. Ca să-și salveze onoarea așadar omul s-a întors la prima nevastă, dar pe furiș și pe tăcute. Într-o bună zi a dispărut fără urmă. Și Dodichon n-a plîns, nu s-a jeluit nimănui, n-a protestat. Nimeni n-a știut prin ce a trecut ea atunci. Vorbește întotdeauna frumos despre fostul ei bărbat : s-au înțeles perfect și a trăit bine cu el. Și poate că așa și este. O fericire iluzorie, mincinoasă, dar pentru ea a fost o realitate și așa a rămas, o realitate care face parte din existența ei. Poți oare schimba o amintire, înlocuind-o cu altceva ? Poți s-o ștergi din memorie ca pe un cîntec imprimat pe o bandă de magnetofon ? Dar observ ceva : văd că lui Dodichon îi spui pe nume, ca unui prieten apropiat. De ce cu mine continui să fii ceremonios ?“ „Îmi dați voie, pardon, îmi dai voie, *my lady Godiva* ?“ „S-a terminat cu lady Godiva : acum poartă o

fustă cu zece rînduri de volane şi pantalonaşi cu dantele şi dansează la *Belle Epoque* cu Lous şi cu tîmpitul de Morillon.“ Se opriră la cafeneaua de lîngă staţia *La Muette* şi băură însetaţi un pahar cu bere, stînd în picioare la tejghea. „Încă un rînd, propuse doamna Alexandre — asta însă este invitaţia mea.“ Un uriaş cîine Saint-Bernard cu o privire dezolată circula paşnic printre consumatori, adulmecînd pe jos vreun rest de mîncare. „Îl ştiu mai de mult, spuse Philippe — în timpul zilei e blînd şi indiferent, aşa cum îl vezi, oricine poate să pună mîna pe el. Seara însă, la ora unsprezece, cînd se închide localul, se schimbă deodată, se aşează lîngă uşă şi cum mişcă cineva clanţa, încercînd s-o deschidă, se ridică în picioare şi începe să latre mînios.“ „E replica lui Samsonnet în regnul cîinesc, dar nu cred că e lunatic ca el.“ În apropiere, la o masă, se încinsese o discuţie aprinsă între doi soţi, trecuţi de mult de prima tinereţe, o scenă de gelozie conjugală în văzul şi mai ales în auzul tuturor, pentru că amîndoi vorbeau în gura mare, ca şi cum ar fi fost în faţa unei instanţe, unul formulînd capetele de acuzare, celălalt pledînd. cu mici clenciuri avocăţeşti, cauza pîrîtului. Obiectul disputei era o întîrziere de aproape o oră, pe care soţul cu un aer de don-juan spilcuit şi fanat, n-o putea justifica. „Te-am adus la restaurant ? Te-am adus — perora el, sculîndu-se de pe scaun ca să capete mai multă autoritate şi să fie mai persuasiv. Sîntem împreună ? Sîntem. Am venit aici să petrecem ? Lasă fleacurile astea şi să petrecem. Ce-a fost, a trecut, să trăim în prezent.“ Nimeni nu le dădea însă nici o atenţie — din decenţă, din blazare sau din lipsă de curiozitate ? — iar ei îşi continuau răfuiala fără să se sinchisească de cineva. Ca şi cum ar fi vrut să pună în practică înţeleptele precepte ale soţului suspectat, la o altă masă, o femeie între două vîrste dezghioca de zor nişte scoici, înfulecînd conţinutul gelatinos cu un apetit molipsitor. „Priveşte-o, spuse doamna Alexandre, poţi să ghiceşti cu ce se ocupă ?“ „Pensionară.“ „Ar putea fi, dar n-a atins încă limita de vîrstă. Şi apoi mănîncă stridii.“ „Şefă de raion la un mare magazin.“ „S-ar putea, dacă mantoul pe care l-a lăsat pe spătarul scaunului n-ar fi o blană.“ „Atunci ?“ „Cred că are micul ei comerţ rentabil, parfumerie sau lenjerie femeiască, undeva în Passy, dar felul cum stă aplecată asupra scoicilor şi perspicacitatea cu care le studiază mă fac să mă gîn-

desc la o ghicitoare în cărți." „A, cum de nu mi-am dat seama : știam că ești mare amatoare de scoici. Nu vrei să rămînem aici să mîncăm ?" „A, nu, dragul meu, tocmai azi cînd vroiam să-mi pun în valoare talentele mele culinare ? Mergem acasă ? am pregătit o minune de salată de crevete cu ciuperci și maioneză. Abia aștept să mă lauzi."

După masă, doamna Alexandre aprinse focul în odaia ei și se așeză pe pat, cu o pernă la spate, să-și odihnească picioarele după o atît de îndelungată plimbare.

— Mîine avem primul spectacol la *Belle Epoque*. Întinde-te și tu, așa, în curmeziș, ca să-ți pot vedea fața. Acum putem sta de vorbă.

— Cum au mers repetițiile ?

— Ca pe roate. Doar cancanez de o viață întreagă. Fac parte din ansamblu, soliști sînt doar Lous și Morillon. Trebuie să mă consider fericită că mi s-a oferit atît de repede un angajament. Pentru viitor sper să găsesc un impresar. Voi reîncepe să colind orașele de provincie, Metz, Grenoble, Bourges, Liège, Nancy. Am fost cîndva și la Brest, dar m-au expediat după primele trei zile, fiindcă nu beam la bar cu clienții. Arta mea nu mai făcea două parale dacă nu eram un pic și demimondenă. La Grenoble, în schimb, am rămas două luni în șir, am avut succes, totuși l-am părăsit fără regret : cam bolovănos, cu pietroaie superbe în toate colțurile, albe de zăpadă și roz seara, dar autohtonul cam troglodit. A fost un oraș de exil. Tot așa și Bourges : *by day* era superb, *by night* complet tîmpit. Am avut-o însă cu mine pe Caramel, adorabilă, frumoasă. M-am plimbat cu ea prin pădure și era cît pe aci s-o pierd în desiș : făcea una cu frunzele și umbra. Lăsasem acasă pisicile, cu Milovan (era prima oară că ne despărțeam, nu mai lucram împreună) și se împăcau foarte bine cu el, numai Caramouche nu-l lăsa să se apropie, stătea ascunsă sub pat și, timp de cîteva zile, n-a vrut să mănînce nimic. Pînă la urmă a trebuit să se urce cu ea în tren și să mi-o aducă la Bourges. Altminteri s-ar fi lăsat să moară de foame. Dar asta se întîmpla demult.

— Cît de demult ?

— Tot ce-i legat de Milovan a fost demult. O fericire fără umbră, fără nici un nor și apoi, deodată, neantul. Și ce amară despărțire, cît de dur mi-a vorbit ! Am simțit că mă scufund. Cineva însă mi-a întins atunci mîna — o fe-

meie — și m-a ajutat să mă ridic. Ai s-o cunoști, trebuie să vină pentru cîteva zile, la Paris, între două turnee.

— E dansatoare ?

Doamna Alexandre stătu o clipă la îndoială pînă să răspundă :

— Oarecum. Face *strip-tease*. Numai pentru bani, nu are nici un fel de ambiții artistice. „Am să continui așa cît am să pot — spune ea — pe urmă, cu ce o să reușesc să adun pînă atunci, mă retrag la mine, acasă — e italiancă — și mă fac femeie cumsecade, o bătrînă cumsecade.

— Și Milovan ?

— Ce-i cu Milovan ?

— L-ai mai văzut după aceea ? întrebă Philippe deși sora mai mare îl prevenise că era un subiect dificil, de care nu trebuia să se atingă.

— Da, după un an și jumătate. A fost marele eveniment, meteorul. Două ore în brațele lui, după un an și jumătate de abandon. Trăiam în întuneric, ca într-o pivniță, și deodată s-a deschis o ușă, s-a făcut lumină și el ședea în prag. Două ore ireale. Aș fi vrut atunci să dispar, să mă topesc în euforia aceea. Pe urmă a plecat. A plecat pentru încă un an. Și iar a revenit. De astă dată la un spectacol în matineu, la Mayol. L-am găsit așteptîndu-mă în cabină, în antract. Am stat de vorbă zece minute. Asta a fost tot.

— I-am descoperit numele în Pariscop, dacă este vorba de același Milovan. A montat un spectacol erotic, o revistă în genul lui *Hair*.

— Știu. Cred că a învestit ceva bani din suma pe care a realizat-o în barurile din Tokyo sau mai știu eu de unde. A rămas în locul domnului Lefebvre. În curînd o să fumeze și el trabuc și o să-și ia o nevastă care să bea Grand-Marnier. Numai că nu fumează : e un om cumpătat.

— E totuși creația ta. Dacă nu te-ar fi întîlnit, n-ar fi ajuns ceea ce este acum.

— Iar dacă ar fi preluat afacerile lui taică-său, ar fi mîncat toată ziua biftecuri și ar fi fost acum un negustor burtos.

— Și ceilalți ?

— Ceilalți — care ?

— Colegii de la Mayol, ce-au devenit ?

— N-am idee. S-au risipit în cele patru vînturi, probabil. De Domino îmi pare rău. Nu e un cap sec. Ce-o să se aleagă de el? S-a rătăcit într-o meserie pentru care nu era făcut. Pe lîngă multele lui ghinioane i s-a mai întîmplat zilele astea — *post-festum*, ca să zic așa — un lucru destul de neplăcut. Acum vreo două luni, o revistă erotică a cerut voie direcției Mayolului să facă niște fotografii cu anumite scene din spectacol. Și direcția a fost de acord, pentru reclamă. Ne-au convocat într-o dimineață, fără să știm pentru ce, ne-am costumat, adică ne-am dezbrăcat și ne-am dus pe scenă. Cînd au văzut aparatele de fotografiat și blitzurile în sală toți actorii au protestat, fetele fără prea multă convingere, băieții însă vehement, motivînd că asta nu intra în obligațiile lor contractuale. Regizorul de culise a pledat, explicîndu-le că e în interesul lor, că, fără reclamă, spectacolul nu poate ține afișul și așa mai departe, pînă ce i-a înduplecat. „Bine, s-au învoit ei, dar fără prea multă lumină, ca să nu se distingă figurile.“ Și am început să jucăm, adică să dansăm, scena cu Isus și Sulamita. În momentul culminant însă s-au aprins toate luminile și fotografii au intrat în acțiune. Băieții au refuzat să mai continue și lucrurile s-au oprit aici. Credeam că pînă la urmă a rămas baltă totul și aproape că și uitasem incidentul. Cu cîteva zile însă înainte de suspendarea spectacolului a apărut ultimul număr din revistă, cu Domino în prim plan, în toată splendoarea lui anatomică. Îți închipui ce surpriză pentru bietul băiat ! Dar cel puțin cei care veniseră să ne pozeze erau profesioniști, trăiau din meseria asta, pentru că altceva nu știau să facă. Mai răi sînt însă fotografii amatori care vînează subiecte „artistice“, fiindcă, mă rog, au ochi de esteți și în loc să picteze cu paleta, pictează cu aparatul de luat instantanee. Este unul, bunăoară, un arhitect, care tot timpul se învîrte prin culisele teatrelor, ca doctorul Trublet al lui Anatole France care le vorbea despre Platon cabinierelor. Arhitectul meu însă frecventează de preferință culisele anumitor teatre. Eu am scăpat de mult de insistențele lui : l-am pus la punct cît se poate de politicos. În ultima vreme însă venea mereu pe la Mayol și mă tot pisa să vorbesc cu fetele să-i dea voie să le fotografieze. Avea în special o slăbiciune pentru Christine. Am vorbit într-adevăr cu fetele, dar ca să le dăscălesc : „Să nu acceptați decît dacă vă plătește. Pictorii își plătesc modelele. Dumnealui vrea să facă artă pe gra-

fis ?" Christine însă i-a spus categoric că n-o interesează treaba asta și de atunci nu l-am mai văzut dînd tîrcoale prin culise.

Cum ședea culcat într-o rînă de-a curmezișul patului, cu capul în palmă Philippe simți că-i amorțise brațul în care se sprijinea. Se ridică puțin și făcu o mișcare de destindere.

— Stai prost. Vrei să-ți dau o pernă ?

— Nu, nu, mi-e bine așa, răspunse tînărul culcîndu-și obrazul peste picioarele ei.

— E o pernă cam tare.

— În paradis, Adam dormea pe o piatră și i se părea țesută din fire de păianjen.

— Bravo ! E foarte bun ca titlu pentru un cîntec „În paradis, Adam dormea pe o piatră". Îmi dai voie să-l pun pe note ? Să știi că vei fi în bună companie : textierii mei se numesc Apollinaire și Prévert. Și, bineînțeles, Madame Arthur. Croșetez cîntece așa cum altele croșetează pulovere. M-a cam sîcîit muza în ultima săptămînă și am compus niște splendori. Din păcate, n-am nici un succes printre profesioniști, cred că va trebui să le cînt prin curți. Autorii și compozitorii strîmbă din nas. Ce să le faci : beoțieni !

— Adică ?

— N-au spirit atic.

— Adică ?

— Adică, adică... De nu mă înșel, cultura dumneavoastră clasică e cam neglijată, domnul meu, sau memoria e deficitară. Ia Brodynamine — e bun pentru astenie mintală.

— A, știu acum : sarea atică !

— Ba să mă ierți, te rog, n-am nevoie de sare nici chiar de cea atică, am eu suficientă.

Pisicile își făcuseră culcuș pe pat, lîngă ei. Salomé privea distinsă și disprețuitoare în gol. Samsonnet era impunător și enigmatic ca statuia pisicii egiptene de la Luvru. Dar ce se întîmpla cu Caramouche ? Ea care pînă atunci îl scuipa de cîte ori se întîlneau față-n față, („așa cum scuipă tot restul universului" adăuga doamna Alexandre) acum devenise umilă și mieroasă și se lingușea pe lîngă el, mieunînd languros și frecîndu-și botișorul de picioarele lui. Motanul rămînea cu desăvîrșire insensibil la avansurile ei, încremenit într-o totală nepăsare. Din două motive : întîi

pentru că era surd și miop și apoi pentru că încetase să mai fie motan.

— Caramel se află sub influența malefică a unor conjuncții astrale : Venus, probabil, se află în casa lui Marte — spuse doamna Alexandre — ce tristă poate fi dragostea, chiar și pentru o pisică ! Viața animalelor este instructivă. Te gîndești întrucît ne deosebim de ele. Fluturașul meu brazilian e în plină criză erotică. Privește-o : are glasul, privirea, alintările unei femei care se topește de dragoste în fața lui Alain Delon ori a lui Robert Redford. Un Alain Delon surd și cu urechea ciuntită. Avantajul pisicilor față de noi este că nu fac literatură și nu citesc romane.

— Există totuși dragoste — îndrăzni s-o contrazică Philippe. Nu este un simplu cuvînt. Există, dar numai pentru oamenii care au depășit condiția animalelor. Dovadă : Héloïse și Abailard.

— Nu puteai să alegi un exemplu mai prost : Abailard era în situația nesimțitorului Samsonnet iar Héloïse a preferat să se ducă la mănăstire decît să rămînă în continuare cu el : ce putea să facă, sărmana, cu un amant castrat ?

— Pisica asta devine insuportabilă, spuse Philippe, ridicîndu-se de la locul lui și așezîndu-se pe marginea patului. Avea un sentiment de jenă și de iritare, senzația unui lucru neplăcut și obscur.

— Mi-e milă de imbecilitatea ei, dar n-am nici o putere. Nu-i da atenție. Trebuie să așteptăm pînă trece echinocțiul.

În momentul acela sună telefonul. Doamna Alexandre se ridică să răspundă :

— Vine *le Macaque*, îl înștiință ea, punînd receptorul în furcă. M-a întrebat dacă poate să-mi facă o vizită. S-a întors de curînd dintr-un turneu și mi-a adus un mic colier care cred că s-ar potrivi mai bine pe o trompă de elefant. Poate am să-l port ca jartieră. Și *honny soit qui mal y pense*.

Jorge Lago, căruia în teatru i se spunea Georges, numele lui spaniol fiind imposibil de pronunțat, era, în primul rînd și mai presus de orice, o persoană volubilă, cu un debit copleșitor, deși învățase franceza după ureche, cu o totală desconsiderare a regulilor gramaticale, ceea ce nu-l împiedica s-o vorbească totuși, cu însuflețire, cu aprindere, cu brio, să discute cu pasiune și, mai ales, să se certe, ca și cum temperamentul lui tumultuos, tropical, căuta

să se revanşeze, printr-o nestăvilită erupţie de cuvinte, pentru faptul că practica o artă prin excelenţă mută. Altminteri, băiat simpatic, bine făcut, cu nişte ochi negri înguşti şi scăpărători, cu buze cărnoase, cea superioară mai groasă decît cealaltă, cu un nas uşor arcuit şi nări răsfrînte şi cu o dantură sănătoasă, neverosimil de albă, ca o explozie de imaculate perle. Era îmbrăcat cu o somptuoasă blană de lup ce-l acoperea pînă aproape de călcîie.

— Dar asta nu mai e o haină de blană, ci o şubă — se minună doamna Alexandre — ce s-a întîmplat ? Ai cumpărat alta ?

— Nu, am lungit-o pe cea veche.

— Semeni acum leit cu Alexandru al III-lea al tuturor Ruşilor.

Le Macaque însă nu avea prea multe cunoştinţe de istorie :

— A, da ? Cel care a făcut podul de peste Sena ?

— Exact : a pus mîna şi a lucrat la zidărie, confirmă fosta lui parteneră.

Apoi, adresîndu-i-se lui Philippe :

— Georges are un dar pe care nu-l posedă mulţi actori : ştie să poarte pe scenă un costum. Îmi pare rău că n-ai văzut *Zizi je t'aime*. Roland Petit montase un întreg tablou pentru el : un sultan care se trezeşte din somn şi aşteaptă să fie îmbrăcat de sclave. Nu pot să uit măreţia şi eleganţa cu care întindea braţele spre a fi împodobite cu bijuterii. Am rămas cu gura căscată, era într-adevăr fascinant. A fost dealtfel singurul dansator din vechea formaţie de la Casino de Paris pe care l-a păstrat pentru noua revistă : a avut fler.

— Am dansat şapte ani la Casino de Paris alături de Zizi Jeanmaire şi de Lisette Malidor, adăugă Lago care ascultase cu modestie, dar fără să protesteze, laudele prietenei.

— Şi acum ? întrebă Philippe.

— Acum e şi el pasăre călătoare ca toţi cei din lumea noastră, răspunse doamna Alexandre.

— Am turnat şi un film şi s-ar putea să mai turnez unul, mi-am luat şi maşină, mi-am adus părinţii în Spania unde le-am cumpărat o căsuţă, continuă *le Macaque* dornic să spună dintr-o suflare totul despre el.

— Are o familie grea și muncește din răsputeri s-o întrețină — explică dansatoarea — el s-a mulțumit cu puțin : șuba și mașina sînt averea lui personală.

— Ați jucat într-un film ? — se interesă Philippe — cum se numește : e pe piață ?

— Încă nu. Abia l-am terminat. E un film mai deosebit, cu foarte puțin text, mai mult imagine, ca un film moale.

— Moale ? se miră Philippe.

— Vrea să spună un film mut — îl lămuri doamna Alexandre — între *mou* și *muet* nu e mare deosebire. În orice caz este în progres față de felul cum vorbea mai înainte cînd neglija cu totul acordurile gramaticale. Georges este un prieten fidel și conștiincios, îl recomandă ea în continuare — într-o vreme mă chema seară de seară la telefon, după ce mă întorceam de la spectacol, ca să-mi dea raportul și Doamne ferește dacă nu-l ascultam pînă la capăt.

Clopoțelul de la ușă clincheti scurt.

— Trebuie să fie Lous.

Înaltă și, pe cît se părea, vînjoasă, cu cizmele ei de piele cu carîmb moale și înalt, tînăra olandeză semăna mai curînd cu un mușchetar ori un dragon decît cu o balerină. Niște ochelari groși, fumurii, îi acopereau ca o mască fața ce se bănuia a fi drăguță. Îl cunoștea pe Lago de la Casino de Paris din al cărui ansamblu făcuse și ea parte cîndva.

— Georges pleca totdeauna ultimul din teatru, spre disperarea cabinierelor. Erau obligate să aștepte pînă se spăla din cap pînă-n picioare. Un ceas întreg stătea sub duș, povesti ea.

— Cred că lua cîte un rînd de piele de pe el — adăogă doamna Alexandre — e un maniac al curățeniei. Și bietele femei nu puteau să spună nimic fiindcă imediat începea să măcăie. E un băiat bun și drăguț, o inimă de aur și totuși reușise să se certe aproape cu toată lumea.

Se auzi din nou clopoțelul.

— Trebuie să fie Morillon, îi anunță cu detașare Lous. Zicea că s-ar putea să treacă și el pe aici.

— Parcă ar fi legați unul de altul, murmură gazda ca să audă numai Philippe.

Noul venit, despre care doamna Alexandre spunea că „e mai ectoplasmă ca oricînd", avea în permanență un surîs pe buze, un surîs afabil și stupid. Altminteri nu scotea un cuvînt, poate din prudență sau dintr-un irevocabil vid

interior. Se așează pe un scaun și rămase acolo să privească și să asculte, fără să dea vreun semn că ar înțelege ce se vorbea. Zîmbea întruna, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul, politicos și absent.

— Eu mă duc să pregătesc ceaiul, spuse amfitrioana — Lous, explică-i lui Philippe cum se poartă lentilele de contact, n-a auzit încă de așa ceva.

Probabil era calul ei de bătaie, pentru că dansatoarea, voioasă și îndatoritoare, se grăbi să scoată din poșetă o cutiuță elegantă pe care o deschise cu precauție : pe căptușala de mătase albă se odihneau două scoici mici de sticlă transparentă. Întinse cutia spre ei, să le vadă. Philippe întoarse privirea, înfiorat : gestul avea ceva impudic și sinistru în același timp. Își amintea de un bătrîn care, într-o zi, își scuipase proteza dentară în palmă și i-o arătase, mîndru, solicitîndu-i admirația.

— Le prinzi ușor între două degete, deschizi ochii mari și le introduci sub pleoape, urmă Lous făcînd o demonstrație.

Era cu desăvîrșire lipsită de grație, de feminitate. Athos, Porthos ori Aramis, deghizați în lady Winter.

— Dar ce are pisica asta ? — întrebă ea, remarcînd într-un tîrziu tînguielile amoroase ale sărmanei Caramel — gîngurește ca un porumbel.

— Își încearcă glasul — o lămuri doamna Alexandre, care tocmai intra pe ușă cu serviciul de ceai. Vreau s-o fac cîntăreață folk.

Cu gîtul ei lung și alb, cu trupul plăsmuit din dulci arcuiri, plutea ca o lebădă prin apa sur-albăstrie a înserării.

După plecarea musafirilor scoase dintr-un sertar o fotografie :

— O recunoști ?

Răsturnată în brațele unui Romeo de muzic-hall, o superbă Julietă își desfășura în arabesc picioarele lungi de țînțar balerin.

— Nu cumva e Lous ? De necrezut.

— Iluzia scenică, dragul meu. Sau a doua realitate, mai reală decît însăși realitatea.

— Și Morillon ?

— Ectoplasma ? E umbra ei. Unde-i Lous, apare ca din întîmplare și Morillon. Secretul lui Polichinelle.

Doamna Alexandre îi vorbi apoi îndelung despre Lago pe care-l îndrăgise pentru buna lui credință și nemărginita lui candoare.

— Într-o zi, nu știu care din noi a pomenit de mitul lui Oedip. *Le Macaque* știa ceva din auzite, dar nu se prea dumirea pentru ce ajunsese atît de celebru. I-am explicat cine a fost Iocasta, cine Laius și cine Antigona și ce s-a petrecut cu sfinxul. M-a ascultat atent, a rămas pe gînduri cîteva clipe, apoi mi-a mărturisit melancolic : „Vezi tu, ceea ce-mi lipsește mie este un pic de cultură".

O săptămînă mai tîrziu s-a dus să vadă *Mașina infernală* a lui Cocteau cu Jean Marais. În aceeași seară mi-a telefonat ca să-mi anunțe evenimentul : „Am fost la Oedip ! Știi, am văzut-o și pe maică-sa, pe Iocasta !"

Caramouche continua să se lingușească pe lîngă imperturbabilul Samsonnet, scoțînd un mieunat insistent și tînguitor, din fundul gușii ; suferințele ei erau fără leac ca și ale tînărului Werther.

— Nu mai pot s-o văd. Hai să ieșim !

Philippe ar fi preferat să rămînă în dormitorul alb și cald, luminat de veioza de lîngă pat, să stea așa de vorbă, ore întregi, pînă tîrziu, pînă dimineața, ca în noaptea confesiunilor, să respire atmosfera tihnită, parfumul reclu-ziunii și al singurătății în doi : nu se auzea nici un zgomot în toată casa, în toată curtea, în tot orașul, ca și cum ar fi ieșit din sfera de atracție a pămîntului și ar fi plutit împreună într-o imponderabilă cabină cosmică. Se supuse însă docil.

— Unde s-ar putea merge duminica ? Mi se pare că Grand Palais rămîne deschis pînă mai tîrziu. Este o expoziție Courbet pe care mi-am propus de mult s-o văd și n-am apucat încă. Mi-e drag Courbet, pentru că a avut îndrăzneala de a fi autentic, cînd artiștii, în genere sînt exibiționiști, nu știu ce să mai facă și cum să se dea peste cap ori să meargă în mîini, numai ca să surprindă, să uimească, să scandalizeze. Courbet n-a cerșit admirația nimănui, a pictat așa cum simțea el că trebuie să picteze. Acum cînd teatrul e înăbușit de atîtea manierisme și cînd fiecare își închipuie că a descoperit leacul miraculos menit să-l trezească din agonie, apariția unui Courbet regizor ar fi poate singura salvare. Nu crezi ?

Philippe însă nu credea nimic, se mulțumea s-o asculte. Vizitase împreună cu Danielle aproape toate muzeele pariziene și învățase de la ea să contemple un tablou, fără să-și formuleze totuși părerile. Se lăsa acum ghidat de ochii sincerității și de entuziasmul atît de spontan al noii sale călăuze. Încă din prag, cuprinzînd cu privirea acel sobor de pinze ce purtau între ele o sfătoasă convorbire, folosind culorile în locul cuvintelor, Philippe deslușì corespondențele secrete dintre opera maestrului și însoțitoarea lui : același echilibru, aceeași dragoste pentru permanențe, același temperament meditativ și aceeași discreție în a-și mărturisi sentimentele. Perfecțiunea desenului, savanta distribuire a luminii ce anunța pe impresioniști, atmosfera învăluitoare, căutarea unor armonii cromatice care să nu denatureze adevărul, îmbrăcîndu-l în acel smalț gingaș făurit de sensibilitatea artistului, făceau din Courbet un mare poet al penelului.

— Compozițiile lui se respiră, spuse doamna Alexandre. Cunosc o doamnă care pretinde că are o idiosincrazie pentru culoarea galbenă : cum vede un pic de galben într-un tablou începe să strănute. Eu în fața lui Courbet simt nevoia să trag adînc aer în piept, un aer sănătos care miroase a cîmp, a munte, a izvor. Uită-te la aceste două domnișoare care se odihnesc pe malul Senei, cu cîtă voluptate doarme cea din față, cu ochi de odaliscă și cum ține degetele ca un copil în leagăn. Și cu ce visătoare senzualitate privește peste apă cealaltă cu trăsături bestiale și o pălărie ca o foaie de lipan. Singurele ei bucurii în viață sînt să mănînce copios și să facă amor. La ce se gîndește ? Probabil că la nimic. Așteaptă să apară un barcagiu tînăr și zdravăn. Și *Doamna din Frankfurt !* ce frumos și-a aranjat în jurul ei rochia ca s-o pună în valoare și ce frumos a dispus la rîndul său artistul detaliile, ca pe un al doilea veșmînt ce învăluie cu o afectuoasă nostalgie profilul acela pur și corpul în care simți o mare plenitudine. Și cele două femei care cern grîul prin ciur : cea din fund, rezemată de sacii plini, vine din mijlocul țăranilor lui Le Nain și are dulceața melancolică a madonelor Renașterii ; dar ce mișcare suplă și viguroasă la cea care scutură ciurul cu atîta energie ! Parcă ar fi o dansatoare din trupa lui Alwin Nicholais, înseși picioarele sînt așezate în poziția a treia a baletului clasic. Ce bărbat falnic acest că-

lăior din *Întîlnirea*, îmbrăcat jumătate țărănește, cu traista-n spinare, jumătate citadin, cu un fel de trening și cu ghete de căprioară încheiate meticulos la toți nasturii : un hippy de la mijlocul secolului trecut. Tabloului i se mai spune și *Bonjour, monsieur Courbet !* Ce profil viril, ce barbă agresivă și ce delicată e mîna care ține toiagul de drum ! Și *Domnișoarele din sat*, ce admirabilă punere în pagină, o scenă de teatru în decoruri naturale.

Trecură pe lîngă *Înmormîntarea de la Ornans* pe care o cunoșteau și în care se relevau marile calități de portretist ale artistului, pe lîngă ezoterica alegorie *Atelierul pictorului* al cărui cifru politic fusese în fine descoperit datorită studioaselor cercetări ale specialiștilor, pe lîngă scenele de vînătoare cu clarobscurul lor misterios și se opriră în fața romanticului castel Chillon, a exuberanței coloristice din *Spalierul*, ce amintea de vechi tablouri flamande reîmprospătate de paleta unui Monet, apoi în fața straniei compoziții intitulate *Toaleta miresei*, o mireasă în letargie, al cărei corp stătea prăbușit, greu ca plumbul, pe scaun, lăsîndu-se inert în voia mîinilor ce-l spălau și-l dichiseau. Cearceaful pe care două femei îl întindeau pe pat sugera o prevestire sinistră iar celelalte personaje ce roboteau în preajmă păreau să împlinească un ritual solemn, dar cîtuși de puțin festiv. Tabloul se numise la început *Toaleta moartei*. Cine va fi avut ideia năstrușnică și imbecilă de a îmbrăca trupul gol de pe scaun, preschimbînd o scenă funerară într-o grotească mistificare ?

— Brr, se scutură înfiorată doamna Alexandre — hai, mai departe.

Egocentric și narcisiac, pictorul își zugrăvise, cu o vădită complezență, chipul, în repetate rînduri, cel mai reușit dintre numeroasele autoportrete fiind cunoscut sub titlul de *Omul cu pipa* : un tînăr cu capul dat puțin pe spate și aplecat spre umăr, cu ochi mari și o privire galeșă, verde, de vasilisc, strecurată printre pleoapele grele, cu un nas drept și puternic, buze fin arcuite și o coamă neagră, hirsută, de brigand. Trecînd în sălile următoare, mult mai mici, rezervate iconografiei biografice și moduluí în care opera maestrului se reflectase în presa contemporană, reîntîlră un Courbet trupeș și burtos, mai mult pătrat decît lung, cu o barbă înfurcată și parcă și mai agresivă ca în tinerețe : privirea galeșă devenise sfidă-

loare, sprîncenele burzuluite, gura se subțiase a încăpățînare iar reveria ce-i învăluia fața într-o aureolă romantică se risipise. Brigandul se preschimbase într-un burghez cincantenar, iubitor de desfătări gastronomice și cu o viață sedentară, o figură ce se preta de minune la caricaturizare. Și desenatorii satirici ai vremii nu scăpaseră nici o ocazie de a-l înfățișa în cele mai ridicole posturi. Pînă și picturile sale beneficiaseră de caustica lor inventivitate ce, distrugînd armonia formelor, le dădeau o turnură burlescă.

— Ce renghiuri poate juca vîrsta ! — comentă doamna Alexandre. Un om frumos ar trebui să moară tot frumos. Bătrîn, dar frumos.

— Atîta vîlvă în jurul unui tablou ! Atîtea bătălii, atîtea atacuri, atîtea pledoarii, un asemenea consum de hîrtie și de cerneală, pentru un metru pătrat de pînză, și cîteva tuburi de culori ! Oare oamenii n-aveau ce face pe atunci ?

— Ce vrei, dragul meu ! Atunci nu existau nici Liz Taylor, nici Sophia Loren, nici Alain Delon. Oamenii își creau idoli din ceea ce aveau la îndemînă : poeți, pictori, muzicieni. Cine se mai interesează azi de pictură, în afara colecționarilor și a unor cercuri restrînse de amatori ?

— A devenit o artă *elitară*, decretă cu competență Philippe.

— Elitară ? Nostim cuvînt ! Și foarte sugestiv. L-ai întîlnit undeva ori este o creație proprie ?

— L-am auzit, mărturisi el, modest.

Un gardian le atrase atenția că sosise ora închiderii. O porniră pe jos spre piața Clichy — Philippe cunoștea și de astă dată un drum drept — nici unul dintre ei neîndurîndu-se să-și încheie atît de repede ziua. Oraș al petrecerilor, Parisul nu oferă totuși duminica prea multe distracții. Cu puține excepții, toate teatrele sînt închise ca și majoritatea restaurantelor și cafenelelor : o zi neprielnică celibatarilor. Mergeau tăcuți, gîndindu-se fiecare într-altă parte sau, poate, la același lucru ce lua forma unei întrebări din ce în ce mai stăruitoare, a unei așteptări care, pe măsură ce se apropiau de casă, îi umplea de neliniște și, în același timp, de înfiorate, ametitoare, presentimente. Se simțeau opresați, gîtuiți de o emoție insinuantă, ce le precipita bătăile inimii.

Se opriră în faţa porţii de lemn, şovăielnici şi temători, pîndindu-se unul pe altul, fără a îndrăzni să rostească vreun cuvînt.

— Sînt obosită — spuse, în cele din urmă, doamna Alexandre cu un glas stins. Tu nu ?

— Nu — declară hotărît Philippe. Nu ! De ce aş fi ? A fost o zi de vacanţă. Ultima noastră zi de vacanţă. De mîine nu vei mai avea nici o seară liberă.

Ea îl privi surprinsă şi ezită din nou.

— Sînt obosită, repetă cu un ton şi mai scăzut, privind în jos şi-i întinse mîna. Ne vedem mîine.

Dădu apoi să deschidă poarta, dar se întoarse brusc şi, ridicîndu-se puţin pe vîrful picioarelor, îl sărută apăsat pe frunte.

— Ce bine că exişti, şopti şi se grăbi să intre în curte.

Ar fi putut să-i spună „Rămîi". De ce n-o făcuse ?

În noaptea aceea Philippe se scufundă în somn, ca într-o apă neagră, adîncă. Ceva se frînsese în el, lăsîndu-l istovit.

Se trezi după ceasul amiezii, în ziua următoare. Era mahmur, golit de orice dorinţe, deşi afară soarele strălucea cu toată puterea. N-avea chef să mai iasă. La ce bun? Se întinse din nou în aşternutul răvăşit şi-şi aprinse o ţigară. La vremea aceea ar fi trebuit să fie de mult în strada Lemercier. Se obişnuise să doarmă mai puţin de şapte ore, zorindu-se să alerge, să se bucure de o nouă zi de vacanţă. Telefonul zbîrnîi lîngă urechea lui. Ridică receptorul cu un gest automat, fără să se gîndească la nimic.

— Te aşteptam — îi spuse o voce dulce, binecunoscută. Ce s-a întîmplat ? Madame Paulette ne-a făcut ceva bun.

— Vin imediat, făgădui el.

Sări în picioare, ca străbătut de un curent electric, se bărbieri la repezeală şi lăsă duşul să curgă peste el cîteva minute, fără să se săpunească prea mult. Nici nu ştiu cînd coborî cele trei etaje şi cînd ajunse în staţia de metrou. Uitase totul şi, ca în fiecare dimineaţă, era gata să reia totul de la început.

Madame Paulette, al cărei nume fusese citat ca un argument pentru a-i grăbi sosirea, era menajera doamnei Alexandre, o femeie măruntă şi durdulie, rotundă la faţă, cu trăsături mici, ca desenate de un copil, pururea bine-

dispusă și foc de harnică : parchetul era totdeauna lustruit, covoarele și mocheta curățate cu aspiratorul și nicăieri nu se zărea un fir de praf. Vînzătoare la Galeries Lafayette, la raionul de discuri, venea de două ori pe săptămînă, înainte sau după orele de serviciu, deoarece lucra uneori în schimbul de după-amiază, să scuture și să deretice prin casă, iar, printre picături, să facă și cîte ceva de mîncare. Brațele ei dolofane, numai gropițe, erau într-o necurmată mișcare, spălînd, ștergînd, frecînd, trebăluind cu dibăcie și promptitudine. Pisicile o îndrăgiseră, mai ales că se ocupa, grijulie, de masa lor, iar cînd se întrerupea pentru cîteva clipe ca să mănînce o bucată de brînză, așezată pe un scaun în bucătărie, Samsonnet se urca pe scaunul alăturat și o privea cu o intensă admirație. Philippe o cunoscuse într-o zi cînd doamna Alexandre lipsea de acasă. Madame Paulette fusese aceea care-l întîmpinase: „Știam că veniți. Se întoarce îndată și dînsa."

Îl poftise apoi la o cafea, fiindcă în dormitor ferestrele erau deschise. Clătinase mustrător din cap, văzîndu-l că aprinde o țigară : „Mă miram eu de ce de cîtva timp mirosea a tutun pe aici. E o casă în care nu se fumează." „Chiar niciodată ? Nimeni ?" Madame Paulette stătuse puțin în cumpănă, privindu-l cu îndoială și, în sfîrșit, se decisese să vorbească : „Ba da. Doamna. Dar asta mai de mult. A fost într-o vreme tare supărată. N-aș putea spune de ce, dar nu mai avea chef de nimic, nu mai avea chef nici să trăiască. Stătea închisă în odaie și toată ziua nu făcea altceva decît să fumeze și să bea cafele. Degeaba mă rugam de dînsa : nu voia să pună nimic în gură. Fuma și bea cafele. E mult de atunci însă." Încetul cu încetul se întinseseră la taclale. Philippe află, astfel, că locuia la marginea Parisului, în Levallois, că era măritată, că bărbatul ei ieșise la pensie și se îndeletnicea cu grădinăritul, că era mare amatoare de operă și că reușise să-și facă o mică discotecă. „Aveți grădină, madame Paulette ? Și în grădină nu se întîmplă cumva să aveți și mușcate ?" „Vă plac mușcatele ?" „Nu, în mod special, dar Danielle le adoră". Îl luase gura pe dinainte. „Danielle ?" „Sora mea — adăogase el, înroșindu-se ușor. Puteți să-mi dați adresa ? Vreți să mi-o scrieți aici pe carnet ?" Madame Paulette se codise încurcată. „Scrieți-o dumneavoastră : nu mi-am luat ochelarii, fără ei nu sînt bună de nimic."

Doamna Alexandre îi surprinsese pălăvrăgind. „Ce-mi văd ochii : junele meu prim în flirt cu madame Paulette! Frumos ! Cînd pisica nu-i acasă... Și cafeaua mea ? Pe mine m-ați uitat.“ Puțin mai apoi, după ce menajera terminase de dereticat și ieșise să cumpere cîte ceva pentru prînz : „Un nasture de la haina ta stă să cadă — observase doamna Alexandre — dă-mi-o să ți-l cos. Ba nu, madame Paulette se pricepe mai bine la treaba asta.“ „N-o să poată : și-a uitat ochelarii.“ „Madame Paulette ? Dar nu poartă ochelari !“ „Poartă, dar numai cînd citește sau scrie.“ „Să scrie ? Madame Paulette n-a scris un rînd în viața ei și pentru un motiv temeinic : este analfabetă.“ „Cum se descurcă atunci la raionul ei de discuri ?“ „Cred că de citit, o mai fi învățat ea să citească, mai greu a mers însă cu scrisul. Și apoi nu uita că discurile mai au și poze, iar madame Paulette are o bună memorie a figurilor.“ „Extraordinar ! — se miră Philippe — o femeie care este melomană și are discotecă !“ „Asta da, îi place muzica de operă. Țin minte că o dată am primit o invitație la Opera Comică, la un spectacol cu *Werther* și, neavînd cu cine să mă duc, i-am propus să vină cu mine. Ce dezolată a fost : o aștepta bărbatu-său acasă și n-avea cum să-l anunțe că întîrzie (în paranteză fie spus, are un soț foarte bătrîn, aproape octogenar). Îmi vine să mă cațăr pe pereți, zicea, îmi place atît de mult *Werther !* Dar știți ce-am să fac ? Am toată opera pe discuri. Am s-o pun la pick-up, am să închid ochii și-am să-mi închipui că sînt acolo, cu dumneavoastră. Nu-i nimic de mirare : doar madame Paulette trăiește de atîția ani în Orașul-Lumină ! Într-o seară, cînd jucam încă la Mayol, m-am întors acasă cu un taxi al cărui șofer avea un magnetofon cu o înregistrare a lui *Othello*. Pe drum am conversat : mi-a vorbit despre Renata Tebaldi, despre Calas pe care o văzuse în *Tosca*, la Palermo și, după ce am plătit, a ținut să-mi cînte — la magnetofon, fără îndoială — sosirea lui Othello și corurile. Și el trăia tot în Orașul-Lumină. Sistemul de învățămînt audio-vizual, dragul meu. În curînd semnele grafice vor dispărea. Copii vor cunoaște tainele universului *de visu et de auditu.*“

Philippe se integrase imediat în atmosfera casei din strada Lemercier cu al cărei mic ceremonial cotidian ajun-

sese să se familiarizeze. Doamna Alexandre, bunăoară pierdea foarte multă vreme stînd cu receptorul la ureche. Majoritatea relaţiilor ei erau exclusiv telefonice : oamenii nu aveau răgazul de a face vizite, dar nu voiau totuşi să se simtă singuri. Rînd pe rînd, aflase cum îi cheamă şi reuşea chiar să-i identifice după glas : Bob Harley era un comedian bătrîn şi ratat, veşnic în căutare de angajament, vorbea îndelung şi monoton, articulînd exact cuvintele şi tot timpul trebuia să se plîngă de cîte ceva. „E străin ?“ întrebase el. „Da de unde ! Mania tuturor actorilor mărunţi de a-şi americaniza numele. Altminteri este un om foarte cultivat, un adevărat intelectual, dar ce să-i faci dacă lipseşte talentul ! Cine l-a pus să intre în tagma cabotinilor ?“ Madame Denis avea o voce plăcută, sprinţară şi rîdea mult. Fusese codirectoarea Mayolului, mulţumindu-se să-şi încaseze procentele, fără a se amesteca în conducere : se retrăsese la ferma ei din apropierea Parisului, împreună cu un june şi chipeş cîntăreţ pe care-l culesese de pe scena teatrului. Trăia sub dominaţia lui, cu frica-n suflet, fiindcă o ameninţa mereu că o s-o părăsească, suportîndu-i toate toanele, toate infidelităţile. „Păcat de ea — o compătimea doamna Alexandre — e o femeie tînără şi atrăgătoare. Ce ghinion să se îndrăgostească de o secătură !“ Jessie vorbea moale, tărăgănat, cu ceva tînguios în glas. Era o fostă dansatoare, a cărei carieră fusese întreruptă de un accident fatal : se ocupa de mica ei familie şi tinjea după luminile rampei. „Domnule duce“ o auzise pe doamna Alexandre spunînd într-o zi cu o deferenţă puţin comică, din care nu lipsea un grăunte de ironie. „E o poreclă ?“ o întrebase el. „Nicidecum ! E un duce autentic, cu blazon, dar cum eu nu mă pricep la heraldică... Are un fel de galanterie desuetă, gen 1900, care pe mine mă încîntă. M-a invitat o dată la el, la castel, în absenţa nevesti-si, bineînţeles.“ „Şi te-ai dus ?“ „De ce nu ? Din moment ce nu exista nici un pericol : are peste optzeci de ani şi e destul de dărîmat. Ţineam neapărat să văd un castel în intimitate. La masă am fost serviţi de un fecior în livrea.“ „Te-a căutat monsieur Adolphe — o anunţase Philippe într-un rînd, cînd răspunsese el la telefon — ăsta cine mai e ?“ „Monsieur Adolphe ? Ce plăcere ! E pretendentul meu. De ani de zile mă poftеşte cu regularitate să ies cu el la restaurant şi de ani de zile

îl refuz. cu aceeași regularitate și sub același pretext. Pînă ce într-o bună zi și-a luat inima-n dinți și mi-a cerut mîna.“ „Și l-ai refuzat din nou ?“ „Ai ghicit. Dacă vrei să știi de ce, du-te pe strada Condamine : imediat după colț e o farmacie iar înăuntru ai să-l găsești pe monsieur Adolphe, care este farmacist de felul lui. Uită-te puțin la el și ai să mă înțelegi. Mi-a promis c-o să mă iubească totdeauna și că n-o să se despartă de mine niciodată. *Totdeauna* și *niciodată* cele două cuvinte capitale într-o singură frază. I-am răspuns că am o meserie care mă obligă să umblu din oraș în oraș și că n-am să pot fi soția grijulie pe care o merită, oricîtă afecțiune aș avea pentru el. Monsieur Adolphe a fost fericit, a plecat cu aripi la picioare. Fericit, în primul rînd, pentru că își declarase în fine sentimentele și fericit că nu primise totuși un răspuns vexant. După aceea a început iar să mă invite, cu aceeași perseverență, la restaurant.“

Doamna Alexandre pierdea de asemenea destul timp — mai puțin, ce-i drept — cu corespondența pe care o întreținea cu vechi prieteni risipiți în cele patru colțuri ale lumii. Era o lectură plăcută pentru ea : „sînt scrisori pe care le ciugulesc bob cu bob, ca pe un strugure“. Scria culcată pe pat, într-o rînă, cu un pix *velours* pe foiță roz sau albastră, cu litere mari, energice. „Scriu mai mare — spunea ea — că fac claustrofobie dacă mă înghesui“. Uneori Salomé, cu pași de cadînă, se apropia de ea și se culca pe hîrtia de scrisori, torcînd ușurel. „*C'est son coté femme de lettres*“ o lăuda stăpînă-sa. „Ce repede termini o scrisoare !“ o admira Philippe. „Alții se gîndesc mult pînă ticluiesc o frază — îi explicase ea. — Din fericire eu nu mă gîndesc cînd scriu, ceea ce înviorează schimbul epistolar.“

Și iarăși monsieur Adolphe la telefon : „Dragă prietenă, poate că ești liberă astă seară să luăm masa împreună, deși îmi dau seama că nu e prea amuzantă compania unui om bătrîn.“ „O, monsieur Adolphe, dumneata nu știi că există mumii zdravene și juni primi ofticoși ?“ Philippe pufnise în rîs : „Bine, dar ăsta nu mai e un compliment !“ „El l-a luat ca atare și-i de ajuns.“.

— Bonjour, *monsieur !* îl întîmpină madame Liron care trebăluia în debaraua de sub scară. De unde-l cunoștea ? Sau era ea așa din fire politicoasă ? Nu-și amintea s-o fi întîlnit vreodată. Se uitase cumva pe gaura cheii ? Ori poate se vorbea despre el prin vecini ?

La primul etaj îl aștepta o nouă surpriză. Îmbrăcat în pijama, cu pantalonașii pe vine, Fabriçou ședea pe oală în ușa intredeschisă.

— Ce-i cu tine ?

— Sînt bolnav, răspunse mahmur băiețașul, făcînd să sc clatine oala de sub el.

— Ce ai ? Te doare stomacul ?

— Sînt bolnav.

— Dacă ești bolnav de ce nu stai în casă ?

— Mă plictisesc.

— Și ai ieșit să privești persoanele necunoscute ?

— Acum vă cunosc, vă cheamă Philippe.

Doamna Alexandre avea un aer trist și părea nedormită.

— Mi-e urît să mănînc singură — spuse ea. M-am învățat prost. Într-o vreme, tot așa, mi se urîse cu singurătatea și abia mă atingeam de mîncare. Am vorbit atunci cu un băiat din balet, de la Casino de Paris, care era și el fără căpătîi : „Vino la mine la masă, pregătesc eu tot, nu trebuie să aduci nimic, numai să nu mă uit pe pereți. Ești invitatul meu în fiecare zi.“ Nu era o persoană prea amuzantă dar cel puțin eram doi în loc de unul. Și a venit așa, la ora prînzului, vreo două săptămîni în șir. După care, într-o dimineață, a sunat la ușă. „Ce s-a întîmplat ?“ „Nimic. Am vrut doar să vă spun că de azi încolo nu mai vin la masă : pierd prea multă vreme.“ Așadar își pierdea vremea cu mine ! Îți închipui ce plăcere mi-a făcut. Pe urmă am luat în gazdă — firește, fără plată — un cuplu de dansatori suedezi. Locuiau în camera de la intrare și erau tare drăguți amîndoi. Făceam menaj comun. După o lună însă s-au întors la ei, în țară. Am rămas iar singură. Pe atunci n-o aveam decît pe Salomé. Celelalte mustăcioase au apărut mai tîrziu.

— Cum, Salomé are opt ani ?

— N-ai zice, nu-i așa ? Se ține bine pentru vîrsta ei. Ea singură, eu singură. Ca să nu i se urască prea tare i-am luat un iepuraș. Adorabil : îl chema Bayard.

— Ca pe mine.

— Exact. Cavaler pentru doamne solitare. Iepurașul însă a fost un fiasco. Salomé îl snopea în bătaie, îi trăgea palme și-l scuipa cu ardoare. Pînă la urmă l-am dat în pensiune la madame Paulette. Dacă mai trăiește, cred că trebuie să fie acum de multe, multe ori, străbunic.

La etajul de deasupra, pianista cînta cu poticneli o frază muzicală pe care o măcina ca într-o rîșniță, luînd-o iarăși și iarăși de la capăt.

— De azi dimineață — spuse doamna Alexandre — se îndîrjește împotriva unui lucru de neidentificat. S-a hotărît să-și schimbe repertoriul. Pe *Campanella* a făcut-o bucățele, n-a mai rămas nici o frîntură netocată.

— Unde mergem azi ? întrebă Philippe.

— La patru am putea vedea la Cinematecă niște filme vechi — adică ce a mai rămas din ele — cu Sarah Bernhardt și Mounet-Sully. De acord ?

— Sigur că da. Acum cîțiva ani l-am văzut pe Pierre Spivakoff imitînd-o la un café-théâtre (mă luase cu el fratele meu mai mare) : ce gesturi tragice, ce mîini ridicate la cer, ce ochi dați peste cap, ce șiraguri de perle rupte între dinți ! Chiar atît de ridicolă să fi fost ?

Ajunseră la Cinemateca de la Chaillot cu un sfert de ceas înaintea începerii spectacolului. Cumpărară bilete și ieșiră apoi afară, la soare. Sufla totuși un vînticel rece. Găsiră o bancă liberă pe o alee de unde aveau o largă perspectivă spre turnul Eiffel și spre îndepărtatele orizonturi ale lui *Champ de Mars*, la capătul căruia mijea Școala Militară. Pe esplanadă era un tumult de copii, adepți ai noului sport *skate-board* numai bun pentru spart capetele și rupt coastele : găsiseră aici un spațiu generos pentru competiții mai mult sau mai puțin amicale. Încolo rari trecători pe potecile parcului, liniște și o pace adîncă peste care adia rumoarea nedeslușită a orașului. Deși razele binefăcătoare ale soarelui le încălzea fața, doamna Alexandre se strînse înfrigurată în suman. Philippe își petrecu brațul pe după umerii ei.

— Nu știu dacă există un popor care să aibă în asemenea măsură simțul proporțiilor ca francezii — spuse ea. Este un lucru pe care îl descopăr mereu cu aceeași încîntare. Privește, în toată această vastitate, cît de frumos se echilibrează construcțiile : palatul cu liniile lui

limpezi și sobre, terasa dintre cele două aripi, basoreliefurile și statuile de la poalele lui, clădirea veche, poate din secolul optsprezece, de la capătul bulevardului Delessert, podul Iena, apoi deodată săgeata aceea colosală de trei sute de metri ce avea ambiția de a fi cel mai înalt edificiu din lume atunci cînd a ridicat-o Eiffel. Și între ele toate aceste crîmpeie de verdeață atît de armonios distribuite.

— E într-adevăr o priveliște odihnitoare, confirmă Philippe.

— Odihnitoare pentru că-i echilibrată și omenească. Nu ți se pare că turnul Eiffel prevestește rachetele cosmice de azi ?

Reprezentația dedicată ilustrei actrițe începea cu ultimul film turnat de Sarah Bernhardt și singurul, probabil, care fusese integral conservat, o melodramă cu numeroase lovituri de teatru, cu scene palpitante sau lacrimogene, cu crime, sinucideri, tribunale, închisori și cu o mamă nefericită care atrăgea asupra ei, ca un magnet, toate nenorocirile din lume. La vîrsta de șaptezeci și cinci de ani, vîrstă a cărei evidență, fardurile folosite din belșug nu reușeau s-o camufleze, protagonista avea un copil de șapte ani (ce-i drept cu o figură bătrînicioasă, probabil pentru ca diferența de etate să nu mai pară chiar atît de flagrantă). Infirmă, deoarece i se amputase un picior, înlocuit cu o proteză imperfectă, cum erau protezele atunci și deci inutilizabilă, Sarah Bernhardt își interpreta rolul stînd într-un fotoliu, iar dacă se ridica uneori în picioare trebuia să se sprijine de o masă, de un scaun sau de brațul partenerului. La un moment dat pentru a da totuși impresia de mobilitate, încerca o riscată tranziție de la poziția verticală la cea așezată, potrivindu-și la repezeală proteza cu un gest furișat, dar pe care pelicula indiscretă îl înregistrase cu fidelitate. Tragediana nu mai avea nici forța nici elanul patetic de odinioară, jocul ei era mai moderat, chiar dacă-și mai dădea uneori ochii peste cap, păstrînd totuși teatralitatea factice a epocei. În sala, care era mută ca și filmul, deși proiecția s-ar fi cuvenit să fie însoțită de un acompaniament muzical, pentru a se reconstitui atmosfera de odinioară, izbucneau cînd și cînd rîsete, sfîșietoarea melodramă ce făcuse să curgă șiroaie de lacrimi cîndva, devenind, printr-o crudă metamorfoză, ce-i

schimbase caracterul, o ilariantă parodie a realității. Contemporanii faimoasei actrițe, care o idolatrizaseră de-a lungul unei prestigioase cariere, acceptaseră totul cu cea mai deplină îngăduință : infirmitatea, proteza, vîrsta înaintată, chipul veșted și sulimenit, ca și neverosimilul situațiilor, continuînd să vadă în ea magiciana care declanșa furtunoase emoții, răscolindu-le inimile. Doamna Alexandre privea tăcută, cuprinsă de o nesfîrșită milă față de femeia aceea extravagantă care brava cu un eroism penibil dezastrele fizice și batjocoritoarele umilințe ale timpului, străduindu-se cu ultimele ei puteri să se amăgească pe sine și să-i amăgească pe ceilalți, ferm convinsă că steaua ei încă nu apusese și că arta sa exercită aceeași fascinație ca în anii cei mai glorioși.

Apariția trupeșă și bolovănoasă a lui Mounet-Sully într-un rol clasic, cu o tunică ce-i cădea pe corp ca un șorț de bucătăreasă și cu o gesticulație abruptă și excesivă, dezlănțui un nestăvilit potop de risete. La fel și cele cîteva secvențe din *Dama cu camelii* în care, planturoasă, greoaie și înzorzonată, Sarah Bernhardt își dădea sufletul în brațele unui Armand Duval subțire ca un țipar și cu mustața în furculiță.

— De ce o fi fost mare artistă ? întrebă în șoaptă Philippe.

Explicația nu întîrzie să sosească : pe ecran se desfășura acum scena duelului din *Hamlet*, în care tragediana juca în travesti rolul nefericitului prinț al Danemarcei. Suplă, cu un corp minunat, pe care maioul negru se mula perfect, cu picioare lungi, „deliranta Sarah" mînuia floreta cu o eleganță exactă și cu o cumpănită economie în gesturi, ca un veritabil maestru al scrimei. O adevărată lecție de mișcare și organizatorii spectacolului împliniseră un act de echitate încheind astfel programul.

Era ora șase și jumătate și Philippe abia mai avea timp să ajungă la *Atelierul meșterului Albert*.

— Azi unde mergem ? era întrebarea pe care și-o puneau în fiece dimineață, ca niște excursioniști veniți pentru prima oară în cetatea Luteției, dornici să vadă cît mai multe lucruri și cît mai diverse, știind cît de prețioasă este orice clipă și cît de trecătoare. Adesea o porneau la întîmplare pe străzi, fără să știe unde au să ajungă și ce au să facă. Spuneau tot ce le trecea prin cap, se bucurau de

orice fleac, se amuzau de orice incident, descopereau surprinşi o lume nouă ce ieşea la iveală, strălucitoare şi viu colorată, de sub imaginea cenuşie a celei pe care obişnuinţa o uniformizase.

Într-o zi asistaseră la încăierarea a două prostituate în faţa teatrului *Européen*. Se rostogoliseră amîndouă în rigolă fiecare cu mîinile înfipte în hainele sau în părul celeilalte, zgîlţîindu-se cu îndîrjire şi împroşcînd cu apă trecătorii.

— Lasă-ţi rochia ! O s-o rupi ! Lasă-ţi rochia ! striga una din ele cu disperare în timp ce peştele ei, un individ pirpiriu şi slăbănog, stînd în genunchi lîngă ea, încerca s-o îmbuneze :

— Gisèle, scumpo, iubito, linişteşte-te !

— Cum, adică, să-şi lase rochia ? — se întrebă doamna Alexandre. — Să se dezbrace ?

— Nu, cred că una dintre ele a îmbrăcat rochia celeilalte, fără să-i spună. De aici a pornit cearta.

— Uite ce înseamnă să ai spirit de detectiv !

— Ştii — îi povestea el — ieri pe bulevardul Capucines m-a acostat o fetişcană teribil de nostimă, ceea ce mi se întîmplă foarte rar, fiindcă nu-i greu să-şi dea cineva seama că sînt un biet pîrlit.

— Poate că te-a plăcut.

— N-aş zice : era în exerciţiul funcţiunii.

— Şi ce-ai făcut ?

— Nimic, ce să fac ? Mi-am văzut de drum.

— Cum, nu i-ai răspuns ? Se poate să jigneşti o femeie ?

— Vorbeşti serios ? Ce să-i răspund ?

— Bunăoară „Iartă-mă, sînt grăbit acum. Altă dată cu plăcere". Ai lăsat-o aşa, umilită !

În faţa Galeriilor Lafayette, la o tarabă, un tînăr demonstra eficacitatea unui nou aparat de spălat geamurile cu ajutorul unui magnet. Vorbea cu o velocitate ameţitoare şi cu o dicţiune de Comedia Franceză explicînd, elogiind, pledînd, insistînd, străduindu-se din răsputeri să fie cît mai persuasiv. Trecătorii se opreau un moment să-l asculte, părînd foarte pătrunşi de cuvintele lui, apoi plecau mai departe, pentru că noua invenţie avea un preţ cam sărat.

— Vă rog, apropiaţi-vă — îi pofti omul-reclamă pe noii veniţi — am răguşit de cînd tot vorbesc, aproape că nu mai am glas.

Şi reluă demonstraţia de la capăt pentru a o suta oară, poate. Doamna Alexandre se gîndi la şarlatanii de pe vremuri care umblau cu căruţa din bîlci în bîlci. Meserie actoricească şi ea, cu o gamă proprie de intonaţii şi gesturi adecvate.

— Bietul om — îl compătimi dansatoarea — are şi verighetă, probabil acasă îl aşteaptă o nevastă şi un copil, dacă nu chiar doi. Aş cumpăra aparatul, dar madame Paulette are mai multă încredere în mîinile ei.

Pe bulevardul Montmartre, un alt vînzător ambulant cu o mutră de pehlivan, care folosea o complicată regie, bizuindu-se pe puterea lui de convingere şi pe o iscusinţă irosită în van, pentru că deşi se strînsese în jur un grup de curioşi, nimeni n-avea răbdare să-l urmărească pînă la capăt.

Începuse prin a chema lîngă el un băiat de şcoală, luîndu-l ca asistent la o operaţie de magie pe care o făgăduise spectatorilor. Se pierdea însă în tot felul de întrebări parazitare „Înveţi bine ? Nu tragi chiulul niciodată ? Ce materie nu-ţi place ?“ Băieţaşul răspundea stînjenit şi enervat de sîcîielile lui. În sfîrşit ceruse publicului o pălărie pe care un naiv se grăbise să i-o ofere. Aprinsese apoi meticulos o lumînare şi o lipise de borul fetrului ţinut de copil cu amîndouă mîinile.

— Şi acum să începem vrăjitoria !

— Ce faci, domnule, cu pălăria mea ? protestă credulul care i-o dăduse.

El însă n-auzea nimic : executa un fel de pase magnetice deasupra lumînării care continua să picure, profanînd fetrul şi căptuşeala de mătase.

— Ce faci, domnule, cu pălăria ? — stăruia păgubaşul — nu vezi că ai pătat-o ?

— Cine a pătat-o ? Unde vezi dumneata pete ? Iluzie optică. Arată-mi-le şi mie ! Care, astea ? Astea-s pete ? Avem aici domnilor un produs care dizolvă momentan orice pete, chiar şi cele de spermanţet. Abracadabra. Cîteva picături pe o cîrpă curată, frecăm cu atenţie şi gata : n-a mai rămas nici o urmă.

Pe avenue de Clichy un cetățean care se cam întrecuse cu băutura stătea răsturnat pe spate, ca un gîndac, în mijlocul trotuarului și, tot ca un gîndac, bătea aerul cu mîinile și picioarele încercînd să se scoale de jos. De bine, de rău reuși să se proptească în brațe dar picioarele nu voiau deloc să-l asculte, se înmuiau mereu din încheieturi, lăsîndu-l să dea iar cu fundul de caldarîm.

— *Merde !* icni el supărat.

O femeie de stradă care-l privea, rezemată de un perete, cum se zbătea neputincios, se uită la doamna Alexandre și clătină din cap cu dispreț ca și cum ar fi spus „Vai de păcatele lui, nenorocitul !"

Din piața Clichy, strada Caulaincourt se arcuia ca o spinare boltită, preschimbîndu-se apoi într-un viaduct ce traversa cimitirul Montmartre ascuns într-o adîncitură. De sus, pe înnoptat, sub clarul de lună — își amintea doamna Alexandre — peisajul geometric de piatră sură avea un aspect ireal de oraș mort, scufundat într-un etern crepuscul, în contrast cu vitalitatea zgomotoasă a metropolei și neistovita frenezie a vehiculelor. Cei doi hoinari schimbară o privire, amîndoi într-un gînd : „Marguerite Gauthier". Pe măsură ce coborau treptele spre cimitir, sunetele se estompau, devenind tot mai surde și dintr-o dată se pomeniră strămutați pe un tărîm al liniștii și al melancoliei. De la primii pași îi întîmpină mormîntul lui Labiche, cel al lui Zola, statuia melodramatică a lui Cavaignac ; monumentul funerar surprinzător de modest al marelui Stendhal purta doar inscripția *le chevalier Henri Beyle*.

— Trebuie să fie și Berlioz pe undeva, pe aici, spuse doamna Alexandre.

Întrebară pe o doamnă care își făcea de lucru cu niște ghivece.

— Acolo în fund, printre compozitori. *La dame aux camélias*, știți, e aproape de intrare.

— Știm.

Întîlniră numele lui Delibes, al lui Henri Murger, al lui Adolphe Adam, dar mormîntul lui Berlioz era bine ascuns. Întrebară o altă doamnă care ridică din umeri, grăbindu-se să-i îndrumeze în schimb spre *la dame aux camélias*. Își propuseseră să facă un ultim popas la căpătîiul ei și se îndreptară într-acolo, renunțînd să mai caute alte

celebrităţi. Răposată în urmă cu un secol şi trei decenii, Alphonsine Duplessis îşi sfîrşise viaţa în plină strălucire, la vîrsta de douăzeci şi trei de ani. Datorită căror merite, în afară de marea sa frumuseţe, amintirea ei îşi păstrase perenitatea printre atîtea glorii trecătoare ? Fire duioasă, Alexandre Dumas-fiul se erijase în apărător al femeilor cu moravuri libertine, dispreţuite de o societate cu principii făţarnice şi, fără a o cunoaşte, poate, sau cunoscînd-o foarte bine, impresionat de farmecele ei şi stimulat de ardoarea generoasă a tinereţii (avea douăzeci şi patru de ani cînd scrisese piesa) făcuse din ea un simbol al iubirii imolate şi al purităţii hulite.

În faţa lor se afla un sarcofag de marmură pe care nenumărate femei îndrăgostite, venite în pelerinaj din toate colţurile lumii, îşi zmîngăliseră numele, ca pe un omagiu pios ori, mai curînd, ca o inscripţie votivă închinată sfintei Marguerite Gauthier. Dăruindu-i nemurirea, Alexandre Dumas-fiul o canonizase şi povestea ei făcea acum parte din patericul citit adesea cu ochii înlăcrimaţi de făpturile sentimentale şi nefericite în amor. Doamna cu camelii devenise cu timpul patroana unui cult închinat în vechime Afroditei. Mormîntul era înconjurat de ghivece cu flori şi bucheţele proaspete de violete sau, mai scumpe, de mărgăritărel, se ofileau pe lespedea de marmură.

Doamna Alexandre strînse uşor mîna însoţitorului ei. Îşi mărturisise în gînd o dorinţă ? Sau poate îi menise să cunoască fericirea care, o clipă, coborîse pe pămînt, trecînd în zbor pe lîngă ea, ca o rîndunică.

Regimente, batalioane, legiuni întregi de turişti — englezi, germani, americani, olandezi, japonezi — forfoteau, încolonaţi sau răzleţiţi, prin sălile Luvrului, pe care le străbăteau grăbiţi, neatenţi, dezorientaţi, ca într-o gară, uitîndu-se în fugă la tablouri şi la statui, ca la nişte tăbliţe indicatoare, de parcă ar fi tot căutat un tren ce întîrzia să apară. Se duceau glonţ la *Venus din Milo*, la *Mona Lisa* ori la *Victoria din Samotraki*, se învîrteau în jurul lor, admirîndu-le atît cît socoteau de cuviinţă că trebuie să fie admirate şi plecau mai departe, cu sufletul la gură, în căutarea trenului ce nu mai sosea o dată. Ieşeau apoi afară, cu un aer blazat : asta a fost tot ? Pentru atîta lucru se omora lumea să vadă Luvrul ?

Intraseră în muzeul pe care, și unul, și altul, îl cunoșteau destul de bine, nu dintr-un impuls artistic ci, pur și simplu, fiindcă li se făcuse foame și își amintiseră că, la primul etaj, se afla un bufet unde puteau mînca un sandvici și bea un expres. O bună ocazie ca, după aceea, să dea o raită prin galerii, reîmprospătîndu-și amintirile și mărturisindu-și reciproc preferințele. Trecură deci în viteză pe lîngă *Victoria din Samotraki* care se pregătea mereu să-și ia zborul în eternitate și traversară sala de pictură romantică, înțesată de vizitatori, grupați în fața marilor compoziții care continuau să exercite aceeași atracție, acum ca și în urmă cu o sută cincizeci de ani, mai mult prin subiectul tratat, în genere foarte dramatic, decît prin virtuozitatea artistului : *Pluta meduzei, Sabinele, Horații, Moartea lui Sardanapal, Înmormîntarea Ataliei* ori pompoasa *Încoronare a lui Napoleon.*

După un dejun frugal și costisitor și o cafea tare, porniră într-o lungă și capricioasă călătorie cu nenumărate meandre, cotituri, coborîșuri și urcușuri prin vastele geode în care fluxurile și refluxurile istoriei depozitaseră pe rînd tezaurul lor artistic ca neprețuitele comori din peștera lui Aladin.

— La început au fost egiptenii, spuse doamna Alexandre parafrazînd prima propoziție din Biblie — au fost și au rămas. Ei au descoperit măreția atitudinii și noblețea mișcării : ai observat că modelele lor sînt toate surprinse în momentul cînd se desprind din loc și fac primul pas ?

— *Vîrsta de bronz ?*

— Ai dreptate : Rodin a redescoperit acest prim pas și i-a dat și mai multă vigoare și fermitate : *Sfîntul Ioan Botezătorul* și *Burghezii din Calais.* Uite, fata aceasta goală, îmbrăcată doar cu o centură, cu sîni atît de frumoși, ce tacticos a plecat să se plimbe și ce firesc i se pare să umble așa despuiată ! Și *Purtătoarea de copaie :* ce mîndră e de povara pe care o duce pe cap ! Și figura îngrijorată, chinuită, întrebătoare a funcționarului care a făcut un pas înainte și își apleacă ușor trupul, obsecvios ! Cu fața ei lătăreață, nevastă-sa privește nedumerită, neînțelegînd ce vor cu bărbatul ei : e o fetiță nubilă, care abia începe să se dezvolte.

— Ce mică era Nefertiti ! se miră Philippe. Ce mîini mari și ce labe ! De ce se vorbește atîta de marea ei frumusețe ?

— Existau și pe atunci artiști diletanți. Uite ce stingaci e modelat brațul ! Nu se poate spune totuși că figura ar fi inexpresivă. Și ce drăguț îl ține de mînă pe Amenophis !

În sala rezervată sculpturii grecești primitive, chipurile dăltuite în piatră începeau să surîdă, păstrînd încă o atitudine hieratică : surîdea cu inocență *Apolo din Paros*, surîdea, subtil și cu subînțeles, capul bărbos și spiritual al lui Dionisos. Doamna Alexandre avea o preferință pentru o vitrină ce ocrotea un exponat prețios, incomplet restaurat : o frîntură de om conducînd o frîntură de cal, într-un galop dezlănțuit : figura omului exprima beția iuțelii, bucuria de a simți bicele vîntului pe obraz și vertiginoasa desfășurare a peisajului. În sala lui Fidias, *Apolo cu lira* privea întunecat și gînditor printre pleoapele pe jumătate închise : lira era spartă iar el amputat de mîini și de picioare.

— Statuile grecești încep să se odihnească — spuse doamna Alexandre, arătînd-o pe *Venus Genitrix* drapată într-o diafană tunică — sprijinindu-se pe piciorul drept ori stîng și îndoindu-l grațios pe celălalt. Au stabilit în fine unde se află centrul de greutate. Ce frumos e *Torsul femeiesc*, simți elasticitatea mușchilor.

— Privește, — îi atrase atenția Philippe asupra unui *Cap de atlet* — ce transparență are, parcă ar fi luminat din interior !

Se aflau într-o galerie cu multe nuduri bărbătești, unde se întîlniră cu o excursie de bătrîne americane, probabil pensionare, conduse de un ghid care-și strica gura degeaba explicîndu-le sublimele valori estetice ale antichității, fiindcă nimeni nu se ostenea să-l asculte : două respectabile doamne, răsletite de grup își dădură coate și pufniră în rîs uitîndu-se cu dispreț la *Marte Borghese* pe care sculptorul îl dotase cu forme atletice, nesocotind un singur detaliu, cu totul neglijabil din punctul lui de vedere, dar de o importanță esențială pentru naturile voluptoase.

În sala lui Praxitele *Apolo sauroctonul*, sub înfățișarea unui adolescent efeminat, într-o atitudine de răsfăț, tot încerca, de două mii și trei sute de ani să omoare o șopîrlă cățărată pe un copac, în timp ce *Diana din Gabies* încă nu reușise în decursul celor două milenii să-și prindă mantia, cu o fibulă, pe umărul drept.

Și aici poposise o pereche de turiști americani, zglobii și aferați, în ciuda vîrstei înaintate : el sportiv și înarmat cu un aparat fotografic pe care-l ducea mereu la ochi, înregistrînd pe film păgînele divinități de marmură, ea, ceva mai puțin zbîrcită, dar mai uscată decît partenerul său, iremediabil urîtă, cu gesturi alintate de femeiușcă în luna de miere. În cele din urmă soțul se postă într-un colț al încăperii în vreme ce soția, care se apropiase de statuia *Venerei din Arles*, cu un picior așezat pe postamentul acesteia, se sucea în fel și chip, căutînd o poziție cît mai avantajoasă : un zîmbet suav și prudent — să nu se vadă dinții — soțul ridică la ochi aparatul și — țac ! — pe cliseu se întipări pentru veșnicie un chip surîzător și pămîntiu, de maimuță senilă, sub alba frumusețe transcendentă a zeiței.

Trecură în grabă pe lîngă sălile romane — „epigonii" — în care statuile se aflau în plin exercițiu sportiv : Hermes, care-și lega sandala desfăcută, se oprise o clipă și întorsese capul, părîndu-i-se că-l strigase cineva și, nevăzînd pe nimeni, se uită bănuitor la Philippe, iar *Poetul în mers* o pornise vitejește la drum, uitînd să mai ciupească strunele lirei. Doamna Alexandre ținu să-i arate lui Philippe simpatiile ei : bustul unui juvenil Mitridate, Ariana care dormea ca într-un film, într-o atitudine studiată dar prea puțin odihnitoare, lăsînd tunica să se desfășoare în zeci de cute ce mulau cu desfătare formele corpului tînăr, chipul de satir bătrîn al lui Socrate, portretul lui Lucius Verus, cu părul și barba încîlcite într-o pădure de cîrlionți și cu niște ochi atît de mari și de luminoși încît nu puteau fi decît albaștri.

— Pe domnul acesta trebuie să ți-l prezint — spuse doamna Alexandre, oprindu-se în fața unui bust — îți urez să-l interpretezi cît de curînd.

— Ne cunoaștem din vedere : e Caligula.

— Interesantă figură, nu ? Dulce și aspră în același timp. Uite cu cîtă măiestrie se întretaie umbrele și cît de turburător a reușit sculptorul să sugereze tristețea ce-l macină ! Păcat că e puțin hidrocefal. Un om de care îți dai seama că trebuie să te ferești.

Într-un vestibul doi marocani se distrau copilărește cu „telefonul“ arhaic alcătuit din două imense cupe de alabastru așezate la o depărtare bine socotită, în așa fel încît cele mai ușoare sunete emise la gura uneia dintre ele se reflectau în receptaculul celeilalte. Erau atît de fericiți de această descoperire încît nu se mai săturau discutînd între ei „telefonic“ în șoaptă, de la cinci metri distanță. Vrînd, nevrînd, doamna Alexandre și Philippe se văzură obligați să facă la rîndul lor aceeași experiență.

— Dragul meu Philippe! susură ea cît putu mai discret.

Cuvintele se strecurară în urechea lui, misterioase, ca un oracol.

— Draga mea lady Godiva ! murmură el fierbinte și apăsat.

— Nu-i așa, nu-i așa ? se bucurau cei doi marocani, oameni în toată firea amîndoi. — Se aude perfect ! Ce invenție ! Romanii ăștia trebuie să fi fost tare deștepți !

— Și acum în salonul pătrat — propuse Philippe.

Ca întotdeauna, un grup numeros era strîns în jurul *Madonnei Lisa del Gicondo*, presupusa iubită a lui Giuliano di Medici. Un mic gard de protecție ferea de prihănitoare atingeri cea mai faimoasă piesă muzeală a Luvrului. În jur se aflau multe alte nestemate ale renașterii italiene, cărora adesea li se acorda doar o atenție convențională și numai în treacăt.

— O ce fată frumoasă ! se minună zeflemitor un strengar de opt, nouă ani.

— Știi — îi atrase atenția un al doilea puști care-l însoțea — de oriunde o privești, se uită la tine.

Și amîndoi începură să dea tîrcoale tabloului, încurcîndu-se printre picioarele vizitatorilor.

— *Fecioara cu Isus și sfînta Ana* și *Ioan Botezătorul* sînt pictați cu aceeași finețe și nu cred că ar avea o mai

mică valoare — spuse Philippe — și totuși parcă nici n-ar exista.

— Vezi — remarcă doamna Alexandre — Leonardo da Vinci a folosit același model pentru *Sfîntul Ioan* ca și pentru *Bachus*, făcînd să se întîlnească mitologia romană cu creștinismul. Un lucru care mă surprinde ori de cîte ori vin aici : în toate reproducerile, Mona Lisa zîmbește, în timp ce, în original, are un aer grav și meditativ, doar cu un pic de viclenie ironică în colțul ochilor.

Nunta de la Cana a lui Veronese era o revărsare de somptuozitate în costume şi colorit. Pictorul localizase scena într-o Veneţie turcită sau într-o Turcie cucerită de fastul veneţian.

— Uite o versiune mai veche a *Dejunului pe iarbă.*

Se aflau în faţa *Concertului cîmpenesc* al lui Giorgione.

— Mania asta a pictorilor de a dezbrăca toate femeile — comentă doamna Alexandre. Pur platonic. Cu atît mai rău pentru ei. În schimb, muzicantul cu teorba e înveşmîntat în mulți metri de mătase : bărbaţii, probabil, sînt mai sensibili la frig. Dar ce minunat cade pata aceea de culoare roşie în atîta verde şi ocru ! Ce compoziţie încîntătoare !

— Nu mai puţin decît jocul mîinilor — continuă Philippe — din *Logodna mistică a sfintei Ecaterina* a lui Correggio. Observi ? Toate privirile sînt îndreptate spre mînuţa copilului care s-a aşezat ca un fluturaş pe mîna sfintei şi fiecare exprimă o duioşie într-altfel nuanţată. Doamne, cîtă frumuseţe există pe lume !

Doamna Alexandre se uită la el cu tandreţe :

— Eşti un entuziast.

— Sînt, recunoscu el cu convingere. Îmi place această *Antiopă* a lui Correggio scăldată în lumina lunii, deşi e cam disproporţionată : mîinile prea mici, capul prea mare.

— Da, seamănă cu una din gemenele de la Mayol : şi ele aveau tot aşa capul mare şi un creieraş de păsărică. Şi e şi puţin cam şolduroasă. Ce-i drept, e privită în *raccourci.* Faţă de cărnurile şi colacii de grăsime ai *Suzanei* lui Tintoretto, dar cu picioare, totuşi, armonioase, e o frumuseţe aproape desăvîrşită. Femeile Renaşterii erau destul de opulente şi cred că se apropiau uşor de suta de kilograme.

Noroc că bărbaţii lor mai făceau exerciţii fizice şi mai luau parte la cîte o bătălie. Spune-mi ce crezi despre *Omul cu mînuşa ruptă* a lui Tizian ?

— Dar nu e ruptă. Probabil că aşa se purta pe atunci. E puţin decupată, pentru ca mîna să se poată mişca mai liber.

— Vrei să spui că era o modă a zdrenţelor ? Eu cred totuşi că e ruptă şi că are un sens simbolic, altminteri de ce pictorul ar fi expus-o atît de ostentativ? Dar nu asta voiam să te întreb. Ce impresie îţi face modelul ?

— E un om blînd, modest şi inteligent, i-ar fi stat bine cu o carte în mînă.

— Fiecare trăsătură exprimă o mare bunătate, nu-i aşa ? Ar fi fost perechea ideală pentru Dodichon. Ştii că l-am cunoscut ?

Philippe o privi zîmbind : oare ce trăsnaie avea să mai spună ?

— L-am cunoscut cînd avea optsprezece ani (în tablou are cîţiva ani în plus). Eram prieteni. De atunci însă nu l-am mai văzut. L-am regăsit în schimb, aici, la Luvru.

— Ai fost cumva îndrăgostită de el ?

— Ar fi trebuit să fiu. Să trecem repede pe lîngă *Bătrînul* lui Ghirlandaio, e dezgustător. Nu te uita, că-ţi taie pofta de mîncare. Copilul care se agaţă de el cred că e fascinat de negii lui de pe nas. Francisc I a fost un mare pehlivan şi Tizian l-a surprins în postura de faun jovial. Portretul lui Clouet însă e mai subtil : surîde cu ochii, cu nasul, cu gura şi un pic de zîmbet s-a rătăcit şi în barba roşcată. Presupun că a fost un tip seducător. Şi care ştia să se îmbrace : incontestabil, avea gust.

Se aflau acum în galeria cea mare dinspre Sena, atît de lungă încît vizitatorii din capătul opus se zăreau mici ca nişte păpuşi.

— Priveşte *Bătălia* lui Uccello — îi atrase atenţia lui Philippe — observi ritmurile compoziţiei ? Ritmuri în spaţiu, formate din succesiunea multicoloră a suliţelor, a crupelor şi capetelor de cai, aceeaşi succesiune care apare şi mai frapant în cele două mici tablouri ale lui Fra Angelico de vizavi : coloanele acelea albe şi subţiri ce se pierd în perspectivă. Dar ce bătălie de carnaval a pictat cel care pentru mine rămîne marele, foarte marele Uccello ! Ce viu

colorate sînt harnaşamentele cailor care par aduşi de la un carusel de bîlci ! Şi te întrebi cum a reuşit să cîştige bătălia conducătorul florentinilor cu o pălărie atît de imensă pe cap ?

— Să mergem acum şi la francezi, spuse Philippe.

Doamna Alexandre se oprise însă în faţa unui Carpaccio : *Predica sfîntului Ştefan.*

— Ce echilibru perfect ! Şi cîtă statornicie ! Şi o lumină care izvorăşte de pretutindeni. Te simţi cu picioarele pe pămînt, curăţat, limpezit de orice deranjamente morale. Poezie şi precizie. O poezie a preciziei.

— Bizare construcţii — remarcă Philippe. Moschei, un arc de triumf, o biserică romană şi colonete florentine. Unde s-o fi petrecut scena asta ?

— Presupun că la Ierusalim.

— Sau poate la Constantinopole.

— Sau în Arabia saudită. Ori într-un teatru. Aşa-i că nu te mai saturi să-l priveşti ?

Mereu le tăia drumul cîte un grup de copii ciripitori, la vîrsta primelor clase elementare, o vîrstă prea crudă încă pentru o iniţiere artistică, dar poate că, printre ei, se afla şi un viitor maestru al paletei. O tînără profesoară căuta, prin întrebări şi răspunsuri, să trezească interesul unui pîlc de fetiţe pentru un mic tablou din secolul XVI şi îndeosebi pentru femeia din mijloc :

— Vedeţi cum e drapată rochia ? Şi figura cît e de fin conturată : fruntea boltită, sprîncenele foarte subţiri. Vouă cum vi se pare ?

— Ce urîtă e ! declară cu parapon una dintre fetiţe iar celelalte nu o contraziseră.

Tînăra profesoară tăcu o clipă îngîndurată :

— Curios ! Eu o găsesc frumoasă.

— Sînt puţin ameţit, mărturisi Philippe.

— E cinci şi jumătate — constată doamna Alexandre uitîndu-se la ceas. Ce repede a trecut timpul ! Altă dată muzeul se închidea la cinci şi veneau cordoanele de paznici să-i adune pe vizitatori şi să-i îndrepte spre ieşire. Ca pe găini seara, la fermă, cînd sînt mînate spre coteţe. Să dăm o scurtă raită la francezi şi pe urmă mergem.

Aici avea iarăși fiecare predilecțiile sale : Philippe pentru Louis Le Nain — *Întoarcerea de la cosit*, *Masa țăranilor* și *Fierarul* și pentru pateticele clarobscururi din pînzele lui Georges de la Tour, doamna Alexandre pentru Watteau — grațioasa *Îmbarcare pentru Citera* și alb-mătăsosul *Gilles*, „un vagabond ca și mine" spunea ea — dar și pentru minuțioasele portrete ale lui Philippe de Champaigne, adevărate fișe psihologice. Tablourile lui Lorrain pe el îl predispuneau la visare și-i trezeau nostalgia țărmurilor îndepărtate. Ea își mărturisi slăbiciunea frivolă pentru manierismul poznaș al lui Fragonard.

— Îmi amintește de *Labirintul* lui Robbe-Grillet — spuse Philippe în fața unei naturi moarte a lui Baugin — de acele obiecte care-și schimbă mereu poziția pe masă, deși nu se află nimeni în cameră : sînt, prin ele însele, niște personaje de roman.

— M-ai prins asupra unui delict de incultură : nu l-am citit pe Robbe-Grillet. A, uite o nouă *Antiopă*, a lui Watteau, mai sugestivă și mai apetisantă decît cea a lui Correggio.

— Ai dreptate, dar n-am de gînd, scumpă doamnă, să fac o colecție de Antiope.

Se despărțiră, ca în atîtea alte rînduri, într-o stație de metro, la șase și jumătate, ora tuturor despărțirilor. În vagonul înțesat de oameni care se întorceau de la serviciu, înghesuită într-un colț, doamna Alexandre se întrebă dacă nu săvîrșea o greșeală bucurîndu-se atît de intens de această neașteptată vacanță, adunînd cu fiecare moment ce trecea tot mai multe amintiri și tot atîtea regrete pentru mai tîrziu : altă dată, cînd se va duce din nou la Luvru îl va regăsi pretutindeni, în fiecare sală pe care o vizitaseră, în fața fiecărui tablou pe care-l priviseră împreună, pe Philippe. Dacă se va mai duce vreodată acolo...

A doua zi, cînd Philippe sună la ușa apartamentului din strada Lemercier, veni să-i deschidă madame Paulette :

— Doamna e plecată după cumpărături — îl înștiință ea rîzînd — avem oaspeți : domnișoara Giunka și un prie-

ten de al dumneaei, Pépé. Îi cunoaşteţi ? Nu ? O să-i cunoaşteţi.

Şi menajera începu iar să rîdă ca de o comicărie. Cum domnişoara Giunka se afla în dormitor, tînărul rămase să aştepte în odăiţa de la intrare, unde i se servi cafeaua. După cîteva minute auzi o voce sonoră la capătul coridorului :

— Nu se poate ! Cum să stea, aşa, singur ?

Madame Paulette veni imediat şi-i ciocăni la uşă :

— Demoazela vă invită ! spuse ea, făcîndu-i cu ochiul şi abia stăpînindu-se să nu izbucnească iar în rîs. Era evident că personajul i se părea ilariant.

„Demoazela" îl primi într-o ţinută care-l făcu pe Philippe să încremenească în prag : aproape goală, cu un mic *cache-sex* şi cu un sutien care abia îi acoperea vîrfurile sînilor. Foarte înaltă şi foarte zveltă, cu nişte picioare decorative. Nici o intenţie de cochetărie sau de provocare senzuală : avea, dimpotrivă, un aer de lealitate camaraderească, cu o nuanţă de deferenţă, ca faţă de un amic al doamnei Alexandre, pe care o iubea şi o respecta. Că umbla despuiată ? Ei şi ? Se simţea la ea, acasă şi, ca atare, înţelegea să fie îmbrăcată mai lejer. Şi apoi cui nu i-ar fi făcut plăcere să privească un corp atît de perfect ? Giunka nutrea o nemărginită admiraţie pentru persoana ei fizică şi nu scăpa nici un prilej de a arunca o ocheadă în oglindă între două cuvinte. Vorbea cu un sensibil accent italian şi turuia tot timpul din gură. Ştia să şi tacă însă şi să asculte, aşa încît nu devenea obositoare. Într-un sfert de ceas, Philippe ajunse să-i cunoască biografia, în linii mari, firește, deoarece detaliile erau atît de numeroase încît nici Şeherezada n-ar fi reuşit să le înşire în cele o mie şi una de nopţi din poveste.

Astfel începură cele patru zile ale „invaziei Giunka", aşa cum ar fi definit-o în memoriile sale Philippe — dacă şi-ar fi propus cîndva să-şi scrie memoriile — dedicîndu-i un capitol special.

Giunka era o făptură acaparantă, care domina totul, prolifera peste tot, cu glasul, cu prezenţa ei neastîmpărată şi cu fluidul nervos pe care-l propaga pînă în cele mai îndepărtate cotloane. Avea o voce nu de contraltă, ci baritonală,

bărbătească, sonoră, care, atunci cînd rîdea, se prefăcea într-un fel de cotcodăcit pe zece tonuri, coborînd întîi și apoi urcînd pe o întinsă gamă. Era în stare să vorbească la telefon ore întregi cu cîte o așa-zisă prietenă — și avea puzderie de asemenea prietene — clevetind pe îndelete, în amănunțime și îndelung, cîte o terță persoană, care nu putea fi altcum decît „imbecilă", „nebună", „caraghioasă", „stupidă", „șleampătă" și „pisăloagă". Comentariile aveau în vedere în primul rînd toaletele nefericitei, forfecate cu voluptate și ilustrate cu comparații pitorești : „ai văzut, dragă, ce perucă și-a pus, tîmpita, pe căpățîna ei de mort ? Parcă e un pudel împăiat. Da, da, și încă prost împăiat că ies tărîțele afară prin toate părțile. Și rochia aia, o, rochia aia de lamé, cumpărată la *marché aux puces* de la Clignancourt : miroase a transpirație, nici măcar n-a avut grijă s-o dea la curățat. Cînd o îmbracă, parcă-i o sperietoare și e atît de decoltată că poți să-i numeri coastele, o mîrțoagă sfrijită, un schelet de mîrțoagă, numai oase și piele, dar ce piele, piele de-aia groasă, de bocanci !" Și așa mai departe. În privința asta Giunka era de o inventivitate debordantă.

Născută într-un orășel din nordul Italiei, venise de foarte tînără la Paris să caute ceva de lucru. Fiind isteață și foarte drăguță găsise repede un angajament la un coafor unde, în scurtă vreme, învățase meseria pentru care dovedise și aplicație și îndemînare. Și ar fi fost și acum o excelentă coafeză dacă nu existau tentațiile unei vieți mai ușoare. Cine nu dorește să ducă o viață mai ușoară ?

— Mă cereau toate clientele, — povestea ea — nu aveam timp să le mulțumesc pe toate. Era mai ales o cucoană bătrînă pe care o refuzam regulat, știind că-i pretențioasă și cicălitoare. „De ce nu vrei să mă servești și pe mine ? a răbufnit ea o dată — văd că stai degeaba ?" „Fiindcă n-am chef și nu-mi face plăcere" i-am răspuns. „Ești obraznică !" „Sînt, dar numai cu dumneata." „Am să te reclam." „Poftim" și m-a reclamat. Patroana a încercat să ne împace. „Eu, eu s-o servesc pe babornița asta, pe vrăjitoarea asta ? Niciodată" i-am spus. „Îmi pare rău, s-a scuzat patroana, dar e o bună lucrătoare și nu pot renunța la ea." Am plecat eu singură puțin după aceea. Observasem că de la o vreme se tot ținea după mine un tip, un

domn bine, ceva mai în etate. Mă urmărea pe stradă ori se oprea în faţa vitrinei şi căsca ochii la mine. Într-o seară, în fine, s-a apropiat şi mi-a vorbit. Îmi propunea să renunţ la serviciu şi să vin să stau cu el fiindcă n-o să am grijă de nimic, îmi dă tot ce-mi trebuie. Şi am primit imediat, fără multe mofturi.

După un timp însă i se făcuse leharnite şi de domnul bine şi de huzurul — relativ dealtfel — pe care i-l oferea şi cum, bătînd toată ziua străzile făcuse diverse cunoştinţe, ajunsese să-şi dea seama că ar putea trăi de capul său şi chiar în condiţii ademenitoare fără sprijinul unui protector vîrstnic. Filmele licenţioase începeau sa fie cotate pe piaţă şi lumea se înghesuia în localurile unde se făcea *strip-tease*, păstrîndu-se încă un rest de decenţă. Pentru aşa ceva nu era nevoie de prea multă artă şi nici chiar de o iniţiere coregrafică. Fandosită de felul ei şi avînd un corp destul de maleabil, cu ajutorul unui maestru de dans Giunka îşi înjghebase un mic număr de cabaret, comandase nişte afişe cu o poză atracţioasă, ce o înfăţişa aproape goală, încărcată de ştrasuri şi de bijuterii false, cu numele ei tipărit cu majuscule — nume căruia îi adăogase particula *Li* ca să-i dea o aparenţă exotică : *Giunka-Li* — şi începuse să ia în şir barurile provinciale unde publicul era mai puţin exigent şi unde artistele, după ce îşi terminau exhibiţiile, coborau în sală pentru a-i antrena pe consumatori, făcîndu-i să-şi deşerte buzunarele. Pentru cinci sute de franci, uneori, accepta să continue petrecerea între patru ochi, într-o cameră de hotel : astea erau chilipirurile sale personale, apreciate cum se cuvine, pentru că Giunka, deşi cheltuitoare, avea grijă totuşi să strîngă bani albi pentru zile mai puţin norocoase. Îi plăcea însă mîncarea bună şi nu dispreţuia nici libaţiile prelungite, de preferinţă cu şampanie sau whisky.

— Într-o dimineaţă m-am trezit într-o maşină de transportat peşte — povestea ea — nu ştiu cum ajunsesem acolo : eram plină de solzi, şi pe rochie, şi-n păr.

Viaţa ei era barul şi, din douăzeci şi patru de ore, cele mai multe le trăia acolo. Îndată ce ieşea în oraş, avea pretenţia să fie o persoană particulară ca oricare alta şi tratată ca atare : devenea agresivă şi riposta cu brutalitate dacă se

întîmpla să fie acostată. Purta totdeauna în poşetă, ca armă defensivă, un ac de pălărie lung şi ascuţit : fără a fi corsicană, avea în sînge spiritul *vendettei* :

— Într-o zi, în metrou, un individ tot încerca să intre în vorbă cu mine. I-am spus să mă lase în pace, o dată, de două ori şi, văzînd că nu vrea să înţeleagă, am scos acul şi — harş, harş ! — i-am lăsat două semne pe obraz, dar ce semne ! A început să facă gură. „Ce pretenţii ai ? Ţi-am spus doar să mă laşi în pace !“

Pentru doamna Alexandre avea o adevărată adoraţie : o impresiona distincţia ei, înţelepciunea şi cultura, dulceaţa şi clemenţa caracterului. Sub aparenţa ei, dîrză şi bătăioasă, şi limbajul foarte pitoresc şi cam deocheat, Giunka ascundea o inimă sensibilă şi largă şi o mare francheţe. Se cunoscuseră într-un bar, undeva la Grenoble, Metz, Nancy sau Liège, pe vremea cînd dansatoarea îl avea ca partener pe Milovan şi simpatia fusese spontană şi reciprocă. De atunci Giunka, de cîte ori se oprea pentru cîteva zile la Paris, era oaspetele apartamentului din strada Lemercier şi, de oriunde s-ar fi aflat în turneu, trebuia să-i dea un telefon, măcar o dată pe săptămînă, marei, neprecuitei sale prietene.

— Ar fi mai puţin costisitor să-ţi scrie, observă Philippe.

— Numai că Giunka nu prea se împacă ea cu scrisul, ca şi madame Paulette. A învăţat totuşi să citească şi citeşte chiar cărţi bune, mai ales istorice. Are o minte deschisă, dar e împrăştiată şi fluşturatică din fire.

Chiar din ziua sosirii, Giunka se apucă să-şi trieze garderoba, pe care o purta cu ea îndesată în două valize mari şi, într-o jumătate de oră, pe culoar se strînse un maldăr de vechituri : toalete şi podoabe de scenă, ciorapi, sutiene, colanţi, furouri şi peruci sintetice, într-un hal fără hal de încîlcite, fiindcă pe cît de mult îi plăcea luxul, pe atît era de neglijentă cu propria ei îmbrăcăminte :

— La lada cu gunoi, toate !

Madame Paulette descoperise printre lucrurile aruncate un metraj de mătase şi oprise toate perucile şi cîteva din podoabele cu ştrasuri, aşa, ca să-şi facă şi ea gustul o

dată, gătindu-se cu ele, acasă, în fața toaletei, să vadă cum i-ar fi stat în chip de „artistă".

În schimb, Giunka era foarte grijulie cu înfățișarea ei și de cîte ori se pregătea să iasă în oraș se machia o oră întreagă la oglindă, așternînd cu o infinită gingășie straturi subțiri de fard, întinse apoi încet cu vîrful degetului și oprindu-se cînd și cînd ca să se contemple, îndelung și complezent, cu gravitatea și reculegerea pe care o păstrezi în fața unei opere de artă. Pieptănatul, la rîndul său, constituia un adevărat ritual, o operație sacră cu care se îndeletnicea însoțitorul ei, Pépé, și care, tot așa, dura aproape o oră. Pépé îi despletea părul lung, castaniu și, cu multă răbdare și condescendență, se ocupa de fiecare șuviță în parte, răsucind-o pe bigudiuri. Între timp avea loc un foarte viu și savuros schimb de replici în cel mai autentic argou de borfași și de prostituate. Ea protesta gălăgios c-o trage de păr, că-i brutal, c-o s-o lase cheală ca un nap, făcîndu-l „neisprăvit, secătură, golan, papugiu, tîrîie-brîu, calcă-n strachini", iar el îi răspundea tacticos, flegmatic, fără să-și întrerupă lucrul, numind-o la rîndul său în fel și chip, cu aceeași grațiozitate. Și amîndoi se prăpădeau de rîs. Era un fel de competiție de virtuozitate în mînuirea epitetelor, de arpegii pe bogata claviatură argotică a lumii interlope.

Pépé era și el un exemplar aparte. Nu prea înalt de stat, cu o figură drăguță, blajină, de om cumsecade, cu mișcări moi, indolente, fusese pînă atunci barman într-un local elegant de pe Riviera :

— Veneau multe celebrități. Jean Marais, bunăoară, era un obișnuit al localului. Trecea aproape regulat pe la noi dimineața, însoțit de un cîine mare, splendid, cu care se juca întocmai ca un copil : se tăvăleau pe jos amîndoi.

O existență care pînă la urmă i se păruse monotonă și începuse să-l plictisească. Poate că mințea și în realitate fusese concediat, fapt este că, reîntîlnindu-se recent cu Giunka, se hotărîse s-o urmeze la Paris, convins c-o să găsească neapărat un serviciu :

— Un prieten mi-a promis să mă recomande cuiva de la *le Figaro*.

— Ca să faci ce ? îl întrebase Philippe.

— Orice : reporter ori măcar curier. Dacă nu, intru din nou barman undeva. Nu se poate să nu găsesc ceva, am atîtea cunoştinţe !

În vederea eventualului post de redactor se gîndise să-şi completeze cultura (era bacalaureat sau pe aproape) şi-şi cumpărase un dicţionar şi nişte reviste ilustrate spaniole, dat fiind că, născut într-un sat de la poalele Pirineilor, o rupea puţin pe spanioleşte. Şi se apucase temeinic să studieze explicaţiile ilustraţiilor din reviste, căutînd de zor în dicţionar. În ziua următoare, lăsă lexiconul deoparte şi se mulţumi să se uite la poze. După care şi dicţionarul, şi revistele căzură sub pat şi nu se mai osteni să le ridice de acolo.

Numele lui întreg avea impunătoare şi armonioase sonorităţi : Jose Luis Boldan García, Pépé fiind, după spusele lui, nepotul poetului García Lorca, a cărui operă completă, tradusă în franceză, într-o ediţie de lux, cartonată, o păstra cu sfinţenie, purtînd-o pretutindeni cu sine, ca pe un document ce atesta nobila sa descendenţă, deşi poate nu citise nici măcar o pagină din cele două volume tipărite pe hîrtie velină de cea mai bună calitate. Cititul, pretexta el, îl oboseşte şi-i dă dureri de cap, îl evita aşadar din motive de sănătate. Pierdea, totuşi, ore întregi chinuindu-se să dezlege cuvinte încrucişate, operaţie pe care i-o înlesnea uneori colaborarea benevolă a lui Philippe. În schimb părea să aibă o foarte fină şi precisă ureche muzicală. Adusese cu el o colecţie de discuri clasice printre care *Requiemul* lui Mozart şi *Johannespassion* a lui Bach, pe care le asculta cu multă plăcere, tolănit pe pat, într-o atitudine visătoare şi fumînd cu gesturi leneşe. Fluiera uneori cu cea mai mare exactitate arii întregi din partitura *Requiemului.* Avea predispoziţii fericite, pe care un temperament limfatic şi o indolenţă înnăscută nu-i îngăduiseră să le dezvolte. Pick-up-ul automat aparţinea Giunkăi care poseda la rîndul ei o bogată colecţie de şansonete, de foarte vechi şansonete, cîntate de Georgette Plana, Damia, Lys Gauty, Lucienne Boyer, Mistinguett, şi alte vedete din vremuri îndepărtate (era latura ei paseist-romanţioasă) şi, dacă Pépé asculta cu o egală plăcere *Dies irae* ori *Benedictus* din oratoriul lui Mozart ca şi *La Femme aux Bijoux* sau *On m'ap-*

pelle Frisson, Giunka profesa cel mai categoric dispreț pentru preferințele enervante și fastidioase ale amicului său.

— Ce fel de amic ? Vrei să spui amantul tău ? — o iscodea Philippe care era acum în relații cordiale, foarte deschise cu Giunka — doar dormiți împreună.

— Ei și ? — dădea din umeri — sînt obligată să și fac ceva cu orice bărbat cu care dorm în același pat ? (bineînțeles limbajul era mai puțin eufemistic). Iar dacă-i vorba de culcat, îmi place să mă culc cu un bărbat solid, nu cu un neisprăvit, cu un avorton, ca ăsta.

Pépé rîdea, amuzat de calificativele cu care fusese onorat.

— Și ce-ți închipui că eu aș putea să mă culc cu o bivoliță păduchioasă ca tine ?

Cum ajunseseră să se împrietenească ? Lucraseră în același cabaret de provincie undeva, într-un port, o bună bucată de vreme, el ca barman, ea ca animatoare (pe lîngă numărul de *strip-tease* specificat în contract) împreună cu un grup de fete. Fusese perioada cea mai fericită din viața lui Pépé, despre care vorbea cu nostalgie : trăise zi și noapte în fumul de țigară și mirosul de alcooluri scumpe al localului deschis în permanență, în compania fetelor cu care se fotografiase adeseori în vesele deghizări de carnaval.

— De fapt ce meserie aveau fetele astea ? întrebase Philippe, insinuant.

— Cum ce meserie ? Erau artiste ! Ca și Giunka.

— Nu aveau cumva și clientelă particulară ?

— Ei, da, firește, cînd se ivea vreo ocazie. Dar nu primeau mai puțin de cinci sute de franci.

Pépé se născuse într-o familie înstărită care trăia din exploatarea unei ferme bine chivernisite. Ar fi putut rămîne acasă, preluînd conducerea gospodăriei, dar, inapt pentru o muncă intelectuală, era prea apatic și prea tembel pentru a fi în stare să ducă pînă la capăt o muncă fizică, deși, ca orice băiat crescut la țară, avea un corp călit și era deprins să care greutăți, lucru pe care-l dovedise urcînd două etaje, fără să gîfîie, cu valizele arhiticsite ale Giunkăi.

— Într-o zi, la Nisa, m-a atacat un pungaș și a încercat să-mi smulgă ceasul de la mînă. Am sărit imediat asupra lui și, văzînd că sînt mai tare ca el, a scos un cuțit și mi-a spintecat brațul.

Și arăta cicatricea ce i-l brăzda de la cot pînă la încheietura mîinii.

Serviciul de barman, completat cu îndeletnicirea sporadică de gigolo, era ideal pentru el. Mai toți oamenii manifestă de la o vîrstă fragedă anumite înclinații din care poate genera ceea ce se cheamă o vocație. Pépé avusese din născare vocația de barman. Și după două, trei tentative infructuoase la redacția ziarului *le Figaro*, unul din mulții lui prieteni îl rugase să-i țină locul pentru o săptămînă la un bar din preajma Operei și Pépé fusese bucuros să-și reia ocupațiile din totdeauna.

Încă din prima seară a sosirii lor, Giunka și amicul ei „neisprăvit" fuseseră invitați la o petrecere foarte selectă, pentru că Giunka îmbrăcase una din cele mai abracadabrante și mai ispititoare toalete ale ei, iar Jose Louis Boldan García unicul său costum de gală. Și cumpăraseră, și unul și celălalt, cîte o sticlă de șampanie, dar nu așa o marcă oarecare, ci șampanie de peste o sută de franci sticla. Se întorseseră în zori, nu se știe în ce stare, pentru că doamna Alexandre le cedase camera ei (deoarece Giunka avea nevoie în permanență de o măsuță de toaletă și de oglindă) și dormiseră a doua zi pînă la trei după amiază, așa încît gazda lor fusese nevoită să se spele în bucătărie. Giunka se întindea și căsca, încă somnoroasă :

— Ați dormit ca niște îngerași ! îi luă în primire Philippe.

— Da de unde ! Cum să dormi cu istericul ăsta care se răsucește ca o scrumbie pe uscat !

— Minți ! protestă Pépé — ai sforăit tot timpul.

— Și ce-ați făcut voi azi noapte ? îi iscodi în continuare Philippe.

— De toate.

Pépé se arătă și mai evaziv. În genere se simțea puțin intimidat de Philippe, fiind totuși cu zece ani mai vîrstnic decît el și păstra o anumită măsură în confesiunile sale. Cu tot vocabularul ei colorat și adesea impudic, nici despre

Giunka nu se putea spune că e vulgară, iar accentul italienesc atenua truculența vorbirii ei. Altminteri era extrem de serviabilă și plină de bunăvoință. După ce-și triase îmbrăcămintea în salonul de subprefectură, pusese în funcțiune aspiratorul și se apucase să curețe scamele rămase pe covor.

— Dar ce-i cu camera asta ? Parcă s-a schimbat ceva aici, constatase ea.

— Anul trecut a stat la mine o prietenă din străinătate care a dichisit-o — îi explică gazda — și acum e aranjată și plină de danteluțe ca un salon din Turgheniev. Și tot ea s-a ocupat și de Samsonnet. L-ai văzut cum arată ? E sclipitor și somptuos, cu momente de Ludovic al XIV-lea.

De cînd apăruseră cei doi invadatori, ex-motanul se refugiase pe cămin, de unde privea, visător și miop, plafonul.

— Și Fabriçou ? Nu l-am zărit încă.

— A, Fabriçou e june aproape cu mustață.

— Dar *le Macaque* ? Teribil mi-a plăcut băiatul ăsta. Aș fi vrut să am de-a face cu el ceva mai de-aproape, între patru pereți.

— *Le Macaque* ? Își roade zăbala : a lui și a celorlalți. Nu știu dacă v-ați fi împăcat, sînteți două temperamente prea asemănătoare : ar fi ieșit scîntei.

— Tocmai de aceea. L-am cunoscut la tine astă iarnă, atunci cînd a nins.

— Știu. Au fost trei zile albe cu pomii încărcați de pernițe pufoase și cu urme de pași și păsări în curte. Pe la florării începuseră să apară primii pomi de Crăciun peste care, două zile mai tîrziu, a plouat cu găleata.

Giunka era cea care se ocupa acum de bucătărie, doamna Alexandre nu avea voie să mai pună mîna pe nimic, se îngrijea numai de sectorul pisici. Calitatea gastronomică a prînzurilor luate în comun își ridicase cu mult nivelul și mîncărurile aveau aceeași rafinată savoare ca la *Fouquet's*, pretindea Pépé, care nu fusese niciodată la *Fouquet's*. După masă însă șefa bucătăreasă punea grămadă toate vasele murdare în chiuvetă și acolo ar fi rămas pînă seara sau chiar pînă a doua zi, dacă Philippe nu-și lega după gît și peste mijloc șorțul de bucătărie și nu se apuca să le spele, cu toate protestele doamnei Alexandre.

— Cu tevatura asta provocată de Giunka — spuse el — am și uitat să te întreb : cum merge spectacolul de la *Belle Époque* ?

— Debutul a fost strălucit, numai că, din păcate, aseară, Morillon și-a stricat un picior — nimic grav, e vorba doar de o simplă entorsă — dar e *out* timp de vreo zece zile. Fiind cea mai înaltă dintre dansatoare, va trebui să-i țin eu locul, așa că, începînd din seara asta, voi fi cînd o nimfă golașă și feminină, puțintel speriată, cînd un băiat chipeș și focos. Poate o să-mi desenez și o mustăcioară. Facem o mică repetiție la șapte cînd nu e încă nimeni în local.

— Ce rău îmi pare că nu pot să te văd ! Mi-ar fi plăcut să te aștept pînă termini și să te conduc apoi acasă.

— Ar fi fost într-adevăr minunat, dar imposibil ca toate lucrurile minunate. Nu trebuie să-mi duci grija, fiindcă am aranjat cu Bob Harley să vină după spectacol cu rabla lui să mă ia, pe mine și pe France, care locuiește tot în arondismentul șaptesprezece : plătim pe din două. Bietul Bob șomează de vreo două luni și trăiește ca vai de lume : douăzeci și cinci de franci pe seară pentru el înseamnă ceva. La ora unu noaptea îl găsesc așteptîndu-mă în stradă cu hodoroaga și, în hodoroagă, cu cățeaua lui.

— Și cu cățeaua ? Ce, nu poate s-o lase acasă ?

— E o cățea bătrînă și ipohondră : o mai scoate și pe ea la aer. E, într-adevăr, o veselă escapadă. Bob Harley se vaită tot timpul, e acru ca o varză tocată mărunt și plîngăreț. France stă melancolică într-un colț, nu știu ce necazuri mai are și ea, iar cățeaua oftează. E o plăcere să trăiești !

Pépé, care se spălase la cap, tocmai ieșea din dormitor cu părul strîns legat cu un prosop alb.

— Ești adorabil, Pépé — îl admiră doamna Alexandre — parc-ai fi Marat în baie.

Venirea Giunkăi nu numai că răsturnase toată casa cu susu-n jos, dar coincisese cu o serie de evenimente care schimbaseră întrucîtva ordinea statornicită, s-ar fi zis pentru vecie, a pașnicei străzi Lemercier. În primul rînd dispăruse frumosul Francis și o dată cu el și casiera măcelăriei din colț și în locul lor apăruse un bărbat rotofei și blond care servea de unul singur și încasa tot el și banii :

probabil noul patron. Apoi venise rîndul vecinei care ţinea băcănia : intrînd într-o zi în magazin să cumpere un pachet de unt şi nişte ouă, doamna Alexandre observase că rafturile începuseră să se golească.

— N-am nici unt, nici ouă, doamnă, nu mai aduc mărfuri proaspete — o înştiinţă negustoreasa care, ca niciodată, avea un aer trist şi obosit — m-am hotărît să lichidez. Băiatul meu are un serviciu bun, am să mă duc să stau cu familia lui. Vînd acum ce mi-a mai rămas. Poate cumpăraţi şi dumneavoastră ceva.

— Ştiu eu ce aş putea să iau — spuse clienta ei credincioasă, privind descumpănită rafturile — nu obişnuiesc să mănînc conserve, dar să vedem... o cutie de ceai... un borcan cu miere şi, şi... a, da o şampanie Taittinger, cînd am s-o destup, am să închin un pahar pentru buna şi draga noastră vecină.

— *Bonne chance !* îi ură băcăneasa uitîndu-se cu tristeţe în urma ei.

Doamna Alexandre plecă mai departe după tîrguieli.

— Fata tatii ! se auzi strigată, după cîţiva paşi.

Papa Dubois şedea în pragul dughenii şi-i făcea semn cu mîna :

— Vino încoace, am o surpriză pentru dumneata. Să nu mă refuzi, fata tatii, e ceva ce nu găseşti în tot Parisul — ultima modă. O să-ţi vină minunat ! S-o porţi cu plăcere !

Şi-i dădu o şepcuţă cafenie confecţionată dintr-un material curios : catifelat şi totuşi neplăcut la pipăit.

— Asta-i o şapcă din iască ! exclamase Giunka, izbucnind în rîs. Am văzut aşa ceva pe la noi prin casă. Cred c-o purta bunicu-meu cînd era copil. Ia pune-o un pic, căpriţo, să te admirăm. Ştii că nu-ţi stă rău, căpriţo ?

— Ce să fac ? — se întreba doamna Alexandre, consternată — n-aş vrea să-l supăr pe bietul papa Dubois. Va trebui totuşi într-o zi să mă încalţ cu pantofii aceia de gheişă, făcuţi de el, să mă gătesc cu şapca de iască şi să trec prin faţa dughenei. Am să-i spun că mă duc în vizită la Alain Delon. Pe urmă am s-o iau pe prima stradă la stînga, şi am să mă întorc să mă schimb.

În sfîrşit, un al treilea eveniment, care umbrise cumva atmosfera casei : profesoara de pian se mutase pe negîn-

dite. Două zile de-a rîndul n-o mai auziră tocînd cu înverşunare clapele şi parcă le lipsea ceva. Vestea o aflară de la doamna Liron care, neavînd somn, se scula cu noaptea-n cap, înaintea tuturor : pianul fusese transportat la şapte dimineaţa cînd strada era pustie. „Şi ea, ea cum arăta ?“ se interesă doamna Alexandre. „În nici un fel. Complet ştearsă, parcă nici nu exista.“ Plecase luînd cu sine piesele de bravură care-i consumau toată vitalitatea : şi *Campanella*, şi *Türkische Marsch* şi celelalte bucăţi din repertoriul muzicilor militare de pe vremuri.

Şederea Giunkăi se apropia şi ea de sfîrşit. În ultima zi, către prînz, tocmai ieşise în oraş cu Pépé după cumpărături, cînd o căută cineva la telefon. „Domnişoara Giunka ?“ întrebă o voce bărbătească. „Nu-i aici. O puteţi găsi peste două ore“ răspunse doamna Alexandre. „Prea tîrziu ! Daţi-mi atunci pe altcineva“ porunci cu aroganţă vocea necunoscută. „Cum ?“ „Nu se aude ? Daţi-mi pe altcineva, pe o altă fată.“ — „Nu înţeleg, domnule, ce doriţi“ spuse doamna Alexandre trîntind receptorul şi rămase apoi pe gînduri, încruntată.

— Niciodată Giunka nu mi-a făcut aşa ceva — spuse ea. Ce şi-o fi închipuit ăsta că-i aici, un bordel clandestin ?

— Iartă-mă că mă amestec — rosti Philippe, stăpînindu-şi indignarea — dar faci rău că o primeşti pe Giunka. Simpatică, simpatică, e adevărat, totuşi nu-i o relaţie pentru tine.

— Încerc să înţeleg ce s-a petrecut — continuă ea, fără să-l asculte — a acostat-o, probabil, un tip care i-a plăcut şi, cu toată inocenţa, i-a dat numărul meu de telefon, în speranţa unei mici aventuri. Tipul însă a luat-o drept altceva.

— Drept o prostituată, ceea ce este : — stărui Philippe — crede-mă, îmi face rău cînd te văd alături de ea, e compromiţătoare ! Uite ce păţeşti !

— *Monsieur Duval-père* are prejudecăţi — spuse zîmbind cu îngăduinţă doamna Alexandre — Giunka este un suflet de om, un suflet de om bun. Nu poţi şti cu cîtă delicateţe, cu cît devotament s-a purtat cu mine într-o perioadă foarte, foarte grea : a reuşit să mă readucă la viaţă, cînd nu mai aveam chef de nimic, nu mai doream, nu mai

așteptam nimic. Întîmplarea a făcut ca tocmai atunci să vină și ea la Paris și, potrivit obiceiului, să tragă la mine. Cu cîtă răbdare s-a străduit să mă trezească din starea aceea de neagră disperare și de abulie în care mă scufundasem. Ți-am povestit o dată că Milovan mi-a vorbit foarte crud, cînd ne-am despărțit, cu un cinism pe care nu i-l cunoșteam, căutînd să se justifice pe sine. „Căpriţo, tu nu vezi că ești bolnavă ? — a început să mă dădăcească Giunka — și dacă ești bolnavă, trebuie să te îngrijești. Te obsedează o ideie fixă, să încercăm să te scăpăm de ea. Ce-i aia, dragoste, dragoste ? Boală curată ! A dispărut un bărbat ! Ei și ? Înţeleg să te dezolezi dacă ar fi murit toți bărbaţii de pe lume. Uite-te la mine : fac un semn cu degetul «Vino, băieţaș !» și băieţașul se aruncă în brațele mele. Pe întuneric nici măcar nu-l vezi cum arată. Sînt alte calități care contează. Și cum poți să umbli așa, căpriţo ? Ia stai aici, la oglindă, să te fardez un pic. Ei, ce zici, nu-ți stă bine ? Și acum să-ți schimbăm și coafura, e o treabă la care mă pricep. Ce înseamnă cocul ăsta ca un cucui la ceafă ?“ Dormea cu mine, se trezea peste noapte să vadă dacă ţin ochii închiși, îmi asculta respiraţia. Și pînă la urmă am simţit înmugurind din nou o speranţă sau, mai bine zis, o așteptare. Ce așteptam ? Nu îndrăzneam nici mie să-mi mărturisesc. Poate pe Milovan. Sau poate pe altcineva. Mă temeam să mă analizez, Giunka îmi transmisese ceva din inconștienţa ei. Spune-mi, cum aș putea să nu-i fiu recunoscătoare pentru tot ce a făcut, pentru marea ei afecţiune, pentru abnegaţia pe care a dovedit-o ? Ce s-a întîmplat acum e un fleac fără importanţă și te rog să nu scoţi nici o vorbă.

Și Giunka plecă fără să afle nimic, îmbrățișîndu-i drăgăstoasă, pe amîndoi, iar Philippe simţi o ușoară remușcare gîndindu-se că răspunsese cu dispreţ și ostilitate la francheţea ei. Pépé o însoţi pînă la gară, cărîndu-i și de astă dată valizele, tot atît de ticsite ca la sosire. Rămase apoi să locuiască mai departe în odăiţa de la intrare pînă își va fi găsit un serviciu și va fi făcut rost de o cameră cu chirie în oraș. Chiar de a doua zi se duse să-și amaneteze bijuteriile — trei inele, o brăţară și un ceas de aur — pentru care primi imensa sumă de o mie de franci și în

fiecare dimineaţă, cînd se întorcea de la bar, deşerta pe cămin un pumn de mărunţiş : bacşişurile primite peste noapte. O săptămînă mai apoi însă era din nou fără ocupaţie şi lîncezea ziua întreagă, întins pe pat, în odăiţa lui, fumînd şi ascultînd *Requiemul* lui Mozart, iar seara, pe la opt, ieşea să-şi întîlnească prietenii, cu nădejdea că se va căpătui cumva.

— N-am văzut un om care să-şi piardă vremea cu atîta voluptate ca el. Nu e deloc prost, are putere de muncă, a ajuns la o vîrstă cînd ar trebui să-l îngrijoreze viitorul — spunea doamna Alexandre — şi totuşi e incapabil să se apuce de o treabă ca lumea, nu-l interesează nimic, nu-l preocupă nimic. Vegetează.

— Vegetează, dar pe socoteala ta — ripostă Philippe. Caloriferul electric din camera lui consumă destul curent, fiindcă am impresia că-l ţine aprins tot timpul.

— Fii liniştit, corectă şi generoasă cum e, Giunka o să-i achite toate datoriile.

— Ce curioasă mi se pare amiciţia asta dintre el şi Giunka : ridicolă şi înduioşătoare totodată.

— Giunka are o rezervă de tandreţe necheltuită, pe care simte nevoia s-o reverse asupra cuiva. Şi m-a găsit pe mine şi pe nefericitul de Pépé, care, într-adevăr, ar fi ca un fulg în vînt fără ea. Pe maică-sa, care caută s-o speculeze şi, de cîte ori se duce acasă, îi stoarce cît mai mulţi bani, ba chiar îi fură şi din lucruri, o detestă din toată inima. Şi fraţi n-are. Mi-e foarte dragă, crede-mă şi ştiu că oricînd pot conta pe devotamentul ei. Într-o zi, mergeam cu ea pe stradă cînd am văzut-o zbîrlindu-se toată şi scotocind repede în poşetă, unde, după cum ştii, ţine un ac de pălărie, pe care-l foloseşte în loc de stilet : un bărbat de pe trotuarul celălalt tocmai traversa drumul îndreptîndu-se spre mine, rîzînd cu un aer suspect, ca şi cum ar fi vrut să mă acosteze. I-am pus mîna pe braţ : „Stai cuminte : e un prieten de-al meu."

Îşi reluaseră vechile lor plimbări. Vremea era însorită, îmbietoare, dar zilele de vacanţă se împuţinaseră. Cîte mai rămăseseră : şase, şapte sau numai cinci ? Nici unul din ei nu voia să le numere, deşi Philippe începea să simtă

uneori absența Daniellei : niciodată nu fuseseră atît de mult timp despărțiți. Se va schimba oare ceva la întoarcerea ei ? Firește că da, se insinua un gînd intempestiv pe care se silea să-l îndepărteze, dar care totuși îi strecura un fior plăcut.

— Sainte-Cécile — citi doamna Alexandre tăblița cu numele străzii pe care tocmai se aflau — trebuie să fie patroana bisericii din colț. Să intrăm o clipă, vreau să-i aprind o lumînare.

Interiorul era modest și banal, lipsit de orice interes artistic. Nu descoperiră nicăieri chipul martirei ; zăriră doar în partea stîngă statuia unui sfînt mucenic sau apostol pe care nu reușiră să-l identifice. Doamna Alexandre se decise totuși să aprindă lumînarea pe care o luase din cutia de la intrare, lăsînd să cadă o monedă de un franc în pușculița alăturată.

— De ce neapărat sfînta Cecilia ? — întrebă Philippe pricepînd că-și mărturisise o dorință.

— Pentru că e patroana muzicienilor.

— Și ?

— Îmi pregătesc repertoriul pentru turneu. Am un contract la Nancy.

— La Nancy ! murmură Philippe, stupefiat.

— Dragul meu, Nancy nu e la capătul lumii. Plec la începutul lui aprilie.

— Și french-cancanul de la *Belle Epoque ?*

— Angajamentul era numai pentru o lună și mă îndoiesc că au să-l mai prelungească. Între timp, Morillon o să se pună pe picioare și atunci aportul meu artistic nu mai e chiar atît de necesar. Dealtfel a fost și ultima mea apariție coregrafică : renunț la dans.

— Ai putea să faci, la rîndul tău, coregrafie, să montezi un spectacol.

— Am făcut, am montat, după cum cred că ți-am mai spus. Am fost regizoarea, maestra de balet și intrepreta unui spectacol de la Mayol care a ținut afișul doi ani. Nu-mi place să mă laud, dar era un lucru reușit, în orice caz eu mă simțeam mulțumită. N-aș mai repeta însă experiența, sînt sătulă pînă-n gît. Cîntam un tango de-al meu, *Sexshop* de Bernard Lelou și *Marchande d'illusions*. Dar, vai, cît

am avut de luptat cu fetele din ansamblu, aproape toate erau amatoare. Grațioase ca niște caltaboși. Groaznice femei, caricaturi pe care încercam să le deghizez în pariziene fîșnețe. *Travaux des Romains*. Scena nu mă obosea, în schimb caltaboșii mă istoveau. Ce-i drept am avut și satisfacții : într-o seară a venit Arletty la mine, în cabină, să mă felicite : îți închipui cît de măgulită am fost. Altă dată l-am zărit în rîndul trei, de la parter, pe Michel Simon și, în momentul cînd am coborît în sală, l-am ales să mă amuz cu el : era încîntat. Amintiri... Michel Simon a murit, iar despre Arletty nu se mai aude nimic.

— Vrei să pleci, așadar...

— Nu vreau, trebuie.

— Și cînd te întorci ?

— Asta-i bună, nici n-am apucat să plec și el îmi vorbește de întoarcere. Cînd mă întorc, plec iar. Mereu, mereu... ca păsările călătoare.

Ar fi putut să-l întrebe : „Ce te împiedică să vii să petrecem împreună duminica, ziua ta liberă ?“ dar nu-i spuse nimic.

— Rămîn singur.

Philippe îi apucase mîna și i-o strîngea ca și cum s-ar fi temut să nu fugă.

— Singur ? Știam doar c-o aștepți pe Danielle.

— O aștept, firește. Ne-am fi simțit atît de bine cîteșitrei.

Doamna Alexandre avu o icnire de rîs.

— Da, ar fi fost frumos — conveni ea cu indiferență.

— Sînt convins că Danielle o să-ți placă.

— Da, ar fi fost frumos, repetă ea și o umbră de zîmbet păru să-i fluture pe față.

Tăcură amîndoi.

— Philippe, ce-i cu tine ? — răsună un glas în apropiere. Nu ești niciodată de găsit. Te-ai mutat cumva ?

Doamna Alexandre tresări, privind surprinsă namila de om ce se oprise în fața lor. Era Gérard, care parcă mai crescuse puțin între timp. Philippe făcu prezentările.

— Nu vreți să mergeți cu mine la Conservator ? — le propuse studentul. — E repetiția generală a *Prințului travestit*, montat și jucat de elevi. Bineînțeles, dacă aveți timp. Se poate intra, o să mai fie lume în sală.

— *Prinţul travestit ?* — întrebă doamna Alexandre. Nu cunosc.

— Marivaux : e singura lui comedie tragică.

Doamna Alexandre îl consultă din ochi pe Philippe care ezita, amintindu-şi de eşecul suferit în toamnă, la concursul de intrare.

— De acord, acceptă el fără prea multă tragere de inimă.

Trecură printr-un hol în care se afla o expoziţie fotografică ; în partea dreaptă, o draperie îndărătul căreia se repeta zgomotos o scenă din Molière. De undeva de la etaj veneau nişte ţipete atît de sfîşietoare încît ai fi putut crede că se întîmplă o crimă cumplită. Din hol, printr-un culoar lung se ajungea în sala de spectacole, o sală cochetă, zugrăvită în stil pompeian, în verde, roşu-cărămiziu şi vişiniu, cu două rînduri de loji şi trei balcoane.

Cortina era ridicată : începuse actul întîi.

— Totul e făcut de studenţi — regie, decor, costume, le explică în şoaptă Gérard.

Costumele negre, înviorate de albul cîtorva detalii, aveau un fast sumbru iar decorul, geometric, exact, împărţea spaţiul scenic în trei planuri de joc. Regizorul, care se numea Bernard Lanneau şi era în ultimul an de Conservator, căutase să accentueze ambianţa mohorîtă a unei lumi claustrate, cu tradiţii restrictive. Chiar şi rolul Arlechinului fusese modificat, valenţele lui burleşti devenind dramatice.

— Ciudat Marivaux ! — reflectă doamna Alexandre — pentru mine, cel puţin, e ceva cu totul inedit.

Interpretarea era la nivelul unei mediocrităţi bine intenţionate şi conştiincioase. Cu atît mai mult ieşea în relief jocul protagonistei — o fetiţă cu ochi negri şi strălucitori, exagerat de mari şi o gură senzuală — consumată de fervoarea şi devoţiunea „focului sacru".

— Cum o cheamă ? se interesă dansatoarea.

— Muriel Corneille. A terminat anul trecut, dar cum nu exista nici o interpretă potrivită pentru Hortense, au chemat-o pe ea. Dealtfel e soţia regizorului — o lămuri prietenul lui Philippe.

— E într-adevăr emoţionantă : mă gîndesc la un muzicant, un violonist, care, atunci cînd cîntă, face corp comun cu vioara şi arcuşul.

Protagonistul apărea doar pe la jumătatea piesei. Pierre Aufray, student în ultimul an, avea o distincție firească și o zveltă nonșalanță care, asociate cu profilul nobil, îi dădeau un aer princiar.

— Îmi place cum se mișcă — îl analiză doamna Alexandre — are suplețe, eleganță. Păcat numai că jocul e prea detașat, nu comunică suficient cu sala. Poate nu-l atrage rolul.

— E un băiat interesant, deloc superficial, așa cum ar putea să facă impresia — îi spuse Gérard. Aș vrea să-l cunoașteți.

După spectacol însă Pierre Aufray nu era de găsit nicăieri, nici în culise, nici în cabine. De abia cînd ieșiră în stradă îl zăriră conversînd cu niște prieteni, în timp ce mereu alte fete veneau să-l felicite, îmbrățișîndu-l cu un entuziasm mai curînd pasional decît colegial. Gérard reuși să-l desprindă din mijlocul grupului și-l invită să bea cu ei o cafea.

— Duceți-vă înainte : trebuie să-mi plătesc nota la hotel. E foarte aproape, în cîteva minute sosesc și eu.

— De ce nu te închei ? Să nu răcești ! Nu ți-e frig ? se interesă cu solicitudine doamna Alexandre.

Tînărul era îmbrăcat cu o hăinuță subțire, complet descheiată și o cămașe de vară desfăcută la piept și purta înfășurat în jurul gîtului un fular ale cărui capete fluturau în aer.

— Cum să-mi fie frig ? — protestă el. E de mătase ! Și-și netezi fularul cu mîndrie.

Un sfert de ceas mai tîrziu stăteau cu toții în jurul unei mese, la o cafenea de pe bulevardul Poissonière.

— Ești cumva rudă cu Hugues Aufray ? — se interesă doamna Alexandre. Este un cîntăreț cu mult farmec și cu o voce deosebit de plăcută.

— E unchiul meu. Avem cîțiva muzicieni în familie. Iar, printre ei, și o comediană, verișoara mea, Pascale Aufray. Așa încît n-am avut de întîmpinat nici o opoziție atunci cînd le-am mărturisit alor mei că vreau să devin actor.

— Îți convine să locuiești la hotel ? — întrebă Philippe. Trebuie să te coste o avere. Ai fi putut găsi în Cartierul Latin o cameră convenabilă.

— Pierre nu a avut niciodată probleme materiale — răspunse Gérard în locul său — e dintr-o familie înstărită, tatăl lui e general. Își poate permite deci să fie întreținut de părinți.

— E ceea ce colegii mei nu pot să-mi ierte — le destăinui interpretul prințului travestit — și n-au pierdut nici un prilej ca să mă facă s-o simt. În realitate, tot ce-mi doresc este să ajung a-mi cîștiga singur existența.

„Băiat bine crescut — îl caracterizase între timp doamna Alexandre — degajat, cu o anumită distincție. Probabil răsfățat de ai săi, iar acum de fetele din Conservator : are o oarecare moliciune languroasă în atitudini. Romantic, visător, nu însă și sentimental."

— Ai fost un copil alintat ? — căută ea să-și verifice concluziile.

— Nu prea. Mai am încă șase frați, eu fiind mijlociul. Iar de la zece ani am trăit în internatul unui colegiu iezuit, la Amiens.

— Ești din Amiens ?

— Nu, m-am născut în Senegal, unde tatăl meu tocmai fusese detașat. La Amiens aveam o străbunică — fusese cîntăreață de operă pe vremuri — în casa căreia îmi petreceam zilele libere. Mi-aduc aminte că într-o zi mi-a dat o cheie, spunîndu-mi să mă urc în pod, fiindcă am să văd un spectacol ca în povești, care o să mă încînte. Era o zi frumoasă, lucru rar în nord, unde cerul e mereu înnorat, o rază de soare pătrundea printr-o lucarnă. Și într-adevăr am descoperit acolo o sumedenie de vechituri, mese șchioape, scaune stricate, lustre scoase din uz, peste care păianjenii își țesuseră pînza. Și printre toate astea un cufăr spart din care se revărsau de-a valma costume de teatru multicolore, rochii de lamé sau încărcate de broderii și paiete, bijuterii de scenă cu niște pietre cît oul de mari. Bineînțeles am strîns numaidecît toți copiii de prin vecini și ne-am deghizat.

— Era primul contact cu teatrul ?

— Nu tocmai. Cel mai vechi spectacol de care-mi amintesc este *Puiul de vultur* cu Pierre Vannek, la Châtelet, în 1963, cînd aveam zece ani. În schimb părinții mei, care sînt melomani, mi-au transmis de mic dragostea

pentru muzică şi tot de la ei am învăţat să apreciez pictura.

— Îţi place muzica ? Ce anume ?

— Wagner, foarte mult Mahler şi modernii, în special modernii, Stockhausen, Boulez, Varese şi, în particular, Şostakovici. Simfonia a cincea de Şostakovici este frumoasă... frumoasă... cum să spun... ca Luvrul. Am acasă o discotecă.

Philippe încetase să mai participe la conversaţie şi privea înstrăinat animaţia cu care doamna Alexandre discuta cu tînărul actor. Poate-l plăcea ? Vorbeau despre lucruri pe care el nu le cunoştea, îşi descoperiseră gusturi comune.

— De ce nu-ţi înnegreşti sprîncenele ? se mulţumi el să-l întrebe pe Aufray — sînt atît de blonde încît nu se văd pe scenă.

— Pentru că lumina vine de sus şi dacă le-aş machia, ar părea prea groase.

— Dar în teatru ? — continuă să-l interogheze doamna Alexandre — ce te atrage mai mult ?

— Racine mai presus de orice : îl ador. Integral. Îmi place Musset : aş dori să joc rolul lui Perdican din *Cu dragostea nu-i de glumit* ori al lui Octave din *Capriciile Mariannei.*

— Dar Montherlant ?

— Deloc.

— Teatrul modern ?

Aufray dădu din umeri :

— N-aş putea să spun. Mi-a plăcut, de piidă, *Sud* de Julien Green. Şi mi s-a părut interesantă *La mante polaire* a lui Rezvani. În genere prefer piesele care scot în evidenţă latura psihanalitică.

— Înclini totuşi spre repertoriul clasic ?

— Visul meu ar fi fost să pot intra la Comedia Franceză. Mai înainte cei mai buni studenţi aveau angajamentul asigurat.

— Şi filmul ? Cred că te interesează, nu ?

— Mai mult ca spectator. Filmul italian, în primul rînd, Fellini — cel mai mare dintre toţi — apoi Visconti, italienii în general, pentru culoare, sînt singurii care ştiu

să ia o imagine. Cel mai bun film francez mi se pare mai slab decît cea mai proastă producţie italiană. Şi, bineînţeles, filmele engleze, pe care le apreciez.

— Spune-mi te rog, care este sistemul de lucru în Conservator ? Nu sînt deloc la curent.

— Ai posibilitatea de a-ţi alege singur profesorul de artă dramatică. Eventual, poţi să-l şi schimbi sau, dacă vrei, să urmezi cursurile mai multor profesori. Există apoi cursuri de dicţiune, pe care însă, din păcate, elevii nu prea le frecventează. De două ori pe an te prezinţi la niște examene la care nu se pun note, o simplă formalitate ca să se poată face o selecţie. Însuşi examenul de absolvire a fost suprimat la cererea studenţilor.

— Şi spectacolele ? Cum se procedează ? După ce criterii sînt alese piesele ?

— În anul trei, orice elev care vrea să facă regie, depune un proiect pentru montarea unei anumite piese. Proiectele sînt studiate de o comisie alcătuită din profesori şi delegaţii studenţilor. Ei aleg spectacolele care urmează să fie realizate — de obicei patru în fiecare an. În mod excepţional anul acesta vor fi cinci.

— Ştiţi că el este de fapt autorul decorurilor şi costumelor pe care le-aţi văzut azi ? — interveni Gérard. Deşi sînt considerate o creaţie colectivă.

— N-am fost de acord cu punerea în scenă — spuse Aufray. De la început am avut neînţelegeri cu regizorul din pricina felului în care a utilizat decorul. Aş fi vrut, de asemenea, ca aristocraţii să aibă faţa foarte palidă, în contrast cu figura Arlechinului care trebuia să fie foarte colorată.

— O curte fantomatică şi Arlechin singurul personaj real ?

— Mai curînd singurul personaj autentic. Toţi Arlechinii lui Marivaux au o conştiinţă politică, inexistentă la început dar care, pe parcurs, capătă un contur din ce în ce mai precis, devine tot mai acută. Credinţa mea este că opera lui Marivaux are o anumită gravitate politică. De pildă *Insula sclavilor*, care este şi cea mai îndrăzneaţă în raport cu epoca sa, ori *Colonia*. Pentru a trezi interesul publicului actual e necesar să arăţi previziunea sa politică,

deoarece Marivaux s-a încumetat să spună o seamă de lucruri într-o vreme în care monarhia era foarte puternică și existau constrîngeri. Asta nu înseamnă că am neapărat o preferință pentru teatrul politic, dar cred că în operele clasicilor trebuie scoase în relief anumite trăsături care să-i apropie de actualitate. Don Juan, de pildă, este un om care caută să-și ia revanșa împotriva societății. Un ins tînăr, aproape un adolescent. Are în față tot timpul, pentru că pe atunci tinerii își începeau viața la cincisprezece ani.

— Ai văzut filmul cu Piccoli ?

— Da, impresionant. Și Piccoli mi-a plăcut mult, totuși era prea vîrstnic pentru *Don Juan*.

— *Prințul travestit* e primul dumitale rol ?

— A, nu ! Am mai avut între timp mici angajamente în exterior. Am jucat *Mélite* de Corneille la un festival în apropiere de Rouen, vreo cinci, șase reprezentații, în totul. Și Oreste în *Andromaca* la teatrul din Montrouge, în cadrul matineelor școlare.

Între timp, Muriel Corneille, interpreta Hortensei, se așezase la masa alăturată, așteptîndu-l pe soțul ei, regizorul piesei lui Marivaux, care mai zăbovea încă pe scenă, ca să pună la punct luminile. Îi era foame, nu mîncase nimic înainte de spectacol, și comandase un *croque-monsieur*. Gérard făcu prezentările.

— Corneille : e un nume de bun augur — îi spuse doamna Alexandre — și l-ai ilustrat frumos azi.

Philippe, care ședea chiar lîngă ea, o felicită, împărtășindu-i convingerea lui că va face o carieră pe măsura talentului său.

— O carieră pe care, dealtfel, am și început-o — răspunse ea. Nu mai sînt studentă, am terminat Conservatorul anul trecut, cînd am interpretat partitura Sabinei din Horace. Cum însă soțul meu n-a găsit pe cine să distribuie în Hortense mi-a încredințat mie rolul. Ați fost la spectacol și ați putut să vă dați seama de posibilitățile elevelor din ultimul an.

— Vă dau dreptate. M-a surprins însă un lucru — îi mărturisi Philippe — faptul că Arlechinul a devenit un personaj exclusiv dramatic și că latura comică a fost estompată.

— Nu sînt de acord. Au fost totuşi replici la care s-a rîs.

— N-am remarcat.

— Eu am auzit că s-a rîs. S-a rîs chiar şi la unele replici spuse de mine, fiindcă şi rolul meu are părţi comice.

Politicos, Philippe socoti de cuviinţă să n-o mai contrazică, păstrîndu-şi nedumeririle pentru sine. Ar fi vrut să afle cît mai mult despre modul în care intrase în viaţa teatrală tînăra actriţă. Comunicativă, amabilă, Muriel Corneille îi dădu toate lămuririle cerute. De aproape, ochii ei erau fascinant de mari şi de expresivi, cu gene lungi şi codaţi, în contrast cu născiorul infinitezimal şi cu gura mică, graţios şi exact conturată, ca la păpuşi : avea o frumuseţe care nu se dezvăluia decît atunci cînd era transfigurată de emoţie. Din profil, năsucul în vînt părea puţin comic. Se exprima cu uşurinţă, cu precizie şi inteligenţă, sigură pe ea.

Juca în compania *Sganarelle* care monta spectacole clasice pentru copii la teatrul din Neuilly. Nu avea un salariu, primea o sumă fixă — destul de mică — pentru fiecare reprezentaţie şi în unele zile dădeau cîte două şi chiar trei reprezentaţii. Altminteri, era înscrisă la şomaj, ca atîţia alţi actori mai bine zis ca majoritatea actorilor, pentru că unii dintre ei nu se declarau la şomaj, lucrau oarecum clandestin. În felul acesta se explica (în parte) marele număr de comedieni şomeri. Teatrul fusese invadat de diletantism. Orice amator care păşea pentru prima oară pe o scenă se putea intitula artist dramatic. Exista, firește, o criză a teatrului şi nu era greu de găsit explicaţia ; asta însă nu remedia nimic. Publicul ocolea teatrele experimentale, se ducea doar la piesele jucate de cutare vedetă sau de actori cunoscuţi. În ce o privea însă nu i-ar fi trecut niciodată prin gînd să-şi aleagă o altă meserie : făcea parte dintr-o familie de artişti şi îşi petrecuse copilăria în culise. Tatăl, sora mai mică, un văr de-al ei, erau actori. Printre rudele cele mai apropiate se mai număra un cîntăreţ, Daniel Perrier şi un pianist. Iar cea mai veche amintire a sa din teatru era legată de un spectacol cu *Hamlet* de Laforgue în care tatăl său Jean-Marie Ferté deţinea rolul principal. Aşa că era predestinată carierei teatrale, nu numai prin numele pe care-l purta, după cum spusese doamna care vorbea cu Aufray, dar şi prin întreaga am-

bianță în care crescuse. Era pariziană ? Nu, deși ar fi trebuit să fie. Se născuse însă în Alger, la Constantine, unde rămăsese pînă la vîrsta de șase ani. Clasele elementare și liceul le făcuse la Paris. Înainte de a se prezenta la concursul de intrare în Conservator, urmase cursurile școlii dramatice din strada Blanche.

— Ați interpretat atît de convingător, cu o atît de puternică emoție, rolul Hortensei încît vă văd perfect în marele repertoriu : Andromaque, Roxane, Camille, Antigone, Iphigénie...

— A, nu — spuse rîzînd actrița — prefer o gamă cît mai variată de roluri : e relaxant. Îmi place în egală măsură să joc comedie, să simt că lumea se amuză în sală, să aud rîsetele spectatorilor. În privința asta colaborarea cu compania *Sganarelle* mi-a deschis posibilități largi. Am fost Chimène în *Cidul*, Toinette și Lison în comediile lui Molière, Popova în *Ursul* de Cehov, am interpretat toate genurile de personaje feminine, în afară de cochete. Nu pentru că n-aș avea aptitudini, ci pentru simplul motiv că în teatrul actual nu mai există cochete. Pînă și Célimène este jucată într-un stil diferit. Așa cum nu mai există nici roluri de adolescenți sau de copii în travesti. Am jucat de asemenea rolul Lisei din *Demonii* de Dostoievski, la Limoges și cel al Ofeliei în *Hamlet* de Laforgue, la festivalul din Bellegarde, în departamentul Loiret. Iar în momentul de față repet la Odéon în *Manifestația* de Philippe Madrel, spectacol pus în scenă de Jacques Rosner, pentru care am semnat un contract pe trei luni. E într-adevăr o profesiune dificilă cea de actor și plină de neprevăzut — spuse ea în încheiere — dar... asta este.

Doamna Alexandre tocmai se ridicase să plece.

— Ce înălțime ai ? îl întrebă ea pe Aufray, privindu-l cum se desfășura de pe scaun.

— Un metru optzeci și șapte.

— O, destul ! Probabil, și dumneata și Gérard, v-ați născut pe insula aceea cu nume ciudat descoperită de Gu-liver. Între voi doi îmi pot permite și eu să mă simt mică.

— Spune sincer — o întrebă Philippe în drum spre casă, fiindcă obișnuia s-o conducă în fiecare seară pînă în fața porții, dacă îi rămînea timp — te-a fermecat Aufray, nu-i așa ?

— „Fermecat“ nu cred că e cuvîntul potrivit. Mărturisesc că l-am privit cu plăcere, e un bărbat atrăgător. Ceea ce înseamnă că sînt o femeie normală și sănătoasă și că simțurile nu mi s-au tocit încă.

— Dar Gérard ?

— Gérard face impresia unui copil care a crescut prea repede și i-au rămas hainele strîmte. Sînt convinsă că va fi un soț foarte onest. Din păcate, onestitatea este mai puțin atrăgătoare.

CERUL ERA ACOPERIT DE O PERdea subțire de nori prin care se cernea o lumină rece, sticloasă. În vasta curte a castelului Vincennes sufla un vînt persistent și friguros. Iarba începuse să înverzească și pămîntul era moale sub pași. Doamna Alexandre și Philippe se opriră în dreptul punții ce ducea spre intrarea donjonului. În șanțul de apărare, cîndva plin cu apă, acum scăldat doar de ploi, zăceau aruncate hîrtii și mucuri de țigări.

— E atît de îngust încît un atlet ar fi putut foarte ușor sări peste el cu prăjina, constată Philippe, dacă pe atunci ar fi existat sportivi.

— Totul aici îmi pare construit în proporții reduse. Probabil că pe vremea aceea oamenii erau mai scunzi decît azi. Cel puțin așa s-ar zice judecînd după statuia funerară de la Luvru a lui Carol al V-lea : un copil cu coroana pe cap și sceptrul în mînă.

— Aici, în șanț, a fost executat ducele d'Enghien, își aminti Philippe.

La picioarele lor, în iarbă, se juca o pisicuță tărcată. Un băiețaș de vreo șase ani îi dădea tîrcoale, privind-o cu jind, dar neîndrăznind să se apropie.

— E a dumneavoastră ? întrebă el luîndu-și inima în dinți.

— Nu, e a castelului, răspunse Philippe.

Despovărat de orice îndoieli, băiatul se repezi să prindă pisicuța care o zbughi din loc.

— Ar fi fost într-adevăr o idee să-l fi adus pe Samsonnet să viziteze Vincennes — se gîndi doamna Alexan-

dre — zidurile astea vechi trebuie să fie bîntuite de fantome de şoareci regali.

Capela, în stil gotic flamboaiant, a cărei zidire fusese începută de Carol al V-lea, pentru a fi dusă la bun sfîrşit abia sub domnia lui Henric al II-lea, semăna întrucîtva cu *Sainte Chapelle* datorită şi vitraliilor mari, viu colorate, din absidă şi absenţei coloanelor. Încolo lăcaşul era lipsit de podoabe ; doar nişte chipuri de marmură dosite în oratoriul din stînga : monumentul funerar închinat ducelui d'Enghien, pe care Ludovic al XVIII-lea hotărîse a-l cinsti ca pe o victimă a susceptibilităţilor napoleoniene. La început, monumentul se afla în naosul bisericii. Mai apoi, Napoleon al III-lea considerînd că aşternea o pată pe amintirea marelui său predecesor, poruncise să fie mutat într-un cotlon mai ascuns. Memoria bietului duce asasinat în mod gratuit fusese aşadar antrenată în cadrilul frecventelor schimbări de capete încoronate ca în comedia lui Anouilh *La foire d'empoigne*.

Pe treptele peronului de la intrare, un tînăr blond şi pletos, probabil institutorul pîlcului de şcolari ce roia în jur, întreţinea o foarte delicată idilă cu juna copilă de care venise însoţit, iubita sau poate logodnica lui. Încolo, puţini vizitatori risipiţi pe întinsa pajişte, în aşteptarea portarului, care deţinea şi funcţia de ghid.

În fundul curţii, între cele două aripi ale palatului baroc clădit la începutul secolului al şaptesprezecelea, terenul era pavat cu dale mari de piatră.

— Ieri mi-a telefonat Dodichon — spuse doamna Alexandre în timp ce se plimbau prin curte — ca să-mi anunţe moartea prietenului ei din New-York. Ţi-am povestit că se pregătea să-l viziteze după o lungă despărţire, prea lungă. Şi după multă agitaţie epistolară. Prea epistolară. Inima lui uzată însă n-a putut să aştepte. O existenţă de emigrant nostalgic, sensibil şi ratat din punct de vedere profesional şi un sfîrşit la fel de trist ca întreaga lui existenţă.

— Îmi pare rău pentru Dodichon. Viaţa e atît de nedreaptă uneori.

— Uneori... — murmură ea gînditoare şi repetă încă o dată — uneori... S-a sacrificat cu cea mai discretă abne-

gație pentru toată lumea. Și cînd în sfîrșit, la șaizeci de ani, a apărut și pentru ea o rază de soare... Avea glasul unei fete de șaptesprezece ani cînd mi-a dat vestea asta, o bătrînă fată tînără.

Doamna Alexandre mai rostise cîndva cuvintele acestea „o bătrînă fată tînără". O fată care îmbătrînise fără a-și fi trăit tinerețea, păstrîndu-și însă neîntinată nevinovăția sufletească.

— E rîndul meu acum — adăugă ea cu un zîmbet vag, ca și cum i-ar fi urmărit gîndurile — îmi fac ucenicia de cucoană bătrînă : *madame Arthur apprentie vieille dame.*

Philippe îi strînse mîna :

— Frumoasa mea lady Godiva.

Ea se lipi de el, sărutîndu-l în fugă pe tîmplă :

— Bravul meu cavaler Bayard.

De cîteva minute sosise încă un grup destul de numeros sub privegherea cîtorva călugărițe cu seufii albe, apretate: un institut de handicapați. Locul din jurul capelei se umpluse de infirmi de vîrste diferite, între opt și șaisprezece ani, dornici să zburde, să se bucure de cîmpul înverzit, de aer, de libertate. Cea mai gălăgioasă dintre toți era o fată oarbă, o adolescentă plinuță, mai mult puhavă, cu niște ochi globuloși, ieșiți din orbite și morți, de o culoare leșioasă : inventase un joc, explicîndu-le copiilor din jur ce aveau de făcut. Cu mintea lor zănatică sau confuză, aceștia uitaseră imediat rolurile pe care le aveau de îndeplinit și se risipiseră care-ncotro, țopăind grotesc ca niște iezi scălîmbi și împiedicați, cu picioarele lor prea scurte ori strîmbe și bălăbănindu-și brațele dezarticulate. Părăsită de toți și nemaiauzind nici un glas în prejmă, fata oarbă începuse să-i strige pe rînd, exasperată, cu ochii scoși din orbite, răcnind cît o ținea gura „Michel, André, Odette, Serge, Jacqueline, Jacqueline, Jacqueline. ..."

Spectacolul era dezolant și absurd.

— Ce-o fi fost în capul bunelor măicuțe ? — se întrebă doamna Alexandre — să aduci la muzeu o fată care nu poate să vadă nimic și niște copii care nu sînt în stare să înțeleagă nimic !

În sfîrșit sosi și ghidul în uniformă de gardian și cu șapcă în cap, un personaj impozant și solemn, cu o morgă

de general, conştient de înalta misiune ce i se încredinţase şi de multele secole de istorie a căror însemnătate o purta pe umeri. Toată lumea se ţinu cîrd după el, pînă ce intră în capelă, unde se postă exact în centrul centrului, rotind ochii în jur, autoritar, ca să potolească rumoarea. Şi, cu prestanţa cu care Daumesnil, supranumit şi Picior-de-lemn, comandantul castelului, în răstimpul celor *o sută de zile* dintre insula Elba şi Sfînta-Elena, va fi răspuns armatelor aliate ce îi cereau să predea fortăreaţa „O predau, dar daţi-mi mai întîi piciorul pierdut" (fusese rănit la Wagram), debită o lungă prelegere agrementată cu detalii frapante sau caracteristice, în cursul căreia pomeni o seamă de nume ilustre, începînd cu Ludovic cel Sfînt şi faimosul stejar din pădurea Vincennes rămas în legendă, pentru că la umbra lui obişnuia să împartă dreptatea şi continuînd cu Philippe-Auguste, Ludovic al X-lea Izabela de Bavaria, Carol al V-lea, Henric al IV-lea pentru a lansa apoi o scurtă diatribă la adresa lui Napoleon I, din ordinul căruia se procedase la unele transformări pe cît de inoportune, pe atît de inestetice, „ca atîtea lucruri de prost gust pe care le-a făcut împăratul" ţinuse el să adauge.

În capelă era parcă mai frig decît afară şi doamna Alexandre se zgribuli, strîngîndu-şi sumanul la gît. Philippe îşi petrecu un braţ pe după umărul ei : Cavalerul Bayard era oricînd gata s-o ocrotească. Ghidul vorbea acum despre Henric al II-lea a cărui figură se detaşa în mijlocul unui grup de curteni, în culori de caleidoscop, pe unul din vitraliile absidei.

— Iar în stînga o puteţi recunoaşte pe Diana de Poitiers într-o postură nu tocmai evlavioasă. Atît de mare a fost dragostea monarhului încît a dorit să eternizeze frumuseţea ei, aşezîndu-i chipul într-un lăcaş sfînt. Un motiv în plus de amărăciune pentru Catherine de Médicis.

Diane de Poitiers era înfăţişată, lucru mai puţin obişnuit în pictura religioasă, cu sînii goi, cei mai desăvîrşiţi sîni din lume, pe care suveranul îşi odihnise adesea capul bărbos şi urît de faun. Diane de Poitiers, despre care gurile rele ale vremii pretindeau că ar fi fost amanta lui Francisc I, şi de care tînărul moştenitor al tronului, prinţul Henric, un copilandru încă, deşi căsătorit de la vîrsta

de paisprezece ani, se îndrăgostise nebunește, făcînd din ea doamna inimii sale și cea mai glorificată dintre favorite, Diane de Poitiers care, cu douăzeci de ani mai vîrstnică decît amantul său regal, reușise să-l țină prins pînă la moarte în mrejele nurilor ei, deși atinsese respectabila etate de șaizeci de ani. Și Catherine de Médicis, care-l iubea cu adevărat pe robustul Henric — dovadă cele treisprezece odrasle concepute cu el — și care suferise o viață întreagă din pricina unei infidelități etalate cu ostentație, căutase să-și ia revanșa, dedicîndu-se cu o pasiune meridională manevrelor de culise și sforăriilor politice, a căror abjectă duplicitate avea să dezlănțuie măcelul din noaptea sfîntului Bartolomeu.

Doamna Alexandre și Philippe se gîndeau probabil în momentele acelea la unul și același lucru, învăluiți în proiecțiile multicolore ale vitraliilor ce narau în imagini travestite povestea de dragoste a unui adolescent de înaltă spiță și a unei femei în plină înflorire.

Prelegerea luase sfîrșit și se îndreptară cu toții în procesiune, sub conducerea impozantului succesor al generalului Daumesnil, spre puntea donjonului. Afară se înseninase și norii lăsaseră în urmă doar cîțiva fulgi răsleți, ca un stol de lebede în zbor.

„Cerul e albastru : e o nebunie să mori."

Doamna Alexandre se prinse de brațul lui Philippe, dezmierdîndu-i cu ochii profilul energic desenat pe zidurile alb-sure-gălbui ale capelei și el îi întoarse privirea zîmbind cu zîmbetul lui sinuos și copilăresc. Se simțea liniștită, ușurată de orice îndoieli, de orice gînduri, și ar fi vrut să meargă așa, la nesfîrșit, în urma acelui convoi pestriț și absurd.

„E prima odihnă a Electrei."

Să fi fost ceea ce se cheamă fericire ?

„O tăcere, o secundă din tăcerea ta... e o dovadă cu atît mai puternică. Ascultați... mulțumesc."

Și capul blond a lui Jean-Noël odihnindu-se pe genunchii Genevièvei Casile.

„Sînt treaz, surioară... Trezește-te din această trezie."

Frînturi din *Electra* lui Giraudoux îi lunecau prin minte, fluturînd capricios.

„E ultima odihnă a lui Oreste." Era inevitabil : o propoziție o trăgea după sine pe cea următoare. Se uită din nou,

îngrijorată la Philippe. „E ultima odihnă. Nu, nu. De ce ultima ?“

Donjonul cu zidurile lui de piatră, groase de trei metri, cu încăperi strîmte, luminate cu zgîrcenie de niște deschideri mici, pătrate, ca de hrube, situate aproape de tavan, era sinistru, un loc în care puteai să-ți pierzi mințile de spaima singurătății. Ghidul cita numele cîtorva deținuți de vază încarcerați la Vincennes. Se opriseră în sala de la etajul întîi a cărei boltă era împărțită în patru felii de patru arcuri ogivale sprijinite pe stîlpul puternic din mijlocul incintei.

— Asta să fi fost sala de solemnități ? — spuse nedumerită doamna Alexandre — e de două ori mai mare decît salonul de subprefectură.

Mărețul gardian-comandant al cetățuiei își continuă explicațiile din care cu greu se mai putea înțelege ceva. Handicapații, pe care nu-i interesa istoria Franței și nici o altă istorie de pe fața pămîntului, făceau un vacarm de nedescris, cu toate intervențiile domoale și ineficiente ale călugărițelor. Fata oarbă pusese din nou la cale jocul ratat din curte și, cum și de astă dată colegii ei își uitaseră rolurile, striga deznădăjduită : „Michel, Odette, André, Jacqueline... Jacqueline !“

Afară, cerul se posomorîse iar și începuse să lăcrămeze. În poartă, doamna Alexandre se întoarse și îmbrățișă pentru ultima oară cu privirea spațiul vast și pustiu și capela alb-sură-gălbuie ale cărei vitralii purtau mărturia unei iubiri profane mai presus de scurta petrecere pămîntească a vieții omenești. „E ultima odihnă a Electrei.“

Să fi fost un presentiment umbra ce-i întunecase o clipă inima ?

— De ce te-ai întristat ? o întrebă Philippe după ce coborîră în stația de metro.

— Eu ? Ți se pare. Dimpotrivă, mi-am amintit de ceva amuzant : un cîntăreț fantezist cu care am jucat cîndva într-un spectacol de la Mayol.

— Prin ce asociație de idei ?

— Știu eu ? Poate că semăna puțin cu profesorul blond care venise cu școala de copii. Era simpatic cîntărețul, atît

de simpatic încît ajunsesem să-i fac propuneri deschise. Dar ce fiasco ! Omul era maniac, avea obsesiile lui : îmi vorbea despre corpuri astrale și viața viitoare, despre metempsihoză și alte reîncarnări. Aventuri ezoterice. *Hélas*, am suspinat resemnată, *il n'y a plus d'amants !* Dar n-am pierdut totuși speranța să găsesc *l'âme soeur*.

Philippe o strînse la piept cu tandrețe, rîzînd : era iremediabilă. De ce voia cu tot dinadinsul să pară frivolă ?

— E de mirare că în lumea asta atît de variată de cîntăreți și dansatori n-ai reușit totuși să descoperi *l'âme soeur*.

— Ah, știi cum sînt actorii de cabaret : mult biceps și puțin suflet ! Am fost totdeauna o bună camaradă, dar nu aveam comun cu ei decît meseria.

— Dar spectatorii ?

— De ce nu spui consumatorii, fiindcă la ei te-ai gîndit ? Spectatorii mei sînt băutori de alcooluri scumpe și uneori și mîncători de fripturi. Nu-i văd, pur și simplu. Trebuie să simt sala, nu s-o am în ochi. Dacă m-aș uita la ei mi-aș pierde șirul, n-aș mai putea să mă concentrez. Sau, dacă îi privesc întîmplător, nu le rețin figurile. Abia după cîteva spectacole, cînd îmi dau seama că mi-am apropiat publicul încep să văd sala. Cum termin însă de cîntat mă duc direct la hotel, fără să mă demachiez. Îmi aduc aminte că o dată, cînd am ieșit din local, (era undeva, în provincie) — dar cred că ți-am mai povestit asta — ploua cu găleata și portarul mi-a spus că nu e chip de găsit un taxi. Am așteptat cîtva timp pînă ce a trecut o mașină care era, nici mai mult nici mai puțin, o mașină de pompieri. Am făcut semn, a oprit și un comandant de pompieri m-a poftit să iau loc lîngă el. Și am descins la hotel dintr-un vehicul echipat cu tot ce trebuie pentru stins un incendiu. Îmi amintesc cu plăcere și de seara aceea și de cîrciumioara în care cîntam pe atunci. La început patroana m-a primit cu acreală, era foarte laconică și nu știa să zîmbească, dar văzînd că am succes, s-a îmbunat, ba chiar m-a îndrăgit atît de tare încît, după ce mi-am încheiat contractul, m-a mai ținut încă o lună. Cîrciumioara devenise gen *Le Balcon* a lui Genet : lux baroc și depravare pe fond muzical suav și Madame Arthur evoluînd, cu un înalt nivel cultural, printre sticlele de șampanie. Sper să ajung din nou acolo peste o lună, știu dinainte că voi fi bine primită.

Philippe căută să ocolească un subiect spinos.

— Şi cu pompierul ce s-a întîmplat ?

— Ce să se întîmple ? Nimic. Era aşa cum trebuie să fie un tînăr : entuziast, cu ochi mari, avizi, simplu şi cu haz. Anul trecut a venit să mă vadă la Mayol : are o familie acum, nevastă şi doi copii.

— Spune-mi — întrebă Philippe cîteva clipe mai tîrziu — eu am ochi mari ?

A doua zi, doamna Alexandre îl aştepta de la unsprezece, îmbrăcată ca de plecare, pe cavalerul ei ocrotitor care pînă la unu încă nu se arătase, cînd se hotărî în fine să ridice receptorul şi să formeze numărul binecunoscut.

— O, iartă-mă, m-am luat cu treaba şi am uitat să-ţi telefonez. Am tot crezut că o să termin mai curînd. Azi s-a eliberat camera pe care o aşteptam de atîta timp şi mă pregătesc să mă mut. Mai întîi însă trebuie să fac curat aici, să las totul în ordine.

— Îmi place că eşti harnic. Înseamnă că mai întîrzii puţin, oricum masa e gata. Pînă atunci am să mă ocup de gospodăric cu madame Paulette care tocmai a intrat pe uşă.

— Mi-e teamă că n-o să pot veni azi. Trebuie să-mi aranjez noua locuinţă.

Urmă o tăcere care se prelungi mai mult decît ar fi fost firesc.

— Bine. Atunci pe mîine.

— Mîine mă duc la gară s-o primesc pe Danielle.

O nouă pauză, mai lungă şi mai penibilă, cu atît mai penibilă cu cît nu-şi puteau vedea chipurile.

— Sper că ai să ne vizitezi — continuă el cu o volubilitate forţată, căutînd să umple cumva tăcerea aceea stînjenitoare — după ce ne vom instala, nu-i aşa ? Sînt convins că ai să te înţelegi foarte bine cu Danielle, nu-i aşa ? E o fată drăguţă, tare drăguţă. Şi înţeleaptă. Ca tine. Nu ştii de cît ajutor mi-a fost pînă acum. O să fim numai noi trei, nu-i aşa ? O să fie foarte plăcut. Şi duminica am putea face cîte o mică excursie împreună, nu-i aşa ?

Repeta în neştire „nu-i aşa ?“ enervant şi stupid. De la capătul celălalt al firului îi răspundea aceeaşi tăcere fără ecou.

— Da, o să fie plăcut — spuse ea într-un tîrziu cu un glas fără inflexiuni. O să-mi dai un telefon și o să mă inviți. Mîine urma să fac cu profesorul meu de canto o repetiție a șansonetelor cu care plec în turneu, aș fi vrut să le asculți și tu. Nu-i nimic, rămîne pe altă dată.

Lăsă receptorul în furcă și se îndreptă spre fereastră. Cerul era mohorît, castanul își înălța spre cer ca un candelabru mugurii plini de sevă, gata să plesnească. Biet copac nefericit, lipsit de căldura soarelui și steril. Porumbeii stăteau plouați pe ciubucurile zidurilor. „Azi n-a mai cîntat mierla în zori“ își aminti ea. O pasăre stingheră cine știe cum rătăcită de cîtva timp prin curtea lor. „*Bonjour, madame Liron*“ auzi de jos glăsciorul lui Fabriçou.

„O, Timp, oprește-ți zborul.“

Se plimbă prin odaie privind în gol, zări un pachet de țigări uitat pe cămin de Pépé, scoase fără să-și dea seama o țigară și o aprinse. Pépé plecase și el în ajun : găsise un post la un bar din *place du Tertre* și o cameră în apropiere. Rămăsese din nou singură.

— Doamne, ce s-a întîmplat ? — își lovi palmele, alarmată, madame Paulette, văzînd-o cu țigara în gură.

— Nu-ți fie teamă că nu mă apuc de fumat. Bem o cafea împreună, madame Paulette ?

Doamna Alexandre lăsă chitara din mînă — tocmai repeta *Ceaiul de iasomie*, un cîntec compus în întregime de ea, text și muzică — și se duse să deschidă : sunase cineva la ușă. O fată tînără, blondă, micuță, cu un aer sperios, aștepta pe palier. Părea un iepuraș gata s-o rupă la fugă, dar decis totuși să stea pe loc, oricît de mare ar fi fost primejdia.

— Sînt Danielle.

— Mi-am închipuit. Intră, te rog, înăuntru.

— Asta-i spineta, și oglinda — spuse ea uitîndu-se în jur cu ochi lacomi și uimiți de parcă ar fi pătruns în peștera fermecată a lui Ali-Baba — pe urmă vine culoarul și, în fund, camera albă cu patul așezat pe niște volume din Boltin.

— De unde știi ?

— Philippe mi-a descris tot apartamentul. Și pisicile : Samsonnet e cea albă, care seamănă cu Ludovic al XIV-lea, Salomé cea neagră, cu mănuși și voaletă și a treia e Caramel.

Doamna Alexandre părea contrariată :

— Philippe n-a avut ceva mai bun de făcut ?

— Mi-a vorbit mult despre dumneavoastră, ore întregi. Aproape că nu-mi venea să cred : niciodată n-a fost atit de limbut. Eram teribil de curioasă, trebuia neapărat să vă cunosc. Lui însă nu i-am spus nimic. De ce n-ați vrut să veniți pe la noi ? Philippe v-a telefonat în cîteva rînduri și mereu ați găsit un pretext.

— Nici un pretext, eram într-adevăr ocupată. Îmi pregătesc repertoriul, după cum vezi.

Și-i arătă chitara pe care o lăsase pe pat. „Ce situație neplăcută ! Cum a putut să fie atît de indiscret ? Și ce i-o fi spus ?“ Dezvăluite, trădate, zilele lor de vacanță, aveau acum un aer trist și ridicol. Și puțin dubios. Fapt este că se simțea stingherită în fața acestei fetițe plăpînde care o cerceta cu o curiozitate copilărească, avidă, aproape necuviincioasă. Asta mai lipsea acum, să aibă și complexe de vinovăție ! Nimicurile fermecătoare din care era urzită bucuria de a fi împreună cu Philippe, păreau țintuite acum într-o vitrină de muzeu, preschimbate din fluturi zburători, întreținuți cu alba strălucire a razelor de soare, în prozaice piese de insectar. O păgubise cumva pe Danielle ? Luase ceva ce-i aparținea numai ei ? Nimic, decît zîmbetul sinuos și inocent a lui Philippe, privirile lui calde, o strîngere de mînă afectuoasă. Era iritată împotriva lui. Și dezamăgită.

— Sînteți mai frumoasă decît mi-am închipuit — spuse Danielle. Și simplă. Mi-a fost teamă cînd am sunat la ușă.

— Teamă ? Pentru ce ?

— Să nu mă dați afară. Sau să-mi răspundeți tăios. Zău, de ce n-ați vrut să veniți pe la noi ? Nu v-ați dat seama că asta ar fi putut să mă neliniștească ? Că era firesc să mă întreb : de ce mă evită, de ce nu vrea să mă cunoască ?

— Philippe era cel mai în măsură să-ți explice că n-aveai nici un motiv de neliniște.

— Mi-ar fi explicat, poate, dacă i-aș fi spus.

— Înseamnă că n-ai suficientă încredere în el.

Cu ce intenții venise „marea dragoste" a lui Philippe ? Să-i ceară socoteală ? Să se plîngă ? Nu se știa datoare cu nimic și nici nu avea socoteli de lichidat. Putea oare să-și reproșeze ceva ? Pentru ce se simțea atunci atît de nesigură, de incomodată ?

— Nu-i vorba de neîncredere. Mă gîndeam însă la Philippe. A greșit cu ceva ? V-a supărat cumva ?

— Philippe este unul dintre puținii oameni cu un tact desăvîrșit pe care i-am cunoscut. Și-i sînt îndatorată pentru serviciul pe care mi l-a făcut într-o împrejurare neplăcută pentru mine, probabil ți-a povestit. Am încercat să mă revanșez, dar e greu de știut cum se poate răsplăti un gest frumos.

— Să vă revanșați ? Numai atît ? Am crezut că Philippe v-a interesat.

Ah, asta era așadar ! Mai trebuia acum să se și justifice.

— În ce fel ? Nu înțeleg.

— Ca om, firește. Philippe are atîtea calități. E o comoară nedescoperită încă. Și dumneavoastră v-ați dat seama de asta.

Era cumva ironică ? Iepurașul avea perfidii ?

— Știu doar că Philippe e un om pe care soarta l-a nedreptățit. Merita mai mult de la viață.

— Nu-i așa ? Mă uit la el uneori și mă întreb : e cu adevărat al meu ? Mi se cuvine ? De ce ați vrut atunci să-l părăsiți ?

— Draga mea, nu crezi că exagerezi ? Cum adică, „l-am părăsit" ? Philippe n-a fost amantul meu ca să-l părăsesc, dacă la asta te referi. Și n-am răbdare acum să lămuresc lucrurile. Întreabă-l pe el. Pot să te asigur că i-am respectat onoarea și integritatea. Eroarea mea este că l-am considerat un om matur, nu un copil.

— M-ați înțeles greșit, îmi pare rău, n-am vrut să vă supăr. Doar nu v-ați închipuit că am venit aici să vă fac o scenă de gelozie ? Cum mi-aș fi permis, știind mai ales cît de mult ține Philippe la dumneavoastră și cît vă admiră?

— N-are de ce — spuse, calmă și rece, doamna Alexandre. N-am solicitat admirația nimănui. Pot să aflu și eu atunci pentru ce ai venit ?

— V-am spus : ca să vă cunosc. Aţi fost atît de bună cu el în timpul cît am lipsit, i-aţi cîştigat atît de mult încrederea, încît eram mulţumită că nu l-am lăsat cu desăvîrşire singur. Ştiţi, Philippe nu prea are prieteni de vîrsta lui. Prietenii săi sînt Didier, faţă de care a avut totdeauna o mare admiraţie, dar pe care îl vede foarte rar şi acum dumneavoastră.

— Ştiai mai de mult aşadar de existenţa mea ? Ţi-a scris despre mine ?

— Fără îndoială ; în fiecare scrisoare. Philippe nu mi-a ascuns niciodată nimic. Şi nici nu avea ce să-mi ascundă. Mai mult chiar, de patru ani de cînd sîntem împreună, am certitudinea că n-a mai existat nici o altă femeie pentru el. Eu, de ce aş minţi, am cunoscut şi alţi bărbaţi înaintea lui şi, probabil, şi el a mai avut alte legături pînă atunci, deşi era un adolescent cînd ne-am întîlnit, dar tinerii de azi îşi încep viaţa de timpuriu. E prima noastră despărţire în aceşti patru ani de zile. În vremea asta legătura noastră a ajuns să se cimentează. Ca să fiu sinceră, nu m-ar fi mirat să aibă o aventură în absenţa mea. La vîrsta lui nu-i poţi pretinde unui bărbat să fie ascet.

— Văd că eşti foarte înţelegătoare. Şi n-ai fi suferit ?

— De ce ? O aventură trecătoare, fără consecinţe...

— Sper că nu-mi atribui mie rolul de înger păzitor. Nu face parte din repertoriul meu.

Danielle începu să rîdă.

— A, nu, dacă vă displace... Îmi daţi voie ? Ştiam că aici, în casă, se poate fuma.

Scoase un pachet de ţigări din poşetă.

— Te rog. Ba chiar am să-ţi cer şi eu o ţigară. Dacă mă scuzi două minute, am să fac şi o cafea.

— Are un gust deosebit — constată Danielle sorbind din ceaşca de faianţă.

— E o cafea turcească : *spécialité Lemercier.*

Şedeau una lîngă alta, pe patul acoperit cu o cuvertură albă de pichet.

— Philippe e afectat — redeschise discuţia Danielle — se simte ca şi părăsit (acum înţelegeţi de ce am folosit cuvîntul acesta). Nu ştie ce să creadă, de ce a intervenit o răceală, pentru ce trebuie să fie pedepsit. În ultima vreme a avut numai necazuri.

— Ce necazuri ?

— Din pricina fratelui mai mic care iar a făcut o năzbîtie. S-a încăierat cu niște derbedei și unul dintre ei i-a tăiat gîtul cu un cuțit.

— O, Doamne, și l-a omorît ?

— L-a rănit doar, destul de grav. E în spital acum, i-au cusut rana. Toate nenorocirile însă cad pe capul bietului Philippe. Pe el îl cheamă cînd se întîmplă cîte ceva, el este cu alergătura și tot el și cu cheltuiala. Al doilea frate nu se interesează de nimic, e un parazit.

— Philippe mi-a vorbit foarte puțin despre familia lui. Îmi pare rău.

Își aminti de ziua tristă de la Pantin, cînd ținuse să fie alături de ea, de gestul protector cu care își desfăcuse bluzonul și o strînsese la piept pe Dodichon ca s-o apere de ploaie, de atitudinea lui discretă și prevenitoare. I se umeziră ochii și întoarse privirea spre fereastră ca să-și ascundă emoția. Curtea era ca de obicei pustie. Înșirați pe ciubucul peretelui din față, porumbeii așteptau resemnați venirea primăverii.

— Se zbate din răsputeri pentru familia asta ingrată și imposibilă — continuă Danielle — cele cîteva săptămîni petrecute în casa lor au fost un infern pentru mine. Mereu scandaluri, frații se certau tot timpul și se băteau. Mama lui era o femeie exigentă și autoritară — o femeie frumoasă altminteri, încă foarte atrăgătoare — care înțelegea să-și trăiască viața așa cum îi plăcea ei. Și-i plăcea să iasă seara în oraș, uneori cu fiul mai mare, marchizul, alteori cu alți bărbați care o invitau. Era foarte tînără cînd cel de-al doilea soț a dispărut, de fapt, cred, cu știrea și spre binele ei, deși a trebuit să muncească din greu ca să-și poată crește copiii. Recunosc, e un merit, dar în ce fel i-a crescut ! Philippe era cel care trebuia să aibă grijă de gospodărie, el gătea, el spăla vasele. Bineînțeles îl ajutam și eu, frații nu făceau nimic, așteptau totul de-a gata. Și tot Philippe aducea și bani în casă. Locuiam amîndoi în odăița lui, dar nu aveam liniște niciodată. Seara, de exemplu, toată lumea trebuia să stea la televizor, fiindcă așa voia maică-sa, să fie toată lumea în jurul ei. Cîteodată, îl desenam pe Philippe care îmi poza, erau singurele noastre ceasuri de răgaz, nu aveam chef de televizor. Dacă vedea

că întîrziem, mama lui venea să ne bată în ușă, o înfuria faptul că ne izolam.

— Am bănuit c-a avut o copilărie necăjită.

— Spuneați că vi s-a părut un om matur. Așa este, s-a maturizat înainte de vreme, a trebuit de mic să lupte cu viața. De aceea e acum atît de însetat să cunoască, să afle cît mai mult. E ca un pămînt secetos care soarbe fiecare picătură de ploaie. Asimilează imediat, tot ce citește, tot ce aude. Nici nu vă dați seama cît de schimbat l-am regăsit.

— În bine, în rău ?

— Deocamdată tot ce pot să vă spun e că s-a schimbat. E la fel de tandru ca și pînă acum, nu tăgăduiesc. S-a infiltrat însă în el ceva care nu-i al lui. Am impresia uneori că e un alt om cu care trebuie să mă obișnuiesc. Are niște entuziasme pe care nu i le-am cunoscut. Îi descopăr niște pasiuni noi pe care de asemenea nu i le știam, de exemplu a făcut o adevărată pasiune pentru Luvru. Mi-a vorbit cu atîta însufleţire despre Uccello, despre Carpaccio și despre *omul cu mănușa* al lui Tizian.

Doamna Alexandre avu un zîmbet ușor care trecu neobservat.

— A cumpărat toate romanele de Colette și susține că *Electra* lui Giraudoux este capodopera dramaturgiei franceze. Apoi : e mai dispus acum să glumească, găsește în orice împrejurare o parte nostimă, comică.

— Și asta îți displace ?

— A, nu, dimpotrivă, totuși mi se pare ciudat. Mă deprinsesem cu el așa cum era : serios, chibzuit. Avea, cum să spun...

— Egalitate de spirit.

— Exact. Mă gîndeam la o definiţie. Asta este : mereu egal cu sine; niciodată nu părea turburat de nimic. Acum simt la el o vagă nemulţumire, o frămîntare, o nostalgie a unui lucru neîmplinit. Nu deslușesc ce ar putea să fie. E ca o oglindă aburită. Cîteodată mă gîndesc că ar fi fost mai bine pentru el să fi... dar mă tem că iar o să vă supăr.

— Spune ce gîndești. Din moment ce m-ai prevenit : n-am niște urechi chiar atît de susceptibile.

— ... să fi avut o aventură, poate chiar cu dumneavoastră.

— Mă flatezi — spuse rîzînd doamna Alexandre, dar fără chef. Fii liniștită, totul o să treacă, o să dispară, așa cum dispare culoarea bronzată după ce te-ai întors dintr-o vacanță la mare. Philippe s-a bronzat puțin în absența dumitale. Peste o lună, două, va avea din nou tenul alb, așa cum îți place să fie.

— A, nu, cred că mi-ar părea rău : lui Philippe îi stă bine bronzat.

— Mai bei o cafea ? A mai rămas în ibric, îi propuse doamna Alexandre.

— Nu vă reținn ?

— Nu, de-abia la zece intru in scenă.

— Vin cu dumneavoastră la bucătărie, dacă-mi dați voie.

— Foarte bine, e și mai comod. Acolo luam masa cu Philippe. De obicei aveam și muzică la etajul de sus.

— *Campanella.*

— Văd că știi tot. Și *Türkische Marsch.*

— Asta n-a mai știut să-mi spună Philippe. Zicea că e un titlu german.

— Mai bine zis turco-german. Și acum vorbește-mi despre dumneata. Ai fost în Pirinei ?

— Acolo m-am născut : la Argelès-Gazost în Bigorre. Mi-a plăcut întotdeauna priveliștea munților. De la noi se vede vîrful Vignemale care are trei mii trei sute de metri.

— Bănuiesc că, spre deosebire de Philippe, ai avut o copilărie fericită.

— Mai curînd o adolescență fericită. Fericită și melancolică în același timp. Am fost un copil trist. De fapt îmi amintesc doar ca prin ceață de acele vremuri. Țin minte că eram foarte drăgăstoasă și că mereu mă agățam de gîtul tatei ca să-l sărut deși el mereu mă respingea. Spunea că prea mult răsfăț într-o familie strică. Și totuși tata e un caracter simplu și bun, e bunătatea întruchipată. O bunătate fără nici o lacună, mergînd pînă la prostie, pînă la stupiditate. Acum a ajuns o ruină, un om complet uzat. A avut un accident, l-a lovit o mașină. Un accident grav, după care nu și-a mai revenit.

Danielle începu a-și povesti viața în fraze dezlînate, precipitînd întîmplările, vrînd să spună mai multe lucruri

deodată, pierzînd șirul. întorcîndu-se în urmă, încercînd să analizeze niște stări sufletești contradictorii, să pună ordine într-un labirint întortocheat și împînzit de umbre în care nu se arăta nici o zare de lumină. Nimic decît niște ființe mînate de hazard într-un pustiu de nisipuri mișcătoare. Unde oare descoperise ea fericirea ? Doamna Alexandre începea să înțeleagă ce anume apropiase și unise cele două tinere vieți hărțuite de aceeași soartă vitregă.

— Am venit pe lume printr-un miracol. Mama care a întreținut mai tot timpul familia, a continuat să muncească, fiind însărcinată, pînă în ultima zi înainte de naștere. Cînd au adus-o la clinică era frîntă de oboseală și a adormit atît de greu, încît era cît pe ce să mă sufoce. Din cauza asta m-am născut mai tîrziu decît ar fi trebuit.

— Cum se face că mama întreținea familia ? Tatăl dumitale nu muncea ?

— Ba da, era meseriaș, avea cîte o mică lucrare, pe ici, pe colo. În ultima vreme, înainte de accident, făcea parchete. Părinții mei alcătuiesc un cuplu bizar, cu totul nepotrivit, un produs al războiului ca atîtea perechi care s-au format atunci printr-un joc al întîmplării. S-au cunoscut amîndoi într-un lagăr nazist din Germania. Mama fusese deportată din Polonia unde luptase în rezistență împreună cu primul ei bărbat, mult mai în vîrstă decît ea, care fusese ucis. Lăsase un copil în țară, un băiat, de care au avut grijă niște femei bătrîne și pe care nu l-a mai revăzut decît douăzeci de ani mai tîrziu. Are patruzeci de ani acum și e profesor. Necăsătorit. Un om deosebit de inteligent care s-a dedicat cu totul studiilor, renunțînd la orice viață personală. Mama se trage dintr-o familie de artiști, în care există o veche legendă : se spune că unul dintre strămoși ar fi insultat un călugăr care l-a blestemat și că, de atunci, în fiecare generație trebuie să se nască un copil dezaxat, cu un grăunte de nebunie și care are înclinații mistice sau artistice. Un destin pe care l-am împărțit cu sora mea. Ea este schizofrenică iar eu am vocație pentru pictură și literatură.

— O clipă numai : povestește-mi mai întîi ce s-a întîmplat cu părinții.

— Mama, cum v-am spus, fusese deportată, ca întreaga ei familie dealtfel. Și în lagăr l-a cunoscut pe tatăl meu,

într-un moment cînd avea mai mult ca oricînd nevoie de sprijinul unui bărbat, de o afecţiune. Şi tata i-a propus să vină cu el în Franţa, amăgind-o că are o situaţie bună şi oarecare avere. În realitate era un om complet incult. Avea însă o anumită distincţie, un aer nobil aşa cum au unii ţărani, o noblеţe ţărănească. Se trăgea din nişte oameni foarte simpli, de o condiţie cît se poate de modestă. Bunica se căsătorisc cu soţul ei după ce avusese mai întîi cu el doi copii nelegitimi şi un al treilea în pîntece. Imediat după căsătorie însă bărbatu-său a părăsit-o. A încercat atunci să avorteze, dar n-a reuşit. Aşa că a rămas cu trei băieţi, pe care a fost nevoită să-i crească singură. Pe tata, cînd s-a făcut mai mare, l-a dat ucenic la un abator, să înveţe meseria. El însă avea alte ambiţii. După ce-şi termina lucrul, se îmbrăca elegant şi se ducea la cafenea, frecventa mai ales cafenelele studenţeşti. Îi plăcea să fie în societatea unor oameni mai instruiţi sau mai bogaţi decît el, în faţa cărora devenea umil, se aşternea pe jos ca un preş. E slugarnic din fire, lucru pentru care totdeauna l-am dispreţuit. Şi în acelaşi timp sufeream şi-mi făceam reproşuri pentru că îl desconsideram.

— După cum mi-ai vorbit despre el la început aveam impresia că-l iubeşti.

— O, da, îl iubesc şi chiar foarte mult. La paisprezece ani, cînd am început să mă trezesc la viaţă, mă atrăgeau băieţii la care mi se părea că descopăr un caracter asemănător cu al tatălui meu, dar tot atît de mult mă atrăgeau şi cei care aveau trăsături total diferite. Aş fi vrut să întîlnesc un băiat inferior mie, dar care, cu trecerea vremii, să mă depăşească, să mă oblige să-l admir.

— Destul de complicat.

— Tatăl meu era gelos pe orice superioritate, de pildă nu-i plăcea s-o vadă pe mama scriind ori citind. Ar fi vrut să şadă tot timpul la bucătărie printre cratiţe şi tigăi.

— Şi cum s-a acomodat mama dumitale cu noua ei familie ?

— Bunica mea era o persoană tiranică şi posesivă şi, bineînţeles, n-a privit-o cu ochi buni pe străina care intrase nepoftită în casa ei. Mama a fost silită să îndure tot felul de umilinţe şi de înjosiri. De la început chiar a fost trimisă la muncă. Muncea cu ziua pe la unul şi altul, pe

unde găsea, plătită ca vai de lume. În timp ce era însărcinată cu sora mea, s-a întîmplat să sosească niște rubedenii de prin alte părți care au fost găzduite la ei. Biata mamă a trebuit să le cedeze patul și, așa cum era, gravidă, să se culce pe jos. Și tata n-a protestat. Dar în legătură cu sarcinile ei, trebuie să vă spun că pe vremea cînd era internat în lagăr, tatăl meu a fost luat la un spital unde se făceau experiențe de sterilizare, în urma cărora ar fi trebuit să nu mai poată procrea. Probabil însă că experiențele n-au reușit pentru că a avut totuși trei copii.

Mama nu avea nici un cuvînt de spus în casă și nimeni nu se interesa de ea, de parcă nici n-ar fi existat. Și totuși numai mulțumită ei am avut o bucată de pîine pe masă. Am trăit vremuri de mizerie crîncenă de care-mi mai amintesc și acum cu o strîngere de inimă. Îmi pare rău și am mustrări de cuget dar mă gîndesc adesea cu cel mai adînc dispreț la tata.

— Pe care totuși îl iubești.

— Pe care totuși îl iubesc. Acum, bietul, s-a prostit și de multe ori bate cîmpii, povestește niște întîmplări imaginare, pretinde că a văzut niște orașe în care n-a fost niciodată, că vorbește niște limbi străine pe care nu le cunoaște, bunăoară poloneza. Și necontenit o pîndește pe mama, i se pare că tot ce face este împotriva lui. Cu puțin înainte de accident, știind că mama are pasiunea fotografiilor artistice, i-a cumpărat tot ce trebuie pentru a monta un mic laborator. De cîte ori însă ședea prea mult închisă în laborator începea să bodogănească : era gelos.

— Și sora dumitale ?

— Ce pot să vă spun : un copil conceput de niște părinți care veneau dintr-un lagăr de concentrare. I-a fost sortit să suporte consecințele războiului. Este o natură dotată dar în același timp plină de complexe, extrem de inteligentă, de o mare puritate, preocupată de problemele sociale. O fire rebelă, în permanentă discordie cu mama, împotriva căreia se revolta mereu și pe care o ura și o iubea totodată. De cîte ori izbucnea un conflict între ele, tata o bătea, luînd partea mamei. În momentul cînd s-au manifestat primele semne de dezechilibru, psihiatrul pe care l-au consultat a spus că ar trebui îndepărtată pentru un timp de mediul familial. Pînă la urmă au internat-o în-

în-un ospiciu, greșeală oribilă, fiindcă nu era cu adevărat nebună. S-a rugat de părinți s-o trimită undeva la un pension. Pentru asta însă avea nevoie de rufărie, de un mic trusou. Tata i-a răspuns că trebuie plătită chiria, că nu are bani de cheltuit cu ea. A căzut în genunchi atunci, implorîndu-i s-o salveze. Văzînd că nu reușește să-i înduplece, a fugit de acasă și s-a angajat educatoare la o grădiniță de copii. A nimerit însă cum nu se poate mai rău : a avut parte să vadă acolo niște lucruri care au revoltat-o. Bieții micuți erau martirizați, colegele ei îi brutalizau ca niște gardieni de ocnași. După cîtăva vreme a renunțat la post și a venit la Paris unde s-a înscris la universitatea din Vincennes, la psihologie, folosindu-se de faptul că nu se cerea diploma de bacalaureat. Aici a cunoscut un student columbian cu care a conviețuit un timp : un om fără nici un scrupul care s-a servit de ea ca să fie întreținut și găzduit și care avea mereu aventuri cu alte fete. Într-o zi a izbucnit un scandal și prietenul ei a bătut-o și a călcat-o în picioare. Sora mea a trecut printr-o criză de depresiune nervoasă și mi-a telegrafiat să vin să stau cu ea. N-am avut de ales, nu puteam s-o las singură. De atunci am rămas la Paris care pentru mine este ca un drog. M-am adaptat totuși cu greu la viața de aici.

Doamna Alexandre avea impresia că străbate bolgiile Infernului lui Dante, călăuzită de Danielle, care, mică, delicată, blondă, cu ochi limpezi și încrezători, vorbea cu însuflețire, agitînd prin aer mînuțele de copil. Simțea o profundă oboseală sufletească. Deci asta era „marea dragoste“ a lui Philippe. Și-o închipuia alături de el și-și dădea seama că se întregesc unul pe altul și că între destinele lor exista un fel de complicitate care-i detașa de restul oamenilor.

— Mi se pare că și dumneata ai urmat o facultate, nu ? întrebă ea ca să spună ceva.

În povestirea Daniellei erau unele puncte neclare, unele detalii inexplicabile, dar la ce bun s-o descoasă, la ce bun să afle mai mult, de vreme ce n-avea s-o mai vadă niciodată ?

— Da, am urmat cursurile de literatură franceză la universitatea din Pau, dar nu mi-am terminat studiile. Am dovedit încă din liceu înclinații literare. Înființasem chiar un club de poezie, la reuniunile căruia participa și profe-

sorul nostru de franceză, un om interesant și pentru care aveam tot respectul. Fusese și el deportat și scria poeme pline de atmosfera tragică a lagărelor de concentrare. Abia împlinisem șaisprezece ani și mă simțeam măgulită de interesul pe care mi-l purta un domn atît de distins. A ținut să-mi cunoască părinții și venea adesea la noi, petrecînd după-amieze întregi în lungi discuții cu mama, ceea ce nu putea decît să-l indispună pe tatăl meu. Se oferise să ne împrumute cărți și mama ținuse să se ducă ea însăși să le ia ; părea îndrăgostită de Henri (așa se numea profesorul). Începusem să scriu și eu versuri pe care i le arătam. Vă puteți închipui că am căzut din nori cînd, într-o zi, a încercat să mă sărute : era doar un bărbat de cincizeci de ani. Nu i-am spus nimic mamei care a bănuit, totuși, ceva și, scotocind printre hîrtiile de la mine din odaie, a găsit jurnalul meu în care povesteam incidentul. Henri devenise din ce în ce mai insistent. Îi făcea tot mai des scene de gelozie mamei mele din pricina mea. Apoi era din nou amabil și îndatoritor. Țin minte că ne-a invitat cîndva, pe mine și pe mama, la el acasă. Mama nu m-a lăsat să merg și s-a dus numai ea. Cînd a deschis ușa și a văzut-o singură, Henri s-a întunecat : „Îmi pare rău — i-a spus — vă rog să mă iertați, dar uitasem că aveam un drum de făcut. Intrați totuși înăuntru pentru cîteva clipe."

— Pînă la urmă însă te-a atras mai mult pictura.

— Din păcate de doi ani încoace n-am mai făcut nimic. În liceu începusem să modelez. Mama este cea care m-a învățat să pictez, m-a ajutat să-mi însușesc elementele meseriei. Ar fi vrut ca din copiii ei să iasă niște genii și, rînd pe rînd, din păcate, am dezamăgit-o cu toții. I-ar fi plăcut să mă căsătoresc cu un om bogat ca să pot realiza, măcar eu, visurile ei din tinerețe. Mă socotea prea fragilă ca să pot munci și dorea să-mi găsesc un bărbat care să mă ocrotească, scutindu-mă de grijile materiale. Cît de vinovată trebuie să fiu acum în ochii ei pentru că n-am reușit în viață !

— Să sperăm că vei reuși în pictură

— Deocamdată nu pot avea nici un fel de pretenții : n-am urmat consecvent o școală de arte plastice. Am lucrat singură trei ani de zile, în răstimpul cărora m-am

prezentat la niște examene mai mult ca să mă verific. N-am avut răgazul necesar să mă realizez în direcția asta. Preocupările practice au trecut totdeauna pe primul plan. A trebuit să muncesc ca să-mi cîștig existența. În facultate n-am avut nici bursă, nici locuință gratuită. Mă mulțumeam însă cu foarte puțin pentru că părinții nu puteau să-mi fie de nici un ajutor. În plus, tocmai atunci a survenit și o criză de adolescență. O criză întîrziată, fiindcă evoluția normală la mine s-a împlinit cu întîrziere : ședeam închisă în cameră, n-aveam chef de nimic, nu voiam să văd pe nimeni, eram melancolică și pesimistă.

— Dar cu ce îți plăteai chiria, masa, dacă părinții nu aveau mijloace să te ajute ?

— Am început să lucrez la Asigurările Sociale unde, în scurtă vreme, am fost numită agent tehnic calificat. Dealtfel și mai înainte, în timpul verei, mă angajam monitoare în coloniile de vacanță pentru copii. Sînt deprinsă a munci și n-am pregetat niciodată s-o fac, dar totuși pictura este viața mea. Dacă n-aș picta simt că aș muri. Dar cred că am stat mai mult decît se cuvine și v-am plictisit cu mărturisirile mele. Văd că s-a înserat. La ce oră plecați mîine ?

— La șase și douăzeci pornește trenul din gară.

— O să vină Philippe să vă conducă.

Doamna Alexandre ezită puțin pînă să răspundă :

— Mi-ar face un serviciu. Plec pentru o lună și am destule bagaje. L-aș ruga, dacă se poate, să-mi aducă un taxi.

— Și cînd o să vă întoarceți peste o lună, o să ne vizitați, nu-i așa ? Îmi promiteți ?

— Vin, stau două zile și plec iar. Nu cred c-o să am timp.

— Atunci mai tîrziu, peste două luni, peste trei.

— Voi fi mereu între două drumuri. Mereu. Pînă cînd îmi voi putea lua o mică vacanță. Dar și atunci am proiectat să mă duc în Bretania cu Dodichon.

— Și n-o să ne mai vedem niciodată ?

— Cine poate să știe...

— Niciodată ? insistă Danielle, privind-o cu ochii ei speriați de iepuraș.

Doamna Alexandre îi apucă mîna de copil între mîinile ei :

— Totul e posibil — rosti ea cu blîndețe. Îți amintești cum umblau menestrelii, pe vremuri, din castel în castel ? Uneori, după ani de zile, întîmplarea îi aducea din nou în cîte un loc în care mai poposiseră o dată. Stăpînii locului însă uitaseră că-i mai găzduiseră cîndva, după cum și ei uitaseră că mai fuseseră pe acolo.

LA ŞASE FĂRĂ UN SFERT, CÎND sosi Philippe cu taxiul, doamna Alexandre era lîngă poartă, cu bagajele coborîte şi puse grămadă în gangul de la intrare : un geamantan, o valiză mai mică şi colivia în care stăteau înghesuite pisicile.

— Ai întîrziat — spuse — fără să-l privească, stăpînindu-şi enervarea. Mi-e teamă că am să pierd trenul.

— Ce să fac ? Am găsit foarte greu o maşină liberă.

— La Gare de l'Est — îi indică ea, grăbită, şoferului. Şi repede, te rog, cît poţi de repede.

Philippe n-o văzuse niciodată în starea asta : fierbea toată de nerăbdare şi, aplecată spre canapeaua din faţă, urmărea drumul prin parbriz ca şi cum ar fi putut dirija prin puterea magică a ochilor întreaga circulaţie : era ora de vîrf şi şuvoiul vehiculelor înainta agale pe largile bulevarde, ca un fluviu încărcat cu nămoluri.

— De ce n-ai luat-o la dreapta ? — îl sîcîia pe şofer. Trebuie să ieşim din zona asta. Aşa o să ajungem la noapte.

— Nu se poate mai repede, doamnă, — protesta, conducătorul iritat — nu vedeţi ce-i aici ? Ce rost ar avea să fac un ocol ?

— E încăpăţînat — murmură doamna Alexandre ca pentru sine — cu puţină bunăvoinţă... dar e încăpăţînat.

Nici o privire pentru Philippe, ca şi cum n-ar fi existat. Îl trata ca pe un simplu comisionar. O vedea din profil cu gîtul ei lung şi alb luminat mai viu, în răstimpuri, de felinare, cu mîinile ei sublim de frumoase frămîntînd de neas-

tîmpăr și ar fi vrut să-i șoptească „Draga mea lady Godiva“, dar nu îndrăznea să-i spună un singur cuvînt. I se părea înstrăinată, rece, plecată într-o lume necunoscută. În colivia de la picioarele lor, strînse una într-alta, într-un singur ghemotoc pufos și pestriț, pisicile tăceau mîlc, de parcă ar fi fost adormite. Philippe se uită la ele prin împletitura de răchită : toate aveau ochii mari deschiși în întuneric, așteptînd răbdătoare desfășurarea evenimentelor cunoscute dintr-o lungă experiență, ca niște animale dresate în rulota unui circ ambulant.

— Rămîi aici pînă-mi cumpăr biletul — îi porunci precipitat doamna Alexandre, lăsîndu-l lîngă bagaje, în holul zgomotos al gării, împînzit de ecouri ca o uriașă cutie de rezonanță.

Lumea ce forfotea zorită în jur se amuza în treacăt de prezența pitorească și insolită a coliviei cu „mustăcioase“. O tînără pereche se opri chiar cîteva clipe, cercetînd-o intrigată.

— Nu e un papagal, e o pisică, spuse soția.

— Nu o pisică, ci trei, precizează soțul cu un mai ascuțit spirit de observație.

— Gata, suspină ușurată doamna Alexandre, sosind în fugă.

Și, apucînd colivia de toartă, o porni înainte. Philippe o urma ceva mai lent pentru că geamantanul atîrna destul de greu. Peronul era pustiu, nu se zăreau alți călători întîrziați, iar vagoanele luminate păreau goale. Dansatoarea se opri în sfîrșit, așteptîndu-și însoțitorul. Pentru prima oară în seara asta îl învrednicea cu o privire, dar nu puteai ști dacă se uită la el ori era atentă la bagaje. Philippe aruncă pe rînd geamantanul și valiza pe culoarul vagonului, fiindcă nu mai rămăsese decît un singur minut pînă la plecare și așeză lîngă ele, precaut, colivia. Doamna Alexandre se întoarse atunci brusc spre el, îi înlănțui gîtul cu brațele și începu să-l sărute cu patimă, cu duioșie, cu deznădejde, cu înfrigurare, pe obraji, pe pleoape, pe sprîncene, pe gură, pe gît, îi sărută chiar și bluzonul de piele. Philippe o ținea lipită de el, aspirîndu-i aburul răsuflării, contopiți, plămădiți amîndoi într-un singur trup. Smulgîndu-se din brațele lui, doamna Alexandre abia mai apucă să urce treptele, în momentul cînd trenul se punea

în mișcare. Cîteva clipe nu se mai văzu nimic, pe urmă, prin ușa ce rămăsese deschisă, se ivi un picior lung, suplu, ca în reclamele pentru ciorapi, un picior perfect modelat, care începu să fluture prin aer, într-o mișcare de french-cancan. Era ultimul semn de rămas bun și ultima imagine pe care Philippe avea s-o păstreze din acele zile de huzur și încîntare petrecute cu incomparabila sa lady Godiva.

Doamna Alexandre intră în primul compartiment de pe culoar, în care se mai afla doar un domn bătrîn absorbit de lectura ziarului larg desfăcut. Se luptă singură cu geamantanul ca să-l salte de jos și să-l suie pînă la nivelul plasei, deoarece companionul său de drum nu făcu nici un gest s-o ajute. După care se instală pe unul din locuri și puse alături colivia, deschizîndu-i portița, spre a elibera micile captive. Ieșiră una cîte una, întinzîndu-se ca să-și dezmorțească încheieturile înțepenite și porniră să ia în stăpînire compartimentul, să iscodească și să adulmece ungherele și tainicele lui dedesubturi, afară de cea împestrițată cu negru, cafeniu și galben care se ghemui, fricoasă, lîngă stăpîna sa. „Fluturașul meu brazilian“ murmură aceasta, dezmierdîndu-i cu vîrful degetelor capul rotund.

Domnul cel bătrîn căruia, pe cît se părea, nu-i plăcea dezordinea și cu atît mai puțin animalele neastîmpărate și curioase, fiindcă provoacă pretutindeni dezordine, foșni nemulțumit ziarul și aruncă pe deasupra ochelarilor de pe nas o căutătură încruntată pasagerei din fața sa : „Trebuie să fie o trăsnită, o maniacă“, dar rămase cu ochii atintiți asupra ei, descoperind mai întîi că-i frumoasă, apoi că pe obrazul mat, limpede, fără urmă de fard, se prelingeau, calme, tăcute, două lacrimi. Și mai surprins se arătă bătrînul domn cînd văzu motanul cel alb și fălos, cu o ureche ciopîrțită, așezîndu-și labele pe marginea ferestrei și înălțînd o privire extatică spre luna ce își luase zborul din curtea casei de pe strada Lemercier și călătorea acum împreună cu ei în adîncul nopții albastre de aprilie.

— E un motan poet, spuse el încercînd, cu stîngăcie, să glumească.

— Nu, gastronom, răspunse doamna Alexandre zîmbind, cu o sclipire între genele înlăcrimate.

Lei 9,75

Colecția
«Romanul de dragoste»
171

«Îți amintești — spune la un moment dat eroina romanului — cum umblau menestrelii, pe vremuri, din castel în castel? Uneori, după ani de zile, întîmplarea îi aducea din nou în cîte un loc în care mai poposiseră o dată. Stăpînii locului însă uitaseră că-i mai găzduiseră cîndva, după cum și ei uitaseră că mai fuseseră pe acolo».

Celor doi protagoniști ai romanului, actrița Alexandre, și tînărul Philippe, atras de mirajul scenei și pregătindu-se, la rîndul lui, să intre la Conservator, vacanța de șaisprezece zile ce li se oferă pe neașteptate pare un adevărat miracol și vor căuta să profite de el, străbătînd mînă-n mînă și redescoperind, din perspectiva unei dragoste abia înfiripate, străzile Orașului-lumină pe care, furați de grijile zilnice, ajunseseră să nu le mai vadă, pentru a se reintegra acum în viața lor tumultuoasă și plină de surprize. O vacanță însă nu durează o eternitate și drumurile oamenilor mereu se bifurcă...

ULTIMELE APARIȚII:

161 André Maurois — Pămîntul făgăduinței
162 Jean Dutourd — Primăvara vieții
163 Jean Cayrol — Adevărurile Catherinei
164 André Dhôtel — Viviane • În lumea largă
165 Guy de Maupassant — Pierre și Jean
166 Marie-Anne Desmarest — Torente
167 Vicente Blasco Ibáñez — Rafael și Maria
168 W. Somerset Maugham — Julia
169 Constantin Bărbuceanu — Femei singure
170 Claude Spaak — Marianne frumoasa mea